

Српска вила

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, НАУКУ И КУЛТУРУ ISSN 0354-7116

БИЈЕЉИНА,
октобар 2008.

Број 28

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност, науку и културу

Издавач: Општински одбор Српског просвјетног и културног
друштва "Просвјета" Бијељина

За издавача: ДУШАНКА НОВАКОВИЋ

Уредништво
др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ
(главни и одговорни уредник)

др БРАНКО САВИЋ, мр ЉИЉАНА ЛУКИЋ, мр МИРКО БАБИЋ,
ДУШАНКА НОВАКОВИЋ, СЛОБОДАН ПЕТРОВИЋ,
МАРА НИКОЛИЋ, БОРИСЛАВ ГАВРИЋ

Секретар редакције
МАРА НИКОЛИЋ

Лектор
СЛОБОДАН ПЕТРОВИЋ

Коректор
МИРОСЛАВ ДОКИЋ

Савјет часописа
др МИЛАН НОВАКОВИЋ (предсједник), мр МИРКО БАБИЋ,
мр ЉИЉАНА ЛУКИЋ, МИЛОВАН БЛАГОЈЕВИЋ,
др ЦВИЈЕТИН ЛУКИЋ, ЉУБО ЉУБОЈЕВИЋ,
др ЈОВАН МАРИЋ, др ДРАГУТИН МИРОВИЋ,
др МИТАР НОВАКОВИЋ, протојереј НЕДЕЉКО ПАЈИЋ,
др МИЛЕ ПЕШАЉЕВИЋ

Српска вила излази два или три пута годишње

Цијена једног примјерка је 5 КМ, за иностранство 10 КМ

Адреса: Кнеза Милоша 8а, Бијељина

Телефакс: 055/209-580, 208-117

www.spkdbn@spinter.net
nbfilipv@teol.net

Штампа: "Графосемберија" Бијељина
Тираж: 500 примјерака

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност, науку и културу

Година XV

Октобар, 2008.

Бр. 28

С А Д Р Ж А Ј

БЕСЈЕДЕ

- Мр Живко А. Попов:* Почетак буне против дахија -
Востани, Србије! 7

ОГЛЕДИ

- Момчило Голијанин:* Голо са јekom 13
Проф. др Цвијетин Ристић: Проблеми вредновања и
рецепције књижевних дјела
за дјecu 18
Бошко Ломовић: (Не)обележена годишњица Мине Караџић 29
Валентићина Живић: Утицај експоненцијалног пораста носилаца
информација на концепцију, архитектуру
и технологију библиотека 34
Мр Предраг Јашиновић: Прилог одређивању науке о књижевности
за децу на почетку XXI века 41
Раде Р. Лаловић: О једној скоро заборављеној народној пјесми 50

ПРОЗА

- Миливој Родић:* Леди из Чикага 55
Слободан Петровић: Кућа на обали 59
Недељко Кајић: Господар зимских ноћи 67
Љиљана Анамарија Машић Белучи: Уточиште 76
Валентићин Ракић: Кобни Ђурђевдан 80
Светислав Ненадовић: Кора сунца 84
Стијанко С. Пивашић: Звук 89
Живко Вујић: Хаљина од пољског цвијећа 92
Драгица Грбић: Станарка душе 96
Николија Чавић: Пејзаж 98
Славица Лујић: Под велом слабости 102

ПУТОПИС

- Љубомир Теофанов:* Радост сусрета 105

ПРИЛОГ ЗА ХРОНИКУ

- Борислав Гаврић:* Простор, вријеме и људи
(Српска Ораховица на Озрену - пр. за хронику села) .. 113

ПОЕЗИЈА

- Драган Колунџија:* Која година, која звезда 119
Ако ми пође за руком 119
Перо Зубац: Породична вечера 121

<i>Вук Милашиновић: Блок</i>	122
Пљусак	123
<i>Жарко Ђуровић: Триптих о жудњи</i>	124
<i>Драгољуб Јекнић: Горе од мене</i>	126
<i>Миомир Милинковић: Реч</i>	128
Молитва	129
<i>Власишимир Сп. Шаркаменац: Умро јесам, ал' мртав нисам</i>	130
<i>Недељко Терзић: Међу сенкама јабланова</i>	132
<i>Здравко Згоњанин Баћо: Решето</i>	133
<i>Симо Лакешић: Јединствености</i>	134
<i>Миланко Боровчанин Ромсок: Љетни сан</i>	135
<i>Недељко Зеленовић: Ноћ пуног мјесеца</i>	136
<i>Спасоје Ж. Миловановић: Немам више времена</i>	137
<i>Драгојла Појовић: Мистерија</i>	138
Опрости	138
<i>Мићо Јовановић: Пјесма о илузији</i>	139
<i>Слободан Јовић: Очи птице</i>	140
<i>Радмила Ђокић: Јелифанка</i>	141
<i>Рајко Марковић Риђанин: Прагови</i>	142
<i>Грга Олах: Капи</i>	143
<i>Загорка Тојолац Ристиивојевић: Завичај</i>	144
<i>Сандра Самарџић: Најискренија пјесма</i>	145
<i>Вида Ненадић: На Златибору</i>	146
<i>Симо Михаљица: Бела пахуљица</i>	147
<i>Сузана Сипуар: Словеж</i>	148
<i>Дара Трифковић: Лелек чудописа</i>	149
<i>Миленко Николић: Наша прошлост</i>	150
<i>Стеван Крстић: Дјеци свијета</i>	151
<i>Миланка Филиповић: Аска и вук</i>	152

ХАИКУ ПОЕЗИЈА

<i>Оливера Шијачки</i>	153
<i>Љиљана Пејровић</i>	153
<i>Љубица Вуков Давчик</i>	153
<i>Сања Пејровић</i>	154
<i>Александар Обровски</i>	154
<i>Бранислав Ђорђевић</i>	154
<i>Горан Полешић</i>	155
<i>Вишњомир Милетић Witata</i>	155
<i>Зоран Анђионић</i>	155
<i>Селимир Деспиновић: Сунчани осмех</i>	156
<i>Миланка Момчиловић: Циклус песама "Чежња"</i>	157

ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА

<i>Ангел Чоршов-Ангар: Јесен моја, моја златна јесен!</i>	159
<i>Алџенка Сајунџиева-Ани: Верна љубав</i>	160
<i>Павел Боржуков: Снег над Косовом</i>	161
<i>Ерих Фрид: За крај</i>	162

ПРИКАЗИ

<i>Маја Јакимовска-Тошић: Часопис Корени и пријатељи</i>	163
<i>Ранко Павловић: Млади Дучић и Бијељина</i>	167
<i>Љубомир Ђорилић: Роман о последњем кругу живота</i>	171
<i>Зорица Турјачанин: У Кочићевском сазвјежђу</i>	175
<i>Др Венцеслав Глишић: Дневник Родољуба Чолаковића од 1971-1972. године</i>	182
<i>Анђелко Ердељанин: Пут у светлост</i>	191
<i>Душанка Новаковић: Вредна и корисна књига о средњовековном српском библиотекарству</i>	194
<i>Др Живко Ђурковић: Писмо као еликсир живота и љубави</i>	199
<i>Жарко Миленић: Хроника културних збивања</i>	202
<i>Горан Н. Ацић: Трагање за испуњењем духа</i>	204
<i>Слободан Ристић: Шнирање животне потке</i>	206
<i>Мр Светозар Ђ. Личина: Пјесничке тајне Сузана Ступар</i>	210
<i>Мирјана Чујковић: Нови венац српске поезије за децу и младе</i>	215
<i>Мара Николић: Пјесничка радионица Стојанке Секе Закић</i>	218
<i>Марина Благојевић: Вриједна студија о дјелатности Бранка Чубриловића у избјеглиштву</i>	221
<i>Милан Миливојевић: Сатиричар који неће бити министар</i>	225
<i>Бојан Стојнић: Пет бројева београдског часописа Отаџбина</i>	227

ПОЛЕМИКА

<i>Драгољуб Збиљић: Срби неће моћи предуго да задрже два алтернативна писма (Писма не могу бити равноправна у једном (истом) језику)</i>	231
--	-----

АФОРИЗМИ

<i>Милан Михајловић</i>	237
<i>Саво Билановић</i>	239

НАУКА

<i>Угљеша Гузина: Како је настала атомска бомба</i>	241
---	-----

ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА

<i>Хроника културних догађаја у Бијељини (мај - септембар 2008)</i>	251
---	-----

Мр ЖИВКО А. ПОПОВ

**ПОЧЕТАК БУНЕ ПРОТИВ ДАХИЈА –
ВОСТАНИ, СЕРБИЈЕ!
Једно поређење***

Међу знаменитостима којима се Срем може поносити и по којима је уважаван јесу и две личности у нашој националној култури - Филип Вишњић и Доситеј Обрадовић. Обојица су један део свог живота везали за Срем. О њима је доста писано у нашој литератури и о њима се већ доста зна, а непосредни повод да сада поново говоримо о њима јесу два догађаја: предстојећи **32. Вишњићеви дани** у Вишњићеву и обележавање 200 година од доласка **Доситеја Обрадовића** у Карађорђеву Србију. Тим поводом вредно је обратити пажњу на две њихове песме **Почетак буне против дахија** и **Пјесна на инсурекцију Србијанов**, јер и те песме, и догађаји који су у њима, јесу почетак ослободилачких борби српског народа које су довеле до васпостављања државе Србије.

О песмама "Почетак буне против дахија" и "Пјесна на инсурекцију Србијанов" или, како је у последње време краће називају "Востани, Србије" писано је доста, али увек понаособ. Писано је доста и о творцима ових песама - Филипу Вишњићу и Доситеју Обрадовићу - али је знатно мање сучељавано оно што се у овим песмама поручивало, а још мање су сучељавани сами аутори - Филип Вишњић и Доситеј Обрадовић. А имају ове две личности доста додирних тачака и у свом стваралаштву и у својим поступцима иако се никада нису непосредно сусретали, а нису имали прилике ни да сваки од њих упозна стваралаштво оног другог. Дакле, живели су у истом времену, припадали и били предани истом народу, заокупљени истим жељама и вођени истим надама, али никада нису били заједно. Па, ипак, живећи тако одвојено, можда је боље рећи паралелно, створили су, сваки за себе, дела која су ушла у темеље националне културе. Оно што

* Речи написане поводом светковине "Вишњићеви дани" 2007. у Вишњићеву, дана 20. октобра 2007. године.

посебно зачуђује - али је то истовремено и потврда њихове величине - извориште њихових сазнања било је у бићу народа коме су припадали. Свеједно што је један од њих (Вишњић) и физички био спречен да види свет око себе и упозна тековине других народа. Он је све "патње свога рода" носио дубоко у себи, а други (Доситеј) највећи део свог живота провео међу другим народима, али је свој народ носио увек у себи настојећи да од тих других узима само оно што би било од користи за његов народ. Из тог дубоког познавања народа и родила се у њима иста мисао - да је национална слобода услов да се може часно живети.

Буна и ослобођење био је једини излаз из мрака наметнутог турским ропством. Вишњић је то спознао само њему својственом генијалношћу, док је Доситеј то видео у Европи (Француска револуција) и одмах је закључио да само таквом револуцијом и Срби могу да се ослободе и да ће им само слобода донети корист.

Тако је сазнање да је устанак једини излаз за Србе она прва додирна тачка у стваралаштву и животу ове две личности. Колико су та сазнања блиска, а често и потпуно иста, иако међу собом никад нису размењивали своје погледе и сазнања, можда најбоље говоре ове две њихове песме - "Почетак буне против дахија" и "Востани, Србије!"

И код Вишњића и код Доситеја за устанак је требало припремити народ. Многи предзнаци устанка нису ништа друго до својеврстан позив да се народ диже на устанак. Код Доситеја тај позив на устанак је непосредан - Востани, Србије! - кликће Доситеј обраћајући се народу који је дуго у мраку лежао. И док се код Вишњића на небу Србије "вргоше" неколико таквих прилика и Доситеј више пута понавља свој позив "Востани, Србије!" А да би позив био уверљивији и он указује на помоћ која с неба долази:

*Теби сад помаже небесна воља,
и сад ти се показује судбина боља...*

Вишњић у овој својој песми пева о живим устаничким јунацима који су по свему подобни косовским и другим српским јунацима опеваним од других народних певача, па зато су они уверљивији, јер се личности препознају. Дајући својим јунацима ореол славне прошлости Вишњић и овом свом времену даје митско обележје. Слично чини и Доситеј - он позива Србију-царицу да се покаже у свој својој величини и славној прошлости како би тиме срца своје деце још више везала за себе и како би имала још више разлога да се за њу веже и да се за њу боре. И то је својеврстан позив на устанак.

*Спомени се, мајини наша, твоје прве славе,
Твојих враждебника ти посрами главе!
Дивјег јаничара терај са Врачара,
Који свог истога сад не слуша цара!*

И после сваког оваквог подсећања Доситеј узвикује:

*Востани, Србије!
Давно си заспала.
У мраку лежала;
Сада се пробуди
И Србље возбуди!*

Тако су Вишњићеви и Доситејеви позиви на устанак нова додирна тачка у њиховој поезији.

Још једна подударност порука које нам дају ове две песме, односно њихови аутори: завршни стихови у Вишњићевој песми "Почетак буне против дахија" говоре о Карађорђу који стоји на обали Дрине, погледа упртог ка Босни и поручује браћи Србима преко Дрине да ће и њих походити. Вишњић је то овако исказао:

*"Кад је Ђорђе Србијом завлад'о,
и Србију крстиом прекрстио
од Видина пак до воде Дрине,
од Косова где до Биограда,
вако Ђорђе Дрини говорио:
"Дрино водо, племенима међо
измеђ' Босне и измеђ' Србије!
Наскоро ће и тво време доћи
када ћу ја и тебека прећи
и честитиу Босну полазити!"*

Дакле, за Вишњића је простор где живе Срби један јединствен простор.

И за Доситеја је Босна сестра Србије која у Србију упира свој поглед, а таква је и "Херцегова земља" и Чернаја Гора. Све те земље Србији "небесну помоћ желе" и теби (Србији) се веселе.

Значајно је и то да су обе песме створене некако у исто време - своје устаничке песме Вишњић је стварао у самом устанку. "Вишњић је пропевао у сусрету са Устанком" - каже један критичар¹ па је тако и **Буна на дахије** испевана у жару устаничких борби. У то исто време, тачније 1804. године, далеко од устаничких шанчева, негде у Европи, настала је и Доситејева песма **"Востани, Србије"**. И док је Вишњић већ био у устаничким

¹ Слободан Ракитић: "Филипу Вишњићу, у част", у часопису "Српска вила", Бијељина, број 21, април 2005, стр. 9.

четама, учествовао у појединим бојевима, Доситеј из Европе жури да и он дође у пробужену Србију. Јер, Доситеј је то знао, ослобођењем Србије није крај борби - то је тек почетак стварања нове државе, то је тек почетак једне нове борбе за достојанство и углед једног народа који треба да стане раме уз раме са просвећеним народима Европе. И на том "бојном пољу" Доситеј је испољио своје вредности. Зато је долазак Доситејева у Србију, 9. августа 1807. године, дакле, тачно пре 200 година, значајан догађај како у историји државности Србије, тако и у култури српског народа.

Ово је можда добра прилика да се у години која је посвећена Доситеју Обрадовићу - обележавања 200 година од доласка Доситеја у Србију - скрене пажња и на оне додирне тачке које постоје између ове две личности - Филипа Вишњића и Доситеја Обрадовића - а које су до сада недовољно разматране. А они то заслужују. Да само подсетимо: и Доситеј и Вишњић припадају истом народу (српском), они припадају и истом времену (крај XVIII и почетак XIX века), обојица су надахнути истом жељом - да помогну свом народу, обојица у Устанку, тој својеврсној српској револуцији, виде могућност васкрса српске државе и српског народа, али ту почињу и њихове појединачне особености.

Вишњић позива на буну против дахија чији се зулум даље "трпјети не може" и тај позив је упућен првенствено "сиротињи раји", дакле, не оном повлашћеном делу народа - кнезовима. То је, дакле, позив упућен на општу борбу за слободу, позив за збацивање туђинског јарма. Вишњић је то песмом и гулама, као антички певачи, позивао народ на устанак. Тај његов еп је, оценили су то потоњи књижевни критичари, "највиши стваралачки израз Првог српског устанка" који је наставио плодотворно да делује и током целог XIX века. Вишњићев десетерачки стих, не само да је задивио једног Гетеа, већ је имао снажног подстицаја на развој поезије потоњих српских песника (и не само песника већ и свега онога што је дошло до изражаја у романтизму). На једном месту је записано² да ниједан народни певач није извршио утицај на највеће српске романтичаре - Симу Милутиновића Сарајлију, Његоша, Бранка Радичевића, Лазу Костића - као Филип Вишњић. Чак је и Вук Караџић користио грађу из Вишњићевих песама док је писао своју устаничку прозу.

На другој страни, један други уважени критичар³ за Доситеја је рекао да је "новатор иницијатор какви се ретко виђају; један

2 С. Ракитић, наведени рад, стр. 10.

3 Јован Скерлић: Општи поглед на рад Доситеја Обрадовића и његово место у српској књижевности", у Зборнику "Доситеј Обрадовић", изд. СКЗ, Београд, 1962, стр. 294.

је од оних људи који стварају епоху и остају путовође целог једног народа. Нови духовни и књижевни живот у српском народу несумњиво од њега потиче.”

Зато су и Филип Вишњић, и Доситеј Обрадовић по много чему и наши савременици. Један од њих (Вишњић) да нас као наш савременик подсећа на смисао борбе за очување свог националног бића, на смисао борба за ”крст часни и слободу златну”, а други - Доситеј - на смисао сталне борбе за очување слободномислећег човека, који ће критички процењивати шта је то што је добро и корисно за њега и за народ у целини, а не прихватати све оно што му се нуди и натура. ”Имај храбрости да се служиш властитим разумом”⁴ - ову Кантову мисао прихватио је Доситеј, јер је она у првом реду стварала основу за изграђивање људског достојанства, да човек буде слободномислеће биће, а не да њиме други управљају, да га употребљавају за себе, да га стављају у положај малолетника. ”Зашто је друго Бог дао човеку разум и слободну вољу, него да може расудити, распознати и изабрати оно што је боље? Што год не приноси каквоу либо ползу, не има никакве доброту у себи!” - расуђује и закључује Доситеј. Та његова порука има и данас пуну вредност. За таквог човека се залагао Доситеј. Он је томе посветио сав свој живот. То је схватао као своју дужност према народу. Сматрао је да за своју земљу треба жртвовати ”своју сопствену корист, па и живот ако треба” - говорио је он. И још је додавао да ”докле год у једном народу не буде довољно число таквих патриота” народ се неће ”осовити на своје ноге”. А да би дошло до такве свести, неопходне су школе. - ”Школе, браћо, школе, а не звона и прапорци!” До тог сазнања је дошао у просвећеној Европи и то је настојао да спроведе у Србији. Због тога му је и стало да у новој Србији отвара школе. Ко је могао бити срећнији од њега када је, управо, његовом заслугом, отворена Велика школа у Београду?! На свечаном скупу приликом отварања Велике школе (31. августа 1809), коме су присуствовали митрополит, сам вожд Карађорђе, старешине, богати трговци и, разуме се, први ђаци, Доситеј је говорећи ”О дужном почитованију к наукама” рекао и ово: ”Отаџбина се, вољом Божјом, избавила од сужањства турског, а ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од сужањства душевног, то јест од незнања и слепоте умне.”

За овакав подухват Доситеј је имао и пуну подршку од Карађорђа који је, обраћајући се скупу, а посебно будућим ученицима,

4 Имануел Кант, Мишел Фуко, Јирген Хабермас: ”О просвећености”, изд. Завода за културу Војводине, Друштво за проучавање XVIII века.

рекао: "Видите, ми имамо довољно мишица за одбрану Србије, али немамо довољно вештих људи за управљање. Да ми знамо државу водити онако како знамо војску водити, друкчије бисмо сада стајали. Учите се, дакле, да наставите наше срећно започето дело. У вама је сва наша надежда са те стране."

Доситејева Велика школа била је зачетак великошколских установа у Србији.

Тако је на једној страни на Вишњићевом десетерцу и на његовој устаничкој поезији коју је живом речју уз гусле преносио и проносио у народу стасала плејада наших књижевника, а на другој страни из Доситејеве школе и школе које су из ње стасале израсла је велика плејада наших врхунских интелектуалаца. У основи те велике тековине наше културе стоје Вишњић и Доситеј.

И још једна занимљивост: и Вишњић и Доситеј једним делом свог живота били су везани за Срем. Вишњићу је Срем последња деоница животног пута, а Доситеју Срем је полазиште за његова бројна путовања.

О боравку Доситеја у Срему писано је доста, о томе је и сам Доситеј писао, али је знатно мање података о Вишњићевом боравку. Вредни су подаци које су оставили **Вук Караџић** и **Лукијан Мушицки**, али и прикупљена сећања неких његових савременика. Посебну вредност за упознавање живота Филипа Вишњића има недавно објављена његова романсирана биографија. За ближе упознавање Вишњића и његовог стваралаштва много доприносе и "Вишњићеви дани" који се већ више од 30 година, сваке јесени, крајем октобра, одржавају у Вишњићеву, док нам је Доситеј ближи после сваких "Доситејевих дана" који су сваке године крајем новембра.

МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИ

ГОЛО СА ЈЕКОМ

(О "Записима о црном Владимиру" Стевана Раичковића)

Биографска критика, мада је превазиђена и скрајнута у страну, понекад даје кључ за разумијевање неког дјела. Не морамо се ми упуштати у пјесников живот, не морамо (и не смијемо!) ама баш све сводити на раван његовог живота, али не можемо не примијетити да је у неким ситуацијама довољан и један детаљ, један податак из тог живота да нам откучи тајновита врата унутарњег свијета дјела. Илустрације ради навешћемо Раичковићеве "Записе о црном Владимиру".

За многе читаоце Раичковић је херметичан пјесник, затворен за спољни свијет као бисер у оклопу шкољке. Такав је и у "Записима о црном Владимиру". Или боље: такав би био да писац није на почетку и на крају "Записа..." дао пролог, односно епилог, тачније - "Уместо фусноте" и "Без епилога". Овим прозним забиљешкама пјесник нам је своје казивање учинио потпуно доступним. Знамо сад под каквим околностима су настали "Записи...", коме су посвећени. Уочавамо да је то помало наручено дјело, јер **Владимир Пурић**, сељак из Сопота на Космају, одбројава задње дане живота у болници и изражава посљедњу жељу да пјесник напише пјесму о њему. И по оној народној да у свакој несрећи има и среће, Владимир лежи у соби са једним од највећих живих српских пјесника, Стеваном Раичковићем. За Владимира је срећа што ће својом необичном жељом продужити живљење (у пјесми!) и послје лелека шесторочлане породице у Сопоту, а за Раичковића што ће му овај црни сопоћки сељак, макар и изнуђено, послужити као инспирација за једно од великих пјесникових дјела.

Од тренутка упознавања у болници, у тој кући неизвјесности, гдје нико не зна да ли ће и кад ће изаћи из ње, смрт постаје везивно ткиво између писца и Владимира. Први је посматра, други очекује. Пјесник је "види" у тамном амбијенту у коме се налази Владимир, у његовом погледу који га тражи кроз прозирна тијела љекара, у вапају беоњача које моле и који су посљедњи зрачак

свјетлости у тој тами. Бијела тачка на црној подлози домине. Јек с голим. Болнику је пјесма нада у продужетак трајања, али и свједочанство патње које треба да остане. "Ако останем жив, да имам успомену да сам боловао", а ако умрем - "нека остане вама". Као да је црни Владимир знао како ће се пјесма стопити с пјесником, живјети у њему. Прогонити га као што га прогони болест тог рајетника, тридесетпетогодишњака, вриједног мужа и оца петоро дјеце, који сања повратак "на своју ливаду као косац или гроб". А болник се нада. Истина, изгубио је наду у љекаре, у лијекове, у Бога, али остала је пјесма. Нада се у њу у овом мартовском дану "у коме копни црни Владимир и снег".

"Записе о црном Владимиру" је Раичковић подијелио у десет мањих цјелина, од којих се опет свака може посматрати као спој више минијатура. То се посебно односи на осму пјесму с поднасловом "Варијације". Уосталом, већ код друге пјесме писац је ставио поднаслов "Фрагменти", чиме је усмјерио читаочеву пажњу, указујући на минијатурност ових творевина. И одмах ту, код друге пјесме, пјесников вапај над судбином овог болника који одбројава задње дане. Цјела друга пјесма је у питањима који се граниче са самопрекором. Зна пјесник да ће га убудуће пратити тај поглед Владимирова, његова молба да га пјесник смјести у пјесму, зна да ће пред њим врвјети болесникове успомене на житна поља, на јагањце, на пејзаже са Космаја... Зна све, па отуд и оно посљедње питање, пуно самоосуде -

"Зар да му измишљам песме и певам оде,

Место да му отворим прозор, додам воде?"

Ломе се у пјеснику два морална начела, судара се обавеза да се одговори на посљедњу молбу болника са зовом сопствене савјести да му помогне на други начин. Оправдана дилема: шта је Владимиру у овим тренуцима потребније и корисније - пјесма за којом чезне и која ће му бити лијек душе, или ваздух и вода који ће му за тренутак окријепити тијело. Опредјељује се за ово прво, за обесмрћеност душе и имена кроз пјесму. Надређује нетрулежно и вјечно овом пролазном од кога су дигли руке и љекари, и лијекови, и сам Владимир. И, гле! "По први пут од када се познајемо, као да сам осетио како се овај црни човек у тренутку сасвим осветлио изнутра - и како га тек сад заправо видим. Иако је целог живота био земљорадник, тежак, у њему је ево пред крај ипак победио Циганин и луталица, са лаком, виолинском душом".

И као да се тим опредјељењем и пјесник ослободио море, скинуо с душе неки терет: "После неколико дана сам осетио да се постепено одвајам од свега онога због чега је ово записивање и почело. Уместо да изађем у сусрет Владимиру, ја сам се враћао поезији, заправо себи."

Исцјелитељска моћ поезије!

Трећом пјесмом Раичковић се враћа у Владимирова сјећања. Тачније, и један и други пониру у "неки јули са свилом која лети/ Ил један сумрак, тајан и непознат свима." Пониру у дане радости, а било их је у животу и једног и другог. Но, напореда с тим тренуцима радости иду и они други који ће доћи. А они су код Владимира блиска извјесност. Писац је слика у бљеску лемеша или вила, слика "први дан над њиме кад легне под груде." И исказује бојазан (IV пјесма) да ће та слика остати вјечно у њему и са њим, да је неће спрати кише ни спржити сунца. Очито, Владимир је ушао у душу пјесникову, смјестио се негдје дубоко у свијести и у подсвијести његовој, живи с њим. Као да му Владимир оставља у аманет све недовршене послове да их он, пјесник, доврши. И као да је то *добровољно морање*. Осјећа се пјесник пред њим сличан робу: "И кад умре, он ће у мени/ да труне дуже него у гробу." То је то трајање за којим је Владимир вапијао, то је она једна једина свјетлост коју зраче његове беоњаче са те црне подлоге. У једном тренутку Раичковић посеже за љековитим травама, да би њима излијечио болног Владимира. Не признаје ли тиме немоћ пјесме у физичком оздрављењу?! Али, као да ни у том трагању за љековитим травама, глином, водом... нема много више успјеха. Очито, он је више видар душе (пјесмом) него што је видар тијела (љековитим травама).

Шестом пјесмом, с поднасловом **"Песма о боловању Владимира Пурића"**, писац "ставља карте на сто". Он разголићује истину пред Владимиром (чак му и чита пјесму и предаје му рукопис!) истичући у конкретним сликама болест црног Владимира у бијелој соби, у сњежној околини. Све је ту у мрачној атмосфери: Владимир "бол болује", снијег *"последњи снежи"* (подвукао М.Г.), он "мисли црну мисо", очима Владимир пита "да л ће да се коси или да умире"... Мала је утјеха пишчева, безмало хипокризна - "Косићеш, црни Вадимире." Зна за то и писац, и Владимир, и читалац. Његова свијећа догоријева и свака утјеха, макар била најдобронамјернија, помало је дегутантна. Утјеха је потребна умирућем, али она мора имати неки чврст ослонац. Макар он био и минијатуран. Тај ослонац аутор није имао у већ умирућем Владимиру, па само зато ближе примисли да је првих пет дистиха, без обзира колико били животни сурови, читаоцу прихватљивији од шестог утјешног дистиха.

И као антипод шестом дистиху, ево седме пјесме **"Записа..."**. Сва је она у сновиђењу које је једино реално. Лелеци бројне породице дочекују сандук са путником из десетокреветне собе. Са сандуком и путником иде посмртна пјесникова визија:

"Сви мисле да те нема, а замаче за стог.
Засја ти у руци коса, па утрну.

.....
Под месецом се пружио жито као мир.
Велики посао, ал предуго је сад твоје време" (подвукао М.Г.)

Владимирово "време" преточено је у вјечност. Обесмртио га је пјесник и ево га сад да настави посао на небеским ливадама. У рајским ливадама. Јер онај што признаде - "Много сам радио... Косио сам ноћу..." жњеће стихове својих снова. Пјесникове стихове који ће му бити разумљиви, блиски. "Ко оно кад је умирао Бранко..."

Осма пјесма, "Варијације", састављена од четири цјелине (три од по два и једна од пет катрена) по много чему се разликује од осталих пјевања. Не само по ритмичкој измјени, по кратком стиху, осмерцу, него прије свега по пјесниковом "пресељењу" у један други амбијент, у загробни свијет свога јунака, кога више не имењује. Сад Владимиров дух, у пјесниковој визији, посјећује знана мјеста: ливаду, вајате, алатке. Као да жели још једном преконтролисати је ли све у реду, да ли су греде исцрвоточене и несигурне, јесу ли багламе на вратима исправне, има ли довољно хране за краву хранитељицу његове дјеце, има ли зоби у зобници вјерног му коња... А онда, кад све прегледа, с косом преко рамена, кријући се од домаће чељади, "краде се косац брежином". Као да би још да поради прије него се врати под камен.

У овом његовом гесту радије бисмо видјели душу која четрдесет дана (по хришћанском вјеровању) кружи око куће, њену потребу и жељу да доради недовршено, него што бисмо у косцу, огрнутом бијелом тежином (надгробним каменом) видјели црну гошћу - смрт која жање косом или српом.

Мирис комине по селу говори о настављању сеоског живота. Смрт је узела свој данак, Владимир је прешао из свијета таме, из долине плача у свијет свјетлости коју су наговјештавале његове беоњаче, и тим преласком, том замјеном свјетова, а уз пратњу пјесникове пјесме, изједначио смрт и живот. Надредио бјелину сјенки тамном и испаћеном лику болника из десетокреветне собе. А он, Владимир, се данима вртио "између живота и смрти" (IX пјесма), да би се на крају растали он и пјесник. Један одлази на починак од свих обавеза и тешког рада, а други, пјесник, из његове смрти долази (као из своје!) колегама пјесницима. Враћа се у свијет прозаичности да брине бриге које то нијесу, али и да оживљава успомене на човјека који је сада становник неког другог простора. Космичког, недокучивог.

Овај кратак осврт на Раичковићеве "Записе о црном Владимиру" није имао циљ језичко-стилске анализе дјела; њу су дали истакнути књижевни естетичари и аналитичари проф. Милошевић и проф. Делић, нпр. И не само они. Није ово посматрање из "паралелне равни", на којој су се налазили естетичар Милошевић и поета Раичковић, сваки у свом свијету. Више је ово "глас одоздо", од обичног читаоца који је покушао да се саживи с патником који у животном предвечерју и у предворју смрти има једну малу жељу - да уђе у пјесму.

Није овдје на одмет и једна мала опаска, скривена у првој реченици Предговора - "Од нас десеторице у соби...". У истој соби су сељак са Космаја, Циганин, човјек "другог реда", са једним од највећих српских пјесника, натурализованим Београђанином, свјетским путником, који је обишао метрополе, дружио се са најистакнутијим личностима, човјеком који је превођен на бројне свјетске језике, чије се пјесме уче напамет, који је "становник" бројних антологија и школских програма, добитник најпрестижнијих награда...

Са страхопоштовањем је писац ових редова прилазио овом великом поетском барду - хоће ли му прихватити понуђену руку и честитање награде, а гле! он у десетокреветној соби у престоном Београду заједно са малим човјеком, црним Владимиром. И још му пише пјесму. Отима га од заборава. Баш као да каже: "Сви смо једнаки пред Судијом пред кога Владимир оде прије неколике деценије, а пјесник недавно. Важно је, међутим, да и један и други одоше у незаборав. Раичковић је то мјесто заслужио својим дјелом. Између осталог и "Записима...", којима је и црног Владимира, сељака из Сопота са Космаја, обесмртио. Бар по овоземним људским мјерилима. И по законитостима пјесме.

Проф. др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

ПРОБЛЕМИ ВРЕДНОВАЊА И РЕЦЕПЦИЈЕ КЊИЖЕВНИХ ДЈЕЛА ЗА ДЈЕЦУ

Резиме рада

Вредновање књижевних дјела уопште, па и књижевних дјела за дјецу, требало би да се заснива на систему поузданих мјерила. Али, било какав вриједносни систем да се успостави, он не може бити примјенив за свако дјело ни у сваком времену, пошто је свако дјело по нечему особено и пошто се притоком времена вриједносни критеријуми мијењају. У раду смо покушали указати на сложеност оцјењивања књижевних дјела, имајући у виду дискрепацију између потребе за успостављањем система вредновања и субјективности оцјењивача књижевних дјела.

Други проблем апстрофиран у раду почива на чињеници да дјела за дјецу не вреднују аутентични читаоци (дјеца), него одрасли, што јесте они који су некад "били дјеца", па су зато њихови критеријуми сигурно другачији од критеријума оних у чије име вреднују дјело. Тако се долази до апсурдне ситуације да критика о дјелима за дјецу уопште не служи дјеци, него родитељима, васпитачима, наставницима, библиотечким и другим радницима у области културе и да критика на дјецу читаоце нема директан, него, евентуално, само индиректан утицај.

Деликатност вредновања књижевних дјела за дјецу узрокована је и специфичношћу њихове рецепције. Субјект који вреднује дјело, полази од претпостављене а не доживљене рецепције дјела. Критичар књижевности за дјецу не посједује сазнања о стварној рецепцији тог дјела код дјеце читалаца. О њој је могуће говорити само на основу изв. "нијеме критике", што јесте на основу тога да ли дјеца читају или не читају одређено дјело, а за то је потребан период који критичар не може сачекати. Зато његове оцјене књижевних дјела готово у потпуности искључују рецепцију стварних читалаца, иако се критичар често позива на њу. Трећи дио рада посвећен је разматрању питања односа критике и рецепције дјела за дјецу.

Кључне ријечи: стваралаштво, дјела за дјецу, вредновање, писац, читалац, рецепција.

Увод

Књижевност за дјецу била је и јесте интегрални дио књижевности уопште и, само тако схваћена, она подлијеже критеријумима којима и цјелина којој припада. Па ипак, књижевност за дјецу није идентична са књижевном умјетношћу уопште. Како тзв. велику литературу редовно прати књижевна критика као вид њеног вредновања, природно је да се са развојем књижевности за дјецу јавила и потреба њене валоризације.

Било да критичар хвали или куди, афирмише или негира дјело, он га увијек на један начин вреднује. Да би оцјена дјела била мериторна, требало би да критичар има изграђена мјерила вриједности, дакле, априори утврђен систем вредновања. Међутим, постоје озбиљни проблеми у вези са успостављањем система мјерења вриједности дјела. У пракси тај систем утврђује субјекат који суди о дјелу, то јест књижевни критичар. Због такве позиције критичара његова оцјена је крајње субјективна и своди се, најчешће, на властиту импресију о дјелу.

Мада је у науци о књижевности одавно присутна тежња да се у поступак вредновања књижевних дјела уведе систем, то се увијек покаже немогућим, јер је истинска критика креативан чин. Од бројних размишљања о томе шта се подразумева под појмом *књижевна критика*, навешћемо овдје само два у којима је изричито наглашена компонента креативности. **Светозар Петровић** у дјелу *Природа критике* одређује критику као "креативну активност (односно резултат креативне активности) којом се критичареву доживљају дјела утврђује контекст и оно се (дјело) њиме (контекстом) тумачи и према њему вреднује."¹

Иако настало знатно касније, блиско Петровићевом је одређење критике које је у књизи *Књижевности за децу и младе* дао **Воја Марјановић**. Оно гласи: "По себи се разуме да је права књижевна критика *с т в а р л а ч к и ч и н*. Она то јесте ако анализом и реинтерпретацијом уметничког дела постаје и сама *н о в о д е л о*."²

Ако прихватимо тврдњу да је вредновање књижевног дјела креативан чин, поставља се питање како се онда од критичара може тражити да при оцјењивању дјела не буде субјективан и да дјело валоризује по неком унапријед утврђеном систему. Поједини теоретичари књижевности, као, на примјер, зачетник структура-

1 Светозар Петровић: *Природа критике*, Либер, Загреб, 1972, стр. 319.

2 Воја Марјановић: *Књижевности за децу и младе, књига I*, Виша школа за образовање васпитача Београд, 2000, стр. 35.

лизма, Јан Мукаржовски, потпуно одбацују могућност успостављања било каквих норми при суђењу о књижевном дјелу. Мукаржовски је сматрао да норма, у ствари, и не постоји, пошто је "суштина естетичке норме управо њено кршење."³ На нова дјела заиста се не може примијенити ни један постојећи систем вредновања, пошто свако ново умјетничко дјело својом аутентичношћу и оригиналношћу тај систем, ако не потиरे у потпуности, онда га бар нарушава. Не би, међутим, требало схватити да је из поступка вредновања књижевног дјела елиминисан сваки систем, јер се оцјена о вриједности неког дјела ипак даје на основу чињеница које чине систем у оквиру самог дјела које се вреднује.

Немогућност успостављања конзистентног система вредновања дјела и субјективизам који је иманентан књижевној критици условили су флексибилнији приступ критици од онога који је некада заговарао познати естетичар **Богдан Поповић** који је вјеровао да се о једном дјелу може формирати само један естетски суд. Критика је данас превазишла тако искључива мишљења и вредновање дјела схвата много шире, тако да се различитост у расуђивању о истом дјелу прихвата као нормална појава.

Вредновање дјела за дјецу

При вредновању сваког дјела, па и оног које је намијењено дјетету читаоцу, критичара треба да интересује, првенствено, да ли је и у којој је мјери оно умјетничко. То, свакако, не значи искључивање потребе да се оцјењивач дјела бави и другим његовим компонентама, као што су: психолошка, социолошка, педагошка, уколико их оно садржи и уколико су оне у функцији остваривања естетског. Критика књижевности за дјецу заснива се на синтези наведених елемената у дјелу, имајући у виду да је естетско увијек у првом плану. Поступак вредновања дјела намијењених младима, потребно је саобразити природи тих дјела. То практично значи да се њихово вредновање разликује првенствено по томе што "обухвата особеност дела и младог слушаоца-читаоца, односно тиме што узима у обзир процес његове рецепције, вредносно осећање у смислу пријатности, допадања, дочаравања, уживања, укратко, разумевања дела", истиче Тихомир Петровић.⁴

³ Цитирано према: Рене Велек и Остин Ворен: *Теорија књижевности*, Нолит, Београд, 1974, стр. 291.

⁴ Тихомир Петровић: *Дете и књижевност. Критика о српској књижевности за децу*, Лесковац, 1991, стр. 37.

Основни услов квалитетног вредновања сваког књижевног дјела, па и онога које је писано за дјецу, јесте да се критичар првенствено бави самим дјелом а не неким изванкњижевним питањима. А ако је дјело естетска чињеница, онда оно "у свом имагинарном језгру садржи и критеријуме вредновања које само треба препознати и издвојити".⁵

Иако критичар не може унапријед од некога ауторитета преузети критеријуме вредновања, од њега се ипак очекује да да одговоре на низ важних питања као што су: Да ли новим дјелом писац продужава или прекида традиционални стваралачки проседе? Ако инаугурише нови метод, како и чиме то чини? Колико је писац оригиналан у грађењу свијета умјетничког дјела? У којој мјери је иновирао пјеснички језик и којим средствима? Шта аутор новог дјела поручује читаоцу и како му преноси ту поруку? Је ли његова идеја прихватљива за дијете читаоца са становишта могућности његовог разумијевања? Колико се писац својим дјелом приближио дјечјем виђењу и доживљавању свијета и да ли му је постао истински саговорник?

Мада се одговори на наведена питања чине једноставним, ту се јављају бројне дилеме. Није ствар само у томе што не постоје егзактни показатељи како дијете читалац прима дјело него и у томе што се укус и тог, као и сваког другог читаоца, временом мијења, што се његова способност прихватања сложенијих књижевних структура са развојем друштва стално помјера на више, што критичар не може бити сигуран да дјеца у будућем времену неће прихватити и она дјела која су некад сматрана непримјереним њиховом узрасту итд. Два чувена романа из енглеске књижевности, који су данас узимају као парадигма дјечје књижевности (*Робинзон Крусо* Данијела Дефоа и *Гуливерова путовања* Џонатана Свифта), у почетку нису били литература коју су читала дјеца).

При покушају да се отвори било каква расправа о природи критике књижевности за дјецу, суочавамо се са два озбиљна проблема: први је што ту књижевност не стварају дјеца него одрасли људи који су само некад "били дјеца", а други што критику о тој књижевности не пишу дјеца и што она није намијењена дјечи, него одраслим, зрелим особама. Тако се долази до парадоксалне ситуације да *критика књижевности за дјецу уопште не служи дјечи него другима*.

5 Миодраг Јуришевић: *Да ли постоји критика дечје литературе*, у: *Трагом дечје поезије*, Змајеве дечје игре и Културни центар, Нови Сад, 1969, стр. 78.

На парадокс који у свом полазишту има критика књижевности за дјецу још почетком осме деценије XX вијека указао је историчар књижевности **Ново Вуковић**. Он сасвим оправдано упозорава да "доживљај који служи као полазна тачка критичке анализе неке књиге намијењене дјечи није доживљај дјетета (као аутентичног читаоца), већ доживљај једне одрасле особе (критичара)."⁶ Чак и кад би критичар хтио да пише критику која би била намијењена дјетету, он то не може. Ако би се при вредновању дјела превише приближио дјечјем узрасту и дјечјем схватању, онда би таква критика била сувише симплифицирана и ограничена и у методолошком, и у лексичком и у стилском погледу.

Подразумијева се да критичару дјела за дјецу треба да буде блиско дјечје схватање свијета и да га са дјетињством везују посебне споне, јер без тих претпоставки тешко ће дати валидну оцјену књиге намијењене дјетету. Ипак, критичар не треба да рачуна да ће дјеца читати његове критичке текстове, чак и уз сва његова настојања да са њима комуницира рјечником који она разумију. Кад је ријеч о рецепцији критичких текстова код дјеце читалаца, већина проучавалаца дјечје књижевности сагласна је да те текстове не пишу за дјецу и да их дјеца не читају. Ако критика књижевности за дјецу остварује неки утицај на дијете читаоца у смислу обогаћивања његовог сазнајног видокруга и подизања естетског нивоа, онда то она чини посредно уз помоћ родитеља и наставника, који се јављају у улози препоручиоца књиге и, евентуално, и тумача њених умјетничких вриједности.

Критичар треба у дјелу да открије оно по чему је оно естетски вриједно и да то афирмише у својој оцјени. Своју даровитост и стваралачки домет он ће показати тиме колико је у стању да у новом дјелу препозна и открије оно што је свјеже и непоновљиво, једном ријечју, оно што је оригинално. Оригиналност је једна од најбитнијих компоненти умјетничког дјела па се она никако не може заобићи у поступку вредновања. Упркос чињеници што се оригиналност различито схвата од појединих оцјењивача дјела, ипак је сасвим сигурно, истиче Хенрик Маркјевич, да је "њен минимум услов за конституисање вредности", док "њен високи степен те вредности увећава."⁷

При валоризовању дјела критичар не може игнорисати укус нових генерација читалаца, али не смије ни подлећи модним хи-

6 Ново Вуковић: *О природи критичке књижевних дјела за дјецу и омладину*, Културни живот (Београд), 1983, број 1-2, стр. 12.

7 Хенрик Маркјевич: *Наука о књижевности*, Нолит, Београд, 1973, стр. 267.

ровима. Он мора имати слуха да у дјелу препозна креативне иновације, али и да открије испразна помодна жонглирања. Његов је задатак да у приказу дјела истакне све оно што доприноси да се оно доживљава као умјетничка цјелина, али и да укаже на оно што је дисонантно и што нарушава његову хармоничност.

Што год се очекивало од критичара у поступку вредновања књижевног дјела, неминовно је рачунати са чињеницом да је тај суд субјективан, пошто је, по ријечима Анатола Франса, и критичар само човјек "који прича доживљаје своје душе". Иако не може избјећи субјективност при вредновању дјела, критичар не би смио да буде малициозан и недобронмјеран. Свако ко се одлучи да се бави тим деликатним послом, треба да тежи да својом оцјеном помогне писцу подршком за оно што је у дјелу квалитетно и критиком онога у чему писац није успио. Наравно, критичар при томе не би смио да заборави да и његове оцјене чека строг и неподмитљив судија - вријеме.

Књижевна критика уопште, дакле, и критика књижевности за дјецу најбоље остварује своју функцију ако има добро око да запази понуђену љепоту, изострен слух да чује нове тонове и вибрације у дјелима која долазе, пријемчиву душу за нове поетске форме и одмјерену мисао за вредновање онога што доноси савремена књижевна продукција.

Појам рецепције

Термин *рецепција* потиче од латинске ријечи *гесертio*, што значи *примање, прихватање*. Кад је у питању рецепција које се односи на књижевно дјело, онда се под тим појмом подразумева "примање и историја деловања неког текста, неког аутора или неког струјања у књижевности на читаоца, на друштвену, историјску или по узрасту одређену групу читалаца, читалачке публике у земљи или ван ње (...)" наводи се у *Речнику књижевних термина*.⁸

Рецепција је предмет релативно младе теоријске дисциплине - *Естетике рецепције* која анализира предуслове који су битни за читаочев доживљај дјела, изражен кроз његов видокруг очекивања. Уз то кључно питање, естетика рецепције разматра и друга питања као што су: елементи у књижевном дјелу који су посебно погодни за рецепцију, упоређивање рецепције дјела са ауторовим интенцијама, пошто се у много случајева разликује ауторова намјера од читаочевог схватања дјела, реконструкција историје дјело-

8 *Речник књижевних термина*, Нолит, Београд, 1985, стр. 634.

вања неког текста на читаоце с обзиром на колебања условљена промјеном укуса у дијахронијском слиједу итд.

Питањем рецепције књижевног дјела највише су се бавиле феноменологија и херменеутика, које инсистирају на вјештини разумијевања и тумачења текста. У седмој и осмој деценији XX вијека појавио се већи број радова у којима се разматра улога читаоца у конкретизацији књижевног дјела. Најкомплетније и најсериозније се естетиком рецепције бавио њемачки романист, **Ханс Роберт Јаус** у познатом дјелу *Естетика рецепције*. Његова гледишта на рецепцију својим радовима подупрли су Волфганг Изер и неки други научници који су, заједно са Јаусом, радили на Универзитету у њемачком граду Констанцу, па је та оријентација у теорији књижевности названа још и школом из Констанца.

Историчар књижевности Манфред Науман релацију аутор-дјело-читалац види као систем односа а рецепцију одређује као "процес у којем читалац ступа у извештан однос према једном специфичном предмету (књижевноме делу), који је аутор створио у једном специфичном процесу (стварлачком процесу) и који је прошао кроз сфере историјско-друштвене циркулације пре него што је стигао у руке читалаца".⁹ Разматрајући однос између читаоца и дјела, Науман истиче да је то, у ствари, *однос вредновања које читалац успоставља према дјелу у процесу читања* (подвучао - Ц. Р.).

Обраћање пажње на читаоца

Иако је општепознато да се књиге пишу да би их неко читао, у прошлим епохама поступак тумачења и вредновања књижевног дјела подразумијевао је, првенствено, бављење писцем и његовим дјелом. Позитивизам је у средиште интересовања стављао писца сматрајући да се књижево дјело не може квалитетно вредновати без познавања намјера његовог аутора. У вези са таквим третманом читаоца, њемачки историчар и теоретичар књижевности Ханс Роберт Јаус каже: "Историја књижевности и уметности уопште и сувише дуго је била историја аутора и дела. Она је потискивала или прећуткивала своју 'трећу станицу': читаоца, слушаоца или посматрача. О њеној историјској функцији ретко се говорило, ма колико неопходна она одувек била".¹⁰

⁹ Манфред Науман: *Књижевности и проблеми њене рецепције*, у књизи: *Теорија рецепције у науци о књижевности* (приредила Душанка Марицки), Нолит, Београд, 1978, стр. 131.

¹⁰ Ханс Роберт Јаус: *Естетика рецепције* (предговор југословенском издању), Нолит, Београд, 1978. стр. 29.

Јаус истиче да је сада потпуно јасно да књижевност бива конкретизирана и реализована тек захваљујући посредујућем искуству оних који читају књижевно дјело. Он је први врло озбиљно поставио питање односа између писца и читаоца, економским рјечником речено, између књижевног дјела као пишневог производа и читаоца као конзумента тог производа и покушао одговорити на питање каква је улога читаоца у откривању вриједности дјела. Он је, такође, децидирано захтијевао да књижевна историја, која је у ранијим епохама била искључиво "историја продукције", постане "историја рецепције", уколико жели бити цјеловита књижевна историја.

Своју тезу о промјени тежишта интересовања и о стварању једне нове традиције Јаус наслања на мишљења руских формалиста, затим представника нове критике, те феноменологије и структурализма који су, са свом озбиљношћу, разматрали само књижевно дјело и одредили га као главни чинилац у троуглу писац-дјело-читалац. Ваља, међутим, истаћи да давање примата књижевном дјелу не смије водити потцјењивању писца и читаоца. Без читалаца књижевност као грана умјетности не би ни могла постојати.

Јаус је сматрао да је врло важно установити начин на који се књижевност схвата и прихвата од оних којима је она намијењена. Он је даље разрадио тезу коју је формулисао присталица феноменолошког покрета, Роман Ингарден. Ингарден је књижевно дјело детерминисао као шематску творевину која садржи мјеста неодређености, која читалац конкретизује и да је тек читаочева конкретизација оно што називамо књижевним дјелом. У вези са тако дефинисаном улогом читаоца у односу на књижевно дјело, **Миливој Солар** напомиње да читалац више није "пасивни проматрач књижевног дјела као 'естетског објекта' у којем би уживао, него његова улога постаје изузетно важна, готово би се могло рећи: он на темељу никад до краја конкретних и завршених описа, наговјештаја, нацрта и сугестија, које му дјело само предлаже, остварује смислену цјеловиту творевину која и јест књижевно дјело".¹¹

Тако се читалац у дјело укључује као неко ко га допуњава и поново ствара, па за њега бива врло важно оно што он од дјела очекује или, пак, оно што је за њега у дјелу неочековано. Солар напомиње да ипак оно што читалац у дјелу не очекује, то јест оно што се у њему јавља као ново, мора бити у границама читаочевог разумијевања и прихватања. Јер, ако читалац дјело не

¹¹ Миливој Солар: *Теорија књижевности*, Школска књига, Загреб, 2001, стр. 282.

разумије, он неће моћи ни да га конкретизује, а то значи да оно за њега и не постоји као умјетничка творевина.

Ханс Роберт Јаус у сфери рецепције установљује нови појам - *хоризонт очекивања*, којим жели показати обим могућег разумијевања књижевности. Читалац од новог дјела очекује одређен степен изненађења, али само до границе која не смије бити помјерена до неразумијевања дјела, јер се онда губи свака веза између писца и читаоца. Теорија рецепције утврђује да на релацији ново дјело - видокруг читаочевог очекивања увијек постоји нека граница. Та граница је у неким књижевним епохама строго омеђена, као на примјер у класицизму, а у неким врло широка и неодређена као у овом времену. Солар сматра да та граница мора увијек постојати и да ни у времену у коме ми живимо не може се претпоставити да ће читаоци све прихватити као књижевност.

Проблеми рецепције књижевних дјела намијењених дјеци читаоцима

Кад је у питању рецепција дјела намијењених дјеци, она и даље почива много више на паушалним оцјенама одраслих особа неголи на стварним доживљајима дјела дјеце читалаца. У том погледу, чини се, да се ништа битно не може промијенити. Чак и кад би се предузела егзактна истраживања с циљем да се сазна како дијете доживљава прочитано, врло тешко би се могао сачинити реперезентативан узорак испитаника с обзиром на социјалне, психолошке, полне, узрастне и друге разлике међу читаоцима. Осим тога, врло озбиљан проблем представља избор дјела на којима би се истарживала рецепција. У правој издавачкој поплави тешко је поуздано утврдити која би дјела која су писана за дјецу дала најпоузданију слику о рецепцији која се темељи на разумијевању и вредновању. Рецепција се може истраживати само на умјетнички вриједним дјелима, а за оцјену вриједности дјела неопходно је вријеме. Док критика установи да је неко дјело истинска вриједност и одлучи да га укључи у школски програм, читаоци су своју пажњу већ усмјерили према другим, новим дјелима. То, ипак, не значи да егзактна испитивања рецепције не треба водити, пошто она, и пред свих условљености и ограничења, могу бити значајан коректив сазнања о рецепцији одређеног дјела код младих читалаца.

При провођењу било каквог истраживања рецепције књижевних дјела, треба имати у виду и чињеницу да читалац, ма ког узраста био, није једини субјект који суди о дјелу и да његов суд није нечим унапријед условљен. Најчешће је његова рецепција бар дијелом диригована. Прије него што читалац приступи чита-

њу, односно вредновању књижевног дјела, он је од више субјеката могао добити информације о дјелу које ће утицати на његову рецепцију. У стварању претходног суда о дјелу учествују: издавачке куће, књижевни критичари, књижаре, библиотеке, књижевна реклама, настава књижевности у школи, чак и препоруке читалаца истог или приближног узраста. Дијете читалац је у прилици да из мноштва дјела одабере оно које је већ неко прочитао, оцијенио, рекламирао и на неки начин препоручио.

Код млађих читалаца на рецепцију дјела могу знатно утицати и неки фактори који нису у вези са садржајем књиге; њена опрема (корице, илустрације, квалитет папира и цртежа), мишљења рецензента дато на корицама књиге, навођење занимљивих података из пишчеве биографије, истицање награда које је писац добио за то или за друга своја дјела и слично.

У чиниоце који посредно утичу на рецепцију дјела писаних за дјецу укључују се данас и медији - радио, телевизија, интернет, тако да питање рецепције постаје још сложеније. Како и колико на читаоца утичу модерна средства комуникације у процесу рецепције дјела готово је потпуно неистражено, тако да то отвара могућност за изразу и реализацију бројних истраживачких пројеката.

Умјесто закључка

У овом раду вредновање и рецепција књижевних дјела разматрани су без посебног наглашавања разлика између дјела за одрасле и дјела за дјецу? Разлог таквом приступу је што у погледу примјене методолошких поступака разлике и нема. И једна и друга критика баве се првенствено естетским питањима, а ако је дјело које је писано за дјецу естетска чињеница, онда оно подлијеже истим теоријским и методолошким принципима којима и дјело за одрасле.

Интересовање које су теоретичари показали за улогу читаоца у поступку вредновања књижевног дјела дало је одговоре на низ питања иако још није створен цјеловит методолошки систем којим би се вредновање и рецепција прецизније дефинисали. Нове књижевне оријентације, као што су постструктурализам и постмодернизам, настављају да изучавају проблем рецепције и да дефинишу не малу улогу читаоца у процесу вредновања књижевног дјела.

За оне који стручно оспособљавају будуће професоре разредне наставе врло је важно да посједују што поузданије знање о томе како савремено дијете прима књижевно дјело, колико оно у овом времену, када постоје и други привлачнији извори знања,

значи за његово духовно формирање и какав је однос дјетета читаоца према књижевном дјелу као естетској чињеници. Валид-нија, егзактнија и поузданија сазнања о томе вјероватно би знатно промијенила садржаје читанки за основну школу, а поготово обим и спискове домаће и школске лектире.

Изучавање проблема вредновања и рецепције књижевних дје-ла за дјецу требало би да послужи и тој практичној сврси.

ЛИТЕРАТУРА

1. Велек, Рене и Ворен, Остин: *Теорија књижевности*, Нолит, Београд, 1974.
2. Вуковић, Ново: *О природи критике књижевних дјела за дјецу и омладину*, Културни живот (Београд), 1983, број 1-2.
3. Јаус, Ханс Роберт: *Естетика рецепције*, Нолит, Београд, 1978.
4. Јуришевић, Миодраг: *Да ли постоји критика дечје лиге-ратуре*, у: *Трагом дечје поезије*, Змајеве дечје игре и Културни центар, Нови Сад, 1969.
5. Марјановић, Воја: *Књижевности за децу и младе, књига I*, Виша школа за образовање васпитача Београд, 2000.
6. Маркјевич, Хенрик: *Наука о књижевности*, Нолит, Бео-град, 1974.
7. Науман, Манфред: *Књижевности и проблеми њене рецепци-је*, у књизи: *Теорија рецепције у науци о књижевности* (приредила Душанка Марицки), Нолит, Београд, 1978,
8. Петровић, Светозар: *Природа критике*, Либер, Загреб, 1972.
9. Петровић, Тихомир: *Дете и књижевности. Критика о српској књижевности за децу*, Лесковац, 1991.
10. *Речник књижевних термина*, Нолит, Београд, 1985.
11. Солар, Миливој: *Теорија књижевности*, Школска књига, Загреб, 2001.

БОШКО ЛОМОВИЋ

(НЕ)ОБЕЛЕЖЕНА ГОДИШЊИЦА МИНЕ КАРАЦИЋ

Оедмо дијете Анино и Вуково, очева љубимица "моја Минка", Вилхелмина Мина Вукомановић-Карацић (1828-1894), улази у круг малобројних учених Српкиња XIX стољећа (пјесникиња Милица Стојадиновић Српкиња, сликарка Катарина Ивановић и која још?) које су живјеле и стварале на понос роду своме. Полиглота, пјесник, сликар, ученица клавира Густава Гросмана, преводилац који је "кривац" за премијерно појављивање "просто-народних" приповиједака и пословица на њемачком, онима којима ће се дивити европски умови, између иних и духовна громада какав је био Гете.

Навршило се, недавно, 180 година од њеног рођења (Петровдан, 1828). Колико нам је знано, годишњица је обиљежена, веома скромно, само у порти цркве у варошици **Савинац под Рудником** (Србија). Црква је задужбина књаза Милоша, уједно је породична богомоља породице Вукомановић из које је кнегиња Љубица, тетка Минеиног мужа Алексе. У цркви су, од 1905. године, под мермером, земни остаци Минини, Алексини и њиховог јединца, прерано упокојеног Јанка. Треба ли да се 180. рођендан наше Бечлијке заврши само на парастосу у савиначком храму, изложби учесника Ликовне колоније "Мина Карацић", стиховима неколицине пјесника и читању кратког подсјећања на умјетницу - све у локалном раму? Одговор је, вјерујемо, у речима који слиједе.

Прва збирка наших народних пјесама, прва *Писменица* (граматика) и први *Рјечник* су Вуково дјело. Оснивач је етнографске науке у нас, језички реформатор и хроничар устаничког времена. Али, није мало Вуково дјело ни Мина. Он је учинио све да му кћи стекне свестрано и вриједно образовање. Филолог и државник **Љубомир Стојановић** ће забиљежити да је "цело Минеино образовање било за велику госпођу, а не за обичну грађанску домаћицу". Знамо ли икога од данашњих ерудита који је, истовремено, пјесник, сликар, преводилац (Мина је говорила српски, њемачки, француски, италијански, енглески, служила се руским), а уз све то, још свирала и клавир? Све је то "моја Минка" знала и пока-

живала на вечерима у "књижевном салону" очева дома у предграђу Ландштрасе, на баловима и бесједама. И, зашто не рећи, освајала мушка срца - и о томе ћемо овде.

Држимо да је највреднији Минин таленат испољен у преводу. Наше народне пјесме, које је превела на њемачки, показала је пјеснику **Лудвигу Аугусту Франклу**, он их је метрички дотјерао и објавио, 1852. године, под именом *Гусле*. Не случајно - видећемо то већ - са посветом Мини. У Берлину ће, потом (1861), изићи превод српских народних приповиједака и пословица. Предговор је написао **Јакоб Грим**. Вук је у томе помагао, писао Леополду Ранкеу и Гриму, слао им Минине преводе, уз опаску да се она "трудила да дословни и једноставни народни начин изражавања преведе на њемачки језик вјерно, без туђих украса, али се у њој јавља страх - вели Вук - да је у томе отишла предалеко, јер је свјесна многих недостатака у погледу стила и гипкости у односу на љупки језик њемачких бајки". Грим у предговору поздравља "добродошли превод Мине Карацић".

Учитељи сликарске вјештине били су јој Јосиф Фајфер и Фридрих Шилхер, као и други сликари који су били чести гости Вуковог дома. Посјете Галеријама у Дрездену, Милану, Венецији и Берлину уобличавају њену палету, убрзавају умјетничко зрење. Створила је око 50 слика у уљу (сачувано двадесетак), сликала иконе, остало је нешто и Мининих цртежа. Ране слике (*Аушойор-шреји*, *Поршреји браћи Димитрија*, цртеж Симе Милутиновића Сарајлије) су у духу класицизма; друга фаза (*Црногорски војвода*, *Сћарац дуге косе*, *Бошњак са бијелом чалмом*, *Глава сћарог човјека*, *Грчки делија*, *Дјевојчица са црвеном марамом*) су у водама романтизма. *А Дјевојка са виновом лозом* је један од љепших женских портрета у српском романтизму, створен под примјетним утицајем учитеља Шилхера.

Стиховала је још као петнаестогодишња дјевојчица, али нећемо се, ваљда, огријешити ако је као поетесу овдје не ставимо високо. У српском романтизму су, тада, главну ријеч водила јача пера; Вилхелмина је писала пригодне, дидактичке ("Желиш ли бити сретан, не вјеруј онда свакој лијепој ријечи"), помало наивне версе. Јављали су јој се у окружењу својих обожавалаца. Можда је од њених пјесама, као свједок атмосфере, вреднији *Споменар* који јој је поклатио један од Вукових пријатеља (**Флор Иванович Огњев**), на Бадње вече 1849. "Ја заредах да ми сваки од гостију што у њ упише, па дођох и на Бранка. Док се окренух, а Бранко већ написао: 'Певам дању. певам ноћу, / Певам, селе, што год хоћу...' Бранку је требало само један трен". И Мина се уписивала у поклоњену свешчицу, па тако, 6. августа 1846, уписује: "Пријатељство и нада су заједно, као свјетлост и топлота који лијече и

најдубље ране и пружају своје зреле плодове путнику, стрпљивом и мудром, који на својој животној стази под њиховим зрацима се сунча”. *Сиоменар* је ковчежић Минине интиме, уједно и допадљиво скровиште осјећања бројних уписника.

Да не заборавимо на још једно Минино писаније - путопис *Биљешке с пушта по западној Србији 1850*. Путовала је у друштву са Иркињом Кар, преводиоцем Ранкеове *Српске револуције*. Из Прњавора мачванског нам је, између осталог, сачувала слику сеоске задруге са средине XIX столећа: ”Док су нам они спремали ручак, ми имадосмо доста времена да разгледамо простран двор (авлија) у којем је било некаквих осам или десет кућица пограђено. У свакој од тих кућица (вајати) станује по један брачни пар јер у Србији је обичај да син, кад се ожени, остаје у кући очевој. Па кад се деси да у кући има више синова, онда сваки од њих са својом женом има свој вајат (...) у њему има само једна одаја, а у овој постеља чини сав намештај”.

Како је наоко изгледала Мина Карацић? Службеник земунског Контумаца је, ваљда, у путној исправи, оставио први опис: смеђе косе, смеђих очију, смеђих обрва, пуног лица, њемачки одјевена. Имала је, тада, три године. Касније, бројни њени савременици су оставили податке о њеном изгледу. Упадљива црнка (Ј. Копитар ју је називао Циганчицом), витка и стасита; живих, црних очију на оца; лијепа. На Декереву литографију баш згодна, на свом *Аутопортрету* не одвећ. Но, привлачила је пажњу образовањем и урођеним духом. У сјећањима књижевника и историчара Тодора Стефановића Вировског, Мина је била достојна кћи Вукова. ”У оно доба (којега се Т. С. В. сјећа - прим. Б. Л.), није била више млада и лепа, али је зато, ипак, њена спољашност била допадљива. Говорила је лепо и чисто српски, и то увек јужним дијалектом, онако како је говорио Вук. Свој разговор радо је зачињала цитатима из народних песама или којом пословицом. Памћење је имала необично јако, па је много и радо причала о својој прошлости, а нарочито о свом оцу кога је, разуме се, поштовала до обожавања. Проводећи готово читав век у друштву његову и његових пријатеља и вршећи дужност час лектора, час коректора, час опет секретара, она је постала и сама нека врста женског научењака, па је због тога најрадије говорила о језику, литератури и народној поезији”.

Да, неоспориво је то да је Мина много помогла оцу у његовом послу, у превођењу, у језику, у огромној преписци са пријатељима, сарадницима и осталима који су могли бити од користи у борби за српски језик и правопис. Тим послом је пратила оца на путовањима у **Пожун** (1843), **Венецију** (1847), **Берлин**, **Праг** и **Дрезден** (1849. и 1854), у очев **Тршић** (1850), у **Хопово**, **Врдник** и

по Фрушкој гори (1856). Можда се њен удио неоправдано пренебрегава кад год је о Вуку ријеч, у студијама, на симпозијумима, у уџбеницима.

Најзад и обећано на почетку. У Мину, такву какву смо је покушали представити, бјеху заљубљени многи посјетиоци дома у улици Ландштрасе. Сигурно је привлачила поменутог пјесника Л. А. Франкла. Видјевши је на једној свечаности на којој је играла у српској народној ношњи, пјесник јој је, уз писмо, посветио стихове:

*" Видјех у простираној дворници
У ноћи цуној сјаја,
Тебе у, српске земље,
Заносно лијејом руху.

На швом је челу блистала
Звијезда алем сјајем,
Ти си играла свога завичаја
Тајанствену игру".*

Неком од својих обожаваалаца, можда баш Франклу, Мина је, 1. септембра 1843, отписала у стиховима:

*Сјећај ме се! Али не - радије ме заборави,
Биће то боље за нас обоје.
Сан је био лијеј, прекриј га велом!
Заборави ме одважно, али не! - Сјећај ме се!*

Заносној Мини се удварао и Пољак Михаил Рајнов, па правник Стефан Стојинов, Бранка Радичевића да и не спомињемо; портретисала га је и радо му на клавиру свирала његов омиљени *Quartet*. ("Не бјеше ли дакле синак вилин? Па опет тако смјеран, да се ни казати не хтједе" - таквог га је видјела Мина кад јој се уписао у *Сйоменар*).

Изгледа, најдаље се отишло са доктором Флором Ивановичем Огњевим, сином руског спахије из Полтаве. Осјећајан, интелигентан, надасве упоран, успио је Флор да, 1848. године, са Мином размијени прстење. Дала му је прстен са угравираним датумом вјеридбе и вितिцом своје косе. Ана и Вук нису били за ову везу, па је вјеридба, послје седам мјесеци, развргнута.

Није успјело Огњеву, али јесте Алекси Вукомановићу, најприје студенту Кијевске духовне академије, потом Вуковом приврженику, професору београдског Лицеја и члану Друштва српске словесности. Иако се ближила тридесетој, Мина се дуже устезала, да би, у марту 1856, примила вјеренички прстен "под условом да заручење остане тајно". Два мјесеца потом, на ручку са оцем, вјереником и његовим пријатељима (Димитрије Нешић,

Сава Сретеновић, Никола Новаковић) у Топчидеру, Мина је узела на себе да се оцу повјери. Касније је Вук јавио Алекси да је "Мина пристала, а против тога немају ништа ни њих двоје родитеља". Вјенчали су се, маја 1858. године, у београдској Саборној цркви. Мина је прешла у православље, добила име Милица којим се никада није користила. Само годину и по потом, остала је удовица, пошто је, четири мјесеца прије Алексине смрти, родила Јанка.

Пред одлазак, отац је Мини оставио у аманет: "Ово што сам ја тешком муком, кроз 50 година, стекао на славу и корист српског народа, то је једино благо, једино имање што вам остављам. Чувајте га добро, јер ако српски народ данас јоште не разумије потпуну вриједност његову, доћи ће томе вријеме".

Смрт мужа није посљедња несрећа у њеном животу. Послије толико смрти у 20 година заредом (муж Алекса, отац Вук, мајка Ана, брат Димитрије, син Јанко), Мина Вукомановић-Караџић се повукла у гробну самоћу породичног дома у Бечу. Имала је још толико снаге да сву Вукову заоставштину преда Краљевини Србији; за узврат је добила скромну пензију. Није ју дуго уживала: угасила се 12. јуна 1894. године, а са њом се угасила и Вукова лоза.

ВАЛЕНТИНА ЖИВИЋ

УТИЦАЈ ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНОГ ПОРАСТА НОСИЛАЦА ИНФОРМАЦИЈА НА КОНЦЕПЦИЈУ, АРХИТЕКТУРУ И ТЕХНОЛОГИЈУ БИБЛИОТЕКА

У потрази за одговором на питање шта је то што је највише утицало на библиотеке садашњости и шта ће утицати на библиотеке будућности, њихову концепцију, архитектуру и технологију, увијек се враћам на један од кључних појмова који је несумњиво одредио и уобличио слику о библиотекама коју имамо данас, а то је експоненцијални пораст носилаца информација. Експоненцијалан (lat. *expanentialis*) који се односи на експонент; у којем је непозната, односно променљива величина дата у експоненту, који расте све већом брзином.

Француски физичар **Луј де Број** (Louis de Broglie) убрзан развој науке је окарактерисао експоненцијалном функцијом. Графички приказ експоненцијалног пораста је крива која се од тачке одбројавања оштро пење увис.

Експоненцијални пораст науке се може потврдити бројним примјерима из њене историје. Годишње се објављује од 8-10 милиона научних и техничких докумената (**Draft medium term plan, 1984-1989**). Сви параметри науке: број публикација, научних радника, уложених материјалних трошкова намијењених научним истраживањима и др. се удвостручују сваких 10-15 година.

Први научни часопис **Journal des Scavans** издат је 5.01.1665. године у Паризу. До краја 17. вијека изашло је до 30 наслова научних и медицинских часописа. Од средине 18 вијека број наслова часописа се сваких педесет година повећава 10 пута. Дневно се напише 6-7 хиљада научних чланака (Nejzbit, Naisbbitt, J.. 1984). Иако број научних чланака стално расте, на свака три нова наслова часописа један се угаси или претопи у други.

Затим проблем диференцијације и специјализације у науци. Примјер: Медицина, која је некада била јединствена наука, данас је рашчлањена на више од 300 самосталних дисциплина од којих свака по обиму не заостаје за медицином каква је била у 17

вијеку. Процес диференцијације и специјализације утиче на ужу специјализацију научника - доводе до потребе за специјализованим научним гласилом. Данас се савремена наука развија на рубним подручјима у којима се науке сијеку и зато је потребно да научник познаје граничне научне области.

Значи, општа судбина система је да се развија експоненцијално тако да науку угрожава презасићеност информацијама - "информациона граница прогреса".

Такав убрзан развој науке од 15. вијека наовамо индиректно утиче на стварање једне синтетичко-динамичке науке каква је информатика израсла на темељима бурног развоја и коришћења рачунарске технике, а усвајањем концепција, метода и резултата добијених у другим наукама. Информатика као једна динамична област знања која развија нове нестандартне принципе, методе, закономјерности информационих процеса допуњена је концепцијама следећих наука које су је уобличиле, а то су: кибернетика и математичка теорија информација, семиотика, лингвистика, психологија, библиотекарство, библиографија, наука о књизи, наука о науци, техничке и друге науке.

Амерички мислилац **Томас Кун** писао је да је термин наука у великој мјери резервисан за оно подручје које заиста напредује на очигледне начине. То питање ће престати да буде извор бриге не онда када се дефиниција нађе, већ када групе које сада сумњају у свој сопствени статус дођу до сагласности о својим прошлим и садашњим достигнућима.

Библиотекарство још увијек уобличава свој практични и теоретски дио, интердисциплинарна наука која у великој мјери зависи од других области знања.

Књига која је била примарни извор информација, уступа мјесто часопису. Међутим, традиционалне библиотечке службе не реагују на одговарајући начин. Часопис се обрађује као једна библиографска или каталошка јединица. Интересовање научника је све изразитије за динамичном информацијом, а динамична информација остаје скривена у чланцима појединих часописа. Десило се да научници почињу сами, новим методама да анализирају садржаје чланака. Тако је зачет ембрион секундарне обраде докумената на научном нивоу.

У основи кризе информација су процеси пријема, чувања, прераде и коришћења различитих врста информација. Парадоксално је да експлозију информација прати "недостатак информација" у условима њеног изобиља. Криза информација у извјесном смислу карактерише читав свијет.

Проблем квалитета негативно се одражава на позајмну политику у библиотекама. Једна студија коју је спровела **British Library for Science and Technology** показује да у току једне године 4800 наслова часописа од укупно 9120 није позајмљено нити цитирано. Све ово узрокује удвостручавању рада, јер се не зна да је нека информација већ објављена. Продукција великог броја редувантне литературе умногоме доприноси кризи информација. Научник не зна да је његов проналазак већ пронађен. Ако се настави овакав развој, носиоци редувантне литературе прерашће по броју носиоце примарних информација.

Затим опсолентност информација: Опсолентност је функција времена, упоредива и мјерљива употребном (прагматичком) величином публиковане информације документа који садржи релевантну информацију. Научни рад садржи информацију која је настала у мјерљивом временском дијапазону, што омогућава израчунавање његове полуупотребе, полупериода живота (**Burton R. E., R. W. Kebler, 1960**) , који води опсолентности - ефемерној литератури. Опсолентност се карактерише смањивањем цитирања документоване информације, али опадање у навођењу неког документа не подразумијева у исто вријеме и опадање вриједности информације која је садржана у њему.

Информација као централни ресурс 21. вијека потпуно мијења лице библиотеке. Европска дигитална библиотека тренутно садржи 2,5 билиона књига и повезане периодике у европским библиотекама и милион сати филмова и видео записа у телевизијским архивама. Информација о Леонарду да Винчију, на примјер, може постојати у форми његовог рада, књига о њему, докумената са његовим цртежима, филм итд. Изазов у будућности био би креирати дигиталну библиотеку која комбинује све ове изворе. Библиотекама данас не недостају информације, већ оријентација у потрази за информацијама. Преплављеност информацијама није предност, предност је оријентација, моћ да се селекује информација, обради и стави у употребу. Сигурно је да ће управљање локалним фондовима и даље бити важно, али оно концепцијски неће бити "центар свијета" за информационо-технолошке системе одређене библиотеке - средишње мјесто ће имати тражење информација а не каталогизација.

Гдје и како пронаћи информацију, како формулисати стратегију за добијање одговора **online** и **offline**.

Питер Брофи сматра да је неопходно препознати разлике у начинима на које људи користе информације и уче и то треба да се одрази на начине на које се извори информација нуде.

Будућност јавних библиотека у том смислу није запечаћена. Јавне библиотеке нуде безброј могућности за неформално учење.

Библиотеке ће морати да досегну висок ниво стручности само да би у будућности осмишљавале и пружале информационе услуге, мораће да се оспособе и да обезбиједе услове учења потребне њиховим корисницима који желе да развију ту вјештину. Познавање универзума информација и стручност за сналажење у њему које библиотекари морају стећи, мора да прати подједнак труд да се достигне подробно познавање и разумијевање самих корисника. Већина људи не зна да потражи нешто на рачунару или у лисном каталогу ако га библиотека има. Свако ко стварно жели да дође до праве информације о одређеној теми и да заврши свој задатак, мора да користи традиционалну библиотеку. Електронски извори често не садрже потпун ретроспективни садржај штампане верзије и постоје хиљаде књига које се једноставно никад неће пренијети у електронску форму. Не може се све пронаћи on line. Закони о ауторским правима и лиценцирању ограничавају многе електронске изворе само на одређене кориснике и специфична мјеста, већина текућих књига никада неће бити присутна и доступна легално на Webu. **Крајњи извор информација ипак остаје традиционална библиотека.**

Информативно позајмне службе јавних библиотека имају низ проблема како да одговоре на одређена питања својих корисника. Реферални центри су нешто што се првенствено везује за националне и универзитетске библиотеке. Чак и када функционише регионална мрежа, а такав случај у Републици Српској за сада немамо, претрага је сконцентрисана највише на електронски каталог, што заиста није довољно да библиотекар дође до тражене информације.

Значи у избору електронских публикација у које, поред електронског каталога библиотеке, можемо још убројати и различите (електронске) библиографије, базе података, приручнике, енциклопедије, данас се срећемо са електронским књигама и часописима. Јавне библиотеке које не припадају "центру" у својој претрази су сконцентрисане само на електронски каталог библиотеке. Ово је стање које ће се сигурно мијењати јер све оно што је на неки начин представљало проблем формалних и неформалних научних канала комуникације услед експоненцијалног пораста носилаца информација се преноси и на саму почетну фазу истраживања, а то је она фаза у којој се налазе студенти!

Како информативна служба једне јавне библиотеке може изаћи у сусрет студенту на почетку његове истраживачке каријере?

Информативна служба ће да проистекне из заједничких претпоставки, вјеровања и визија чланова одређене библиотеке. Представе: она је динамична, увијек на истуреном положају; она је

старомодна, споро се мијења, може да буде свјесна спољашних околности или сасвим затворена. Ако се информација сада сматра робом која је веома вриједна у свим сферама, зар онда не гледамо свијет у којем библиотекар и професионалац који се бави информацијама могу стварно да имају утицајну улогу. Каква је улога библиотекара у слободном друштву? Колико моћна и утицајна може да буде особа која има контролу над знањем једног друштва.

Информациона компетенција (information literacy) означава компетентно, усмјерено на циљ и ефикасно бављење информацијама и знање и способност да се информације налазе, бирају, структуришу, вреднују и користе.

Информациона компетенција означава способности:

- да се препозна и артикулише потреба за информацијама,
- да се разради стратегија претраживања,
- да се уоче и користе погодни извори информација,
- да се они вреднују и на такав начин даље обраде,
- да се дјелотворно и ефикасно ријеши првобитно питање.

Информативно-позајмна служба **Народне библиотеке "Филип Вишњић" у Бијељини** је у обавези и прилици да измијени свој досадашњи начин рада. Студенте који похађају новоосноване факултете не занимају само одређене књиге, већ и динамична информација која се крије у чланцима појединих електронских часописа. Трошкови чувања штампаних облика часописа су велики, иако се нека од годишта која се чувају у фондовима библиотеке годинама не користе. Поједини електронски часописи су преко Интернета доступни бесплатно у цјелини, мада је за већину часописа доступан само садржај и сажетци текстова и понекад изабрани чланци. Издавачке куће често старија годишта часописа издају на CD-ROM дисковима, што је за многе библиотеке значајно, јер смањују у великој мјери потребан магацински простор. Ови часописи су веома омиљени код корисника јер их је много лакше претраживати и пронаћи и копирати чланке на одређене теме. Са гледишта библиотеке, погодност електронских часописа огледа се у томе што не заузимају простор и не треба их чувати, коричити, давати на коришћење, обрађивати аналитички. Дакле, на локалном нивоу за библиотеке је пожељно да редукују набавку часописа и других публикација. Пошто је **Интернет** једна огромна и неуређена мрежа најразличитијих информација, наиме информације на Интернету нису класификоване, не постоји каталог Интернета. Једини извор за нас који немамо **Реферални центар** су портали у великим библиотекама које имају право да начине једну штампану копију свих електронски доступних докумената за

своје кориснике. Портали уствари представљају неку врсту класификационе шеме са подацима о важним Интернет адресама за поједине научне и стручне области или поједине специфичне теме, значајне за кориснике којима су намијењене. Предлог да се сарађује на изради заједничког **web sajta** свјетских библиотека, који би био заједнички портал, тј водич за Интернет. Активности у том смислу неке библиотеке су започеле самостално или у оквиру конзорцијума. Библиотеке у данашње вријеме морају да креирају записе за web sajtove у својим земљама и да праве портале прилагођене потребама својих корисника, како би им пружили квалитетне информације присутне на веби и омогућили да као одговор на свој упит добију што мање непотребних адреса. Коришћење електронских ресурса преко локалних сајтова или преко конзорцијума библиотека је знатно повећано.

Подаци од октобра 2001. говоре да на Интернету постоји 5 милијарди страница, више од 1.3 милијарде са текстом и приближно 30 милиона страница који имају употребну вриједност за кориснике. Ако библиотеке не почну да креирају базе података релевантних електронских извора, оне ће трајати само онолико колико буде трајао папир.

Информација је највећа загонетка данашњице у свим сферама друштва. Да ли су библиотеке само још једна идеја која ће обитавати у виртуелном простору или ће остати физички простор омеђен зидовима? Библиотеке будућности замишљај као мултимедијално мјесто учења. Супротно комерцијалним понудама, срце библиотеке мора увијек бити више контемплативно мјесто и супротност динамици *Sajberspejsa - Ciberspace*.

РЕЗИМЕ

У раду се разматра експоненцијални пораст носилаца информација, утицај експоненцијалног пораста на цјелокупан свјетски фонд штампане продукције. Према једној прогнози Вајса (Weiss, P., 1986), ако се настави овакав пораст броја публикација, "за 200 година књига ће у библиотеку стизати брзином звука".

Истакнута су следећа питања: криза информација условљена повећаном продукцијом; продукција великог броја редувантне литературе, опсолентност информација која се одражава на бројне акције у специјалном библиотекарству и информативним службама.

Утицај експоненцијалног пораста на концепцију, архитектуру и технологију савремене библиотеке која има задатак да прикупла и обради носиоце информација, да их пронађе и стави на

располагање конвенционалним методама, социјални фактори који директно или индиректно повећавају степен кризе савремених библиотека.

Референтна служба која се често назива и службом за претраживање информација, библиографско претраживање каталога, предметно или тематско претраживање на захтев корисника, ретроспективно претраживање на одређену тему, селективна дисеминација информација, служба која практично представља темељ и хоризонт на коме се развија библиотека будућности. Као закључак истакнута је неопходност оснивања рефералног центра, гдје ће студенти, уз стручну помоћ библиотекара, претрагом значајнијих база, као што су **Science Citation Index, Social Sciences Citation Index, Arts and Humanities Citation Index**, избјећи цитирање застарјелих информација. Ова база на интернету од 2000. године садржи проширену листу од преко 8000 најбољих часописа у свијету.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кнежевић, Бранко Б.: *Информатика - Информатика 1* / Бранко Б. Кнежевић. - Београд: Требник, 1994.
2. Кнежевић, Бранко Б.: *Информатика 2, Аутоматизација библиотека* / Бранко Б. Кнежевић. - Београд: Требник, 1995.
3. Brofi, Peter: *Bibliothek u dvadeset prvom veku: nove usluge za informaciono doba.*- Beograd: Clio, 2005.
4. Thomas, Mann: *The Oxford Guide Through Library Research / Tomas Mann.* - New York: Oxford University Press, 2005.
<http://www.bibliothekportal-karlsruhe.de/>
<http://www.architekten24.de/projekt/volkswagen-unibibliothek-berlin/uebersicht/volkswagen-unibibliothek-berlin/index.html>
<http://www.jewishmuseum.cz/en/info/refde.html>
[http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aamt/Virtueller Rundgang/Bibliothek-Panorama.html](http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aamt/Virtueller-Rundgang/Bibliothek-Panorama.html)

Мр ПРЕДРАГ ЈАШОВИЋ

ПРИЛОГ ОДРЕЂИВАЊУ ПОЈМА НАУКЕ О КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ НА ПОЧЕТКУ XXI ВЕКА

Апстракт: У овом раду, у дијахронијском пресеку, сагледавамо докле је достигла диференцијација књижевног праксиса који одређујемо као књижевност за децу. Налазимо да је ујутро парадигматски говорићи о науци књижевности за децу, јер у нашем раду налазимо да се тај корпус књижевности за децу већ увелико формирао и као такав постоји и егзистира у оквиру науке о књижевности, само га треба прекознати, описати и парадигматски утврдити и методолошки ограничити. Овај рад чини у том правцу један мали скромни корак, који је тек назнака постојећег проблема и могућности његовог решавања.

Кључне речи: белетристика за децу, наука о књижевности за децу, књижевна критика за децу, књижевна теорија за децу, историја књижевности за децу.

Поставити питање науке о књижевности за децу, као посебно издиференцираном проблему, може се учинити преурањеним, јер суштински, до данас књижевност за децу, као ни писци за децу нису добили потпуну естетичку потврду нити су равноправно третирани у мери у којој су то писци за одрасле. Ипак, убеђења смо да је сад, на измаку прве деценије XXI века, право време размислити о овом питању.

Наиме, ако књижевноуметничко дело посматрано у односу на тријадичну концепцију разумевања књижевног праксиса - **аутор - дело - читалац**, што је методолошки доста симплификовано, можемо констатовати да су се створили услови да се промишља појам **науке о књижевности за децу**, као могућности заснивања посебне дисциплине у корпусу који егзистира у оквирима **науке о књижевности**. Та дисциплина би била комплементарна науци о књижевности, јер је она уједно основа из које је произашла **наука о књижевности за децу**, као млађа.

Ове за сада, условно речено, две науке о књижевности, могу имати само додирне тачке што се тиче **аутора**. Конкретније, оне су истоветне у погледу инвентивног чина, процеса стварања и

импулса који нагони на стваралачки поступак, али већ у делу **хоризонта очекивања** и претпостављања рецепције, оне се битно разликују и захтевају засебну херменеутичку апаратуру.

У основи, ове две књижевности се не разликују кад је у питању употреба језика, знак и означено, али се битно разликују у односу на значење које је означено знаком и садржину која исијава из означеног. Другим речима, опште је познато да је перцепирање садржаја књижевности за одрасле незамисливо за децу. Замислите једног деветогодишњака како чита **Хазарски речник** или **Злочин и казну**. Парадоксално.

Ми мислимо да је и овде неопходно изградити оперативни систем који ће моћи да приђе оствареном белетристичком опусу. То значи да стилске фигуре имају исто значење у текстовима обеју књижевности, али немају исту структуралну функцију којом структурирају значење и чине да једна те иста стилска фигура у једном тексту организује садржину текста за одрасле, а у другом случају за децу. Према томе, циљ науке о књижевности за децу, не би био да преписује стилске фигуре које су већ познате у конвенционалној теорији књижевности, већ да сагледа модалитете организације текста за децу тим истим стилским фигурама.

Трећи чинилац у остваривању књижевноуметничког текста - **рецепција**, у **теорији књижевности за децу** је специфичан, јер се разликује по **могућности примања и старосној доби**. Зато се приликом стварања белетристичких текстова за децу поред едукативности мора водити рачуна о пристојности садржина, али и о могућности разумевања текста. Текстови књижевности за децу су управљени према најосетљивијој рецепцији, зато је посебно треба развијати и деловати на њу, јер је **то рецепција са којом треба култура уопште да рачуна у будућности**. То ће рећи, да ни за тренутак не треба да се поремети, јер ће се тако нарушити моћ перцепције па и број читача у будућности.

Да се наука о књижевности за децу увелико формира, најбоље сведочи обиман број одбрањених докторских дисертација и магистарских радова из ове области. Друго, ако имамо у виду да су основни начини за сазнавање и разумевање белетристичких чињеница: **критички, теоријски и историјски**, морамо констатovati да корпус књижевности за децу располаже свим овим сегментима с тим што су неки у зачетку, али су битно одређени интелектуалним прегалаштвом и залагањем појединаца.

Појам **књижевне критике белетристике за децу** није лако освојив. Тихомир Петровић налази да је посебност ове критике и услов њеног опстанка.¹ Ево како је писао у последњој деценији XX века: "Критици српске књижевности за децу недостаје јасна оријентација, логички систем, јединственост, естетичка платформа и системска теоријска гледишта. Недостатак критичке, мисаоне,

1 Тихомир Петровић, *Деше и књижевности, критика о српској књижевности за децу*, Лесковац, 1991, стр. 9.

осећајне или стилске оригиналности, чини је објективно немоћном да на адекватан начин приђе делу и досегне меру научности.”²

Таква ситуација у српској критици за децу допринела је да Змајево песништво за децу не буде оцењено високом оценом од стране значајних критичара, као што су били Љубомир Недић и Богдан Поповић. На другој страни, у критичким радовима белетристичких писаца, Змајево дело далеко боље пролази. Ту спадају радови Анице Савић Ребац, Вељка Петровића, Јована Дучића, Симе Пандуровића, Милоша Црњанског, Иве Андрића, Милована Данојлића, Душана Радовића и Миодрага Павловића.

Да ли се ишта променило у првој деценији XXI века? Можемо констатовати да је стање још горе, јер праве књижевне критике данас на српској књижевној сцени нема.³ Када је о

2 Тихомир Петровић, *Деше и књижевности, кришика о српској књижевности за децу*, Лесковац, 1991, стр. 14.

3 То нам управо доказује Михајло Пантић у скоро објављеном тексту ”Шта заправо хоће критичари” поводом утврђивања смислености критичарског подухвата на примеру критичарског рада Богдана А. Поповића. Пантић налази да и кад би нестала критика, тај недостатак не би заслужио ни најмању новинску вест, ”свет би наставио да живи без критике као што и са њоме живи, индиферентно и хаотично” И у односу на све смислености и бесмислености постојања критике, теоријских распри о исправности третирања објекта са овог аспекта или оног аспекта, вечито незадовољних белетристичких писаца, које критика није оценила јер је закупањена клановским пословима, Пантић налази да сваког разложног посматрача рада Богдана А. Поповића мора његов рад и истрајност орасположити, ако не другим, а оно упорношћу. Пантић сматра да је од посебног значаја, што је Поповић за сваког аутора о којем је писао ”умео да пронађе умесну реч, и да укаже на оно што је у њиховом писању вредно, што и јесте основни смисао правог критичког разбора.” Ту можемо, а не морамо, да се сложимо са овим Пантићевим ставом, јер чини се мало сувишним вечито доказивање квалитета, тамо где га нема. Другим речима, ако дело не заслужује позитивну критику, зашто би је добило?! Поред тога што критичар потврђује добро, он треба да упире прст и на оно што је лоше, итд. Сматрам да је највећи значај рада Богдана А. Поповића садржан у чињеници да, као један од малобројних критичара успешно улази у коштац са обиљем белетристичких дела. То га ”недвосмислено чини последњим критичарем његове генерације који је остао на попришту, који није дигао руке од нових књига, нити је у себи затомио знатижељу за читањем писаца који би могли бити унуци. Мислите ли да је то мало?” Сигурно да није мало, али је јадно, ако је Поповић један од последњих, што недвосмислено показује да је српска књижевна критика неминовно запада у дубоку кризу. Погледати: Михајло Пантић, *Шта заправо хоће кришичари*, НИН, бр. 2934, 22.03.2007, Београд, стр. 50-51.

критици књижевности за децу писао Петровић, то је био, тек почетак урушавања, не само књижевних аксиолошких норматива, већ читаве српске културе, просвете и науке, речју, духовности. Данас, у овим транзиционим временима, то урушавање је више но очигледно. Долазимо у ситуацију да тотално **анонимни и безначајни песници** по вртићима и основним школама продају збирке песама за децу, наступају и доказују своју величину. Често, у импресуму тих збирки, стоје потписи еминентних критичара, или чак најзначајнијих песника за децу. Шта више, долазимо у парадоксалну ситуацију да сами песници постају критичари и рецензенти књига, какве сами никад не би написали. Критике и рецензије су најчешће гомила **суперлативних квалификатива**, који уистину ништа не значе, не само у аксиолошкој и естетичкој сфери значења, већ у синтактичко-семантичкој спрези речи, која треба да представља логичну целину.

Слободан Ж. Марковић је из неиздиференциране школске лектире издвојио књижевност за децу, као лектуру. То је прва академистичка, доктринарна диференцијација књижевног пракси-са белетристике за децу од белетристике за одрасле. Тако је омогућено да се развија и критика овог корпуса, као посебна дисциплина. Зато се за књигу **Записи о књижевности за децу** (1973) и каже да је датум у српској књижевности.

Књижевна критика белетристике за децу јесте развијена, али нема дубљу дијахронијску традицију. Ту су радови Владимира Миларића: **Време као играчка** (1967), **Нови дечји песници** (1972); Симе Цуцића: **Из дечје књижевности** у две књиге 1951. и 1974, као и дела Милана Шевића, Драгутина Огњановића, Воје Марјановића, Милана Пражића и Милована Данојлића, али њима се доказује аксиолошко интересовање за овај корпус белетристике, а не дијахронијски континуитет.

Тихомир Петровић скреће пажњу да се критиком, чланцима, приказима и есејима данас не бави велики број књижевних критичара. Он наводи Радојицу Таутовића, Бранислава Крављанца, Драшка Ређепа, Божидара Ковачека, Чедомира Мирковића, Нова Вуковића, Рада Прелевића, Радомира Животића, Миомира Миљинковића, Василија Радкића, Славољуба Обрадовића, Николу Цветковића, Велимира Милошевића, Риста Трифковића, Ненада Радановића, Сретена Вујковића, Бранка Стојановића и Цвијетина Ристановића. Од млађих снага, истакли бисмо: Јована Љуштановића, Бранка С. Ристића, Милутина Ђуричковића, Миливоја Млађеновића, Јелену Спасић, Анико Уташи и друге.

Ту треба навестити да од наведених аутора ни један није типичан критичар, изузев што се може рећи за Чедомира Мирковића

и, уз одређене ограде за Оливеру Шијачки. Сви остали су научници који се баве изучавањем књижевности за децу, а критичари су утолико уколико су уредници разних издања и уколико је услед недостатка критичара, који прате литерарне појаве овог корпуса, то реална неминовност, коју ови вишестрано ангажовани интелектуалци морају да живе и исправљају колико то друге, наставне и истраживачке обавезе дозвољавају. Према томе, њихово критичко чињење уистину је морање, а не професионални ангажман.

Можемо закључити да је до утемељења теорије критике, као методолошке окоснице аксиолошких назора критике белетристике за децу дошло тек крајем XX века када су се створили услови да се нагомилани резултати током века, на крају, апсолвирају, резимирају и анализирају као систем. Томе је допринео Тихомир Петровић студијом **Дете и књижевност, критика о српској књижевности за децу** и Миодраг Игњатовић студијом **Књижевна критика и тумачење књижевних дела у настави** (2003). Ту можемо убројати и појединачне радове, као што је рад Цвијетина Ристановића **О вриједносним критеријумима у критици књижевности за децу**.

Књигу **Простори детињства** (2002) Цвијетина Ристановића не треба сужено посматрати само као прилог историји књижевности за децу, већ је треба сагледати као отварање нове поетолошке димензије у проучавању књижевности за децу. Ова књига је уједно порука да књижевна дела појединих аутора треба да буду проучена у свим поетичким сегментима и у односу на њихову управљеност према рецепцијама различитих узраста. Чине се непотпуним студије које су рађене са монографским претензијама, а означене су, рецимо: Поетика Десанке Максимовић, а да се при томе у тексту "монографије" ни једном речју не помене да је она и песник за децу, и да та њена дела такође имају своју иманентну, експлицитну, имплицитну и трансцендентну поетику. На крају, те две поетике - **поетика белетристике за одрасле и поетика белетристике за децу** - су комплементарне у случају сваког појединачно оствареног дела и доказаног писца. Оне творе једну јединствену, оригиналну поетику.

На другој страни, бесмисленост поделе тих поетика и стваралаштва, данас најбоље показује поема **Крвава бајка** на којој су се васпитавале генерације и генерације и васпитаваће се још многе друге. Ту је сасвим излишно питање којем корпусу стваралаштва припада ова поема, песништву за децу, или за одрасле, ако знамо да се снагом подједнаког интензитета доживљава од стране деце, као и од стране одраслих.

Опет, треба имати на уму да је песма први пут остварена, али, пре свега, у области дечје маште и перцепције и као есте-

тички остварена онтолошки се потврђује и данас. Ту се може поставити озбиљно питање: да ли би ова песма била тако остварена и да ли би имала исти ефекат и на онога, који је није доживео у детињству. Нешто смо убеђени да уколико није перцепирана у детињству, да у зрелом добу, чак и уколико је доживљавање на естетичком плану дубље и смисленије, није целовитије на психолошком, емотивном, душевном и духовном плану.

Тиме што се формира многобројан корпус поетолошких студија, доказује се неопходност за формирање **науке о књижевности за децу**,⁴ односно онај део парадигматског утемељења који ће моћи да обухвати и поетику белетристике за децу. Што ће рећи да је неопходно одредити **теорију, историју и методологију књижевности за децу**, као области људског разумевања, које се разликује од разумевања белетристичких чињеница које су намењене одраслима. Ристановић у том погледу сигурно није првина, али јесте један од примарних беоцуга који, не само да ствара тај корпус, већ га својим стваралаштвом и структурира за будуће генерације херменеутичара⁵ и даје му основне теоријске и проблемске смернице.

Свака наука неминовно захтева да постоји неки дијахронијски пресек и синтеза у односу на објекат испитивања чијим се вредновањем бави одређена аксиологија. Такав дијахронијски пресек први у српској књижевности прави **Драгољуб Јекнић** у тротомној књизи **Српска књижевност за децу** (1994). Он је показао акрибијско стрпљење и историографско-интерпретативну наклоност књижевном праксису белетристике за децу. Ту су књижевне чињенице изложене хронолошки са тачно одређеним поетичким портретима.

Најпотпунији, прави дијахронијски пресек према нормативима које захтева сваки хронолошки преглед, а то је сагледавање књижевних чињеница као јединства текста и контекста, другим речима литерарне и друштвене догађајности, дао је Тихомир

4 Примера ради наводимо само неке: Никола Цветковић, *Тумачење књижевности за децу, I, II*; Славољуб Обрадовић, *Прилози књижевној критики I-IX* (нису у свим књигама заступљени само песници за децу); Милан Црнковић, *Дечја књижевност*; Миомир Миљковић, *Хоризонти дејанства*; Смиљковић Стана, *Ауторска бајка*, и др.

5 Илустрације ради занимљиво је погледати рад Ц. Ристановића о Браниславу Нушићу и то поглавље: *Бранислав Нушић - зачетник српског хумористичног романа за децу* и студију *Дечји смех Бранислава Нушића* Ј. Љуштановића, где рад Ристановића можемо одредити као тематски сиже. Проблем дечјег смеха у Нушићевој прози Јован Љуштановић је бриљантно одредио и заокружио у књизи *Дечији смех Бранислава Нушића* (2004).

Петровић, велики научни прегалац у овој области. На самом искорак у нови миленијум, он је српској науци о књижевности подарио **Историју српске књижевности за децу** (2001), тако да, практично, од његове књиге почиње ново синтетизовано испитивање овог дела књижевног праксиса у српској књижевности.

Овај подухват је вишеструко значајан. Прво, што представља првину у српској науци о књижевности, нарочито у историји српске књижевности и дијахронијским синтезама сличног типа. Друго, посебан дигнитет овом захвату даје чињеница да једна оваква књига долази из унутрашњости. Што ће директно казати да наука не зна за унутрашњост, нити локално. Треће, овом историјом је дефинитивно начињен значајан корак ка диференцијацији праксиса који се одређује као **белетристика за децу**. Од ове **Историје**, без сваке сумње, кад кажемо **белетристика за децу**, подразумевамо тотално одвојен праксис од праксиса књижевности за одрасле, а опет можемо говорити и о **књижевности за децу** као самосталном корпусу књижевности.

До књиге **Књижевност за децу – теорија** (2005) Тихомира Петровића није било експлицираног става да се **теорија белетристике за децу** разликује од **теорије белетристике** за одрасле. И овом књигом Тихомир Петровић прави диференцијацију између теорије белетристике за децу и теорије белетристике за одрасле. У том смислу можемо констатовати да је **Тихомир Петровић дао полазни хабитус за формирање науке о књижевности за децу**, јер је направио диференцијацију критике, теорије и историје књижевности за децу у односу на до тада постојеће појмове критике, теорије и историје књижевности.

Комплементарна Петровићевој **Теорији** јесте књига Славољуба Обрадовића **Књижевност за децу I** (2005). У теоријском делу ове књиге Обрадовић је више обратио пажњу на структуралне елементе бајке и басне, као што је обратио пажњу на тематску и мотивску разуђеност романа за децу, што је код Петровића изостало. Тако можемо констатовати да је ова књига мали наговештај настанка методологије књижевности за децу. Ту својеврстан допринос представља и први део књиге Николе Цветковића **Тумачење књижевности за децу I** (2003).⁶

Методолошке синтезе књижевности за децу су изостале. Ако рачунамо са побројаним оствареним с научним корпусом, можемо констатовати да се тежи деференцијацији и овог књижевног праксиса, јер се књижевне методологије белетристике за одрасле и децу могу само делимично поистоветити. У том смислу су значајне

6 Никола Цветковић, *Тумачење књижевности за децу - методичко-наставни аспекти I*, Косовска Митровица, 2003, стр. 17-61.

књиге Гвида Тартаље **Дечја књижевност** (1940), Нова Вуковића **Увод у књижевност за децу и омладину** (1989), Драгољуба Гајића **Свет књижевности за децу** (1995), Милована Гочманца **Књижевност за дечији узраст** (1995), двотомна књига Николе Цветковића **Тумачење књижевности за децу** (2003) и двотомна књига Славољуба Обрадовића **Књижевност за децу** (2005/6).

Постоји замашан број проблемских студија које се баве поетиком бајке (Стана Смиљковић), сценском обрадом бајке (Миливоје Млађеновић), проблемом смеха (Јован Љуштановић), или проблемом рецепције и методичком обрадом бајке (Бранко С. Ристић), што све указује на развијеност интересовања за књижевну проблематику која постоји у белетристици за децу, са једне стране, а са друге, то доказује да обим проблема није ништа мањи но у корпусу књижевности за одрасле.

У правцу испитивања књижевности за децу, а на примерима светске књижевности, Миомир Милинковић⁷ показује да корпус белетристике за децу и писаца, који су стварали за децу, није никако занемарљив. Шта више, толиког је обима да захтева једну посебну дисциплину, предмет или семинар на студијама учитељских и филолошких факултета који ће се бавити изучавањем само овог дела корпуса белетристике за децу.

На основу изложеног можемо закључити **да се корпус науке о књижевности за децу увелико формира и да је већ диференциран, како у сфери потврђивања књижевноуметничког дела (аутор, дело, рецепција), тако и у сфери доктринарног испитивања и сазнавања (критика, теорија, историја).**

Да закључимо. Из побројаних специфичности **књижевности за децу**, белетристике, која је примарни објект изучавања и историју, теорију и критику белетристике и књижевности за децу са свим специфичностима, које је чине битно другачијом од књижевности за одрасле, јавља се потреба да се далеко озбиљније приступи овом корпусу, који данас уопште није занемарљив. Шта више, никад то није ни био. То што се овај део корпуса књижевног праксиса диференцира у односу на књижевни праксис који се одређује као књижевност за децу на фону потврђивања књижевне чињенице (аутор, дело, читалац) и фону доктринарног промишљања (критика, теорија, историја), захтева сасвим другачије третирање овог књижевног корпуса, стварање нове и одговарајуће научне апаратуре којом ће бити могуће описати и одредити проблем.

⁷ Погледати: Миомир Милинковић, *Сијрани писци за децу и младе*, Чачак, 2006.

РЕЗИМЕ

У овом раду сагледавамо из дијахронијског угла докле је достигла диференцијација књижевног праксиса који одређујемо као књижевност за децу. Налазимо да је упутно парадигматски говорити о књижевности за децу. Уколико је прихваћено да је делом Т. Петровића несумњиво направљена дијахронијска и аксиолошка синтеза овог корпуса белетристике, то представља и конкретну диференцијацију белетристике за децу у односу на белетристику за одрасле. Јасно, тај праксис свесног деловања тражи и логично и научно оправдање сопственог постојања. Зато је неопходно парадигматско одређење овог дела белетристичког стваралаштва. Мишљења смо да прецизно треба утврдити у којој мери се тај праксис промишљања диференцира као посебна парадигма коју бисмо могли одредити као **науку о књижевности за децу** и то: у односу на потврђивање белетристичког дела преко тријадичне концепције (аутор-дело-читалац) и у односу на основне грање проучавања књижевности (историју, теорију и критику).

ЛИТЕРАТУРА

1. Тихомир Петровић, *Дете и књижевности, критика о српској књижевности за децу*, Лесковац, 1991.
2. Михаиљо Пантић, *Шта заправо хоће критичари*, НИН, бр. 2934, 22.03.2007, Београд.
3. Никола Цветковић, *Тумачење књижевности за децу - методичко-наставни аспекти I*, Косовска Митровица, 2003.
4. Миомир Милинковић, *Страни писци за децу и младе*, Легенда, Чачак, 2006.
5. Славољуб Обрадовић, *Књижевности за децу I, II*, Виша школа за образовање васпитача, Алексинац, 2005.
6. Јован Љуштановић, *Дечији смех Бранислава Нушића*, Виша школа за образовање васпитача, Нови Сад, 2005.
7. Миливоје Млађеновић, *Сценске бајке Александра Појовића*, Позоришни музеј Војводине, Нови Сад, 2005.
8. Бранко С. Ристић, *Рецепција књижевности за децу*, Либро-компани, Краљево, 2006.
9. Тихомир Петровић, *Теорија књижевности за децу*, Учитељски факултет у Сомбору, Сомбор, 2005.
10. Тихомир Петровић, *Историја књижевности за децу*, Учитељски факултет у Врању, 2001.
11. Цвијетин Ристановић, *Простори дејинства*, Завод за издавање уџбеника и наставних средстава Републике Српске, Српско Сарајево, 2002.

РАДЕ Р. ЛАЛОВИЋ

**О ЈЕДНОЈ СКОРО ЗАБОРАВЉЕНОЈ
НАРОДНОЈ ПЈЕСМИ**

*У овом крајком раду говори се о једној
доста необичној народној лирској пјесми
која раније није забиљежена ни у једном
попису народних лирских пјесама.*

МОР, АМОР МОР

Мор
Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти танку кошу
Ти да носиш гиргиш
А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти ороз павте
Ти да носиш гиргиш
А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти огрлице
Ти да носиш гиргиш
А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти белензуке
Ти да носиш гиргиш
А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти антерију
Ти да носиш гиргиш
А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти ципелице
Ти да носиш гиргиш

А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Купићу ти златан прстен
Ти да носиш гиргиш
А ја да гледам
Ти да носиш гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

Мор
Одвешћу те своме двору
Ти да шеташ гиргиш
А ја да гледам
Ти да шеташ гиргиш
Оћу да виђу

Амор мор
Дано гроздано
Амор мор
Дано ћердано
Амор мор
Дано пирдано

1.

Сви они који изврсно познају српске народне обичаје, етнологију, етномузикологију и народну лирику у сусрету с овом необичном пјесмом која се задржала још само у селу **Мосоровићи** на Херцеговачком Загорју остаће задивљени. Ми смо ту пјесму и њено пјевање слушали и као дјеца дјелимично упамтили док су је углавном старији људи, а неријетко и жене, пјевали на прелима и сијелима у дугим зимским ноћима на Херцеговачком Загорју, дакле, у селима око Калиновика. У првој половини двадесетог вијека она се могла чути и у **Влахољу**, и у **Јажихима**, и на **Јелашцима**, и још понегдје, али су је, то је ван сваке сумње, најљепше и најчешће пјевали у селу Мосоровићи гдје се једино и сачувала до данас. Зна се да је ову пјесму најчешће пјевао извјесни **Крсто Павловић** са својом групом, али су је једнако добро пјевали и **Црњци** (Црњак је презиме у Мосоровићима.).

У другој половини двадесетог вијека, ова, а и све друге лирске народне пјесме, су све рјеђе пјеване из простог разлога што је омладина отишла у градове, што на посао у фабрике, што на школовање, а села су запустјела. Када би се понекад, али све рјеђе и окупили, момци би запјевали једну другу пјесму која је више личила на болни јаук за нечим врло драгим чега више нема:

Ој Милева, ће си ме довела
У чаршију ће нема сијела.

Интересујући се за старе обичаје на Загорју сјетили смо се и пјесме **МОР**, **АМОР МОР**, и њеног необичног текста, и за ово поднебље још необичнијег мелодијског извођења, а истовремено забринуте за њено нестајање и потпуни заборав, ми смо почели трагати за њеним остацима и на сву срећу успјели да је забиљежимо и текстуално и мелодијски од једног од најстаријих становника села Мосоровићи, од Милована Црњака.

2.

Слушајући, или читајући текст ове нимало за Загорје обичне и сигурно врло старе пјесме, пред нама се отварају различита питања на која би требало одговорити, а основно логично питање је одакле ова пјесма на Херцеговачком Загорју и одакле у њој као одредница за љубав ријеч романског поријекла **АМОР**.

Пошто на први поглед ни на једно од ових питања нема логичног и брзог одговора, ваља се мало повратити у нашу

прошлост и видјети да случајно не постоје какве битније везе Срба са Загорја са романском културом или са романским живљем.

Одговор је и овдје наизглед негативан у смислу класичних културних, па и родбинских веза, али се јавља једна врло занимљива нит која калиновачке Србе и овај простор веже са Конавлима и Дубровником, а то су трговачки путеви. Наиме, један значајан број Срба са Загорја, из села око Калиновика је крајем осамнаестог и скоро цио деветнаести вијек свој иметак стицао на кирицијским пословима транспортујући на товарним коњима вино, со и другу робу из Конавала и Дубровника преко Невесиња, Калиновика и Трескавице за Сарајево. Један од најугледнијих кириција из ових крајева средином деветнаестог вијека је био и мој чукундјед **Ристо Петров Лаловић** који је око 1860. године на повратку из Дубровника разболивши се од трбушног тифуса умро код ујака у Невесињу.

Неко може помислити какве то везе имају кириције са овом или било којом другом пјесмом. Е па, изгледа, да ипак имају. Пјесму у којој се помињу ријечи **амор** и **гиргиш** или **гигиш** су врло лако могли да чују ови људи, кириције, негдје у Конавлима или у Дубровнику, да им се свиди, како њен необичан текст и за њихов завичајни начин пјевања необична мелодија, и ритам који у извјесном смислу подсјећа на ритам игре **линцо**, па да је упамте и уз ватру на кирицијским одмориштима пјевају сјећајући се бљештавила приморских градова и можда неке неузвраћене љубави.

Да је ова пјесма везана за кириције и трговачке путеве говори и глагол **купити** који подразумева да онај ко га употребљава има новаца за које својој драгани у коју је заљубљен може да купи скупопцјени накит и одјећу, а трговци за које су ове кириције обављале посао су свакако имали довољно новаца.

Дакле, након свега наведеног усуђујемо се са великом вјероватноћом тврдити да је ова пјесма у Херцеговачко Загорје стигла из Конавала или из самог Дубровника кирицијским путевима половином деветнаестог вијека, а у селу Мосоровићи се најдуже задржала из неких разлога који у овом часу нису и најважнији.

3.

А сада понешто и о самој пјесми и њеном пјевању.

Пјесма **Мор, амор мор** је очигледно љубавна пјесма упућена вољеној особи с циљем да се она даровима, који су и лијепи, и изузетно вриједни, одобровољи да узврати љубав. Вољеној особи се обећава "танка коша", дакле свилена кошуља у замјену за

ткану од грубог лана или ћетена и кострети, антерија, украсни појас са "ороз пафтама", копчом чији облик подсјећа на орозов кљун, огрлицу, белензуке, антерију, ципелице и на крају оно највредније, златан заручни прстен као брачну понуду.

Вољеној особи се стално скреће пажња да она те поклоне треба да носи узвишено, поносно, **гиргиш** (од њемачке ријечи **gigerl** = **кицош**), а да јој се друга страна диви и стасу и изгледу, и ношњи самој.

Не скривајући своју љубав, дародавац, а то је овдје врло важно нагласити, ни у ком случају и не помишља да поклонима купи љубав, не помишља да вољену особу доведе у било који облик зависности. Једина жеља је да вољена особа у својој љепоти постане апсолутно супериорна, да јој се диви и да као таква буде, примивши између осталог и златни прстен, доживотни сапутник.

Снагу тог љубавног заноса посебно изражава мелодија и начин пјевања. Сваку строфу соло пјева пјевач који има најљепши, врло звонак глас, а рефрен пјева цијела група.

Када се пажљиво слуша текст, мелодија и начин самог пјевања (комбинација соло и хорског) онда се стиче утисак да се пред вама дешава исконска космичка драма из које зраче архетипске компоненте чисте и узвишене љубави.

МИЛИВОЈ РОДИЋ *

ЛЕДИ ИЗ ЧИКАГА

Времешну госпођу Фрост боинг 747 носио је у њену балканску постојбину.

Удобно намештена у дубоком седишту, претрпана скупоценим накитом и салом - многим салом, које се на тело лепило са годинама и угодним животом - лебдела је између дремежа и сна, присећајући се свога лепог завичаја. После толико година слике су биле прилично избледеле. Као кроз магличаст вео, причињали су јој се кућерци, сазидани од ћерпича и раштркани по брдима и воћњацима. У близини насеља били су виногради, свукуда виногради који су сваке године рађали. Сетила се берби, сетила жетви и свадбених урнебеса, у јесен.

Одатле се млада девојка једне давне године, с тугом у срцу, отиснула чак у Чикаго. Тамо је, уз препоруке сабраће исељеника, нашла "добру партију за удају" и своју судбину занавек везала за угледног и имућног фабриканта мистера Фроста, са којим је стекла лепо потомство, два сина и две кћери...

Фростови старији живот су проводили у хедонистичким уживањима и доколици, измишљајући стално чиме ће освежити дане брачне среће и очувати душевну и физичку крепкост. У њиховом дворцу често су приређивани приједи на које су долазили и балкански досељеници, али они се већ одавно нису међусобно најбоље познавали.

Мистер Фрост, или једноставно "мој слатки дебељуцко", како га је његова животна сапутница радо оловљавала, често је знао да приређује пријатна изненађења, па би се брачни пар отискивао

* Када је Уредништво "Српске виле" одлучило да рубрику *ПРОЗА* у овом броју часописа започне причом **Леди из Чикага** нашег дугогодишњег сарадника, др Миливоја Родића, није ни слутило да ће то бити његов последњи за живота упућен прилог. Дубоко потресени вијешћу о смрти др Родића, обавјештавамо читаоце да је наш вриједни сарадник преминуо 11. а сахрањен 14.10.2008. године на Божанијском гробљу у Београду.

на вишемесечна путовања да се по свету нагледају егзотичних крајева и штокаких чуда. Жарка Африка их је просто фасцинирала, али посету Балкану остављали су увек за неко касније време...

У добром расположењу, и посве задовољна собом и својим животом, госпођа Фрост сада је усхићено ишчекивала тренутак када ће својим ногама, напokon, додирнути свету земљу прадедовску, из које је пре педесет година искорачила крећући за својом срећом у далеки "ледени", "безобзирни" и "нашминкани" западни свет, како је раније говорила. Загрлиће, изљубиће родбину која јој буде похрлила у сусрет. И пошто поново буде стала под домаће небо, моћи ће да свом срцу да одушка и да се поштено исплаче.

Одавно се припремала за ово путовање. Често је говорила мужу, синовима, кћерима, унуцима да ће скончати као последња бедница ако на месец-два не оде у посету Шумадији, за коју је вежу толике младалачке успомене и осећања. И још је говорила да јој ни Свевишњи никада не би опростио ако би у туђини очи склопила не видевши још једном очев и мајчин гроб, родбину и тај живахни, вредни народ који јој је од детињства срцу прирастао.

Заиста, госпођу Фрост родољубиви жар никада није напуштао, мада је неколико пута морала да одгађа путовање, једном због кијавице, једном због јаке прехладе, због реуматизма...

Плашила се и опасних узбуђења, стресова, мало верујући да ће њено старачко срце бити кадро да то све издржи... Упркос свему, сва срећна она је сада очекивала да се "поново роди", чим авион слети на Сурчински аеродром.

Из блажених размишљања леди се нагло тргла. Затресла је главом панично, као у грозници. Нечега се важног очигледно присетила? Леди уплашено рашири зенице, унезвереним погледом одмери свет око себе, досећајући се где се то она налази и куда путује. Њено расположење за трен спласну. Потштена бог зна зашто, одједном закрича тако гласно да њени јауци испунише целу велику летелицу.

Стјуардесе одмах притрчаше старој дами. Раскопчаше јој блузу, дреше стезнике да боље дише, масирају јој слепоочнице, понудише лимун... Леди Фрост колутала је ситним очима, дубоко утонулим у гојазно, лепо неговано и напудерисано лице. Кричала је, кричала, доврага, као да ју је спопао смртоносни ропац.

Створи се паника међу особљем и путницима. Човеку би заиста, било непријатно да му ту неко од сапутника издахне пред очима.!

"Calm down, lady! Calm down, please, for God's sake"! - обрати се дами главна стјуардеса, једна висока и згодна бринета.

("Смирите се, леди! Смирите се, забога! Све ће бити у реду!").

У болном грчу, старица намргоди лице и, кроз сузе и јецаје, прозбори:

"My poor Mary! What have I done to you?"

("Јадна моја Мери! Шта сам с тобом урадила?").

"О коме говорите, леди?" - упита бринета.

"Како о коме?" - љутну се дама. "Наравно, говорим о мојој лепотици Мери. Оставила сам је у "онаквом стању" и пошла на овај пут!"

"Да ваша кћи Мери, можда, није болесна?"

"А ко вам је споменуо да је Мери моја ћерка?" - дречала је поново дама као да је живу деру ножевима.

Сада у авиону више никоме ништа није било јасно. Ко је, уосталом, та отмена старица, шта ју је наједном толико могло потрести и избацити из душевног мира? На крају крајева, у каквом је сродству са том њеном Мери због које се толико расплакала...?

Леди је сама настављала причу овако:

"Знате, код Мери ја већ месец дана примећујем промене" - говорила је узбуђено, застајући иза сваке речи. "Психички стрес, тако нешто... Узрујаност. У очима жар. Дрхтавицу тела..."

"Код ваше Мери?"

"Да, да... И тихо завијање по кући. Цвиљење... Питала сам се шта то може да значи. Нахрањена, окупана и опет цвили. Молим вас лепо, тако жалосно цвили да се човеку срце цепа..."

Они ближи путници почеше да се смешкају.

Морало се признати да леди Фрост беше заиста "откачена жена", беше такав давеж који себи дозвољава да путнике и особље авиона замара причом о својој дражесној Мери, за коју се, убрзо, испоставило да је управо њена кућна љубимица.

Стјуардесе одахнуше:

"Ајте, молим вас!" - рече бринета љутито, остављајући даму да и даље хистерише колико јој воља. "А ми помислили да вам је позлило. Или да вам је неко од најрођенијих, не дај Боже, доспео на самртни одар!"

Леди Фрост се брецну на те речи, спремна да се препири са онима који нису разумели величину проблема које је имала њена Мери.

"Ви се смејете, а ја вам озбиљно говорим да је моја Мери остала у тоталном психичком растројству. Разумете ли, њу је обузела сексуална напетост, и без мужјака како ће да се смири? Њу страсти раздиру, господо. Уместо да сам је одвела тамо где је требало, да јој приуштим то задовољство, кренула сам на пут."

Леди Фрост ударала се песницама по глави, поново се зацењивала и горњим делом тела видно дрхтала:

"Јадна моја Мери! Шта ће се догодити ако се бединерка не досети шта моју љубимицу мучи? Не смем ни да помислим на кобне последице..."

Церекања "шашавој леди" пренела су се и на удаљена седишта, путници су урнебесно циркусали са оним што су управо слушали. На ту смијурију и дерњаву дама нимало није обраћала пажњу, него је сама са собом настављала дијалог:

"...Господо, замислите! Мери се заљубила. Јест, био је то зов њених чула, њене природе. Крици страсти и чежње. Јасно, тражила је љубавника, шта је ту смешно. Испала сам безосећајна глупача, која само на своје прохтеве мисли..." "...Јесте, бездушна сам. Остављам миљеницу незбринуту, неживљену... Може у таквом стању побеснети. Може се разболети...О Боже, помози и сачувај је од онога најгорега...!"

Онда је боинг 747 слетео на Аеродром "Никола Тесла".

Леди Фрост се с много путника спуштала низ степенице у чекаоницу, не помишљајући на то како ће додирнути мајчицу постојбину, кога ће срести на дочеку, кога препознати... Само су бистре очи и лепа њушкица кује Мери лебделе пред њеним очима.

Окупљену у већој групи старијег и млађег света приметила је родбину. Испред свих стајао је брат Миле, једна крупна људскара, у сукненим чакширама и копорану, чија плећа године још нису биле савиле. До њега се беше шћућурила млађа сестра Јорданка, ситна, погрбљена женица, те доста других које није могла да препозна. Махали су јој, врискали, плакали, хрлили у загрљај, док им је "Американка" прилазила жустрим, нервозним корацима, забринута и расејана као да је пала у џунглу, па не зна куда ће са собом.

Тако несабрана, изгубљена, обазирала се унаоколо, као да још некога очекује у аеродромским просторијама. Јорданка, Миле и остали, такође узбуђени, сматрали су такво њено понашање разумљивим, јер су ово ретки тренуци радости које је требало доживети и поделити на сусрету после толико година.

А леди Фрост редом се поздрављала са свима, као са туђиницама, одлуталих мисли, хистеричним погледом упртим у све њих и у - никога посебно.

Одмах затим, обратила се једном младићу, најближем до себе, сестрићу, храпавим, у туђини исквареним мајчиним говором:

"Молим, проверите ми сместа када имам авион за повратак! Још данас морам натраг!"

Упутила се и сама до информација за путнике да се обавести о летовима.

Ови њени најрођенији, који су превалили дуг пут и дошли да своју сестру, тетку, свастику, баку... сачекају како доликује, стајали су запрепашћени на местима где се ко затекао.

СЛОБОДАН ПЕТРОВИЋ

КУЋА НА ОБАЛИ

Одмах након дојаве да је у шупљини стабла отруле времешне врбе, која се срушила под налетом незапамћене августовске олује, пронађен људски костур, изашла је криминалистичка комисија и сачинила сљедећу службену забиљешку: "Пронађен костур" - стајало је у записнику - "очуван је у већој мјери и цјеловит. Вјероватно је припадао мушкарцу старом између 20 и 26 година. У шупљину дебла врбе доспио је или намјерно или случајно. Ако је намјерно - тешко је претпоставити зашто. По положају и изгледу костију главе, кичме, руку и ногу - иде све у прилог да је ту доспио намјерно, поготово што је шупљина стабла била велика и пространа. Од предмета још је нађена једна зарђала табакера и отрули нож на преклапање. Све остало је иструло". На крају стајало је као закључак: "Можда се све ово десило крајем Другог свјетског рата. Старост костију упућује на то. О томе ће дати свој суд надлежни стручњаци и патолози." Више ништа. На дну записника стављени су потписи чланова комисије - њих тројица, са љекаром Терзићем као предсједником.

* * *

Стабло старе врбе, са људским костуром у шупљини, која се висином и крошњом видјела издалека, налазила се у дворишту куће на обали ријеке, што је текла у близини и пробијала се равницом кроз шибљаке, грмове и обале обрасле јањевима и врбама што су се као сребро бјеласале из даљине. Около више ништа није било, само далеки обриси планинских врхунаца.

- Тамо су Спасурине испаше - говорили су који су то знали.

- Ту је Лорга и он ту чобанује - додавали су други.

- Благо њему, он ужива са слушкињама. Прави харем - примјећивали су заједљиво неки мушкарци знајући да у Спасурином љетниковцу има више слушкиња, а Лорга - сâм.

Сада на том простору нема више ни куће, а ни близу ријечног корита, које се помјерило далеко на исток у своме меандрирању и мијењању тока. Виде се на обали само остаци порушених и раскопаних темеља зграда на простору гдје је некада била повећа кућа са четири одјељења и дворишним зградама. Сада ту нема ништа осим ижђикљале автуге, чкаља, бунике и једне разгранате оронуте липе која броји своје посљедње дане. Власник ове куће на обали је некада био Никола Спасурић, звани Спасура, из Паткова Брда, села покрај кривудава рјечице. И он је, као и ова кућа, већ давно окончао свој живот у метежу рата, па се данас не зна ни за његов гроб. Он на овдашњем сеоском гробљу има само споменик са иструлом крстачом уронулом у високу траву. На мермерној тамној каменој плочи пише да му је ту само споменик, а његово тијело је остало тамо гдје је у ратном хаосу окончао живот. Негдје на Неретви. "Душа му је несмирена и свакодневно лута између завичаја гдје почивају његови мртви и мјеста гдје је завршио живот" - говорили су старији из мјеста. "Стигло га проклетство и сузе" - примјећивали су неки. "Оно не оставља некажњено" - додавала је баба Марина крстећи се.

Никола Спасура до рата је био најбогатији човјек у Патковом Брду. Док је био жив, кућа на обали је била његов љетниковац за проводе и одморе породице у природи крај ријеке гдје су могли, ако су жељели, и да се купају. Успут, на простор великог сувата и његових пространих забрана, слушкиње су истјеривале на испашу бројну стоку крај ријеке гдје је проводила скоро цијело љето и дио јесени. Сувати и забране, а било их је више, обиловали су травом, јер је ријека раније својим наплавинама и наносима торила простране ливадске просторе који су били травнати и стока је могла да ужива пасући. Зато су ове сувате и забране сви звали Спасурине испаше. Уз стоку су биле чобанице и једини слуга Лорга, који је као мушка глава био главни у вријеме кад ту није било домаћина. Он се за све питао и о свему одлучивао као прави газда.

У јесен и зиму, кад све опусти и живот замре, кућа на обали ријеке закључавана је и остављена да чека прољеће и љето кад се живот обнављао. Тада је стока дојављивана и враћала се у село на режим и живот "у зимским условима". Никола Спасура је тих мјесеци само повремено свраћао у своју другу кућу на обали и понешто, заједно са мајсторима, поправљао и мијењао ако је било шта неопходно. Иначе, тих мјесеци све је у кући на обали утањало у мир и тишину, а краткоћа дана и дужина ноћи још више су чинили да кућа буде усамљенија и удаљенија од живота и људи. Само понеки су долазили к ријеци и пролазили крај Спасурине куће.

- Све је сад тамо пусто! Спасура је сјавио стоку у село - говорили су пролазници, који су ишли на ријеку до скеле која је радила.

- Отпустио је све слушкиње до прољећа - примјећивали су.

- Задржао је само Лоргу који и сада, понекад, као самотњак, ту преспава.

- Чува Спасура паре, не да их сиротињи. Мало му их је - говорио је Томо Вујевић, виспрен и промућуран сељак, који је Спасуру одлично познавао.

- Отето - проклето! - јављао се Драго Лакин. Дође ђаво по своје кадли-тадли. Има на небу Бога - закључивао је палећи цигарету.

Сав иметак, бљесак и сјај што је Спасура посједовао у селу у некретнинама, настао је кад се вратио из Русије последије револуције 1919. године. Све је било туђа мука и зној. Све је дошло са ратом.

За живота, а прије ратног вихора, Спасура је јесени и зиме проводио у кући у селу, недалеко испод планинског узвишења са кога је пуцала равница до ушћа ријеке. Његова нова кућа, саграђена од најскупље цигле из Девалдове циглане, била је једина циглара у селу. Разликовала се од других, јер су друге биле шеперуше и блатнаре са пљевом чији су зидови упијали влагу и мирисали на буђ. Никола је кућу саградио кад се вратио из Русије и подигао ју је испод главног раскршћа, недалеко од ситничарске радње ситничарца Андрије Којића. По Андрији и Николи знало се село. Они су имали своје село, а село је имало њих. Никола није имао пуно дјеце што је био обичај код других. Николин син - његово једино дијете - звао се Гавро по дједу и имао је четверо дјеце - два сина и двије кћери. Захваљујући само своме оцу Николи није се могао пожалити на судбину и тешкоће што му их је живот наметао. Други су се патили и напорно ишли кроз живот, а он је, захваљујући оцу, имао утрвену животну стазу којом је са лакоћом корачао. Говорило се о њему, а и његовом оцу, као најбогађијем човјеку и домаћину, коме су сви, и у селу и у граду, широм отварали врата. Он је за живота био познаник и пријатељ свих адвоката, финанси, жандарма и цјелокупне полицијске власти у граду. Уз име имао је још и надимак Бјелцан, јер се хвалио како је служио "у руској коњици бијелих" што се безуспјешно одупирала јуришним налетима "ескадрона црвене коњице" генерала Буђонија. Никола у селу је био Николај Бјелцан - сви су га тако звали, па су га ставили и у пјесму:

"Код Спасуре Николаја,

Златне коке носе јаја.

Донио их он са Крима,

Кад је био са - Русима".

Никола или Николај у вријеме Првог свјетског рата, из Босанске регименте Армије Оскара Поћорека, послје једне борбе у Галицији доспио је у руско заробљеништво, придружио се бијелима, ратовао у јединици Корњејева и касније, својом умјешношћу и сналажљивошћу, постао посилни пуковника Бјељајева - човјека уских и сужених видика, кога је његова жена, племкиња из поволошког мјеста Ненардова, сасвим потчинила својој вољи и радила с њим шта је хтјела. Као посилни био је необично омиљен и сви су га вољели, а пуковниковица - нарочито. Само што јој није био заклетва.

У револуцији, пред најездом "црвених", морали су да се повлаче испред црвене коњице, чије јурише нису могли никако да зауставе. Тако је Никола с бројним осталим племством и официрима доспио на Крим, на Црно море, у велики град Одесу. Свему томе чудео се јер никада раније није видио ни море, ни тако велике бродове. Све је на њега дјеловало изненађујуће и чудно. Одатле, из Одесе, те јесени гдје су били у сабирном центру за организовање избјеглица, бродом "Константинопол" су из луке кроз Босфор доспјели у воде Јадрана. У Дубровнику су се као мрави искрцали на тло касне јесени 1919. године и размијели се по новоствореној Краљевини Југославији која им је пружица све што је могла.

Путовање бродом из Одесе до Дубровника трајало је више дана. Имали су срећу да су успјели побјећи испред брзе коњице која је за козацима из Подволожја јурила муњевито као свјетлице. Тако су са тешком муком сачували главе и избјегли да падну у руке црвенима који су са заробљеним врло окуртно поступали. Никола као посилни, поучен искуством, био је неповјерљив и обазрив у односу на оне који су га окружавали. Знао је шта је урадио и то га је пекло као рана. Видио је, ипак, да је сав тај свијет у његовим очима изгубљен, заплашен и неспособан да се сналази у таквом тешком животном тренутку. Сви су ишчекивали да то неко други ријеши, а не они сами, јер су раније живјели испразним и лагодним животом. Николај је пазио да не посумњају и не открију да оно што је нестало не припишу њему у дјело, јер би то значио и његов крај. А то је он сакрио и склонио на безбједно мјесто на броду. Таква крађа се строго кажњавала - искључиво смрћу.

Украдени и сакривени предмет, који је припадао његовој пуковниковици, није био мале вриједности - било је то читаво огромно богатство. Знао је добро: ако га открију, неће кући доћи жив - прогутаће га таласи мора. Зато је Никола Спасура пазио сваки свој корак и нарочито осматрао оно мјесто гдје су били чамци за спасавање и смотани огромни колутови конопаца од тих

чамаца. Бићем пуним страха кришом је пролазио крај тог мјеста и неупадно и пажљиво осматрао драгоцјени плијен чак и у ноћним часовима при слабој свјетлости што је падала са округлог бродског прозорског окна.

Његов скривени плијен није био мали: била је то невелика метална касета са племићким грбом Ненардових, а унутра су биле златне и дијамантске огрлице на ташкентској свили, више златних наруквица, огрлица, прстења, наушница и највише дуката свих величина: наполеондора, сеферина, мецидија, перпера, цекина, миландора и највише златних рубља и ћесарских златника са ликом аустроугарског цара Фрање. Било је много свежњева папирних керенки¹ и једна сребрена табакера са племићким грбом породичног племићког гнијезда.

Његова пуковниковица, иначе добра и простодушна жена, са кћерком Настјом, у почетку се тешко мирила са чињеницом да је остала без цијелокупног богатства, које је потицало из родитељске куће. Напрасна мужевљева смрт у метежу бјежаније прије поласка брода, те његова на брзину обављена сахрана на војничком гробљу у Одеси - све их је збунила и утицала да се нестанак касете с драгоцјеностима одгурне у други план. То их је све збунило, али њега, Николаја, није. Он је био присебан. Између мајке пуковниковице и њене кћерке био је и неспоразум, јер је мајка мислила да о томе брине кћерка, а кћерка Настја, збуњена смрћу оца, мислила је да се о томе стара мајка. О неспоразуму су схватиле касно тек на броду који је већ био далеко на пучини и пловном путу, далеко од обале... За све је било касно. Са безнадежним су се брзо помириле.

Николај је све пажљиво посматрао и знао до танчина свој план и оно што треба да ради: на искрцавању из брода, међу својим предметима, касету ће замотати у своју најдражу рубашку боје жалфије, изнад паса заштитити је с унутрашње стране и тако са кафтаном² у јутарњој измаглици и хладноћи изићи с брода и правац - завичај. Знао је засигурно да у оном метежу силаска с брода нико никога неће претраживати и прегледати. Тако је Николај (сада поново Никола) са касетом испод рубашке на леђима био већ далеко одмакао од пристаништа. Пред њим је био једини циљ - домоћи се завичаја и родног села. А онда - живот поново и све испочетка. Пут до завичаја је знао јер се дочепао и неке мале секцијске карте, која је некада припадала војнику аустријске монархије.

1 керенке - новац Федора А. Керенског

2 кафтан - дугачки мушки капут на струк

Пуковниковицу и њену кћерку Настју видео је на пристаништу последњи пут. Од тада су се њихови путеви разишли заувјек. Без знања и договора за неколико дана од Дубровника, долином Неретве и преко Иван планине, те долином Босне он се једног јутра обрео у завичају. Код куће је затекао живе све чланове породице: жену, сина, сестру Наранчу, унучад и празан - дом. Све је било сиротињски празно, али закратко. Ту са касетом и драгоценостима које је донио отпочео је његов успон до врхунца богатства, Оно што је донио са собом, омогућавало му је да оствари своје планове и циљеве, јер без тога он је био нико и ништа. Зато је у свим приликама хвалио руског цара, руску културу, руски језик, а био против руске црвене "болументе" која је уздрмала и оборила вјековно руско царство са царем и племством, великим богатством и културом. А и сам је, што је било нормално, добро говорио руски па је често, касније у разговору, несвјесно убацивао руске ријечи. Зато су га и прозвали Николај Бјелцан - царев бијели коњички ескадрон који је са Волге донио дио племићког богатства у Патково Брдо са којим је отпочео његов успон и богатство у Краљевини Југославији коју је волио заједно са краљем и свим Русима које је она примила.

Његова пуковниковица, послје свега што ју је снашло и његовог нестанка, у таквим приликама кћерки Настји је говорила о револуцији у Русији и додавала полугласно, скоро за себе:

- Слава Господи... Самоје главноје - ми живи... Но, отјец - умјер...³

Све се завршавало, послје, на избјегличком странствовању које се окончало у Београду гдје је пуковниковица добила мјесто гардероберке у балетском ансамблу у коме је њена Настја, као свршена балерина, некако се запослила.

* * *

Кад је стари Никола дошао кући, све је почело да се мијења. Његов најбољи и најповјерљивији пријатељ у граду постао је златар Еуген Штикмајер, понијемчени Јевреј, који је био најбољи златар у граду. Он му је преко своје везе све драгоцености и златнике, према потреби, претварао у динаре који су важили у цијелој Краљевини, па је до њих било тешко доћи. Двориште Николине куће у селу било је право радилиште. Градила се нова кућа, циглара од Девалдове цигле, чардаци за смјештај житарица, стаје за коње и краве и шта све не. А онда, коју годину касније, никла је и кућа на обали ријеке и купљене огромне парцеле

³ Хвала Богу... Најважније ми смо живи. Али, отац је - умро...

земљишта са врбама и јањевима које је током времена прориједио и исјекао. А на првим изборима новостворене државе био је на листи за посланика монархистичке странке, која је, због разних предизборних смицалица и подвала, изгубила у његовом крају. Али као освједочени монархиста и ројалиста, у завршници Другог свјетског рата, кренуо је са краљевом војском у отаџбини одакле се није вратио. Са собом је повео и унука Саву - вјерујући да ће с њим, млађим и сналажљивијим, успјети да сачува главу бјежањем преко границе. Код куће је остао син Гавро јер се, знајући оца и све његове нељудске поступке, није с њим уопште слагао. Били су два свијета и често су имали сукобе и дијалоге у којима је син, као млађи и информисанији, на крају свега попуштао оцу ријечима:

- Видјећемо, тата, на крају бич пуца - биле су његове ријечи.

- Пуцао, не пуцао - биће онако како каже Бог. А он је - с нама.

Све се на томе завршавало безуспјешно и без договора. Тада су се растали заувјек. Он је отишао на пут без повратка, али са собом једне ноћи повео је и дијете, а није морао. Унук је био под великим његовим утицајем.

Неколико мјесеци касније, у завршници рата, неочекивано, Саво је једне ноћи бануо кући необријан, запуштен, гладан и изнемогао. Прво што им је испричао била је вијест да је дјед страдао на Неретви, да га је бујица ријеке однијела, а да је он, заједно са још једним другом, једва изнио живу главу и послјије вишемјесечног лутања дошао кући. Друг му је запао у клопку једне засједе и ту погинуо падом са једне високе стијене у кањон планине куда је протицала рјечица.

Саву су сакрили у подземно скровиште мислећи да ће то бити довољно. Али, у страху су велике очи. ОЗНА⁴ све дозна. Притјешњен страхом од потјера одлучио је, с оцем, да бјежи преко ријеке да би тако сачувао главу и остао жив. Мислио је да му то буде почетак трајног рјешења, те да касније, под другим именом, побјегне одатле у иностранство. Зато је те априлске ноћи одлучио да пребјегне преко границе уз помоћ скелеције Јовике Ђускије коме је отац унапријед исплатио добру награду. Али, отац није могао претпоставити да ће га Јовика слагати. На уговореном мјесту и у одређено вријеме нити је било њега, нити чамца. Узалуд су чекали, а јутро се приближавало великом брзином.

Била је дивна априлска ноћ - једна од оних која човјека очарава и не да му заспати ма колико да је уморан. Било је све мирно и тихо. Ништа се није чуло. Нешто нејасно и тајанствено одзвањало је у ушима оних који су били будни. Чак ни псећи

4 ОЗНА - Тајна служба унутрашњих послова у Брозовој Југославији.

лавеж није се чуо. Прољећни свјежи ваздух омамљивао је биће и набијао страх у кости... Да ли ће успјети?... Небо је било прекривено звијездама и стварало је ватрени тепих који је бљескао у ноћи као пожар. Свјежи повјетарац са ријеке доносио је са собом тајанственост ноћи и тренутка кад се одлучивало о животу и смрти.

Спремљен за одлазак Саво се опраштао од породице. Гавро му је тада, као брижни отац, са важним савјетима и препорукама, тутнуо у џеп с новцима и једну сребрену табакеру - једино што је још преостало од ранијег богатства које је све утраћено, потрошено и разнесено. Табакера је била са племићким грбом Ненардових из Подволожја. На њој, на простору испупченог централног круга, била је стилизована глава орла, заштитника племића Ненардових, са текстом на простору кружног прстена: "Дворјанскоје гњјздо - Ненардово"⁵.

- Не треба ми то - рекао је Саво оцу - не пушим више.
- Понеси, злу не требало - рекао је тутнувши му је у горњи џеп.
- А, шта ће ми? Ипак, послушаћу те! Има неку вриједност - пристао је.

Сложио се и пристао. То је било његово посљедње опирање оцу, који га је раније, кад се тицало политике, покушавао да усмјери на пут супротан дједовом, који је као војник краљеве војске остао њему вјечито заклет и вјеран.

Узалуд су те ноћи чекали на уговореном мјесту крај ријеке. Скелесија Јовика Ђускија није дошао. Слагао је иако је за тај посао унапријед добио новац. Како се приближавала зора, а потјера се осјећала за петама, требало је да се склони и чека сљедећи покушај пребацивања преко ријеке. Али, потјере нису чекале. Син и отац нису смјели чекати ни у кући на обали, јер се спремала рација. Зато се Саво, на очев приједлог, завукао у шупљину стабла врбе и тако сакрио до сљедеће ноћи. Међутим, лако се спустио у дебло врбе, али из њега није могао никако изићи. Руке су му биле окренуте ка доље. Ту је и умро, јер оца су тог јутра ухапсили па је у затвору од удараца и мучења преминуо.

Само по сребреној табакери његова сестра Наранча, послје шест деценија неизвјесности, закључила је да је то костур њеног брата за кога се ништа није знало. Сахранила је његове кости на гробљу крај мајке, а табакеру и нож на преклапање чува као једине предмете што су остали од брата.

Кад год то угледа у витрини ормара, сузе јој оросе смежурано лице.

5 Племићко гнијздо - Ненардово (превод с руског језика).

НЕДЕЉКО КАЛИШ

ГОСПОДАР ЗИМСКИХ НОЋИ

Вечерамо. Кашике нам застадоше на пола пута. Уста по-луотворених, уврнуле главе, и не дишемо. Снагу свих чула усмјерили ка једном, чулу слуха. И чујемо: пред кућом, кроз плот, режи Зељов. Режи дуго. Нешто опазио. Отац одшкрину прозорчић, ми нијемимо. Напољу: јака иде низ планину, за једом вуци, за вуцима страх. Таква је зима у Љуб селу.

А откако је зазимило, ни једно нам вече не прође без Петрашина. Навадио се, па га ето зарана. Затече нас још за вечером. Ни врата за собом није затворио, а виче: "Лош'те, озеб'о сам", и сједа на треножац. Једва чекамо да се смрачи. Отац га не воли. Не знамо што.

Вечерас се спрема невријеме. Хоће ли доћи?

Он долази са вуком. И то правим. Нашао, вели, вуче у планини, залутало, донио га кући, једва. Изгребало га свега, изуједало. Колико је муке доживио док га је отхранио и припитомио - само он зна. Руке и ноге пуне ожиљака, ноћи скике и лавеза, зоре трзања и несна. А штене расло дивљачки, и одрасло у вука. Големог као јуне. Сад другује. Воле се. Човјек и вук. Петрашин тврди да, колико год у човјеку има вучијег, толико и у вуку има човјечијег. Говори: "Какав ће то ко бити у старости, зависи од тога каквим га начиниш у младости. Младост гради старост. Ако у планини видиш криво дрво, а велико и старо, онда знај да је оно такво од постања, још док је младицом било."

По селу се прича како га храни посебном храном, да се не праметне у пашче. У лов иду заједно. Ловину дијеле. Петрашин свој дио одвоји од крви и костију, испржи га и посоли, па онда поједе; вук прво крв полапће, а онда, заједно са костима, смаже сирово и неслано месо. Послије се облизују обојица. И док вук, положене главе на предње ноге куња, Петрашин, спуштајући се поред њега, увијек понови исту реченицу: "Нити оста, нити би доста".

Ишчекујемо нашег прелца. Надамо се. Лакше се заспи кад прије спавања окусимо Петрашинове приче. Без тога се снују ружни снови, или ништа.

Пред кућом скикну Зељов. Побјеже испред вука.

У кућу улази прелција. И вечерас. Мати устаде, као случајно, а није. Направи мјесто госту. И баци пред кућу оно што је остало иза наше вечере. Наш пас и Петрашинов вук се отимају о оброк. Тешко да је шта ујагмио Зељов.

Под прозором оштри кутњаци дробе кости, и мрак. Неуморне и вјечито гладне чељусти једу и реже. Режање се тупо зарива у сњежну ноћ, и нестаје.

Кроз расушена врата и прозорчић ми и даље ослушкујемо и стријепимо. Пред кућом гозба и режање. Поклаће се вук и пас. Издавити. Страдаће нејачи, наш Зељов.

Никад се до краја нису измирила два соја истог коријена.

- Би ли, барем једном, мог'о доћи без ове звијери. Ајде што ми препа'не ћукару, него му и вечеру отме - приговара отац.

- Он неће без мене, а ја не могу без њега... А шта му то фали, бога ти. И он има душу, баш к'о и твој Зељов, баш к'о и нас двојица. Ја да нисам чо'ек - био би' вук - одговара Петрашин.

- Нема разлике између овог твог, домаћег, и оног горе из шуме, дивљег. Никакве.

- Има, има, само што ти не видиш ту разлику. Онај из шуме прво дави, па онда вије, а овај мој прво завија па онда дави. Опомене, упозори. Додуше, обојица поједу оно чему зубима пре-режу гркљан, али разлике има. И није мала.

-Ти само говориш о дављењу, клању и ждерању. Подивљ'о си, промијенио ћуд, примио вучју нарав.

- Код доброг чо'ека вук се припитоми, а код рђавог и пас подивља - наставља Петрашин своју причу, и додаје: - Него, чувај ти свог ћукару да он теби не утече у шуму. И још нешто утуви у главу: према човјеку и смијеш погријешити, али према звијери - јок. Човјек је разуман, опростиће, звијер неће - оде.

Тишина. У шпорету пишти мокро дрво, отима се ватри. У дувару пјевући попац, пркоси зими.

- Воле кости обојица - вели отац окрећући главу прозору.

- Воле и месо, - додаје прелац - али их није могло запасти од тебе.

Отац не прихвати шалу. Петрашин ућута. А не ћути му се, пун је. Причао би, али неће нико да слуша. Ја бих, али се моје не бенда.

- Ноћас, иза поноћи, пирио вјетар, и то оштар - нерадо почиње отац.

- А који је? - пита Петрашин.

- Како који? Вјетар к'о вјетар, за мене сваки исти.

- Није, није. Постоје разни вјетрови: пећинар, пољак, дубо-долац, долинарка југовина, гороња, чешљарац, вр'овњак, ливадар, развигорац, сјеверац, ускок, вилењак, јауковац, мећавник... Не може, рећемо, сјеверац доћи одакле долази развигорац, као што ни ливадар не може запирити сад. А и кад би мог'o, која вајда? Све има своје мјесто и вријеме. Тај синошњи би мог'o бити ускок. Усован је и жесток, али краткотрајан. Ако не успије у првом налету оно што је наумио - одустаје, враћа се у своју логу. А, рецимо, долинар је један од најмекших. Уз њега јањци једрају, првороткама буја млијеко из дојки, надимају се брегови, расту траве... А пећинар? Хех! Кад се тај појави, склањај све што си сушио, киша ће... И, слушај, да нема вјетрова, ко зна би ли и нас било...

Отац бленуо. И ми. Прелац познаје вјетрове као неко синове.

- Ни трава није једна, сила је ње. Ни киша, ни сунце, ни данови, ни... Ево, рецимо, сњегови; има их разних: опанчар, глежњак, докољенац, допасник, пупкоња, грудни, стревар, раменаш, нестерник, дављеник, па онда прпоњак, студенац, превртљивац, лопатар, сипко, рукавичар, љутац... Јест', сваки је бијел, леден, пада, топи се, али ни један није исти. На примјер, глежњак па'не само за подланицу. И никад на суву земљу. И још, да знаш - осване, а не омркне. Или се отопи, или на се прими други снјег, најчешће докољенца...

- Добро, де, стани. Ја и ти к'о да нисмо из једне државе - каже отац, и скреће причу на другу страну. - Знаш ли да је Алекса убио вука? Разап'о кожу; голема, к'о воловска.

- Нек се срами! Снјег раменаш, а он... Тад би га и врана кљуном могла убити... Излазио је он пред њега и прије, па? Јесе-нас је бацио пушку к'о колац, и здимио низ шуму; бјеж'те ноге, усмрђе вас стражњица. Е...

- Па добро, бож'и чо'че - продера се отац - па за кога си ти!? Мало прије браниш домаћег, свог вука, сада дивљег, оног из шуме, шта је слједеће на реду да браниш? Здравља ми, ти си манит чо'ек...

Вук и пас, пред кућом, и даље крше кости. И ми покоју ријеч у нашим устима скршимо. Петрашин ни једне. Увријеђен, мало поћута, и оде. Тек начет, никакву није допричао.

* * *

Миришу сирова дрва испод шпорета, и суво месо из лонца.
Све пучи од пуноће: таван, штала, дрвљаник, амбар, котар - све.
Само треножац празан.

- Нема нам прелције, - каже мати - забавио се.

И нама недостаје, али се не бунимо, не смијемо.

- Ко ме је ружно у кући, нек иде надвор, нек се мало раз'лади
- одговара отац.

Више нема приговора, његова је задња.

Причињавају нам се кораци. Прелац.

Испод кошане Зељов мазно залајава, опомиње за кости. И
нико се више не чује. А ноћ дугачка. Једино са Петрашином није.
Кад се он помоли на врата, ноћ се раскива, сребри. Мраци узмичу.

Ми ноћима ништа не знамо. Само једемо и спавамо. И гри-
јемо се.

* * *

Мећаве тумарају сњегопадним Змијањем. Не заобилази ни
наше село. Укурвљеном планином вију вуци и мучки кидишу на
све. Ноћас, у зору, прокопали испод прага Спасојеву шталу, и
удавили му јуницу. Пси се преплашено разбјежали, посакривали
под стрехе, и ћутали. Све док се вуци нису повукли у планину.

А вечерас један завија кроз село. Петрашинов. Кад се он
чује, онда они у планини ћуте. И не смију прилазити близу кућа.
Село га воли.

Пријети ли то његов вук, или, можда, преговара са чопором?

Мајка тврди да Петрашин зна језик вукова. Отац сумњичаво
врти главом. Ми вјерујемо у све оно у шта вјерује мајка. Кад
Петрашин дође, питаћемо га. Али њега нема, па нема. Навадио
нас, па оставио. Иде другима на прело. Тешко нама, ако је тако.
Отац је крив. Али му не приговарамо, не смијемо.

Одосмо на спавање рано. Љути.

Освану јутро. Село се разбудило. Куће крововима проболе
небо и пуше у њега. Чекају да прође дан. Тако ће дочекати и
сутон, а онда се сакрити у студен мрак. Брзо ће он. Зимски дани
над Љуб селом пролете зачас, као дивљи голубови преко орања.

Стојим испред куће.

Плавичасто-бјељугавим биљцем намигују звјездице. Ђинђува-
ју се кристали на промрзлом цјелцу; сузе ми очи. До изнад првих
кућа села, испод планине домиље мало вјетрића. Подражи замрзлу
сњежну покорицу. Узбуди с ње игличасте бисере и подиже их.
Кроз голе гране ораха сунце се огледну на њима. Створи се

златнобијела свјетлост у виду дуге, плану. Кратко би. Сунце се повуче.

Око мене дивљач замрсила плетиво. Миља Стојанова гони говеда с врела. На олињали врат краве забо се чворак. Нечујно кљуца жутњикавим кљуном. А изнад куће небо ушло у планину, притишће је и дави. Она зајечи. Нису то добри знаци. Погана ће ноћ. Усовна је у повоју.

Преплашено заскича Зељов и одвуче скику у котар. Знамо: Петрашин и вук. Врата се отворише.

- Добра вече!

Скида шубару и, по навици, отреса је преко руке. Приносимо трножац. Прекривамо га поњавицом. Ватра живну. Неко ми невидљивом руком нави срце, крену брже.

- Дође?

- Дође.

- Забавио си се?

- Штим'о тамбуру.

- Ти увијек наопако. Мећава се надвила над село, а теби до тамбурања - заврши отац и устаде. Отвори прозор. Ослушкује. Планина упреда црну пређу. Ноћ је збија. У селу ни једне лампе. Ни једног лавежа. И Зељов се прићутао.

Утркујемо се ко ће принијети жар машицама нашем прелцији. А он се згрбио у ћошак, купи тишину. Пронашле га пламенице из шпорета, засуле. Миле му уз тијело, преко груди. Гризу и уједају смрачено лице. Иду глави. Враћају се. И поново нападају. Прелац се нагну у страну, да сачува главу. Изгубише се бојовници, нестале слика. Наш дувар и Петрашинов гуњ сипкаво се љубе и збуњено шушкају. Кућом мирише дуван.

Небо пало на земљу. Она отегнуто хуји, издише. Сакривена шума јечи. Пуцају кичме шљивицама, одваљују им се руке. Село дрхти; шкрипе кровови кућа. Парче свјетлости петролејке, кроз прозор уштинило снијег у пролазу. Не пада - диже се, иде негдје. Планина се одваљује. Земљом тутњи. Све је наљућено и спремно на скок.

Пријети ли то неко нашем селу?

- Не бојте се - храбри нас Петрашин. Извлачи тамбуру и меко јој прихвата миловањем изглачан врат. Одгрће гуњ, да му је ближа. И леђа јој прислања уз десни бок. Њежно, као голо тијело орне жене. Предвојен и раван стомачић окрену напријед. Жичице испружене преко несраслог пупка, лијено погледа, па их удворички такну подланицом, подражи, уститра. Пријеђе прстима преко њих, као стидно момче очима преко женских бедара. А онда за њима, уњкаво, пусти два-три вокала. Траже се, тамбурини

и Петрашинови гласови. Сустижу једно друго и брзо се једначе, допуњавају, као зима и прело. Свирац укривио главу на једну страну, пригнуо је жицама, очи заклопио као у молитви: да их боље види разигране, расвиране.

- Лијепо ће побиједити ружно, тамбура ће надјачати међаву - самоувјерено закључује свирац.

Из куће излази прелција. Из мене срце. И стаје поред њега.

Осуше се циликави четворогласни звуци; раскова се ноћ. Усцепта као поамна ждребица пред временним пастувом. Потпланињем се расијавају медозлатни звуци. Жице опточене позлатом и сребровином; титрају, свијетле, и веселе. Направиле дугу.

Међава кренула силином - и стала. Упртинила се у цјелац, ушанчила. Сачекала тамбуру. Шапорили нешто, договарали се: горска и Петрашинова свирка. И договорили: међава кренула мекше, за тамбуром. Колале над селом двије свирке. Надсвиривале се. Биле близу једна другој, руку под руку. Направиле хармонију, сазвучје, слогу.

Свирац крену. Застаде нам дах.

Куда?

Свирка се удаљавала, лагано издвајала, негдје у страну, косимице, извијала. Мамила међаву што даље од села. У омаи се предавала, жртвовала, али је вукла за собом. И одвукла далеко од куће. У планину. И расијала је њоме. Ућуткала.

Мрак устукну, небеса се прогалише, земља смири. А село прогорјеше лампе, и пси лавежом напунише прогорјелине.

Полуотворених уста гледамо како се Петрашин губи у невиду.

- У тарабу да куцне, просвирала би - више за себе каже мајка.

* * *

Срмена ведрина притиснула село. Пола планине над њим у позлати, пола у сребровини.

Студен. Из појате, сакривено од мраза, миришу јабуке. Прко-се мразу. Негдје дубоко, на осами, чами и једна сенабија. Зри, сакупљајући кроз ражену сламу сокове и мирисе родних њива. Откад зна за се мајка то ради. Оставља воћку времену да је осласти. Често одгрнем сламу и гледам простирало јабука како су се стрпљиво рашчекале на позлаћеној слами. И миришем их. Чудна је моћ наших јабука. Снажније су мирисом, него укусом. Мирис ме одиже од земље. И не да ми да се вратим на њу. Горе сам. А горе могу све...

Зељов оштро залаја и оде за кућу. Врцнух се. И обрадовах. Они. Човјек и вук.

- Добро вече!

- Какво црно добро, мој Петрашине? Слутим да ће вуци и ноћас ударити на село. Натјераће их глад. Чујеш ли како се примичу?

То вече отац не хтје више ни ријечи проговорити са Петрашином. Мајка је неколико пута покушавала прекинути мучно ћутање, али узалуд. Понекад, криомице, погледамо у Петрашина. Сједи, као осуђеник. Испод гуња опет нешто вири. Није тамбура. Некаква цијев. Можда пушчана?

Изађе. И треба, кад нема са ким причати. Не притвори врата. Ми за њим.

Зима се учеличила, у ланац сковала, истегла у леденицу. Под небесима ноћ, у ноћи село, у селу куће, у кућама ватре, у ватрама искре, у искрама наша срца. Пуцају годови јавора на осами, збијају храстове подумјенте у кући, рогуше чивије у гредама појате. И поткорњаци сврдлају дубље у срчку старог бријеста. Ивицом шуме вуци разгоне глуво доба. И грију се мјесечином. Завија и Петрашинов вук. Пси се ућутали, вријеме скаменило, а бјежи му се. Негдје блеји овца, осуђеница.

Зазебе ми око срца. Приљубих се уз мајку. Надвисио сам је, али се само уз њу не бојим ничега. Још једна тврда у немилосрдна планинска ноћ.

Старац иде испред нас. Под ногама му ршти снијег. Обазире се. Мами за собом. Десну руку држи под гуњем, на пушци. Лијеву на вуку, која иде поред њега.

Окреће се нама, вади руку испод гуња. Мјесечина је, али се не види најбоље. Очекујем да груне. Да засмрди барут, да одјекне планина, да умукне вучја рика. Длановима притишћем уши. Сад ће... Још трен... Нема... Натезе обарач... Тврд је. Прво ће пуцањ. Не, не. Прво иде пламен, па онда... И засмрдиће барут... Сад!

Уши ми заглунуле. Скидам руке са њих. Ништа. Његов вук изрига оштар лавез, заледи мрак. Примакох се прелцу.

- Пукни!

- Не пуца се с' овим - испружа руку. На њој фрула. Али са више грла - тројница.

Као што добра домаћица, пред мужу, помилује краву, да више да млијека, тако и Петрашин пријеђе руком низ витко тижело трогрле свирале; да боље пусти глас од себе. Врховима прстију брзо налази гараве рупице, опточене сребром, зачепља их; да се упразно не разлијевају душе свиралине. Шапће им нешто кроз зарезане вратове; долијева мало и своје душе.

Колико ли то има прста Петрашин и кроз колико грла ће проговорити у ноћ? Могу ли његови старачки прсти стићи на све стране фруле троцијевке, и може ли једним својим нахранити три свиралина грла?

Старац стави свираљку под мишку, затим склопи подланице око уста и поче да вије. За њим крену и његов вук, за вуком и наш Зељов. Чини ми се и да је отац хтио, али је било касно. Петрашин већ дуну у свој инструмент, продува га. Зачу се необичан троглас.

Види се да су често заједно, свирала и свирац. Вичан јој је. Као што му рука одговара тијелу, тако му свирало одговара руци. Срасли једно уз друго. Као вуци и мећава, као мећаве и планина, као планина и Љуб село.

Наслони је на усне. Мало лизну. Љуби је. Мами, да се јави, да прозбори. Заузима и посебан положај, радосно-сигуран.

Крену звук. Мек, паучинаст, шушкав. Налик птици пјевуши. И гласу давно умрлог свештеника среденичке цркве, попа Крстана. Буде се дремљиве звијезде испод облака и пјенушају небеса. На фрули, оној средњој, најдуљој, испод самог врата, ђинђува се биљур. Пронашла га Даница. И загрлила.

Свирац се окреће око себе. Полако, у ритму мелодије. Прсти лете, не виде се. Стварају прстоплет, ломе се, сударају. Али не тумарају; сваки на своју логу и жури јој. Зна колико се тамо смије задржати, а онда иде даље. Петрашин ђурличе, не престаје. Изашао из себе, увукао у свиралу; збио се у њу, у пискове јој. Кроз њу драгује. И вук његов се окренуо у правцу свирке и завија.

Невидљивом узицом свирац држи свирку на одстојању. Мами вучји чопор да му пркоси. Може му се. Већ им је трубе стишао. Направи се и симфонија. Отац се укочио као леденица, цвокоће; пребиће се. Петрашин упери свирку у њега, раскрави га. Поче да поцупкује. И ми за њим. И звијезде за нама.

Бог ће удесити да се чује и до храма Светог оца Николаја у Среденику, задужбине кнеза Ратка из 18. вијека. Да се и свети, са икона и фрески, осладе.

У мразној зимској ноћи свирац чини бајку. Садијева је на свиралу, дјене. Да више стане, да се ништа не загуби. Баршунасти глас савија нас око себе својим невидљивим крилима. Баје нам, омађијава нас. У свијету смо фантазије, нејасних порука. Али вуковима јасних; одусташе од своје намјере. Не обистини се очева слутња, одоше.

Разумије ли то Петрашин други језик?

Прије неку ноћ мећаву нахранио тамбуром, сада гладне курјаке фрулом.

- Петрашине, руке ти се позлатиле, прсти подмладили, здравље те послужило Петрашине, дико села - говори занесено мајка. Ми пљескамо укоченим рукама. Отац уврће главом, чуди се. И ћути.

- У колац да пирне, просвир'о би - закључује мајка.

- Док је нас биће и невоља. Али не иде се увијек на њих силом. Лијепо ће вавијек надјачати ружно. Љепота је испред свега, тако ми Господа Бога, и с' њом се може више него с'ичим другим... Ето, сад морам ићи. Прије двије ноћи сам ослушкив'о, и чуо југовину, буди се. Ускоро ће на задатак. За њом ће и разви-горац. А чим они дођу, ја сам вишак.

Запрти се у цјелац, допасник, и оде. У његову пртину ускочи вук. Дугачком репином замеће траг. Вјетар и помрачина му помажу.

- Петрашине - зовну отац, али он не чу.

- Ето мене догодине, у зиму...

Има ли те, Петрашине, ноћас, и у чијем срцу?

ЉИЉАНА АНАМАРИЈА МАТИЋ БЕЛУЧИ

УТОЧИШТЕ

У тренуцима доколице, док би уз шољицу кафе сањарила удобно смештена на лежају од меке маслинасто зелене коже, Марија би управљала поглед ка маленој фигурици коња изливеног од бронзе. Она би је подсетила на давно изгубљеног оца кога је неизмерно волела. Присећала би се тада тренутака које су проводили заједно у необавезном ћаскању, причајући о природи, цвећу, животињама итд. - посебно о коњима који су били очева страст или његова највећа слабост. Позив цокеја и тренера многих славних и познатих личности оставио је трага и на његову кћерку.

Попут иконе, на комоди, у делу собе где су се светлосни зраци сабирали у замишљени центар, стајала је фигура коња у пуном замаху с предњим ногама што параху ваздух симболизујући снагу.

Повише комодe зид су украшавале две графике - приказ коњске главе у црнобелој и вишебојној техници. Присећала се колико пута је само одлазила до галерије на Косанчићевом венцу. Дивила се изложеним радовима. Напокон, купила је баш оригинале, а знала је да је могла купити и неку од копија. Такође, лако је могла и сама да наслика жељени мотив, јер је поседовала сликарски таленат. Спој фигуре и слика имао је за Марију мистично дејство. Понекад би, у мислима, фигурицу облачила у делове очеве гардеробе претварајући фикцију у реалност. Други пут би фигурицу, опет, супротстављала супарничком такмичару и акробатским вештинама повлачила невидљиве конце. Ова трка би, по правилима, обично отпочињала као и на званичним такмичењима, око 15-16 часова, а трајала би много краће него при уобичајеним тркама. Победник се никад унапред није знао.

Марија се играла, увек, на исти начин; као десетогодишња девојчица са оригиналним очевим трофејима, у двадесетој, са порцуланским фигурицама, и сада, у четрдесетој са оригиналним сувенирима из Assexa. Навијачка грозница, током година, није јењавала, већ је све ове године задржала исти интензитет. Еуфорично

би поскакивала, цупкала ногама, снажно и силовито да би комшије са доњег спрата долазиле да је опомињу. Али, за Марију, то је стварно био доживљај... Цон, Цими, Лена, Сара..., која се све имена нису могла чути, при скандирању. Остали људи би играли шах, карте, свирали на клавиру или неком другом инструменту, или у одређене сате пратили шпанске сапунице на телевизији, Марија би истински уживала у навијачкој грозници.

Као одрасла девојчица Марија је заволела истовремено два младића, Милана и Љубишу. Повремено је излазила и са једним и са другим. С Миланом, који је био спортски грађен, ишла је на фудбалске утакмице и коњске трке. Такође, сатима би пратила тениске мечеве, јер је Милан био професионални тенисер. Често га је пратила на такмичења широм света.

Љубиша је био тих, у себе повучен младић, одличан студент архитектуре. Док је она учила, редовно је изводио њену пудлицу Мими у шетњу. Никада није докучила шта га је толико везивало за њу, па јој је био одан и веран, иако се, у слободном времену бавио манекенством и био успешан у томе.

Марија је била висока, витка црнка, немирног духа и грациозних покрета. Манири су јој били дозирани, ни мање ни више, већ онолико колико су прописи лепог понашања захтевали. Из грла су се често преплетали школовани гласови евергрина, цеза, блуза..., док би из телефонске слушалице цвркутави гласић засипао слушаоца. Дете или одрасла особа? Била би вечита енигма за саговорника.

У данима, када би код Марије неодлучност постала доминантна особина, и када су тасови теразија стајали константно у водоравном положају, прибегавала је старом трику. Тада би, као на шаховској табли, сучељавала Милана и Љубишу, повлачила би *златиборску* варијанту, прескакала противнике, наравно, недозвољеним и грубим потезима, па све опет враћала на почетак игре. Када би је неко омео у игри, звук, песме и слично победник би, обично, бивао онај играч који је први ушао у игру.

Понекад би, као слојевиту одећу, додавала шаховским фигурама особине једног младића па одузимала од другог за првог, сабирала грешке, делила са бројем одиграних мечева. Само, никад није било нерешеног резултата. Једноставно, поштовала је живоотно правило - однос доброг и лошег. Средњаке никад није признавала и са таквима се никад није ни дружила: Они су за њу, уствари, били понављачи, особе који сваку ствар, потез, морају обављати два пута. Када би такав ученик одговарао на часу, за оцену, па почео да замуцкује: те знам, па не знам, па мислим, увек би се Марија оглашавала: Завежи млакоњо, губа ти је труба. Она

лично је одговарала само када је била потпуно спремна. Храброст и поштење биле су особине које је највише ценила.

Када је у клубу *Цейелин* победила у такмичењу плесних парова, онда је Љубиша званично постао њен дечко. Љубиша је био вечито у страху да не направи неку грешку, гаф, јер је Марија била луди перфекциониста.

Њен *Ари*, фигурица коња изливеног од бронзе, добро је познавао све Маријине изливе беса, фрустрације неостварених младачких снова, лоших оцена, прецењених могућности, дисквалификација и сл.

Многи који су познавали Марију, често су били сумњичави у сопственим проценама, јер би она убрзо оповргла констатације било које врсте. Еластика душе и тела, тзв. гуми девојка.

Не тако често, *Ари* би под дебелим слојем прашине чамео у свом углу, јер је Марија кампањски учила. Учила и научила све формуле, правила, теореме... и постала вуковац, па студент генерације. Али и даље је *Арију* додавала или одузимала по неку нечију особину, порок, физички недостатак. Ко би савладао *Арија*, освојио би и њено срце, сломио гвоздену lady.

Студентима је од раније било познато да је Марија волела да се поиграва људским душама као шаховским фигурама. Прво би, у предњи ред послала сучељене зелене играче - особе позитивне енергије, затим, у други ред жуте играче, људе променљиве среће и најзад, у задњи ред црвене играче, или тоталне негативце. Онда би скакачем упала у редове узимајући или додавајући нечије боље - лошије особине заводећи хаос и страховладу.

Сви би унапред зазирали од њеног додира. Само је Марија ликовала стварајући од противника поданике.

Једног дана испред *Арија* стао је невидљиви. Први пут од кад зна за себе *Ари* је одбио да извршава наређења која је наметала Марија. Изгубио је сваку жељу за борбом или такмичењем. *Ари* је први пут за време свог кратког живота савијене ноге исправио и њима додирнуо тло земље.

Већ сутрадан, Марија је упознала њега, његову љубав. И то на месту где никада раније није долазила, с погледима на свет који су јој били неразумљиви, с одећом која је више скривала него откривала, сувише препознатљивог да би га у стопу пратила, са очима, које су њену надмоћ претворили у кротку немоћ. Овде су све теорије биле неприменљиве. Чистота душе постала је њен главни законик. Све је њој било подређено. Светлости је било у изобиљу, а мисли су ткале нити лепоте, љубави и врхуних пороцима.

Од тада, Марија је живела животом оног који је свој живот подредио њему. Више није постојало дводомо, већ само једнодомо биће, прочишћено од свих грехова, зала, супротности, сједињено у лепоти, љубави, узајамном поштовању, толеранцији, разумевању себе и других, племенитости и пожртвованости.

Она и он постали су једно, недељиво биће, обична једноћелијска честица. Врхунио је и постојао само он.

* * *

Маријина дуга, црна и сјајна коса, била је чврсто увезана у малену пунђу. Два округла, топла смеђа ока снено су провиривала испод нехајно пребаченог свиленог шала. У ваздуху се осећао мирис тамјана и освештаног уља.

Марија је свесно зарањала у лепоту оностраног где је пронашла своје уточиште.

ВАЛЕНТИН РАКИЋ

КОБНИ ЂУРЂЕВДАН

Освану леп сунчан дан на сам Ђурђевдан те деветсто двадесет друге године. У селу вашар. У кући Петра Петровића из села Трнове, код Бијељине, слава. Ове године двоструко весеље: бабине и слава. Пре недељу дана роди му се друга по реду кћерка. Већ су јој и име одредили. Зваће се Петра. Све му се чини да што дуже о избору имена размишља, да није ни мало погрешио. Петра Петровић му веома лепо и све лепше звучи. Ако Бог да и срећа јуначка о Петрову дану ће је и крстити. Петра на Петровдан и то му лепо звучи. Чини му се да је цео свет само његов. Да га није срамота комшилука, поцикнуо би на сав глас да сви знају кад се Петру родила кћер. Можда, али само можда, негде дубоко у души, надао се да ће овога пута ипак бити син. Старија кћерка Милица сада има три године. Док му је жена још била трудна, најавила је: "Биће сека" и би, опет кћерка. Кад му некад навале такве мисли, само одмахне руком и вели сам себи: "Гонићу до мушка, па нека их буде десеторо, шта фали?" Данас не издржа у кући, иако му је слава. Нешто га је просто гонило и од раног јутра му у само уво шапутало да оде на вашар, да части пријатеље и да се мало покаже у друштву. Чим дође из манастира са прекадњом, рече мајци:

- Одох ја мало до вашаришта прије првих гостију, ето мене одма' натраг.

- Где ћеш сад, на славу, да ходаш по вашару? Јеси ли полу-дио, ни прије ниси ишао на вашар за славу, шта ти је сад?

- Ма имам ја своје разлоге, шта ћу ја теби, женска главо, полагати рачуне? - рече Петар матери и замаче низ авлију према вашаришту.

Лака корака и весела срца изби на цесту и оде право у сусрет својој злехудој судбини.

* * *

Смутна времена иза првог рата дуго су трајала. Ондашња краљевина споро је уводила ред и закон у држави Срба, Хрвата и Словенаца. Правда је и онда, у већини случајева, била недостижна као и сада, али појединци су правду истеривали по свом нахођењу. Најчешће су се спорови завршавали смртним исходима. Омиљено оружје самозваних праведника је био нож, белокорац, чија је дршка прављена од воловског рога. Тај усуд није обишао ни Петра иако је био недужан.

Петров отац је погинуо кад је њему било само шест година. Веома мало и нејасно га се сећао као високог и наочитог човека. Све што зна о њему, зна из прича старијих у кући. Мајка му се недуго затим преудале у Јовановиће за момка у кога се била "загледала" пре удаје за Петровог оца. Наравно, прво је отцепила пола имања Петровића. То јој је по обичајном праву као удовици са децом рођеном у том браку и припадало. По истом том праву не би добила земљу и пола имања да није имала децу у браку. Без обзира на то Стево, њен девер, се годинама судио с њом доказујући неко своје право над том земљом. После дугог низа година суд пресуди у корист Петрове мајке и њене деце и ствар леже. Петар се замомчио, ради земљу, сваки дан пролази поред стричеве куће, али се не здраве и не питају за здравље.

Стеву изједа сазнање да је изгубио пола имања на суду од снахе која се преудала и пре него што му се, по његовом мишљењу, брат охладил у гробу. С временом све му је теже и свега га мржња изједа као рак-рана. Знао је зоре дочекивати смишљајући освете, али никако нешто паметно да смисли.

Као и обично, поможе му случај. Уосталом, кад неко заиста нешто жарко жели, нађе начина да то и оствари. Сеоски надничар Ђуро, често је радио у надници код Стеве и вечито му био нешто дужан. Како је Ђуро волио да попије, тако га је Стево и охрабривао, а сваки дуг и трошак Ђурин брижљиво записивао у дебели црнокорични "тефтер". Временом, накупи се доста дуга, а црни Ђуро никако да се искобеља из Стевиних канци. Негде у рано пролеће наврати, зачудо трезан, Ђуро у Стевину авлију што овај једва дочека. Већ неко време је мислио да је, најзад, дошао тренутак да почне спроводити свој план окрутне освете.

- Шта мислиш, Ђуро, је ли дошло вријеме да ја и ти погледамо мало у "тефтер"?

- Ма можемо, газда Стево, како не би могли, ал' нешто мислим, црно је у њему к'о на тијем корицама.

- Јес', вала, право кажеш, црно да црње и не мож' бити, ама морамо сјести и свести рачуницу.

- Сведи, вала, газда Стево, рачуницу, ал' ја тије пара никад нисам имо, а само Бог једини зна да нећу никад ни имати. Него, нешто мислим, ето сад ће и орање, па копа, па берба, одрадићу ти дуг поштено, не бој се.

- Одрадићеш, јашта ћеш него одрадити, ама дуг је "тефтеру" много већи но што ти можеш за ову годину одрадити.

- Знам ја за дуг, мој газда Стево, ал' нешто мислим, да није мало прећерано, мислим да ниси море бит' прећеро у писању?

- Шта прећеро, несрећо једна, цјелу боговетну зиму у мајој кући се 'раниш и лочеш ракијешину к'о нездрав, а сад сам ја прећер'о, није него.

- Де смири се, газда Стево, молим ти се к'о Богу и светој Богородици, ама људи смо, изравнаћемо рачуне, не бој се.

- Изравнаћемо рачуне, јашта ћемо него изравнати из овије стопа ако треба, мој Ђорђије. Само не знам како. И не знам ће ми је памет била кад ти дадо' да се 'вол'ко задужиш.

- Ти знаш, газда Стево, да ја тије пара немам, а ти чини што је право, не могу се ја убити назор зарад тије пара.

- Дуг се платити мора, ако немаш пара, имаш кућу и окућницу, ама не могу ја народу своју муку дјелити.

- Как'у кућу, газда Стево, макни се смјеста. Промуца Ђуро престрављен могућношћу да остане и без своје мале потлеушице с муком направљене, тек да има где зими главу да саклони од студени.

- Ма шта ти мени ту, ти прећеро, те помакни се смјеста... Све ћу ти, и душу ако треба за дуг, доста је било од Стеве. Наћи неку другу будалу да те 'рани и поји зимус. Нарогуши се газда Стево на Ђуру, сав запјенио од беса.

- Немој душе гријешити, газда Стево, ко Бога те молим, мора бити неки начин, људи смо, нијесмо хајвани.

- Не знам, вала, шта с тобом да радим, сад на пошљетку. Пара знам да никад нијеси ни им'о, ал' нешто мислим, има један начин да се одужиш, па и да зарадиш, ал' нисам начисту јесил' ти кадар. Можда ћу морат' неког другог да тражим, не знам, виђећу.

- Ма како другог да тражиш, газда Стево, кадар сам ја за многе ствари, само реци. Све ћу за те урадит' само ми оно мало куће не дирај, ко Бога те молим.

И ту њих двојица на лицу места, под старом јабуком, запечатише Петрову судбину. Дуго остадоше приклоњених глава шапћући један другом у само уво детаље пакленог плана.

* * *

Кад Петар изби на цесту, која је водила низ брдо до вашаришта, несретни Ђурашин испале из врзине крај цесте пред њега са исуканим ножем. Петар, пун снаге и неке унутрашње среће, поскочи да прескочи каљугу на путу. У доскоку силином замаха свог крупног, мишићавог тела, прсима удари на белокорац чврсто стиснут у Ђурашиновој ознојеној шапи. Крв лину као из чесме. Прободено Петрово срце је последњим откуцајима натапало крвљу белу безану кошуљу извезеног оковратника. Последњим сјајем у оку виде ознојено Ђурађово лице које га због нечег гледа с мржњом у очима.

Уплашени Ђурађ се обазре око себе и кад не виде никога хитро се узвера кроз ону исту врзину на брдо повише пута и нестане, као да га мрак узе. Никад нико не посумња у њега и нико није одговарао за ово убиство, бар не законски.

Ђурађа нађоше исте зиме смрзлог у шанцу поред пута где је пијан заспао. Било је то на истом месту где је и Петар убијен.

Ни Стево, хушкач и подстрекач на убиство, не заврши добро. На плацу, отетом од братове удовице и његове нејачи, направи за оне прилике добру кућу, зидару, како се онда говорило. Мајстору, родом негде од Козлука, не плати ни динара за зидање, него га отера из авлије као бесног кера. Мајстор, по причању сељана, прокле га на лицу места тешком клетвом:

- Да Бог да и света Богородица, да ти кућа изгори и ти у њој, лопове један, семе ти се затрло, да Бог да.

И би тако, касније, четрдесет четврте, кад се опет зарати. Старијег му сина Душана отераше у Јасеновац одмах на почетку четрдесет прве, одакле се никад није вратио. Кућу му запалише четрдесет четврте, а њега закланог бацише у огањ. Беше то онда кад "Ханџар" дивизија провали у Трнову и све које нађоше, побише, а село попалише до темеља. Остаде само млађи Стевин син Вујадин на имању...

Дуго година по Петровој смрти сељаци су се крстили озбиљна лица, широким театралним покретима, кад год би пролазили поред места где скончаше и жртва и целат један за другим за мање од године дана.

Малу Петру и сестру јој Милицу отхрани Петрова мајка, јер се њихова мајка убрзо преудале у Јовановиће. Петра с муком заврши само два разреда школе и остаде на селу. Израсте у високу, наочиту девојку. Старији кажу: "Иста Петар, бог да му душу прости."

СВЕТИСЛАВ НЕНАДОВИЋ

КОРА СУНЦА

После ручка је ишао да лови псе.

Видели су га људи и сакривали псе, знали су да је он шинтер каквог нема у целој покрајини. Воли мрциниште, па то ти је. Главу би дао, али у трезном стању није дозвољавао да му пркосе дрењци псећих очију.

За њим бела жица, која му је давала одређенију улогу.

У левој руци води кљусе, кљусе вуче чезе. Чезе се дрмуцкају, у чезама кавез сачињен од летава, летваши ексери попустили, летве клепећу као чангртаљке.

Овде човек, онде човек.

Жене дозивају псе.

Свако на свој начин изабире живот, мисли и води кљусе. Кљусе мирише на јечам и на зобну сламу.

Свако на свој начин изабире своју смрт.

Жене су још увек звале псе и зевале. Псовале су Тиркајла. Далеко је лупало ситно звоно и струјало као кастрола са прегрејаном водом. Звоно је означавало слободу. Тиркајло је разазнавао његову пркосну лупу у испразном искричавом ваздуху и звао је то опелом цукаца.

Ход под врелим небом, чиста сачма мириса иза њега и омака - исти импулси липове карлице.

Укаже се једна њушка у сокаку. Тиркајло отпусти кљусе и пожуре, жицу одапне.

Кад стигне до ивице сокака, види огромног пса како запишава плот. Мокри, мокри, каже, ухватићу те, велика животињо!

Пас га не гледа, мокри.

Чуј, велика животињо, под чистим небом. Мало мислиш на свој живот. Жалосно је да ухватим твоју снагу, мислио је, а волео је да се порве са великим цукцем, да му њушку разбије.

Небо је за друге ствари, а није за убијање. Ширио је жицу.

Пас је шапама копао ђубре испод плота и плашио главате петлове који су се њихали иза тарабе.

Ја ћу теби гркљан пресећи, па се ти жали коме хоћеш, брундао је Тиркајло, шинтер, и чучнуо уз кућу.

Вранац је шмркнуо, осећао се на кисели јечам.

Вранац једе колико хоће.

Пружао је жицу.

Пас је погледао и без сметње копао.

Нужда закон мења, мисли шинтер и желео је пса примамити, а питао се гласно, шта ће бити кад ухвати блесавка, сам ћу заузети простор кавеза, може и летве раскинути.

Пас је зарежао.

Лако је псима!

Глас га остављао. Жена ми је болесна од рака, умреће, рече, што не би умро и овај жути жилави керица.

Кер се помакао. Сада је мокрио по бедему и оштро, полуотворених кристала гледао у Тиркајлову жицу.

Псино!

Дођи, псино...

Псина је на псећи начин појурила уз улицу, смешно лајући и чудећи се Тиркајловом чучању крај зида.

На мрком бедему мозаици мокраће.

Срам те било, псино!

Бојао се да ће пас утећи, поче да се каје што га одмах није закачио жичаном омчом која је сада исписивала слово б.

Тиркајло, ти си луд и матор!

Пас се окренуо и опет ишао према шинтеру. Био је миран и обилазио је коропвом. Цело време је пратио покрет Тиркајлове жице.

Пас је већи него што је изгледало, Тиркајло ће у себи збуњен и малаксао. Грчи жицу у шакама, жица оставља модре канале, премештају се канали. И мењају смер...

Жица се покреће, муња у Тиркајловим очима.

У псине реп као зачарана перушка.

Хајде, псино!

Пас престаје да буде добар. Режи и земљу копа. Земља тражи простор. Ситно бусење иза псећих шапа љуља коров.

Псино, велика!

У псећим очима живи стрњика и небо.

Ти си жива кост, псино! Видиш ли да у теби понајвише има костију, пошто си заборавио да се чуваш, ја ћу ти премерити гробницу, сахранићу те својим новим ашовом.

Огулићу те. Ко не би, кажи, када је твоја кожа велика и лепа као пршњак.

Псу се не прича, само режи. У смећу је пронашао кошчату пирамиду, пропушта је паром уста и пирамида звечи, ветар у устима, кост небо огледала.

Псу се види дно вилице, дно је бобуљичаво и црвено.

Улицом се развлачи пегави дан, одлази негде иза кривих багрема на предњем делу улице.

Горе, на самом врху тротоара, корача некакав човек, у оморини личи на покретну вазну. Тиркајло тражи његов зелени шешир да би очи одморио. Човек је у даљини мотка, танани струк, похлепа за равнодушни поглед.

Кљусе скичи, гледа у пса, па у шинтера.

Тиркајлу пас изгледа огроман, а жица је танка.

Псу изгледа да је цео трг мали, све би могао за трен прогутати, Тиркајла и његово кљусе. Пас сигурно то мисли и зато не обраћа пажњу на Тиркајлову замку.

У трећем дворишту пси препричавају некакве ствари на псећем језику. Господин магарац зањака у близини, прену пса, а Тиркајло помисли да ће можда већ сутра бити кише.

Кљусе као да се цери, блене.

Тиркајло се окреће према омаку, још увек мирише кисели јечам.

Где је пас?

Пса нема!

Можда је иза ограда, предочава шинтер, отишао је развијати крупне кокошије главе.

Пас долази. Тиркајлу се лице озари.

Улица је крива, крезуба и досадна.

Тако, доћи ћеш жици на рогаљ!

Растеже омчу и помера кору хлеба коју је у међувремену подметнуо.

Пас се мало обазире на кору.

Хајде, господине један! Зар код куће имаш нешто боље од коре?!

Пас неће кору.

Батали ту кост. Ти само мислиш да је кост посласица, ко зна колико је њих то већ помишљало.

Сада то сигурно мисли и овај пас. Коска крцка.

Кора је слатка, опет ће Тиркајло, у кори је витамин. Млака вода процури при помињању витаминске коре. Цури. Зна шинтер да је кора таква, али ова је вероватно другачија, Тиркајло ју је нашао на клупи испред гостионице.

У коленима га боли, мишићи стегнути под људескаром.

Бројеви над капијама личе на змије и досадни су. Овде је 218, што значи да је крај улице и да овај велики псина неће имати храбрости да бежи у супротном смеру, у центар.

За неколико секунди пас је био близу жице. Видео је кору.

Загризи!

Сад!

Пас неће.

Ти си најдосаднији и најглупљи пас.

Тиркајло се љутио, дигао се од жице.

Пошао је ка чезама.

Могоа сам нахватати пуне чезе цукаца и цео дан их вешати о јабуку испред куће, гулити их, овако...

Пас је искористио одсутност и спопао кору.

Низ улицу силази једна жена. Тиркајло јој види покрпљана леђа.

Не могу да те гледам, псино!

Пас је однео кору даље и почео је затрпавати. Шапе. Земља. Значи, псино, ти ниси гладна.

Пас копа.

Тиркајло је одједном и изненада треснуо жицом о пса. Про- машио је врат. Пас се одмакнуо и гледао подозриво у Тиркајла. Псино! Ако си пас, ниси винцилир да бих имао разлога да те се плашим.

Тиркајло опет баци жицу, али се жица сплете о коров.

Режање је кратко.

Проклети коров!

Пред псом се раствори пробуђена слобода.

Јурну према Тиркајлу.

Тиркајло испусти жицу. Уши су му се тресле од псећег жаго- ра. Широка вилица се све ужасније ширила у бес.

Отишао би до омака, али пас напада, не дозвољава ни нај- мањи покрет. Туиркајло му види велике кошчате ноге.

Жена истрчава, пас је охрабрен.

Жена псује Тиркајла.

Псеће очи севнуше И сукобе се са Тиркајловим очима.

Простор је торањ, мисли. И никуд се не може одмаћи.

Пас севне.
 Жешће.
 Жешће.
 Изненада Тиркајло осети сливање крви низ бразготину.
 Псећа уста су се провалила, па нападају.
 Чинило му се да се сада треба другачије бранити, прецизно,
 дочекивати, вребати сваки тренутак, а тада, тада све здробити.
 Коров је велик. Крв се сливала низ бразготину.
 Тиркајлово лице доби боју јоргована.
 за пола педља се одмаче.
 Покрај њега пролази зелена обрва улице. И пут је вијугав.
 Сунце је бундева, диња, беспослена круница хлеба и млека.
 Марш, псино!
 Пас јурну, наглије. Али истог тренутка наглост му застаде,
 када га Тиркајло чврсто обухвати око косматог врата.
 Жена виче: Тиркајло дави нашег пса!
 Утрчала је унутра по канту воде да полива Тиркајла.
 Пас хоће да се истргне.
 Вилице пса се развлаче. Тиркајло посрће, па га носи, најпре
 пса дигне оберучке, онда се пас мало ослободи и зацвили, пове-
 ровало би се да хрли жутој дињи сунца.
 Стисак. Пас цвили.
 Тиркајло дави пса, људи!
 Пас рикне и плјуне белу пену у зрак.
 Жена је безопасни гавран, човек чује ромор хладне воде по
 плећима. Пас гризе ваздух око себе. Мало му је коре сунца.
 Људи долазе, виде, чују.
 Пас је побеснео! Тајац... Побеснео!
 У зеницама жена страх. Људи капије замандалили.
 Пас је бесан, бежите људи! И Тиркајло ће побеснети!
 Пас је последњи пут поскочио за сунцем. Сунце му је било
 свето око, сокак му је био пирамида сухих ребара, па заврнутим
 вратом хоће да се руши. Тако се одвратно рушио и падао у амбис,
 ноге пружао и грчио, ногама трчао по зраку, на челу му је сунце
 било све тање, а ноге су све мање одлетале.
 Зажмурио је, затворио у очи комадић улице, безизлазни де-
 лић неба, трачницу сувог простора, њакање господина магарца и
 руке гаврана који му је врат у ланце окивао и науснице смирио
 заувек.
 У улици никог.
 Само зрак и тишина. Пролазе.

СТАНКО С. ПИВАШЕВИЋ

ЗВУК

Висок, сијед, витак шездесетогодишњак, одан науци и завичају подједнако, одмара се у шуми која је његова дједовина. Ни један лет птице не пролази незапажено, ни један цвркут непримјећено. И у часовима одмора не може да се врати у дјетињство у оној безазлености, миру и једноставности која је красила његов боравак на овом истом мјесту, прије педесет година.

Истина, у посматрању и доживљавању, и шуме и њених оглашавања, као и гласова њених житеља, доминирало је као и данас - чуђење. Наравно, прије педесет година ову шуму (исто толико година млађу) посматрао је десетогодишњак, широко отворених очију које су све око себе видјеле и тумачиле као тајну, замотану у стотине недефинисаних питања, слутњи и колебања.

И сада су питања и знатижеља јака, али се над ово поимање наткриљује размишљање и тумачење шездесетогодишњака, који је по завршетку технолошког факултета завидно напредовао у науци. Постигао је изванредне резултате и у привреди на послу инжењера-технолога у непосредној производњи и лабораторији као и на руководећим функцијама. Тренутно су све офоцијелне функције у другом плану и он се сав предао шуму лишћа и ритмичној игри грана под немирним вјетром. Сваки нови удар вјетра доноси нове звуке, а они су тако разнолики; час шапат и лагодан говор лишћа, час цвиљење савијених грана, час нови звуци створени негдје у високо повијеној крошњи која се повија и враћа круну стабла у првобитни положај. Као што љутит путник чува и поправља капу коју упорни вјетар стално склања с главе.

У том оглашавању које се мијења и допуњује, њему остаде упечатљив један необичан звук: удар суве гране о исто тако суву грану. И звук кога гране послаше, некако је сув, кратак, сиромашан и безбојан. Не казује готово ништа. Ни силину удара, ни снагу грана и крошње, ни бестијалност вјетра, ни ромор шуме и

огромних храстова у њој. Све се деси тако изненада, са тако кратком поруком која не изазива никакав утисак, никакву емоцију, никакву поруку и симболику. Иза таквог удара остаје сува празнина, пуста, нијема, хладна и беживотна. Њу смјењују богати акорди нових замаха крошњи, шум који пријети силином, замахом који је срдита ђуд невидљивог вјетра.

Он приђе ближе стаблима са којих је дошао кратки, суви поздрав. Виђе неколико сувих грана на два сусједна стабла, њихову близину и могућност да се поново сусретну у сувом, кратком окршају који у ствари потврђује њихову дефинитивну пролазност и тужну поруку да су сочне гране и снажни, витки замаси, давна и коначна прошлост.

А ово што је остало, звук који се појавио, личио је на суви кашаљ онемоћалих стараца који су се сусрели и умјесто поздрава, погурени и немоћни, само се кратко накашљали. Дакле, то је: суве гране и старост. Напустили их сокови. Значи - вода. Више им не може помоћи ни киша која их облива, ни небројени каналићи и канали од најситнијих до највећих жила. За њих су усахла врела и ријеке, хранитељи који до њих не допиру и не хране. Напуштени од сокова и богатства земље, немоћни да са сунцем ступе у игру и загрљај, бивају препуштени топлоти која их исушује и слаби, мијења им боју, еластичност и смањује снагу. Чак и у додиру и судару са сличним гранама остављају жалостан ехо немоћи. Удар здраве и еластичне гране представља освету и осиноост иза чега настаје лом, кршење које значи крик, немоћ и предају.

”Ето, дакле, шта је вода. Шта чини у живим организмима. Вода - један од најјачих кохезионих фактора у снажном динамизму сваког бића. Вода, хранитељка, снага и ослонац, нада и поуздање свега живог што дише. Величанство хемије у симфонији живота које обједињује земљу и све у њој и на њој у спасоносном и благодарном сусрету са небом, заправо са свјетлошћу и сунцем. Хемија, хемија...” одзвања му у ушима, а технолог настоји да одагна из мисли фантастично упорну и сталну игру атома и молекула у градитељској грандиозности фотосинтезе и раста, од нејаких младица до горостасних стабала која сама по себи симболишу раст, снагу и постојаност. Жели на тренутак да одагна асоцијације које се односе на човјека, на његове сокове који годинама, готово кукавички напуштају човјеково тијело препуштајући га ризицима, тјескобама и понижењима које доносе старост и болест, истовремено очувавши моћ посматрања и поређења, асоцијација и успомена. И то је све пред сазнањем да се и човјек помало суши, постаје крт, немоћан, да би и његов корак постао кратак и

несигуран, а глас сув и краткотрајан, без животног одјека, као ове гране које посматра научник у жељи да и овог часа буде десетогодишњи зачуђени млади човјек. Човјек са много младих, надолазећих сокова. А та мисао је тешка. Ту велике дипломе много не помажу. Тај сумрак не одагнавају свјетла лабораторија и блештавост амфитеатра гдје држи предавања, нити свечана званичност на којој фасцинира успјели пословни човјек.

Одјек суве гране моћан је својом краткоћом, празнином, звуком у коме нема поруке и наде.

ЖИВКО ВУЈИЋ

ХАЉИНА ОД ПОЉСКОГ ЦВИЈЕЋА

Зет код кога смо прослављали кћеркин двадесет и трећи рођендан, и ја, одмах смо кренули нашој кући. Била сам сигурна да је кућа срушена, јер је била трошна, грађена је још у прошлом вијеку. Жалила сам намјештај и ствари, али, искрено, за њега сам се бојала. Само сам о њему размишљала. Да ли је био у кући, или је изашао? Да ли се одмарао читајући или слушајући преносе фудбалских утакмица као што је, обично, недјељом у то вријеме чинио? Успут сам гледала стравичне призоре рушевина, престрашена и уплакана лица, а само ми је он био у мислима. Зет је возио брже него обично. Примијетио је моју одсутност, забринутост и тугу. Али, он није знао тачно за ким сам туговала. Нисам о томе ништа говорила. Најзад, зет је забринито прозборио:

- Сигурно је затрпан!

Мени је тада били још теже. Уплакана, жалосна и несрећна прилазила сам нашој кући. Тресла сам се од страха и неизвијесности. Прво што сам угледала, била је табла са називом наше улице. Један њен крај се откинуо и она је висила. Зидови око ње испуцали и накривљени, пријетили су да ће се сваког часа срушити. Прозорска стакла здробљена. Кућа је остала без крова. Корачала сам несигурним корацима по гомили разбацаних цигли, малтера, дасака, пријепи и стакла. А онда сам угледала кућу у којој сам провела толике године, кућу у којој је он остао јутрос кад смо кренули на обиљежавање рођендана. То што сам видјела, не може се ни у сну догодити, а ни испричати. Зидови, који су били окренути кући од које сам долазила, потпуно су испали. У нашој кухињи видјела сам преврнути креденац, сто и столице. Све покривено малтером и прашином. У мојој спаваћој соби није се могло препознати ништа од намјештаја, осим гомиле разбацаних ствари прекривених малтером и циглама. Греде, које су дијелиле спрат од приземља, испуцале су, кров потпуно урушен, димњака није било. Зидови од сусједних соба порушени. Једно прозорско окно је висило, а остала се нису могла препознати. Соба у којој је он боравио била је притиснута гредама, зидовима и плафоном.

Несвјесно, пошла сам у том правцу. Сјећам се само да сам покушала да подигнем врата; као да сам очекивала да ће се испод њих он појавити. Свијест ме истог трена напустила...

* * *

А то с њим почело је сасвим случајно. Пазила сам на свој изглед и понашање. Имала сам, морам признати, прије него што је он доселио у нашу кућу неколико понуда за брак. Откад сам остала удовица, многи су ми се удварали. Долазили су моји познаници и нудили се. Било је и неких које сам први пут видјела. Није било оних који су у раној младости остали записани у мом срцу. Били су далеко. Нису они били далеко, него сам се ја удала далеко од њих. И никада их више нисам видјела, нити срела. А кад би се неко од њих случајно појавио, не знам како бих се понашала. Би ли успјела овако како сада успијевам да их све редом одбијам? Заправо, свакога лијепо примим, попијемо кафицу, попричамо, саслушам га учтиво и, на крају, једноставно кажем: Твоја понуда за брак не долази у обзир. Желим да свом покојном мужу останем вјерна. То сам се зарекла, и он сада слуша ове моје ријечи. Али, ако их и не чује, како ћу кад одем код њега да се суочим с њим? Како, ако погазим дату ријеч? Не, то не долази у обзир...

И та моја прича је имала резултате. Одлазили су моји несуђени просци, стварни и лажни кандидати за брак. Одлазили, и нису се враћали. Неки су ми писали. Један из Њемачке послао ми је занимљиво писмо:

”Чини ми се да ти нисам успио довољно добро објаснити своје разлоге зашто желим склопити брак с тобом. Покушаћу овог пута, иако опет нисам сигуран да ћу успјети. Моје раније брачне промашаје сам ти објаснио и о њима не желим више да причам. Оно што је било ружно, треба што је могуће прије заборавити. Мене какав сам у физичком смислу, добро знаш. Сматрам да си љепша и згоднија од мене, али ја имам нешто што ће ти можда обезбиједити пристојан и солидан живот. Имам намјештен двособан стан у центру града, двоја кола, једна ћу теби одмах поклонити, лијепу уштеђевину на свом конту у највећој банци. Нећу се љутити ако доведеш своју ћерку и зета. Они нама неће сметати. Мени је потребна особа која ће ме његовати и пазити до краја живота. За такву услугу преписаћу ти сву имовину. Направићемо уговор и све правно регулисати. У њему ће бити све како ти желиш.

Молим те, одговори ми што прије! Узнемирен сам, не могу да спавам, размишљам о теби и нашем будућем заједничком животу. Сматрам да би ти било боље да ову моју понуду прихватиш, него да се случајно превариш па удаш за некога биједника у тој твојој сиромашној земљи. Ишли бисмо сваког љета на море, а

зими у планине. Обећавам ти срећан и удобан живот и сигуран сам да би нам било лијепо. Размисли па ми јави...”

Слагала бих ако бих рекла да нисам размишљала о том писму. Понуда је била привлачна и занимљива, али да је бар овдје живио. Он се није одлучивао за повратак, јер је сматрао да ће ова земља, оваква каква је, пропасти. ”Упропастиће је јалове реформе”... говорио је. Отишао је давно, шездесетих година. Како је успио прећи границу, никад нисам сазнала. Али знам да је емигрирао. Можда зато није смио да се врати за стално. Властима није вјеровао иако сам га убјеђивала да се много шта код нас измијенило. Једном ми је рекао: ”То ће се код вас кад-тад завршити крвавим распадом и срамним и дуготрајним ратом”...

* * *

Наш други подстанар, којег смо звали Загонетач, дан уочи овог страшног догађаја, закуцао је на врата моје собе. Он је дошао код нас на стан петнаестак дана после нашег првог подстанара. Наравно, да ме свака промјена, па и долазак ових младих, посебно овог првог, изазивала да се бар мало подсетим на период своје младости и да поново запливам непредвидивим токовима живота.

- Да вам, госпођо, погледам у карте? - упитао је и ја сам пристала.

- Ова преврнута карта, окренута стрмоглав, каже да вас прати ваша сјенка. Ваша сјенка је негативни дио Вас. У сјенци је урезана велика тајна скривена под овим кровом, коју морате чувати и крити, као змија ноге. Сјенка се рачва у два правца и иде најмање два корака испред вас. Вуче вас напријед. Ви хоћете да је стигнете, али не успијевате. Сјенка ће се претворити у цвијет јапанске трешње. Однос према присуству ваше сјенке је одраз ваше спремности за промјенама које духовно уздижу и јачају. Она вас провоцира. Стално се врти у кругу између да и не. Очекује се Ваша реакција, али и одговор који ће Вас препородити. Свијет се брзо мијења и има ону боју какву ваше очи предвече виде. Лоше мишљење о себи, лошије је од лошег мишљења о другоме. Пренаглашено мишљење о себи потискује оно што стварно јесте и што бисте могли бити... Оно што сте остварили, истина је прошлост. Оно што намјеравате, тајна је будућности. А тајна је као сјенка и у вашим је рукама...

* * *

Откад је мој покојни муж, Бог да му душу прости, отишао на онај свијет, а ево већ су прошле три године, била сам му вјерна. А после ових Загонетачевих ријечи, нешто ме је наговарало да ову прилику морам искористити. ”Тајна је у мојим рукама”, често сам себи понављала. Дуго сам се двоумила и пла-

нирала како и на који начин. Те ноћи, пред саму поноћ, дуго сам стајала пред вратима. Дуго, дуго. Рука се двоумила, квака предомишљала. И најзад, лагано сам ушла у његову спаваћу собу. У њој полутама. Мјесечина је просула блиједожуте нити које су омогућиле да видим његово уснуло лице. Спавао је мирно; дубоко је и уједначено дисао. Лагано сам сјела на ивицу кревета и кратко га посматрала. Да ли да га пробудим? Јесам ли полудјела? Шта то радим? Је ли ово некакав сумрак моје стварности или је за-кашњело осветљење страсти и пожуде? Помазила сам га погледом по лицу.

”Да ми је моћи, претворила бих ти лице у боју љубичице” - отело ми се са уздахом.

Лагано сам изашла. Преузело ме бљештавило па, одмах потом, сивило стварности. Неизлјечиви осјећај пролазности. У својој четрдесет и петој јесени враћам се у двадесет и друго прољеће. Помислила сам да се никад не зна гдје нас срећа чека и да за пропуштено у животу никада није касно. Тада сам се увјерила да је живот пун заблуда, изазова и изненађења. И у овим годинама ја сам жена: осјећам, патим, знам и могу да волим. Зашто дозволити да ме живот упрозно пролази? А он је ту. Буја и цвјета; гори и пламти. Дуго нисам могла заспати. Из плитког сна пробудио ме нечији глас, сличан његовом:

- Кад одеш на обалу Врбаса, угледаћеш како у таласима протиче живот. Талас за таласом, као дан за даном...

Ујутру сам га упитала како је спавао и да ли је ишта необично током ноћи примијетио у својој соби? Одговорио је да је сањао како је желио да некој лијепој жени обуче дивну хаљину од цвјетића љепших од оних које је оставио на ливадама завичаја. А онда се изненада кућа заљуљала и дебели слој прашине је прекрио хаљину од пољског цвијећа. Кад је то причао, мени се отео дубок уздах који се завршио њежним погледом с ону страну очних капака. Знао само да сам му тада јако стиснула руку и осјетила зној на длану. На томе се све завршило... Тог јутра у свој дневник сам записала:

”Сатима сама, сатима будна. Ево, и ове ноћи, губим се у трептају занесености. А сна нема, па нема.

Душа се пуни таласима чежње. Из уздаха излијећу мисли, из ријечи слатки шапат. Бисерне ријечи крију моју тајну. Небо се весели. Зенит љубави блиста. И кад гледам, и кад не гледам - исто. Он и само он. Он је звук моје душе. Музика ноћи, мелодија тишине и моја очекивана истина.

А ти? Ти си ме на све ово наговорио. Ти си одредио да цијелу ноћ мислим на њега. Само на њега. Реци му све, ја не могу. Једина веза до њега си ти и моја неостварена љубав, Господе!”

ДРАГИЦА ГРБИЋ

СТАНАРКА ДУШЕ

Борба је трајала дуго. Непоштедно. Ударала сам свом снагом. Она још јаче. Тако се обнављала, а ја трошила. Касно сам то схватила.

Бјежала сам од ње. У башти ми је клизила уз ноге, пењала уз бокове и стезала груди. Провлачила се између биљака, скривала у повијуши и купињаку.

Никакви чајеви нису помогли. Чудно је то биће. Можда зато што је сама. Тражи неког. Напада. Никад се не одмара. Она је као хоботница. Ми смо њено море. И сјеме.

Дошла је кад си ти отишао.

Нашла ме у кући. Нисам је видјела, ни чула. Само осјетила.

Чекала ме у гаражи, соби, кревету. По дану и ноћи. Вребала из тишине, прикрајка, а онда је испунила сав простор. Сав. Аждаја! Стезала, давила. Неман краката! Како зна гдје треба дотаћи, гдје ударити, а гдје плазити!

Дошла је кад си ти отишао.

Завукла се у нашу деку док се зрачила на сунцу. Онако топлу пригрлила сам је умјесто тебе и осјетила страشان ударац. Право у срце. Та не милује. Освијестих се. Стегнух срце. Устукну мало, али не одустаје. Прежа. Чека прилику.

Онда се завукла у храну, суђе, обућу. Све освоји и посвоји. Без дозволе. Због ње сам у башти загртала кромпир дуго после заласка сунца. Онако како си ме ти учио. И нисам погријешила к'о онда кад си ти поправљао.

Послије новог избјеглиштва самљела ме. Дуго сам се опорављала. И баш кад је хтјела да ме преда својој сестри, ја се тргох. Погледа ме разроко и рече да ћемо се ми још носити.

И јесмо. Она је ударала, ја одбијала. Из ината.

Једном ме загризла к'о јабуку кад ми дијете оперисаше. Срећом замлади, а ожиљке не загледам.

Пролазе године. Ми у борби. Тврдоглаве обје. Открила је моје меко срце и не напушта ме.

Дошла је кад си ти отишао.

Био је мај "онај дан" и ја сам се опорављала на јастуку од босиљка. Он ме тјеши, прича бајке, лијечи. Онда, некако изненада, роси се пјесма. За њом друге. Штите ме. Увијек осјетим кад су ми потребне. Њихова сам. Она се повуче. Остала сама.

Често ме прати. Игноришем је. Ставим руке у џепове и дружим се сама са собом. У души мирише босиљак.

Њој криво. Није јој слатко. Изгубила друштво.

Последњи пут ме напала у Спомен-соби. Изненада. Подмукло. Испод ребара ме прободла, па уз грло. Стисла намртво. Поручила све моје ограде. Тад сам први пут попила чашицу ракије да је сперем. Залијепила се свим пипцима. Бориле смо се три дана. Спасише ме нечије руке.

Тако смо се растале. Научила сам слабости срца. Иселила сам станарку из душе. Али увијек сам на опрезу. Знам да ме негдје тајно чека. Познајемо се добро и надмудрујемо. С њом се никад не зна јер старе боли претвара у свјеже ране.

НИКОЛИЈА ЧАВИЋ

ПЕЈЗАЖ

Весна је сваке недјеље ишла у село гдје је рођена. Планирала је ићи тамо све док су јој родитељи живи. Живјела је у нади да ће једног дана на слици њеног мужа Владе, сликара, бљеснути њено село, онакво каквим га она памти из дјетињства. Човјек је проклет, мислила је, стално тежи, да оживи неке слике и тренутке запретене негдје у забораву. Размишљала је колико је добро што њен муж слика.

Весна и Владо су се упознали у студентском граду у Београду за вријеме студија. Владо је био на Ликовној академији, а Весна на Филозофском факултету. По завршетку студија одлучили су да живе заједно у Владином селу, надомак Мајевике. Веснини родитељи су живјели у сусједном селу тако да их је могла често обилазити.

По доласку у породичну кућу, Владо одмах одабра себи једну собу у коју смјести сав прибор за сликање: кистове, боје, мапе, платна, скице и мало-помало сликајући направи малу галерију својих слика. Прво је по очевој жељи сликао породичну кућу и своје село. Да би изненадио и обрадовао своју супругу Весну, он једног дана уради и пејзаж њеног села. О томе јој ништа није говорио и то би било изненађење за њен рођендан.

Била је недјеља, 1992. година. Весна посјети своје родитеље као што је то увијек чинила. У селу се пронесе прича да се спрема рат. Она сазнаде да су већ на све стране ископани ровови и да се дијели оружје по кућама. "Од како је Тито умро, добро нам се више не пише" - причали су сељани у сеоској кафани. Избјеглице већ почеше пристизати и смјестише их у напуштене куће у селу. Људи почеше продавати своје непотребне ствари, схватајући да је ситуација озбиљна. У сеоској продавници нестало неких основних прехранбених производа: уља, шећера, соли. "Па шта ће са оцем и мајком, хоће ли морати бјежати и гдје, шта ће бити са њеним Владом?" - постављала је Весна себи безброј питања.

Кад је чула пуцњаву и застрашујуће мушке гласове, пуцање цријепа на кућама, Весна стаде у ходник са родитељима бојећи се да отвори врата. Умирујући мајку размишљала је гдје ли је њен Владо. У злокобној тишини између два пуцња, чула је како киша монотono, али упорно пада по пластичном крову веранде. Она поче да дрхти, огрну нешто на леђа и изађе ван. Киша јој је квасила лице и освјежавала је док је посматрала групу војника како иду у њеном смјеру. Жене и дјеца су одлазили из својих кућа и изгубљени у општој збрци и страху, никако да оцијене смијер и циљ свог путовања. Недалеко је горјела нечија штала, скичале су свиње, краве су мукале, рзали су неодвезани коњи. Весна је разгледала на све стране, никако да види свога Владу. Затим је пожурила према шареноликој гомили која је напуштала село. Село се празнило, а народ је срљао. Весна пожури за родитељима осврнувши се на село.

Високо се дизао пламен. Село је горјело у ватри која се на њега сручила попут огромних валова. Сагоријевао је пејзаж са кућама, шталама, вртовима и шљивицима. И ништа више неће бити као јуче: ни село, ни људи, помисли Весна, док је трчала испод фијука метака. "Било би добро ако Владо буде насликао њено село, да га има бар на слици за успомену" - размишљала је Весна.

Заробљене цивиле смјестише у фискултурну салу основне школе у селу. Сви улазе послушно и као по договору се распо-ређују на поду уза зид, на струњаче иако их војници не пожурују. Јутарња догађања су уозбиљила и размажену дјецу и оне старе што вјечито кукају на костобољу, главобољу и висок притисак. Општа неизвјесност их је све зближила и држала у зједничкој расподјели страха и брига и ускоро су сви дијелили простирке и оно мало хране што су неки понијели. Тишина паде на људе након провале плача и јадиковања. Осјећај крајње несигурности, као за вријеме неког потреса, спопадао је људе који су мало помало почели да шапућу своје сумње гледајући један другог, као да ће се остварити нека ужасна слутња. Подијељени према родбинским везама људи су се споразумијевали као да су одувијек били у заједничкој опасности. У салу уђе жена у униформи, лагано удари дланом о длан и обрати се свима.

- Имате један клозет и ако не будете себични, може да вам свима послужи. Молим вас, да поштујете ред и да водите рачуна о хигијени. - рече она.

- Шта ће бити с нама? - чу се како шапуће једна млада жена, која је укочено стајала и држала дијете у наручју, али је жена у униформи већ нестала иза врата.

Увече, умирени, што од страха што од умора од пјешачења, занијемали од бриге за најближима, легли су рано с првим мраком, стискајући се свако уз своје. Док су свијеће горјеле средином физкултурне сале, Весна је носећи у руци свијећу обилазила дјецу, покривала их њиховом одјећом, њежно им тепала и обећавала ведрије јутро. Није имала своју дјецу, па је мислила да дјечи треба обећати оно што је вољела у дјетињству.

Тек послје пола ноћи увукла се испод великог црвеног шала који је њена мајка понијела од куће. Приљубљена уз њу, срећна што је с њом, почела је да сањари о лијепим тренуцима из прошлости.

- Владо ти је жив - рече јој мајка.

- Видјела сам га како пред зору трчи у планину - одговори.

Весна помилова мршаво мајчино лице. Отац читав дан није проговорио ниједну ријеч, као да је занијемало од страха.

Напољу је једнолично шумјела киша, а чуло се више војничких корака на цести испред школе. О тим корацима нико није говорио, али је било очигледно да су се сви у физкултурној сали узнемирили. Весна је почела ослушкивати оштар бат корака и установила да се приближавају школи. Полако се придигла и слушала како један мушки глас говори из мрака.

- Да ми је да видим те четнике, како изгледају, мајку им њихову! - рече са мржњом у гласу.

Весна се молила богу за здравље стражара што не дозвољава никакве посјете.

Сутра ујутру престаде да пада киша. Коначно, сунце је почело да израћа са тихом провалом свјетлости и мало давало наде скромним жељама заробљених људи, обећавајући боље сутра. Заробљене цивиле посјетише тројица странаца са високом плавушом насмијешена лица испод плаве беретке, преводиоцем за енглески језик. "Сада су евидентирани као заробљеници и нису више били сами", помислише они. Донијели су им велику апотеку, понајвише лијекова за дјецу и старије особе. Заробљеници су мало живнули. Дјеца су почела да трчкарају и све се више играју око својих лежаја.

Сљедећи дан трпали су их у камионе. Возили су их на размјену цивила. Весна је посматрала људе са којом лакоћом заковачују и нестају испод наранџастих цирада великих камиона. Мислила је тада да ће једног дана сјести и све то описати. На крају је помислила да је можда боље ничега се не сјећати.

Више није имала потребу бринути се за туђе жене, старце и дјецу. Њих су заједно са јецајима и понеким криком одвозили према њиховим мјестима боравка. Весна се, испод старог храста

испред Владине породичне куће, чврсто стискала уз свог мужа, не марећи много за љетни пљусак. Гледали су једно у друго као да се нису видјели вјечност. Она задрхта и бризну у плач. Он опази да она није способна изустити ниједну ријеч због претјераних осјећања. Да прекине шутњу, Владо се сабра и рече јој.

- Све вријеме сам имао пред собом твој лик и то ме је одржало. Размишљао сам, хоћу ли имало ублажити твоју тугу за родним крајом, ако ти кажем да сам насликао твоје село, направио сам пејзаж. Нисам ти о томе причао. Желио сам да те обрадујем за твој рођендан, али ме рат спријечио.

- И ја сам по цијели дан и ноћ мислила на тебе. Хвала ти, мој Владо - најзад проговори Весна.

- Како је жалосно да моје село још само на твојој слици постоји - рече Весна бришући сузе.

СЛАВИЦА ЛУЈИЋ

ПОД ВЕЛОМ СЛАБОСТИ

Осјећам се свега.

У малом граду живјели су људи различити по много чему, али слични по томе што су се дивили истом сунцу, његовом изласку и заласку. Тешко је разумјети зашто се нису и даље дивили свом граду.

Умјесто ријеке Дашнице посматрали су ријеку Салцах. Протицала је дуж малог алпског града, Санкт Јохана. Својим бржим током носила је све што је било ружно у том тренутку. Тако се противила било каквим звуцима, осим оним који су изазивали у људима мир и поштовање према природи. Јасни су били само њени таласи. Крај јој је наслућиван у даљини испод непрегледног брда. То није био коначан завршетак њеног тока и поглед није могао да допре даље. Тамо је сусједна држава Њемачка.

Оно што називамо нечијим крајем, то је његов наставак. Све има даљи ток у овом постојању - само човјек страхује. Он је спреман да ствари окрене уназад и наруши склад. Због њега се пресељавамо са једног мјеста на друго, не дивимо се граду у коме смо се родили, одлазимо да стапамо осјећања са таласима незнаних ријеке тражећи мир.

Можда се човјек због страха пред својим нестанком одлучује за одсуство љепоте и мирења са неминовношћу, а у истом тренутку тога није свјестан.

Рат је једина одбрана од свега, мислили су многи. Касније су схватили да је мрак у коме се ништа не види, понешто чује, а све болно осјећа.

Неки су маштали о сусрету са Богом.

Они који су мислили да није непријатан сусрет са Богом, знали су да не могу доћи овим путем. Тако је размишљала и Анастасија која се сада див изласку и заласку сунца у непознатом граду непомично сједећи поред рјечице.

Понекад јој се чинило да је у простору гдје вријеме не постоји, али уоквирен далеким, предалпским врховима.

Сјетила се Босне и првих питања у вези са видљивим и невидљивим свијетом, старог гвожђа, које је вода помјерала даље. То није био једини предмет који се могао видјети на ријеци. Ујутро је нестајао мирис свјеже воде. Сунце ишчиливши из модре позадине престало је простирати своје зраке на људе јер су заборавили да буду корисни и себи и другима. Почели су да плету мреже од својих себичних побуда.

Безброј мисли о тајнама овог живота заокупљао је Анастасију и можда, многи у Босни сада теже за небеском отаџбином свих нас.

Одлучила је кренути. Нестале су слике њене ријеке и родног града. Брзо је корачала до свог стана. Ту ће њена осјећања постати префињенија. Љубазни старији господин становао је сам на другом спрату. Није имао никога осим рођака Роланда који је студирао у Бечу. Дошао је из невеликог мјеста близу Берлина. Као студент музичке умјетности често је проводио вријеме у тишини.

Тај фини Нијемац проналазио је лако пријатеље. Можда зато што је био причљив, а ненаметљив. Сви су се радовали сусрету с њим. Док се Роланд бавио вишим постојањем, Анастасија је била очајна. Непрекидно пљуштање кише појачавало је осјећање безнадежности. Осјећала је бол, али није могла да утврди одакле долази. "Када смо болесни, а не знамо шта наса боли, најгоре је што можемо да искусимо. Тада се питамо има ли страшнијег мјеста од овога на коме живе људи." - говорила је Анастасија. Духевне борбе ове дјевојке трајале су све док није упознала Роланда.

Њени пријатељ позвали су је на празничну забаву. Радо је прихватила, али је нерадо отишла. Чим је стигла, примијетила је мушкарца бледуњаваог лица, изразито плавх очију. Изгледао је профињено баш као што изгледају људи који посвећено живе далеко од свијета. Складни и лагани покрети плијенили су пажњу. Благ и њежан глас био је лијек против њеног бола. Осјетила је снагу унутрашњег бића које се ријетко може срести у овом варљивом свијету. Тихо је изговорила стихове руског пјесника: *"Схватај, схватај, све су тајне у нама, у нама је сумрак и свијтање."* Мирне очи погледаше га још једном. Опажање људи добило је нови смисао и нове вриједности. Безнадежност и болест без јаког бола били су занемарени. Анастасија се усмјерила на унутрашњу љепоту једног умјетника.

Разговарали су дуго. Осјећала се сретно и смирено поред Роланда. "Само мир може да врати човјеку љубав и само у њему можеш наћи уточиште од пролазног свијета." - шапутао је он.

Дах јој је почео да плута све дубље, све даље и у том тренутку поново је осјетила снагу његовог унутрашњег бића, а не страсти која душу узнемирава, потом разара све до трулежи сопственог тијела.

Послије те забаве одлучили су да живе заједно. Док су се многи забављали само то вече и одмах га заборавили ова млада бића заувјек су се запамтила.

* * *

Анастасија се потпуно промијенила. Она је и била веселе природе, само ју је потиснула због пресељавања.

Они који то нису искусили, можда зато што их је виша сила заштитила, сретни су, али ускраћени за једну људску особину у којој долази до изражаја тежња за истрајавањем. Патња и у патњи борба, жеља за животом, заувјек су у срцима оних који личе на ову дјевојку.

Анастасија се опет преселила.

Допутовала је у Беч са сјећањем на двије рјечице: Дашницу и Салцах. Оне су је чиниле снажном док је сједјела поред њих, замишљена и тиха. У овом граду снажно се осјећала покрај Роланда. Стари господин почео је да живи са њима. Није било бора на челу и замагљеног погледа, стиснутих усана којима је смијех недопустив и спорих покрета које је напустила виталност. Послије свих пресељавања, схватила је:

”Живот је заборављање прошлости, протицање садашњости и наслућивање будућности.”

Све је мирисало и блистало тог поподнева. Шетајући парком сјети се Санкт Јохана и непрегледног врха. Као што га Тененгесбирге одваја од сусједне државе, тако и њу овај живот дијели од Босне.

У бечком парку било је пуно људи, али су неки осјећали оно за шта само постоје покушаји да се објасни. Ко је ово искусио, остаје му да понови туђе реченице и да их доживи као своје: ”Све, све, али љубав, само она на овоме беломе свету може да човека нужним учини. И то је сасвим сигурно.”

ЉУБОМИР ТЕОФАНОВ

РАДОСТ СУСРЕТА

*"Мало има искреног весеља,
Које души доноси радосћи.
Радосћи је мање него жеља,
Јер сувише пуно је њакосћи".*

Упак, шестооктобарско јутро у прелепом Јерисосу, зрачило је те 1998. године посебном лепотом која је у мени увећавала већ постојећу радост и осећање среће.

Поменутог дана спремали смо се, још од раног јутра, у хотелу **"Маркос"** да обавимо све јутарње потребе укључујући припремање ствари - поклона које ћемо понети на дар монасима светог манастира **Хиландара** који ћемо походити с посебном радошћу и поштовањем.

Та се жеља родила у мени одавно. Ношена у мом срцу и души, расла је и изгледала тако далека и недостижна, али доказало се, по ко зна који пут, да ако се нешто дубоко и искрено жели, да се цео свемир придружи тим жељама и увек драги Бог помогне да се и оствари. Управо је тако било и са мојом искреном жељом да посетим Свету гору и на њој највећу српску светињу, колевку духовности, словесности, уметности и сваке друге лепоте која нам је помогла да се уздигнемо и станемо на пут којим нас је упућивала наша светиња.

Претпостављам да је у сваком од нас петнаестак изгарала иста жеља и исто осећање, а ходочашће које смо започели у Јерисоској луци обећавало је испуњење давних снова које смо чак и будни сањали.

Дан је био сунчан, ведар, тако да се није знало шта је плавље, небески свод или Егеј који је тога дана био изузетно тих и миран, тако да је наш брод "Атос" несметано клизио по мирној прозирној води, чију мирноћу су реметили делфини пратећи га, пливајући мало поред, паралелно, а мало испред њега, увећавајући лепоту призора који је сам по себи био величанствен. Можда је

томе доприносила усхићеност којом смо били обузети у сазнању да нас од наше светиње дели око три сата пловидбе.

Стајао сам на палуби посматрајући како прамац брода заузима правац према Хиландарској луци (арсани) која се већ назирала у даљини.

Кљун брода секао је прозирну воду **Егеја** и мале таласе, подсећајући ме на дане када сам давне 1963. године у Дубровнику чинио саставни део десантне јединице Југословенске ратне морнарице. У том размишљању чуо сам како је неко од сапутника рекао:

- Ево види се лука Хиландара!

На њој су се већ добро видела два службеника Грчке царине, односно Светогорске полиције која се брине да нико непожељан не ступи на тло Свете земље монашке државе, односно Свете горе. Друштво им је чинило неколико монаха на челу са оцем Кирилом, који су нас са исто толико радости и љубави чекали, баш као и ми који смо се ношени том љубављу приближавали и сваког момента очекивали пристанак нашег брода уз тло арсане. Док је брод пристајао, размишљао сам како описати осећање кад се човек нађе на простору јединственом по много чему, а најједноставнијем по томе што је на њему боравила **Пресвета Богородица** и ходала по истој земљи у истом поднебљу, као и по чињеници да се на том простору једанаест векова не гаси кандило уз које се чују тихе молитве монаха верних Богу и Богородици.

Најзад, стигао је и тај дуго, кроз јаву и сан, очекивани тренутак. Тренутак додиром ногама тла Свете земље, земље којом је 33 године, како предање каже, у пределу Светог манастира **Филотеја** први пут закорачила и тим својим првим кораком освештала ово мало грчко полуострво које се тада називало Акте, претворивши га тада Пресвета Богомајка Богородица Марија у Пречасни Перивој, будућу највећу православну монашку државу на кугли земаљској - Свету гору.

Након поздрава и добродошлице, отац **Кирило** повео нас је према пиргу краља Милутина који се налази недалеко од арсане-луке светог манастира Хиландара са леве стране пута који води у једном једином правцу у свети манастир Хиландар. Пут од арсане до светог манастира прешли смо пешице за сат и двадесет минута. Уз краћа успутна задржавања на значајнијим местима, као што су поменути пирг-кула краља Милутина, маслина и крст цара Душана, чесма краља **Александра Обреновића** (1896), већ мало загрејани од пута и топлог сунца, стигли смо до главне капије.

На улазу нас је својим благословом дочекала прелепа икона **Богородице Одигитрије**. У предворју гостопримнице сачекало нас је неколико монаха указавши нам топлу добродошлицу, пружајући нам части окрепљења у виду ракије, ратлука, сока и воде из Савиног и Симеуновог бунара. Након краће размене жеља добродошлице и сусретања распоређени смо по собама гостопримнице. После одмора отишли смо у Саборну цркву посвећену Ваведењу Богородице (крсна слава светог манастира Хиландара - 4. децембра), где смо, заједно са монасима, присуствовали молитвама. Када се завршило вечерње испуњено симфонијом песама и акатистом-химне посвећене Пресветој Богородици, са монасима смо отишли на вечеру.

Ново јутро и нова упознавања. Почели смо са молитвом у храму Саборне цркве. Пламен из кандила хиландарске игуманије **Богородице Тројеручице** загрејао нам је срца. Након молитве добили смо слободно време да га употребимо у оквиру светог манастира према личним жељама и потребама. Ја сам своје време употребио за разгледање поменутог бунара, подрума, винове лозе никле из гроба **Светог Симеона** за коју је постојало веровање да је чудотворна и да помаже брачним паровима без породе. Уз молитве и тако што ће супруга да поједе неколико чудотворних бобица грожђа добиће пород. За то постоји доказ у виду турске буле којом је солунски паша 1585. године, након добијања наследства, даровао имање ван границе Свете горе, данашњи метох светог манастира Хиландара - **Каково**. Такође, постоје у ризници светог манастира Хиландара писма захвалности брачних парова који су уз помоћ чудотворне лозе добили породе. На путовање сам са собом понео своју прву књигу поезије **"Бисерни откоси"** и задњу радну верзију будуће књиге **"Између јаве и сна"** које сам намеравао да покажем монасима, те да, ако су према њиховом виђењу примерене, остану као дар манастирској библиотеци.

Примио ме је у 11 сати отац Методије, монах задужен за контакте с јавношћу, коме сам, показујући своје књиге, рекао своју жељу. Монах ме је замолио да прочитам нешто из књига, што сам са задовољством учинио. Док ме је пажљиво слушао, видео сам по изразу лица оца Методија да је задовољан, што је након читања и потврдио. Рекао је: "Обе књиге су примерене овом светом здању и његовој библиотеци, али због недостатка простора могу прихватити само **"Бисерне откосе"**, а другу књигу донесите када буде одштампана, врло радо ћу је примити". Врло срећан због испуњене ми жеље, уписао сам се у књигу утисака захваливши се драгом Богу и Пресветој Богородици што су ми омогућили да посетим највећу српску светињу и православну Свету гору.

Време посвећено сопственим жељама је истекло. Заједно смо посетили ризницу светог манастира Хиландара и разгледали смо део светиња изванредне лепоте које се у њој налазе. То су, између осталог, као прво, свете иконе из 12, 13. и 14. века као и разни дарови које су монаси добили од значајних владара, поштовалаца православља и светиња. Прво место заузима хрисовуља издата Симеону и Сави од византијског цара **Алексија III Анђела** којом потврђује доделу опустелог манастира Хиландара "да Србима буде вечни поклон", затим Повеља кнеза Лазара хиландарској болници из 1379/1380. са ликом кнеза Лазара на златном печату повеље; царске двери, рад Георгија Митрофановића из 1615. године; завеса за царске двери - дар руског цара Ивана Грозног; као и изузетно очуване олтарске двери од дрвета и слоноваче израђене око 1200. године. Међу најлепшима је **Диптих Угљеше Деспотовића** - дуборез са бисерима и полудрагим камењем из 1368. године и многе друге знаменитости.

Након разгледања поменутих светиња сакупили смо се у Саборној цркви која се цела сијала од позлате и зрачила неописивом лепотом од мозаичког каменог пода преко иконостаса, попуњено светим иконама до игуманског престола који је красила прелепа икона Пресвете Богородице Тројеручице. Молећи се заједно са монасима, сви смо своје погледе скретали према тој, уистину, очаравајућој икони испод које смо се нешто касније, чекајући мирно у реду, сви обраћали молитвама за добробит свих оних који нас не воле, свих оних које волимо и свих оних који воле нас.

Нешто касније, монах задужен за свете реликвије и свете мошти, пажљиво их је, с пуно поштовања, уз помоћ двојице монаха изнео испред иконостаса, пружајући нам свима јединствену прилику да им се помолимо за сваку добробит и у исто време захвалимо за указану нам прилику и част да их целивамо.

У том времену, пресрећан што се налазим у највећој српској светињи на планети, нисам ни помислио да ћу након седам година поново бити одабран Божјом вољом да посетим још једном ову лепоту, и физичку и духовну. Ту сам прилику добио 12. септембра 2005. године коју нисам ни могао, ни хтео, ни желео да пропустим. Са пуно стрепње и туге због оштећења која је изазвао огромни пожар, трећи највећи у историји светог манастира Хиландара, кренуо сам му у походе, ходочашће и поклоњење.

Дванаести дан септембра 2005. године умивали су сунчеви зраци који су изренили из плавог и топлог Егејског мора. Радостан због наклоњености временских прилика, устао сам рано, припремајући се за ходочашће. У томе ми је несебично и радо

помагала моја драга супруга Јелена, која ће за време моје посете Светој гори посетити два света манастира у околини Аспровалте.

Стигли смо у Јерисоску луку. Било нас је **тридесет ходочасника** од којих је један, господин Владан Сеферовић, био вођа пута. Користио је сваки могући тренутак да нас упозна са значајем и знаменитостима које ћемо ускоро посетити.

Еlegantан брод "Агиа Параскеви" (**Света Петка**) чекао нас је са својим капетаном, у друштву лучке полиције и цариника. Прегледавши наша документа и ствари које смо носили, пуштали су нас, једног по једног, на брод. После обављених формалности брод "Агиа Параскеви" испловио је из Јерисоске луке и упутио се према рту Арапис. Поред рта Арапис налазе се два врло мала острва удаљена од њега педесетак метара, а међусобно удаљена исто толико. Прошли смо поред њих у 9 сати и 33 минута. На том месту, на рту Арапис, стоји табла са натписом "Света гора". Пролазом поред поменутих острва брод заузима југоисточни курс и плови према хиландарској арсени. Када смо се приближили пиргу **Хрусија** (утврђењу), угледали смо луку манастира Хиландара, али брод је и даље пловио заузетим курсом не правећи заокрет према луци. Тада нам је капетан брода рекао да је било велико невреме које је порушило док хиландарске луке, те морамо пловити до луке манастира Есфигмена. У луку манастира Есфигмена упловили смо у 10 сати и 35 минута. Изнели смо своје ствари, утоварили их у један цип и кренули пешице у манастир Хиландар. Пут између те две светиње монаси називају - Пут векова. Пролази поред живописних делова полуострва чије заравни и пропланке красе врло брижљиво и са пуно љубави обрађени виногради и маслињаци манастира Есфигмена. Искористио сам прилику и господину Владану изложио своје потребе у вези са предајом једног пакета који сам понео из Кикинде оцу Георгију, а који су му послали родитељи. Господин Владан ми је обећао да ће ми врло радо помоћи да пакет уручим.

Стигли смо у свети манастир Хиландар, тачно у подне. Утисак који сам осетио у првом контакту, нећу никада заборавити. Стремили су према небу оголели зидови или боље речено оно што је од њих остало, као и оштећени димњаци. Деловали су застрашујуће. У импровизованој гостопримници дочекала су нас два монаха, отац Митрофан и отац Сава и неколико искушеника. Почашћени смо по старом српском обичају. Након тога имали смо слободно време до четрнаест часова. Искористио сам то да, према упутству господина Владана, пакет предам оцу Митрофану, монаху одговорном за контакт с јавношћу. По мојој жељи и дозволи оца Митрофана имао сам радост да три своје књиге оставим библиотеци светог манастира Хиландара, и то: "Између јаве и

сна", "Светлост душе" и "Христу на дар". Велика ми је част и, рекао бих, поред задовољства и привилегија, да се сада моје четири књиге налазе у тој библиотеци. Ово износим како бих са вама поделио своју срећу и радост. Преостало слободно време, до почетка литургије, господин Владан и ја искористили смо да уз благослов-дозволу уђемо у саборни храм да бих упознао оца Георгија (који је из Кикинде) и пренео му поздраве родитеља са којима сам са својом супругом Јеленом провео краће време у дружењу пред полазак на пут у Свету гору. Пред нама је стајао млад монах на коме је монашка риза стајала као саливена. Рођени монах. Видно радостан, срдечно ме је поздравио након упознавања.

У 17 часова је у светом саборном храму Светог краља Милутина почела литургија којој смо присуствовали сви без изузетка до њеног краја у 18 часова. Молећи се у Саборној цркви, храму светог краља Милутина, испред иконе Пресвете Богородице Тројеручице, молио сам Богородицу да просветли све небеске стазе душама наших драгих покојника и молио Господа да им опрости све знане и незнане грехе. Нажалост, најновији покојник за кога сам се молио исто онако искрено као и дан пре у цркви **Светог Димитрија** у Солуну заједно са мојом супругом Јеленом, био је син Јелениног рођеног брата Спасоја и снахе Ђурђине - двадесет шестогодишњи **Јован Кулаузов из Мокрина**. Молио сам да да снаге Јовановим драгим родитељима и рођацима да лакше издрже ту бол и да је хришћански поднесу. Тада смо заједно са монасима отишли у трпезарију на ручак који се одвијао према монашким обичајима и типичу Светог Саве.

Према светогорским обичајима свако ко напушта Свету гору мора то учинити до 19 часова. Журили смо да не прекршимо тај обичај како бисмо успели да до хиландарске луке на југозападној страни Свете горе - Јованици стигнемо до поменутог времена. Изашли су нам у сусрет радници који раде на обнови и реконструкцији светог манастира Хиландара и возилима нас одвезли до луке која је удаљена око десетак километара. Млађи ходочасници су превезени камионом, а ми старији "ландровером". Возач нашег "ландровера" представио се као "Буца" из Јаловика у близини Шапца.

Пут око светог манастира Хиландара до Јованице је природан земљано-камени пут са вододеринама, местимично тешко проhodан, са великим неравнинама. Ипак, наш возач је то врло вешто савлађивао уз напомену да често вози тим путем, односећи и доносећи разне ствари до луке. Пролазећи поред живописног предела, возач ми је показао испосницу оца Доментијана под називом "Спасова вода" у којој је **Доментијан** написао "Житије Светог

Саве". Она се налазила на супротној страни од нас, преко једне увале, на удаљености око 500-600 метара. Скит Свете Тројице (Спасова вода) удаљен је од Хиландара око два километра и смештен испод једног високог гребена на малој заравни. Свети манастир Хиландар напустили смо не могавши остати дуже због недостатка простора за преноћиште, јер су све гостопримнице уништене у пожару.

Стигли смо у луку Јованице у 19 сати, а после двадесет минута стигао је глисер који нас је одвезао до **Уранополиса**. У Уранополису нас је сачекао аутобус са нашим супругама које су дошле испред нас, вративши се из манастира Свете Богородице Икосифинисе, који се налази на 850 метара надморске висине на планини Пангеон, у чијем подножју тече река Струма (манастир је саграђен у IX веку) и манастира Свете Лидије, посвећеног првој Европљанки коју је крстио Свети Павле. Наш глисер је пристао у луци Уранополиса у 19 сати и 45 минута.

За двадесетак минута стигли смо на источну страну полуострва у град Јерисос у коме се на самој обали налази хотел "Халкионис" у коме смо били смештени и наставили у њему причу о утисцима протеклог дана, уз гледање красних видео снимака које је с пуно умешности снимила моја драга супруга Јелена. Размењивали смо утиске до касно у ноћ видно уморни, али срећни.

Хвала драгом Богу.

БОРИСЛАВ ГАВРИЋ

ПРОСТОР, ВРИЈЕМЕ И ЉУДИ

(Српска Ораховица на Озрену – прилог за хронику села)

Село Ораховица налази се на источним падинама планине Озрен код Добоја, општина Лукавац. Лоцирано је на путу: Лукавац на ријеци Спречи - Стог на ријеци Криваји, на петнаестом километру идући од Лукавца.

Насеља и обрадива земљишта Ораховице леже уз лијеву обалу ријеке Турије. Богате шуме у рејону села простиру се мало дубље у планину Озрен.

Зна се да је од друге половине осамнаестог до краја двадесетог вијека Ораховица била стално насељена православним (српским) и муслиманским живљем, са приближно једнаким бројем домаћинстава и становника једних и других.

Српска насеља су: **Мала Лозна, Савичићи, Брдо, Бадиновићи, Оравица**. Да су ови заселци чинили јединствену цјелину српског народа у Ораховици свједочи њихово заједничко гробље које се налази у засеоку Савичићима, непосредно уз Ријеку Турију, испод брда Чимена.

Муслиманска насеља у Ораховици су више згуснута. Налазе се већином поред ријеке Турије, а то су засеоци: **Поток, Дукановина, Халвације, Слана и Мујагићи**. Муслимани се сахрањују у више гробалја (мезарја). Готово уз сваки њихов заселак постоји мезарје.

Велики је природни дар бистрих водотока слива ријеке Турије која извире испод Стражбенице у Бановићима, улијева се у ријеку Спречу, односно у Модрачко језеро код Лукавца. Она са својим притокама и околином чини јединствен природни феномен допадљив оку и примјерен људским потребама. Зато је одвајкада читаво ово подручје било веома густо насељено. Насеља се налазе дуж цијелог тока ријеке Турије и њених притока. А средњи ток Турије, гдје се налази Ораховица, особито је идаелан животни простор за формирање људских насеља јер је ту ралативно разуђена равница која се простира од Мале Лозне до Мујагића.

Западно од ријеке је широк појас благих падина планине Озрена. Ужи простор села Ораховице је појас уз ријеку дуг десетак и широк пет-шест километара што га чини обрадиво земљиште, пашњаци за стоку и шуме листопадне и црногоричне.

Ако је, како се претпоставља, ријека добила назив Турија по прастарој животињи **тур** коју су људи радо ловили за исхрану, ваља претпоставити да је подручје око ријеке било насељено, у некој мјери, и у прастара времена. У горњем току ријеке постоје пећине, јаме, од којих су највеће пећина **Пузавац** и пећина **Шали-тра**. То су могла бити идеална пребивалишта за пећинског човјека.

Илирска Градина у Туловићима, десетак километара источно од Ораховице, је споменик који непобитно говори о постојању насеља на овим подручјима и у старом вијеку.

Други значајан споменик је стећак из петнаестог вијека (камен у облику саркофага) на којем пише: „**Асе (овдје) лежи Божичко Бановић на земљи својој на плементитој драмешини**, а поставише га (споменик) **Ободан Прибац и Бране**”. Бановићи су били велепосједници и управитељи насеља којима је могла да припада и Ораховица, јер је село Прибитковићи, лијево од тока ријеке Турије, удаљено од Ораховице свега пет-шест километара, припадало Припцу чије је име на стећку.

Нека археолошка налазишта постоје и на брду Градини, источно од ријеке Турије и на брду Мрамору изнад села Бабица (стећак од камена мрамора) која говоре о постојању насеља на овом подручју у стара времена.

По легенди, **Коватуша** (Ковачуша), коса која се простире од брда Плаветњана стрмо до Ораховичке ријеке, добила је назив по ковачима метала који су ту имали своју занатску „колонију”. Заиста, у Коватуши, ако се дубље зарови у земљу, могу се наћи остаци гаражи налик на троску од жељеза.

До краја двадестог вијека Ораховица је достигла да има око 300 домаћинстава, близу 1000 становника.

Први, свеобухватнији попис становништва извршила је Аустро-Угарска 1880. године. Доласком у Босну Омер-паше Латаса, којег је послао Султан да угуши отпор муслиманских феудалаца реформама, кад су први пут формирани срезови, Ораховица је припала маглајском срезу. Добила је статус општине и тако је остало до формирања Краљевине Југославије. По том попису у селу Ораховци Срби су имали 18 домаћинстава - 148 становника, а муслимани 28 домаћинстава - 139 становника. Било је укупно 46 домаћинстава - 287 становника.

Општину Ораховицу чинило је више села озренског подручја: **Брусница, Васиљевци, Тумаре, Горња Бријесница, Доња Бријесница, Ђуревина и Ораховица**. По попису 1880. године цијела општина је имала 316 домаћинстава, 2045 становника - 1813 Срба и 232 муслимана.

За вријеме Краљевине Југославије Ораховица је изгубила статус општине и припадала је **Општини Хрге** - Возућа, а у Социјалистичкој Југославији Општини Лукавац. Муслимани и Срби у Ораховици имали су одвајкада приближно једнак број домаћинстава и становника као и површину земљишног посједа. Тако је остало све до 1995. године када су Срби протјерани са својих посједа.

У Српској Ораховици је потпуно уништено 135 кућа које су претежно биле новијег датума изградње. Уништено је најмање три пута толико других објеката - стаје за стоку, гараже за аутомобиле и другу технику, амбари, уцере, свињци, кокошињци, воденице... Однесена је сва покретна имовина коју су имали Срби становници Ораховице. Око 500 Срба остало је без крова над главом.

Послије последњег јуриша на Озрен (Ораховицу) и протјеривања Срба, а нарочито по окончању рата и потписивања **Дејтонског споразума**, српска покретна и непокретна имовина је темељито уништена. Остале су само утрине гдје су били српски засеци: Оравица, Бадиновићи, Брдо, Савичићи и Мала Лозна.

Срби из Ораховице су се раселили на све континенте, а највише их има у Републици Српској. Готово сви су смогли снаге да направе кровове над главама у новим пребивалиштима и све су зарадили, јер нико ништа није продао у Ораховици. И нико се до сада (2008) није вратио да живи у Српској Ораховици на старом огњишту, јер за то **не постоје ни минимални** услови.

Да су Срби из села Ораховице на Озрену велики губитници може се донекле закључити из кратког прегледа привредног живота на томе подручју. Село Ораховица је од свога настанка па до данас, а за Србе до 1995. године, имало значајан економски потенцијал у земљорадњи, сточарству и у дрвету из богатих шумских комплекса Борнатица, Плаветкања, Омара, Ораховичког вика са околним падинама, Шибне, Лошевица, Оскоруша и Бешлића. Али економски потенцијал села је значајно порастао запошљавањем становника Ораховице у шумарству, рударству и индустрији.

До доласка Аустро-Угарске њиве су оране дрвеним ралом, а нешто касније са додатком жељезног лемеша на врху рала. Са модернијом технологијом упознала се Ораховица и почела је користити (жељезни плуг - обртач, дрвена кола окована жељезом,

мотике, косе и српови који су пуно прилогађенији него што су били до тада) по доласку Аустро-Угарске. Дошле су занатлије, а међу њима и ковачи који су имали модерније алате и могли израђивати све савршеније пољопривредне алатке.

Рудници, фабрике, пилане, жељезница, путеви и све друго чиме је Европа већ располагала, све је било далеко од становника Ораховице. Писменост и неко организовано образовање није постојало. Људи су знања преносили једноставно и оперативно једни на друге, старији на млађе...

Богатства Озрена и његове околине привукла су, одмах по доласку Аустро-Угарске, капиталисте из Европе, па и оне домаће, да инвестирају, отварају фирме.

На ушћу ријеке Криваје у ријеку Босну 1899. године, индустријалци из **Чешке** и **Њемачке** су изградили пилану са **26 гатера** за резање дрвета. Саставни дио те инвестиције је изградња пруге долином Криваје, Завидовићи - Олово - Кусаче на Романији. Том пругом је годишње довожено око 500.000 кубика обловине са Романије и из долине Криваје коју је прерађивала пилана у **Завидовићима**. Изграђено је за те потребе још **115 километара** шумских пруга. Пруга је доспјела готово до свих значајних шумских ресурса.

Аустро-Угарска је жељезницом ушла у Босну од Брода на Сави преко Дервенте до Добоја. Одмах је наставила градњу до Зенице, касније до Сарајева, и други крак долином ријеке Спрече до Тузле. Пруга Добој - Тузла (67 километара) завршена је **1894. године**. Одмах су изграђене саобраћајнице до Живиница и инсталирана је пилана за кориштење шума из планине Коњуха. У ту сврху изграђене су пруге долином ријеке Оскове према Литви, данашњи Бановићи, и долином Гостеље у дубину Коњуха. На Барама, данашњи Лукавац, подигнута је **Фабрика Соде, Солана и рудник угља у Креки...**

Озрен, па и Ораховица, био је окружен индустријом. То је омогућило запошљавање и нове изворе прихода. Највише људи из Ораховице је радило у шумским фирмама у долини Криваје, у сјечи шуме. Међутим, неки су за зарадом одлазили у Братељевић - Коњух, у Прибинић - Теслић и другдје...

За вријема Краљевине Југославије у периоду од 1930. до 1940. године отворено је неколико руднике (јамска експлоатација) у околини Бановића, па и рудник угља у **Сеоној**, пет-шест километара удаљеној од Ораховице. Жељезничка пруга од Стога до Пејановића била је потпуно завршена. Дионица до Сеоне дјелимично. Ове активности је прекинуо рат 1941. године.

Од земљорадње Ораховица није имала неке значајне количине робе и сировина за тржите. Од воћарства је имала за тржиште **суве шљиве, орахе и суво воће** - јабуку и крушку.

Шума се продавала већином у обловини, а касније резана грађа. Ријетко када готови производи. Продавало се и сјеме бора за пошумљавање - шишарке, храстов и буков жир.

Ораховица је највише продавала стоку, нарочито овце. Од тога новца је увијек купована храна у зрну - **кукуруз и пшеница**, јер се није могло довољно произвети на властитим њивама.

Производња пшенице била је отежана начином вршидбе, одвајања зрна од сламе. То се обављало све до 1960. године на гумну, тако да се око стожера гоне коњи, понекад говеда, а слама се изгази толико да се зрно одвоји од ње. Послије се зрно бацало лопатом на вјетар да се одвоји од пљеве. Био је то мукотрпан посао...

Шездесетих године двадесетог вијека стигле су вршалице и косилице за стрна жита - самовезачице.

У Ораховицу је међу првима дошао са вршалицом **Томо Никић** из **Маличића, Горња Бријесница**. Било је велико весеље и олакшање. И почеле су се сијати нове сорте пшенице, а највише "талијанка". Иначе, пшеница је била светиња, нарочито за Србе у Ораховици. Жетва је схватана и припремана као свечаност. За жетеоце, без обзира да ли оне са срповима или моторизоване, припремала се гозба богатије него за најважије госте. И тако је остало док су Срби битисали у Ораховици.

Без обзира што се више није пуно зависило од властите производње, било је новца да се купује брашно и хљеб. Свако домаћинство је сијало пшеницу. Не засијати бар који дунум пшеницом било је срамота и грехота ("посилио се чоек" - говорило се за онога који би изневјерио сјетву).

У периоду од 1950. до 1992. из сваког домаћинства је неко радио у предузећу или некој државној установи. Из многих породица су сви способни радили у предузећима.

Највише запослених било је у Лукавцу, Бановићима, Тузли, Буковици - шумско предузеће. Неколико десетина становника Ораховице радило је у Сарајеву, а одатле се одлазило у **Ирак, Алжир, Русију, Њемачку** и другдје. Српска Ораховица је била већ достигла и веома завидан интелектуални потенцијал - било је четрдесетак особа факултетски образованих, неколико доктора наука и магистара и још толико са вишом стручном спремом и висококвалификованих радника.

Тако је економски потенцијал у Ораховици достигао висок ниво. Од тога су подизане модерне куће и други објекти, набављана механизација и опрема у домаћинствима. Добро се јело и пило - лијепо се одијевало...

Одлазило се у разна одмаралишта, бање, љетовање на мору и слично...

Велики су то економски губици, а Срби из Ораховице су жртве неких "нових" покрета и преокрета у свијету, посебно на Балкану, па и у Босни. Највећи губитак јесте губитак ужег за-вечаја што се не може ничим надомјестити. Но, можда ипак није све изгубљено. Вријеме, простор и људи упорно гурају точак историје, путања се понавља, јер простор и вријеме су константне категорије, мијењају се само људи и односи међу њима. Вријеме је да те промјене иду набоље у корист "човјека"...

ДРАГАН КОЛУНЦИЈА

КОЈА ГОДИНА, КОЈА ЗВЕЗДА

*Бранку Миљковићу
Блажу Шћејановићу*

*Ко*ја година, која звезда
над страшним светом овде,
под топлом земљом тамо.

Који сјај, која песма
без песника. Сунце одоздо.

Одозго само глава пада.

Која мајка, која суза,
који очај, која љубав,
у поднебљу ватра жива.

Другови, легли пре мене у гроб,
сутра ћемо се срести.

АКО МИ ПОЋЕ ЗА РУКОМ

*А*ко ми поће за руком, једнога дана
да ли ћу вас досећи високе горе завичаја?
Да ли ћу вас грлити вукови мора непознатог?
Да ли ћу вас љубити сестре без лепоте?

Ако ми поће за руком, ви цветни,
ви звездани предели иза четвртог брега,
бићете део ове зоре веће од сваког сна,
део моје песме, део неког шумског бога.

Ако ми поће за руком: дрво, камен,
рудина једна у сенци папрати бићу.

Газиће ме младе жене, брстити гладне козе.
И змија, и птица, у мени лећи ће се.

Ако ми пође за руком, о,
само ако ми пође за руком,
мртви ће лећи у наше лепе песме
и чела њихова биће високи цветови.

ПЕРО ЗУБАЦ

ПОРОДИЧНА ВЕЧЕРА

Отац и брат седе на горњој палуби
светли се сенка брода
светле се зглавци прстију
док једу тврду паленту

Рибе искачу из воде
и падају им у крило

Звоне им тврди зуби
док жваћу тврду паленту

Ја видим једну зделу
постављену за мене
видим шупљу кашику
како светли у ноћи

До брода стићи не могу

Запливам
брода нестане
зазовем
глас се утопи
загацам
ноћ се расцепи

А чујем збори им ћутња
док вечерају.

ВУК МИЛАТОВИЋ

БЛОК

Зок читам Александра Блока
Звук ми се његов учини лирски, мек,
Али надземаљски густ - и, одока,
Превише одболован и чујан - тек.

Учини ми се да увек испочетка
У заносу сам заједно с њим,
Да је дубок и пенушав ко река
У пространствима тужним - тим.

Ветар налети, фијукне снег:
Осетим у души како зебе!
Истиче да му је тужније од свег
То што највише личи на себе.

Чекам однекуд да дође сам
Ропски ћутећи у својој ражи:
Све је прозирно и бледо спрам
Онога што он тражи.

Ако је живот лепши од песме,
Негдашњи, друже, руку ми дај!
Он веровати у то не сме -
Понижењима и духу доћи ће крај.

Небо је плаво и бескрајно:
Како ће пронаћи живот дневни?
Ипак се са песмом састаје тајно,
У одсутности својој се пени.

ПЉУСАК

Qуго смо пешке ишли
По сунцу топлом, по јари,
Скоро да с ума нисмо сишли
У зноју властитом, у пари.

Несносно сунце је пекло,
Побећи од ватре, куда,
У пожар страшан све је текло,
А љубави - баш, ниоткуда.

И небо више није плавет,
Смориће све од плача,
Тек облак један зачет
Поче, већ, да корача.

Изгледао је тако вечан
Поврх живота док се мучи,
Онда, одједном - бистар и течан,
Силином се у срца наша сручи.

ЖАРКО БУРОВИЋ

ТРИПТИХ О ЖУДЊИ

Рукометашици

1.

Узишао сам на терасу сна
Одатле посматрам присуство јутра
Расуте цветове ароме носталгичне
Благословене су им боје
Сета им неће порећи нежност
Ни зима стрпљење оглодати

Не мислим о зими
Маштом је шаљем на допуст
Да то нисам учинио
Заборавио бих на цветна окца
На жудњу у коју треба лећи
Једног белог јутра у присоју модром.

2.

Чекала си да дођем
У ливаду заклоњену шумом
Облак је јездио изнад њених плећа

Ми смо пловили валовљем немира
У бићу су се магновено стекли
Као сунце у усклику руже

То је онај цвет са мирисом инвентивним
Плеше у нашем сну танано и распусно

У сну се тела грле по налогу узбуђења
С две твоје изгрејане дојке
Које сам брао у ливади заклоњеној шумом

Долазак у пејзаж детлиће узнемири
Дотад су се крили у храстовим шупљинама

Упалшени нашим присуством
Небом уцрташе пут
Скупа га у ведрину испратисмо:
Вокал је небеске граматике

Птице јој се најпре прилагоде
То ћемо уочити кад будемо лежали на ливади
На ливади заклоњеној густишом шумовитим.

3.

У тишину собе небеса сам зазидао
Молитву у њих уденуо
Сличну бисерју са пертле зајутарја
Помно га удевам миришући баштенски рузмарин
Препустимо се ужицима узгибаних тела
Да таква буду довољан је завеслај жуђења:
Опонаша прхут препелице

Нараста плима еротског заноса
Зенице се жаре
Абажур на лампи шири дланове узавреле
Господари својом охолошћу
Као што баршун господари мирисним азбучником

Испод невестинског плашта скрио невестинске прсте
На твојим бедрима да ватру измаме

Њоме се грејем и у одсуству твојем.

ДРАГОЉУБ ЛЕКНИЋ

ГОРЕ ОД МЕНЕ

Горе од мене
пролазиле су моје књиге
с печатом издавача:
"Бесплатан примерак",
"Молимо за приказ",
с мојим потписом и датумом
и местом кад је и где
купљена, с посветом писца,
међу којима су били
готово сви песници
рођени у овом веку,
посебно моје генерације.
Горе од мене
прошле су све те књиге,
неке је отац у Кичави
разделио шумарима, ђацима,
онима који су из других села
долазили, јер су знали
да их неће морати
враћати, јер отац, касније,
није ни знао коме их је давао,
неке су изгризли мишеви,
и то баш оне које сам хтео
да сачувам, које сам лепо
био спаковао у велики дрвени
ковчег, закључао
и кључ понео са собом,
баш те су изгризли мишеви
и морао сам их, једнога лета,
док су мали мишићи искакали

из гнезда направљених
од исецканог папира, спалити,
убијајући мишеве немилосрдно
и попреко гледајући очевог мачка
који је све то посматрао
и не покушавајући да бар оњуши
мртве мишеве које сам му бацао
под нос, пред саме маторе
бркове.

Оне у Сарајеву,
најбоље, најзначајније,
без којих нисам могао
стварати, све могуће историје
књижевности, филозофије, историје
светских збивања, речници, лексикони,
прегледи, сабрана дела, часописи,
збирке, романи, есејистика,
узимали су суседи и разносио је
ветар, оно што је остало
изгорело је запаљено тенковским
гранатама.

Горе су прошле моје књиге
од мене који сам,
а о томе се мало мисли,
такође једна књига,
у коју се све записује,
па и то како су моје књиге
нестајале, која исто тако
нестаје, из дана у дан,
лист по лист,
страницу по страницу,
на пламену који нико
не види, у пљачки
коју нико не спречава,
у ветру који само ја осећам
како подмукло, изнутра, таман,
кроз моју душу,
дува.

МИОМИР МИЛИНКОВИЋ

РЕЧ

*И*зговорих је грешан
Пре но помислих;
Ланух, до неба се чуло
До Бога.
Заурлах срцем
Ал хитронога, утече.
Клечим, још увек чекам
Ехо се руга.

Тражим је по свету
Она узмиче, ко дуга.

Хтедох да пишем
Нове књиге
Нове градове да зидам
Нове школе
Академије цркве и
Институте
Али неверна, изгуби се
Незнано, негде,
Ко меки звук флауте.

Да ли да лутам ил чекам
Има ли наде?
Можда се врати
Жељна и постиђена
Ко кајање ил јецај
Или ко рефрен
Тужне серенаде.
Хоће л' се огласити
На обзорју небеском
Озареног лица
И затрептати у души
Топлим крилима,
Уморна селица.

МОЛИТВА

У-залуд претресам мокро лишће
Будим се без тебе свако јутро
Листам упорно воштане странице
И тражим биће своје одметнуто.

Све је опрала ситна киша
Данима у души ми ромиња
Мучи ме заман притајена нада
Да блеском севне као буктиња.

Још памтим влати светле косе
Сусрет на узаној стази парка,
Молитву у бистрој капи росе.

И поглед што беше ватра и варка.
Молим се не би ли време стало
И претворило се у огледало.

ВЛАСТИМИР СТАНИСАВЉЕВИЋ ШАРКАМЕНАЦ

УМРО ЈЕСАМ, АЛИ МРТАВ НИСАМ

Свештом Петровдану, Браћунац и Кравице

1

Не бацајте ми ни шаку земље
ваше стечене из пленидбе течне.
ни Амен не шапћите, о, не ту реч од мемле,
већ нек пламти сјај са Косов-душе вечне.

Ни сузу не пустите да ствара вирове,
ни уздах кад није довољно топао,
ни уклето цвеће што призивље хирове,
ни гранчицу са које је лист опао.

Донесите ми моје бабе сув-босиљка струк
И Библију пред очи српског Постања,
и нек место страже гроб ми чува вук
да лежим ко Свој у гробу Свом крај пања.

2

Нек гроб ми чува самотњак вук
и овце моје над њим мирно кроте;
знам да падох да прође мој пук,
истина и правда да се оваплоте.

И нек мека магла хумку ми увије
пропланак ми тај близ-небом окује
да изгубљен анђеол лакше се сакрије
и приђе да бат срца мога опет чује.

Јер јесам умро, али мртав нисам
док кукурек ми понад главе ниче,
у трајање времена док прелазим и сâм
у виду живота и смрти што ко браћа личе.

3

А у виду смрти и смрти
чекамо Петог ја и мој пањ
да видимо ко је јахача и муње
кад преврнемо нам одан, а ко клан
ћураке и гуње.

Па смрт-пањ биће ништећи пожар
за кобиље месо 'покалипсе-коња,
а ја смрт-човек овештали кожар
што дерем животињу очас и без воња.

Да сачувамо земљу од погани и крви
да се на њој и српска поиграју деца
и да немани тој, што се хиром стрви,
кад земљу баца, да јој рука клеца.

...Не бацајте ми ни шаку земље...

НЕДЕЉКО ТЕРЗИЋ

МЕЂУ СЕНКАМА ЈАБЛАНОВА

Qa бих те само једном благо додирнуо
врховима прстију
слала си ме у многа искушења,
морао сам заувек да останем
крај неких паклених дочека
које си ми припремала без обавештења.
Последњи пут сам ишао кроз хмељарнике
да стигнем до алеје јабланова
на крају стрњишта.
Испунио сам дато обећање
и своју сенку изједначио
са сенкама последњих јабланова.
Нисам се пењао како си ти замишљала,
шетао сам међу њима
тражећи свој простор.
Месец ми је помагао,
мојом месечином,
јер он је тамо нема,
да досегнем висином свог тела
лелујаве врхове јабланова,
а да се не провлачим кроз грање.
Стигао сам тамо где си желела да доспем
и сад ми реци
своје име,
судбо са претпоследњих страница
већ написаних романа.

ЗДРАВКО ЗГОЊАНИН БАЋО

РЕШЕТО

Обод трешњевом кором савијен
Дно кожа јарећа
Чавлима утегнуто
Сврдлом бушено.
Испод греде старе на клинцу виси.
Ко коло заиграти.

Дјетињство кроз избушено решето
прохујало
Пијукамо се њиме
Решето пуно жеља
У сламу скривено.

Све видим, тужан!
Ливаду између врлети
Кошуљу сушену на вјетру
Кроз рупе решета одлазе мисли
Ваздухом ношене.

Преко превоја галеби топлину траже.
Ливаду мраз прекрио
У воденици пепео охлађен
Босе ноге гријем.

Уз поточић хитам
Поглед далеко остаде
Магла у низини
Преко превоја
Котаре Равне видим.

Дјетињство моје
Кроз рупе решета ишчилило!
Решето трешњевом кором савијено
Дјетињство моје давно
И туга у њему!

СИМО ЛАКЕТИЋ

ЈЕДИНСТВЕНОСТИ

Евојом си руком дотакла
јунака косовског боја
знам да био сам тамо
јер сама је појава која
ми понос заспали распали
ко буктињу старца Јефрема
и као да од једне до друге Јелене
ни једне на свету нема.

За наду те Анђели дали,
ти ниси од људскога рода
јер свако је крај тебе сенка
и само лук и вода.

МИЛАНКО БОРОВЧАНИН РОМСОК

ЉЕТНИ САН

*П*роминуло је једно цијело љето врело
У бајци гдје ти бјеше уснула љепотица,
Велом душе застирах ти прозрачно тијело,
И даждише руже вреле на нирвану лица...

Кад год појмим да те дотакнем дрхтавом руком,
Већ си била далеко на коњицу бијелом,
Недостижна, под ужареним небеским луком
Ишчезавала си у сунчевом кругу врелом.

На очи спрљене стављах облоге камене,
Руке у ранама у зденац леден урањах,
Крв чежњом отровану да источи из мене
И модринама прекрије све што грешан сањах.

Сњегови одавно у мир поља увијају,
Змије ледене плазе понад луга и друма,
У небу мртвом само још вјетрови вијају
Пелену љетног сна, чисту к'о пешкир за кума.

У бајци остани успавана љепотице.
Не буди се, не прати ме кроз бласто свијета,
Биће довољно да у сну дотакнем ти лице,
И осмијех спазим у врелини новог љета.

НЕДЕЉКО ЗЕЛЕНОВИЋ

НОЋ ПУНОГ МЈЕСЕЦА

*Ч*ујем како вјетар
сазријева у ноћи
то се буни етар
доброта у злоћи

Проказан ко ругло
мјесец глуми бога
задригло округло
лице убогога

Звијезде му се смију
и облаке кроје
у њедрима змију
смрт његову доје

Нови дан је сјена
створење без лица
горак као успомена
жаока и злица

Поново ће звијезде
(мјесец само можда)
да се угнијезде
могу и без вожда.

СПАСОЈЕ Ж. МИЛОВАНОВИЋ

НЕМАМ ВИШЕ ВРЕМЕНА

Немам више времена
За лоше песме
И лоше жене
За аутобуску карту
Која ме врти у круг
За дегустације
непроверених ракија
Немам више времена
За државне границе
Изгубљене ратове
И приучене економисте
Немам више времена
За писање
Дописивање
Преписивање
И поновно писање

Ја сам
Сирова снага у оптицају
И дижем сто килограма из бенча
Ја сам добровољац са ратним трофејима
Моје чизме су увек очишћене
Оклоп проветрен
И једем за тројицу
Ја сам
Разбибрига у памћењу
Знојаво тело на једној страни кревета

Ја још једино тебе волим
Из сваког детета
Које је своје надање
Просуло
Из чиста мира
На крају
Свих времена.

ДРАГОЈЛА ПОПОВИЋ

МИСТЕРИЈА

Ко си заправо ти
Који бдијеш из сваког мог сата
Усхићен
Озарен
Опчићен
Ти си пјесма моја милодарна
Поглед
Мисао
Сан
Као свједок мистерије
О теби никад не говорим
Ја тебе живим.

ОПРОСТИ

Опрости што сам ти узела сан
И ноћи бијеле
Што сам ти узела мисли зреле
И шапат ноћни тих
Опрости што сам ти узела
Скривени стих
И што тајно у теби пирује
Најњежнија бреза
Што ти се осмијех стере
До танког пауковог веза
Опрости
Што натопљена твојим смијехом
Једна жена
Сан је
Жеља је
Љубав је.

МИЋО ЈОВАНОВИЋ

ПЈЕСМА О ИЛУЗИЈИ

Добро јутро, моја илузијо,
Илузијо за топлије сјутра.
За сва блага ти моја одмено,
Мој изрону свих мојих потона.
И за сан што на теби почива
За трен сваки што плоди нам дан.

СЛОБОДАН ЈОВИЋ

ОЧИ ПТИЦЕ

Зашто си поглед свој
У очи птице сакрила
Девојко.

Зашто си преображена
У поносну планину
И мотриш ме
Неспретног како ходим
Спотичући се о сваки камен
Што излази из твог погледа.

Зашто си трагове својих осмејака
Даривала месечини
Што се успиње
Над моју постељу
Смешећи се мојој несаници.

И каква то сила
Уткала је
Музику тиху твоје душе
У шапат потока крај моје избе.

Зашто си поглед свој
У очи птице сакрила
Свеприсутна девојко.

РАДМИЛА ЂОКИЋ

ЈЕЛИФАНКА

*М*ирисом је својим опијала
и од многих била је најслађа,
временом су стабла дотрајала,
већ одавно нигдје и не рађа.

Од оса се није дала брати,
љубиле је пчеле од уранка,
плодови су њени били златни,
бјеше слатка ријетка јелифанка.

Годинама није калемљена,
нема дјеце, нема ни унука,
одавно је већ заборављена
та мирисна, крошњаста јабука.

РАТКО МАРКОВИЋ РИЂАНИН

ПРАГОВИ

*П*рагови с ума не силазе
зиме уносе родитеље преко прага
пролеће лиском стида листа
хрпа узалудности пасе месечину
сабља слоноваче
сравнава сите стреле
затрпани извори заседе у злату зоре
у крилу безимена име бесмртника
жена на крилу повија плач несталога
праг човека чистином мирише на пуцањ.

Трепет звезда држи небо на небу.

ГРГА ОЛАХ

КАПИ

Затресла се вода у чаши,
и није то био земљотрес
већ трзај човека расцепаног,
између воде и стакла.

На путу до тајанственог врха
међаве кроз вене дувају
кидајући тишину бесконачне стварности
на мајушне лавиринте чудесних судбина.

Крај не постоји
круг почиње вером
у сунчеве зраке од перја.

Неми камен дозива руке
на реку, чији жубор сања
дрвени мостић.

ЗАГОРКА ТОПОЛАЦ РИСТИВОЈЕВИЋ

ЗАВИЧАЈ

*П*репери прошлост.
Зараслим стазама,
сунце простире
златни вез...
Класала пшеница.
У души одјек
песме девојачке...
У златној брезе
крај стазе,
кришом уздише
моја самоћа.
Сунце простире
златни вез...
Хоће да завири
у бездан самоће.
Ја на раскршћу
између стаза...
Некада и сада...

САНДРА САМАРЦИЋ

НАЈИСКРЕНИЈА ПЈЕСМА

*Е*ве што сам прошла чини се тако мало
и сад изгледа да ми ни до ког није стало,
само до тебе...

Не слутиш да затреперим кад те видим,
дан ми је љепши кад ми поклониш осмијех...
Али, шта и да знаш?

Остаћеш моја слатка тајна
и власник мога срца, а то нећеш знати.
Сањаћу о теби, о нама,
писати песме, можда пустити коју сузу...
Па дјевојчице не знају сузе крити...

ВИДА НЕНАДИЋ

НА ЗЛАТИБОРУ

Да ли је зеленија
вода језера
или извора
од зелене иглице
на јели
или на бору?
Да ли је зеленији
ваздух
или људи
на Златибору?
Да ли је зеленији лист
од зеленог воза
по твом избору?
Да ли су зеленији погледи
из зелених очију?
Шта ли је...
Шта ли је...
од чега зеленије?
И има ли ишта зеленије
од зелене траве?
Од ове
вечно зелене планине?
И од ноћи ове
модро плаве?

СИМО МИХАЉИЦА

БЕЛА ПАХУЉИЦА

Сањао сам њене очи плаве
и у сну јој љубих усне вреле,
ал' та снена стварност распрши се
к'о на ветру пахуљице беле.

Сањао сам лице драге жене
и у сну јој мрсих косе плаве,
ал' та снена стварност распрши се
к'о на ветру пахуљице мале.

Да си знао, ветре, да је сањам,
ти би негде застао у грању,
не би мени куцао на прозор
и одвео моју вилу плаву.
Пустио би да јој љубим лице
и шапућем: Бела пахуљице.

СУЗАНА СТУПАР

СЛОВЕЖ

Слове!

Слове пси на залазак вечерњи,
слове безгласним урликом,
хоће дан избијелити!
Хоће сада
ил' никада!
Слове!

Слове на вјетрине и вилењаке,
слове на очеву сјеђовину,
слове на руку хранилицу,
хоће крви,
хоће први!
Слове!

Словеж се разлег'о по пртинама,
по вртачама,
по јамама се зашанчио.
Учахурен у лелеке,
словеж јечи,
словеж звечи!

Слове пси по ранама,
по студима,
словежом се изгладњују.
Ограђени све бодљама,
словећ' љуте,
словећ' ћуте!

ДАРА ТРИФОВИЋ

ЛЕЛЕК ЧУДОПИСА

Преморена уздигом стварности
накнадну бих наду да припалим.
Ту где скупљамо мога оца кости
како могу земљу да баталим!?

Где Косовска изгибија цвили,
где трошимо сопствене заблуде,
где су жишке зора погасили
ја долазим - шта буде нек' буде.

Где ми нема ни стрва ни јава,
где се плаше од жиле мог соја,
где ми туђин на јастуку спава
ја се враћам, ту је кућа моја.

Загледана у апсолут сиви,
у ликове из туђег разбоја
ја бих опет на своме да живимо,
зриш у мени мрво земље моја.

Сећањима и сенке промукле,
чудопису листање лелече
белосветске лажи ме дотукле,
с мог погледа не скида се вече!

МИЛЕНКО НИКОЛИЋ

НАША ПРОШЛОСТ

Кроз двоглед посматрам историју,
О којој данас не знамо ништа,
Који су то кога хтјели да убију
И чија више страдаше огњишта.

Ови су били на правој страни,
Они су имали истину своју,
Ко се на крају од кога одбрани
И чије су жртве у већем борју.

Први су друге маћином звали,
А други првима: Идите тамо!
Ви овдје нисте ни постојали
Од када ми за прошлост знамо.

Ја вас више не сматрам братом;
Урла трећи из петних жила,
Наша ћу права бранити ратом,
А правда је тамо гдје је и сила.

И тако сваки за своје атаре
Далеко у некој хладовини
Крвљу исписаше мемоаре
Лажно свједочећи о истини.

Кроз двоглед посматрах историју
И још ми увјек јасније није,
Чију ли ће прошлост да убију
Од биједне наше, три историје.

СТЕВАН КРСТИЋ

ДЈЕЦИ СВИЈЕТА

*Ж*елим да истјерам тугу
из свих срца дјечијих
и да никад не буду тужна
због болесних хирова нечијих.

Желим да се не ремети радост
када се дјеца у миру играју
да им не силази осмијех са лица
и да се кроз пјесму радују.

Желим да другарство дјеце
и пјесма трају дуговјечно
да их радост свуда прати
да свако дијете буде срећно!

МИЛАНКА ФИЛИПОВИЋ

АСКА И ВУК

О, знала сам кад умрех за тебе
јунакиња последњега чина,
да покровом мојим савест бришеш
вратићеш се на место злочина.

Ал' покров су мртве руке стегле
само кикот жив је и разбија,
непрозирној тами самољубља
ништа није могло да засија.

Бејаш Аска, ти вук вечно гладан,
ком чељусту гајиле су наду,
да ће тако нежну и веселу
појести је у једном комаду.

Плесала сам на стрмој литици
немогуће чинећ' пируете,
само уздах дивљења да отнем
за шта живе глумци и поете.

Све се сурва и у бездан оде
сам прогласи себе за јунака,
кити се мојом кожом белом
одлазећи лавиринтом мрака.

О, знала сам, кржави курјаче,
и не хтедох себе да сахраним,
да ћеш доћи кораком проклетства
сад ја твојом крвљу да се храним.

О, знала сам, али ми не треба,
мене моје песме оживеше -
радујем се што у твојој тами
нежна Аска даноноћно плеше.

ОЛИВЕРА ШИЈАЧКИ

* * *

Ј ле, на дрвећу
лутке уместо цветова -
моје детињство.

Прошла сам кроз парк.
Нигде да нађем жут лист -
моју биографију.

ЉИЉАНА ПЕТРОВИЋ

* * *

П ролећни ветар -
за новинама
трчи човек.

На путу
нит паучине -
заустави ме.

ЉУБИЦА ВУКОВ ДАВЧИК

* * *

Ј упнуше врата -
у кућу пре гостију
мирис ђурђевка.

Млади монаси
из манастира износе
Ускршња јаја.

САЊА ПЕТРОВИЋ

* * *

*П*одневно сунце.
У сенци детелине
скрива се мрав.

Грану ринглова,
час лево - час десно,
њише ветар.

АЛЕКСАНДАР ОБРОВСКИ

* * *

*П*утнику низ пут
заклон од сунца -
дуга сенка јаблана.

Нечујно низ реку
промичу светла.
Брод између врба.

Блесак муње
угаси светло у кући -
сва деца на прозору!

БРАНИСЛАВ ЂОРЂЕВИЋ

* * *

*У*глачан камен -
- киша спира трагове
ходочасника.

Ромиња киша...
Ветар њише ли њише
празну љуљашку.

Сакупљам лишће
са гроба мога оца -
- ветар са суседног.

ГОРАН ПОЛЕТАН

* * *

*У*спуцалу земљу
окопава сељак -
за њим и птице.

Стари зидни сат
откуцава поноћ -
цврчак још цврчи.

Испод тезге
разбијено ускршње јаје
кљуца голуб.

ВИТОМИР МИЛЕТИЋ ВИТАТА

* * *

*Н*а пијачној тезги
упорна оса изабра
најлепши грозд.

Између столова
протрча мали гуштер -
за њим и конобар.

Врели летњи дан -
испод клима уређаја
купа се гуштер.

ЗОРАН АНТОНИЋ

* * *

*Ц*рвену булку
у пољу зрелог жита
таласа ветар.

На свежу хумку
паде прва пахуља -
и дечја суза.

Златиборска ноћ -
у језерским таласима
нестаје месец.

СЕЛИМИР ДЕСПОТОВИЋ

СУНЧАНИ ОСМЕХ

Сунце дозвољало
пчеле на гозбу у
гране липе

Заронило
сунце у језеро
да се окупа

Куће крај мора
у сваком прозору
по једно сунце

Крије се сунце
види се па не види
иза облака

Раног пролећа
осунчана кајсија
белу хаљину обукла

Игра сунца
с таласима реке
заносно лепа

Одлази река
сунчани погледи
остају у води

Ранога јутра
пљушти осмех сунца
речном долином

Сунчани осмех
грли планински врх
сребрених бреза

Црвенило заласка
сунце нам поздраве
осмехом шаље

МИЛАНКА МОМЧИЛОВИЋ

ЦИКЛУС ПЕСАМА "ЧЕЖЊА"

Старица љуби
урамљене слике
уместо деце.

Кроз прозор вире
тужне очи старице -
узалуд нада.

Две жуте дуње
за сина из туђине
већ натрулиле.

Поштар озари
старачко лице мајке -
писмо од сина

Мајко, волим те!
пише у писму сина -
сузе га квасе.

АНГЕЛ ЧОРТОВ - АНГАР, СОФИЈА

**ЈЕСЕН МОЈА,
МОЈА ЗЛАТНА ЈЕСЕН!**

*Ј*есен моја,
моја тужна јесен!
Златна јесен, тиха, занесена!

Ми са тобом
волимо се јако,
јер смо слични, и то итекако!

Тужан вјетар
твојом земљом дува,
исти вјетар - моје душе руво!

Твоји су облаци -
моје крхке мисли:
биједне, безнадне и жалосне.

Твоје кише -
то су моје сузе:
од увреда и гњева исплакане.

У теби ријетко
грије сунце весело -
у мени ријетко се весеље разбуктава.

Ти, помало,
бићеш опет занесена,
ја, помало, бићу опет жалостан.

.....

(Превео са бугарског језика Иван Д. Тоџалски)

АЛТЕНКА САПУНЦИЕВА - АНИ, ЛОВЕЧ

ВЕРНА ЉУБАВ

*16. "Ако ли ти рече: нећу да идем од тебе,
зашто ишћо те љуби и дом твој, јер му је
добро код тебе,*

*17. тада узми шило и пробуди му ухо
на вратима, и биће ти слуга довијека; и
слушкињи својој учини тако."*

(Петта књига Мојсијева, гл. 15, ст. 16/17)

У Христовим је годинама наша Љубав.

Чудим се, да ли да је оставим живу
или да је сахраним?!

Већ мрвица ми није доста,
а хлеб ће ми бити горак цео
од злих језика гмизаваца.
И од грака кукумавки.

У Христовим је годинама наша Љубав.

Да ли да је оставим живу или да је сахраним?

А планину Аполонових муза
смо освојили заједно.

Очима грлимо

далека поља и брда.

И радујемо се сваком нашем

сјајном јулском јутру.

У Христовим је годинама наша Љубав.

Ако је не оставим живу и ако је сахраним,
зар нећу изгубити кључ песама?

И ако га изгубим,

да ли ћу га поново у животу наћи?

Твоја минђуша на мом уху сија!

.....

(Превео са бугарског језика Иван Д. Тоџалски)

ПАВЕЛ БОРЖУКОВ, ТРОЈАН

СНЕГ НАД КОСОВОМ

Пристиже моје детињство
на санкама -
право са неба,
са овим снегом,
опет исти балкански анђели
бели покров пресавијају.
Без гнезда маште круже -
бескрилне ластавице беле,
озлеђене, не могу да полете,
у јарак падају.
А снег синцире плете -
не три, но пет синцира робљем,
од смрти навезених,
и пет балканских Краљевића Марка
од детињства свога чекам
буздоване да размахну.
Тако дуг је зимски полусан
на падинама Балкана,
па само мртви будни стоје,
чекајући вазнесење.
А буздовани рђају
на дну Косова поља -
пет столећа већ Марко чека
петорицу једнокрвне браће
да заједно узјашу коње.

.....

(Превео са бугарског језика Иван Д. Тојалски)

ЕРИХ ФРИД

ЗА КРАЈ

Као дете сам знала:
сваки лептир
кога спасим
сваки пуж
и сваки паук
и сваки комарац
свака буба
и свака кишна глиста
ће доћи и плакати
када ме покопају.

Једном од мене спасени
Више не могу умрети
Они ће сви доћи
на мој погреб.

Кад сам одрасла
Схватила сам:
То глупост је
Све ћу их надживети
нико не долази.

Сад у старости питам се
Ипак ако их све до задњег спасим
Да ли доћи ће можда двоје или троје?

(Превела са њемачког језика Слађана Николић)

ЧАСОПИС *КОРЕНИ* И ПРИЈАТЕЉИ

Часопис **Корени**, у свом двоброју 23-24, који промовишемо у Бијељини, још једном је конкретизовао иницијативу његове редакције о обнови пријатељства и сарадње са градовима збртимљеним с Кумановом, из ранијих заједничких југословенских простора и шире. Након успешно остварене сарадње са **Вараждином** и **Панчевом**, односно са њиховим културним гласилима *Вараждински књижевни зборник* и *Свеске*, овај број истиче најновији догађај: појаву часописа *Корени* овога пута заједно са прилозима и рубрикама бијељинског часописа *Српска вила*.

И да подсетимо: *Корени* је конципиран као часопис за књижевност, културу, грађанска питања и науку. Почео је да излази у јануару 2002. године, од када датира његов први број, као издање **Друштва за науку и културу "Парадигма" из Куманова**, иницијативом публициста **Димитра** и **Игора Масевских**. Овај број часописа говори о његовом перманентном квалитету и о новинама које се уводе у односу на концепцију саме публикације, као и о односу на концепт *часописа у часопису* (magazine with magazine). У овом случају бројем бр. 23-24, са прилозима бијељинског часописа *Српска вила*, инкорпорираним у кумановском полијезичном часопису *Корени*! Где ми овде видимо смисао ових приближавања, преплитања, сарадње... У процесима узајамних упознавања и разумевања, односно у самом интеркултурном сусрету књижевности као битном елементу сваке националне културе, у себи више или мање потенцирано инкорпорира саму постављеност те културе према свим осталим, па и према сродним културама, као и сам њен сусрет са другим културама, које истовремено означавају компаратив и спознају. Све ово представља начин, покушај да се говори уз прилоге македонских књижевних остварења о комплексности и суптилности односа према **словенизму**, **славизму**, *југословенизму*, према југоисточно-европском простору као категорији која у себи спаја две противречне тензије: блискост, сродност, с једне стране, али и поглед према другим културним срединама као на "другост". У македонској књижевности ова слика о словенизму или (југо)словенизму има амбивалентни карактер: с једне стране то је слика о нечему *другом*, до извесног степена *шућег*, а с друге

стране то је слика о себи, донекле о свом *извору*, и о једном свом, одређеном базичном слоју одакле креће потрага ка изградњи сопственог идентитета. Ове интеркултурне везе на малом простору, у сада већ одвојеним државама, вибрирају као истинска интеркултурна дијалогска релација. И на овом малом културно-језичном простору требало би да подразумевају узајамно поштовање, толеранцију, разумевање, познавање, али која још увек представља жељени облик релације, према коме треба стремити и проносити иницијативу о њеној обнови и изградњи. Поновно успостављање донекле прекинутих, од раније успостављених веза које су подразумевале економске, културне, пријатељске сарадње између наших, сада већ одвојених држава и градова! Ово стање можда бисмо могли да сагледамо као предност и на једном ширем плану.

Оно што би требало посебно да подвучемо у вези с валоризацијом часописа *Корени* у међународним оквирима, је његово укључење у међународну асоцијацију - Мреже престижних часописа из области културе у Европи - EUROZINE NETWORK у Бечу од 2003. године. Главни уредник мреже EUROZINE - **Карл Хенрик Фредериксон** позива се на етаблиране националне часописе који морају да продуже мисију у процесу стварања квалитетног европског јавног простора. Право што то тражи је кретање у правцу отворености и воље у интерпретирању њихове новинарске и публицистичке одговорности у светлости нове ситуације. Тачно такав концепт практикује часопис *Корени*, који је отворен за националне и мултиетничке теме, за љубитеље писане речи, руком афирмисаних писаца, аналитичара и публициста из земље и иностранства, као и из сродних и блиских, суседних културних простора. Књижевна периодика је својеврсни репер о достигнућима конкретне културне средине. Зато, велика су настојања у изградњи и одбрани аутономног простора преко искрене жеље о неусиљеној комуникацији, заснованој на књижевним и уметничким, а не на ванкњижевним, политичко-манипулативним и логоцентричним основама. И можда потешкоће (економског, социјалног, па и политичког карактера) са којима се суочавају наше две средине, изоштравају наш национални дух, али и колективну љубав према самима себи, што је истовремено и једини пут напред, према речима словеначког новинара **Петра Рака** у његовом прилогу овом броју *Корена* под насловом *Портрети из живота једне нације!* Због тога што демократско друштво, према речима Емила Сиорана, нуди другачију замку, кад каже: "Дугорочно гледано, време је на страни нација које су угњетаване и које акумулирају моћ за будућност и наду; будући - чему би се надао човек који живи у слободи и илузији моћи да је живот чудо које нема шта да понуди; рај и гробница нација у исто време." Животу

недостаје значај без демократије, али демократији недостаје живот. Модерна друштва демистификована, десакрализована и кастрирана због претходних теолошких и идеолошких недостатака данас су осуђена на тиху декаденцију и споро умирање. И то је друга страна медаље.

Неколико речи о интегрисаности *Српске виле* и *Корена*! Овакав концепт часописа у часопису дешава се у броју 24 бијељинског зборника, и броја 23-24 *Корена* (једно интересно поклапање). У часопису *Српска вила* публиковани су најразличитији текстови, груписани у више рубрика у којима се уочава разноликост у односу на тематске преокупације, књижевне сензибилитете, естетске критеријуме, што само по себи чини часопис интересантнијим за ширу читалачку јавност. Интересантно је сагледати препознатљиве рубрике *Корена*: *Амбијент*, *Мозаик*, *Изблици*, *Ликови*, *Настањани*, *Личности*, *Минајто* у једној симбиози кроз квалитетне прилоге бијељинског часописа преко његових рубрика *Јубилеји*, *Огледи*, *Поезија*, *Проза*. Часопис *Српска вила*, према подацима главног уредника др Цвијетина Ристановића, у континуитету излази од 1995. године. Посебно треба изтаћи да је његов први главни уредник проф. др Сава Ђеклић, дугогодишњи амбасадор Босне и Херцеговине у Р. Македонији. И оно што овде посебно хоћемо да подвучемо, а односи се на саме почетке *Српске виле*, они коинцидирају са тешким ратним временима на простору Босне и Херцеговине, када су интелектуалне снаге имале додатни мотив обједињења у одбрани од дезоријентације и неизвесности. У та времена своје прилоге у *Српској вили* публиковали су етаблирана имена из области књижевности и културе: **Добрица Ћосић**, **Љубомир Тадић**, **Матија Бећковић**, **Мирослав Пантић**, **Милован Витезовић** и многа друга имена. Зато је и нама посебно драго што часопис, који је стекао свој реноме на простору Републике Српске, Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе, данас је пред нама, инкорпориран са својим прилозима у часопису *Корени* и на македонском књижевном простору. У овом концепту препознајемо драгоцену покушај да српска књижевност и култура, неретко присутна у нашој културној средини, на најбољи начин буде представљена и македонској културној јавности. Иначе, сами текстови се жанровски приклањају есејистици, историографским тематима и дискусијама, кратким причама и поезији. У самом броју препознају се истакнута књижевна имена из области **критике, есејистике, науке о књижевности** из обе књижевне средине, велики број од њих реномирана имена из области књижевности, други у великој мери познатији српској, односно македонској или кумановској читатељској публици.

И оно што је била првобитна интенција Друштва за науку и културу "Парадигма" - у процесу ангажмана целокупног креативног и интелектуалног потенцијала града Куманова, као и реномираних сарадника са ширег подручја Македоније, преко овог интегративног броја са бијељинским часописом *Српска вила*, доживљава се као још један креативни корак даље, чиме се часопис *Корени* квалификује као ангажовани, будни и актуелни за догађаје и процесе и изван граница Македоније. На крају, хтели бисмо истаћи да ова интегративна презентација наша два броја, омогућава један посебан сусрет са књижевним стваралаштвом и ауторским опсервацијама о суштинским и актуелним темама које се преклапају више или мање у свим подручјима у ранијим југословенским просторима. Можда тек у најновијим текстовима из ових средина пронаћи ћемо значајне теоријске, методолошке, информативне референце, без могућег багажа познатијих као идеологизација и политизација. А задовољство за њихово истраживање и читање препуштам Вама!

Маја Јакимовска-Тошић

МЛАДИ ДУЧИЋ И БИЈЕЉИНА
(Љиљана Лукић: *Кључар чудне љепоше - Рани Дучић*
(1874-1901), Завод за уџбенике и наставна средства,
Источно Сарајево, 2008)

Бећ самим насловом и поднасловом (*Кључар чудне љепоше - Рани Дучић, 1874-1901*), а нарочито уводним текстом и закључним разматрањима, **Љиљана Лукић** је прецизно назначила чиме се њена књижевноисторијска студија бави. Уз то, и сам поглед на садржај, поред тога што ће подстаћи читаочеву знатижељу, указује на свеобухватност и аналитичност обраде материје која је била у фокусу њене пажње, па чак, могло би се рећи без бојазни да се погријеши, и на страственост која је пратила њено истраживање младости *принца српских пјесника* и његових пјесничких импулса и досега у фази раног стваралаштва.

О Дучићевом животу и дјелу написане су и објављене многе књиге, његово дјело освјетљавано је и разматрано у контексту савремене српске књижевности и српске поезије уопште, њиме су се с подједнаким жаром бавиле **књижевна наука и публицистика**, налазило се и налази се у жижи интересовања књижевних критичара, теоретичара и историчара књижевности, као и публициста који помно биљеже импулсе времена, али један од најзначајнијих српских пјесника свих времена и даље остаје неисцрпна инспирација за разноврсна истраживања и проучавања.

Љиљана Лукић одлучила се за области које ни до сада нису биле занемариване, али у којима је остало највише изазова за оне који са задовољством и упорно трагају за још неоткривеним или недовољно у нашу књижевну науку ужљебљеним подацима, за мање познатим, у контексту свеукупних књижевних збивања или у Дучићевом животопису недовољно наглашеним чињеницама - Дучићево рано стваралаштво **и живот у Бијељини**. Ауторица наводи да **Милош Милошевић** у своју књигу "Рани Дучић" ("Светови" - Нови Сад, "Октоих" - Подгорица, 1993) није уврстио цјелокупно Дучићево поетско и прозно стваралаштво из раног периода, те да се о Дучићевом боравку у Бијељини писало сасвим мало и узгред, па отуд, поред осталог, њено интересовање за ове теме.

Увјерена да ће баш у тим областима наћи највише инетересантне грађе, она се латила посла који је трајао годинама и - судећи по студији која је пред нама и која читаоцу нуди добро организовано, зналачки систематизовано, на поузданим, често досад непознатим подацима засновано, занимљиво штиво - **уродио плодом**. Тако је настала књига која ће, сасвим сигурно, побудити велику пажњу и међу књижевним сладокусцима, и међу такозваним обичним читаоцима, нарочито онима који желе да сазнају више детаља из живота аутора дјела које воле.

Након *Увода*, у поглављу *Друштвене прилике и Дучићев рани животињи ђић (1874-1901)*, Љ. Лукић, уз коришћење обиља података, описује прилике у Босни и Херцеговини у другој половини XIX вијека, да би након тога већу пажњу посветила енигми која прати датум и мјесто рођења Ј. Дучића (да ли је рођен 1871, 1872, 1873. или 1874. године, да ли у **Хрупјелама** или **Подгљивљу**), при чему консултује мноштво докумената и обимну литературу, затим породици (посебно пјесниковој пажњи и љубави према родитељима и сродницима и ламентирању над тим што није створио своју породицу, исказаном у писму сестри), његовом завичају - Требињу и Мостару (истичући да је сам Дучић наглашавао значај средине на формирање и карактер личности), те школовању у учитељским школама у **Сарајеву** и **Сомбору**, када се наставља у Мостару започета његова књижевна сарадња у тадашњим часописима (*Голуб, Јавор, Невен, Босанска вила, Нова Зетна, Босанско-херцеговачки источник...*)

У овом поглављу, сасвим разумљиво, највише пажње посвећено је Дучићевом боравку у Бијелини, а тим што је ауторича, користећи обиље доступних статистичких и других података, претходно описала тадашње прилике у овом семберском граду, у који ће као млади учитељ, будући велики пјесник и дипломата, стићи **у јесен 1893. године**. Уз коришћење његових писама, забиљешки и тада објављиваних литерарних остварења, докумената и неких сјећања, пластично је приказан од године краћи Дучићев школски и културни рад у овом граду, све док му, због "сумњивог" утицаја на млади нараштај и у полицијском претресу стана пронађених пјесама **"Ој, Босно"** и **"Отаџбини"** (рјешењем Земаљске владе у Сарајеву од 10. јула 1894) није забрањено вршење учитељске дужности у српским школама у Босни и Херцеговини. Не треба ни наглашавати да су посебно интересантне странице о Дучићевој највећој љубави, **Магдалини – Маги Живановић**, којој ће, касније, бити посвећен и посебан одјељак у овој књизи.

О потоњем Дучићевом боравку у Сарајеву, Мостару и Житомислићу сазнајемо углавном из писама која шаље својој дјевојци Маги у Бијелину. Коначно, опис поновног, петогодишњег боравка

у Мостару, гдје је декретом Земаљске владе из децембра 1894. распоређен на радно мјесто учитеља, неминовно се уклапа и у књижевну историју. У Мостару тада дјелују **Алекса Шантић, Светозар Ђоровић, Атанасије Шола, Авдо Карабеговић, Осман Ђикић** и још неки књижевници и њима се придружује Дучић који, по тврдњи Љ. Лукић, након извјесног "затишја", почиње поново да пише. Тада (1896) почиње да излази и часопис "Зора" који уређују Ђоровић и Шантић, у чијем ће трећем броју Дучић почети сарадњу пјесмом "Пут", а у трећој години излажења ући у уредништво.

Наслов трећег поглавља *Књижевни рад (1886-1901)* јасно указује на то да се у њему Љиљана Лукић усмјерила на изношење података и анализу најранијих Дучићевих (поетских и прозних) књижевних остварења, класификујући то стваралаштво на најраније (од јануара 1886. до септембра 1893), затим на рано (од септембра 1893. до априла 1894), на мостарски период (април 1894-1899), разврстано по годинама) и на женеvски и париски период (1899-1901).

Стрпљиво и пажљиво, добронамјерно и благонаклоно, аналитички и с љубављу, ауторица информише о раним литерарним радовима Ј. Дучића, али их истовремено и анализира, указује на њихове вриједности, не скривајући ни честу неумшност полетарца. Успјела је да пронађе неке до сада неоткривене прозне и поетске текстове овог аутора, што књижи даје посебну вриједност.

Од прве Дучићеве објављене пјесме (*Самохрана мајка*, "Голуб", Сомбор, 1886), па до последње из раног периода стваралаштва, написане и објављене 1901. године (дакле, у женеvском и париском периоду) ауторица свакој посвећује дужну пажњу, наводећи између осталог и гдје су објављене, што је свакако занимљиво читаоцу, али и врло добар путоказ будућим истраживачима раног Дучићевог стваралаштва. У овом поглављу нашло се мјеста и за пригодан текст о несуђеној пјесниковој сапутници, првој бијељинској пјесникињи Магдалини - Маги Живановић, која је инспирисала и његово рано, али и касније љубавно стваралаштво.

Вриједност закључних разматрања је и у томе што - поред констатације да Дучићева рана поезија има само релативну вриједност, као грађа за проучавање његовог пјесничког развоја - указује и на рани прозни рад овог пјесника, који је писао и објављивао цртице и приче, затим на његове критичке приказе књига домаћих и страних аутора и на **његове прве преводе**. Дучићу као доминирајућој личности српске модерне поезије претходио је рани Дучић из кога се развио потоњи бард српског пјесништва. У том контексту занимљиво је посматрати његову рану поезију. То, не само у *Закључку*, прецизним ставовима, уз навођење мишљења и

оцјена познатих наших књижевних критичара, показује и доказује Љиљана Лукић овом студијом.

Пети дио књиге садржи *Додајке* - фрагменте драгоцених критика о раном Дучићу, факсимиле Дучићевих писама и биљежница, прилоге у периодичној штампи и књигама, коришћену и консултовану литературу, занимљиве фотографије, регистар личних имена... Све то овој књижевноисторијској студији, вриједном дјелу страсног и поузданог истраживача, даје посебну вриједност.

Љиљана Лукић сакупила је све (или готово све) пјесме и прозне радове, књижевнокритичке приказе и прејеве које је Дучић написао и објавио у младости, па би била права штета да се све заврши књигом *Кључар чудне љепоше*. Књижевна јавност би сигурно била обрадована књигом у којој би се нашло цјелокупно Дучићево рано стваралаштво, са свеобухватним предговором какав се од ове ауторице и може очекивати. Знатижељна читалачка публика би такође прихватила посебну књигу о боравку младог Јована Дучића у Бијељини, о чему Љиљана Лукић има обиље података и докумената. Коначно, будући да је она не само књижевни критичар суптилних осјећања, него и врстан приповједач чија проза одише лирским тоновима, од ње би се (или од неког другог аутора) могла очекивати занимљива белетризована прича, заправо узбудљив роман о необичној љубави Јована Дучића и прве семберске пјесникиње Магдалине - Маге Живановић, која је дала печат цјелокупном љубавном пјесништву *пјесничког принца са Требишњице*. Такав роман би, несумњиво, имао бројне читаоце.

Ранко Павловић

РОМАН О ПОСЛЕДЊЕМ КРУГУ ЖИВОТА
(Тихомир Несторовић: *Теодор*, Прометеј,
Нови Сад, 2008)

Ово је четврти роман **Тихомира Несторовића**, аутора пред којим су широко отворена врата српске књижевне сцене.

У време кад роман у српској књижевности доживљава промене садржине и форме, у складу са новим рецептивним захтевима читалаца, кад се битно мења однос аутора према избору тема, према језику, обликовању романескне грађе и поетским координатама, кад роман престаје да буде епска слика света и постаје исказ лирског доживљаја аутора и његове субјективне пројекције живота, Несторовићеви романи добијају све боље место у издавачкој и књижевној продукцији. Разлоге налазимо у томе што излазе из оквира класично схваћеног жанра романа, мењају приповедни поступак склапањем целине од низа сегмената мозаичког карактера, с посебним акцентом на укидању праксе хронолошког праћења ликова и догађаја. Тако и они, као и романи многих других аутора, суштински доприносе иновирању романескне структуре и осавремењавању књижевног текста.

Осим књиге прича, путописне прозе о **Дрини и Подрињу**, Несторовић је објавио и романе **"Миона Брочанска"**, **"Двије доле"** и **"Јана"**, трокњижје које смешта радњу у препознатљив, али недовољно књижевно описан историјски и просторни миље - Подриње. Вредност трокњижја се не исцрпљује у стварању уско схваћене слике завичаја, него у широко заснованој митској слици љубави, као општој судбинској теми, уз коју, ненаметљиво, писац даје слику живота у историјском времену.

Јунаци Несторовићевих романа најчешће нису производ пишчеве имагинације, **него обични, стварни људи из народа**, склони узлету и паду, наглашено сензибилни, а као личности дефинисани одговарајућим етичким кодексом, понекад директно преузети из стварности, уз функционалну литераризацију карактера и улоге у догађајима. Читалац се брзо везује за судбину ликова и мозаички ток догађаја пошто их писац психолошки врло успешно спаја са савременошћу која се, поред осталог, огледа у одговара-

јућим обичајним и историјским околностима. Ретроспекција је главни метод асоцијативног и добро утемељеног приповедања.

У претходним романима ретроспекцијом је Несторовић описао неостварену љубав, страсну и слепу, која поништава људску срећу, али и време и догађаје из Другог светског рата и рата у Босни 1992. године, као опште страдање људи и поништавање свега што вреди у животу. Да би све то склопио у што обухватнији мозаични романескни приказ, служио се, повремено, и описима веровања и обичајне традиције српског народа. Добијали смо тако једно врло комплексно а читљиво приповесно штиво.

И романом **"Теодор"**, као и претходним романима, Тихомир Несторовић осавремењава романескни поступак мозаичким елементима приповедања, карактеристичним за ово време промене жанровске структуре, с тим што своје приповедачко време проширује до наших дана, до пролећа две хиљаде прве године, у којој су главни лик *Теодор - Тео Видовић*, добровољни изгнаник из завичаја, вођен успоменама и жељом да што мирније затвори последњи круг живота, враћа се из Америке у Београд и Рачу.

Теодор је, пред рат 1941. године, био виши службеник "Бродске агенције" у Рачи. Лађарио је Савом до Београда и назад, упознао ђуди реке, живот и целу галерију ликова из врло разноврсног социјалног миљеа, који су своју судбину везивали за Рачу и "Белу лађу", лађаре, чамције, сељаке, Цигане, проститутке, честите жене - домаћице, даме, трговце, шверцере, коцкаре, преваранте, официре, војнике, кафеџије, бећаре, барабе. Упознао је и *Дрену*, жену капетана Поп-Марића, која ће га очарати лепотом и потпуно загосподарити његовом судбином. Имали су обоје по двадесет две године. Довољно да му као млада и занемарена официрска жена, падне у наручје, а онда се, без њему видљивог мотива и разлога, заувек удаљи из његовог живота.

Рекло би се, сасвим обична љубав, нимало инспиративна за преплет романескних збивања. Показаће се, међутим, у датом историјском контексту, и у Несторовићевом вешто вођеном поетичном поступку, да је реч о атипичној љубави и појави. Писац уочава њену судбинску вредност, приказујући је чиатоцу као могући интензивни догађај сна и душе и у најпознијим годинама живота.

Теодор је осећао да не управља својим животом, да се, због Дрене, никад није остварио као личност: ни у рату, у који га је мобилисао капетан Поп-Марић, нити у заробљеништву у Немачкој, где заједно робују - све се бојећи да муж однекуд не зна тајну, или да га је Дрена заборавила. Због тог осећања, из заробљеништва се не враћа у отаџбину, већ бежи **преко океана у Америку**. Упркос томе што се два пута женио и дружио са многим

женама, заувек остаје сам. У Детроиту оснива, чак, и самачки хотел. Сећање му не да мира. Прогони га непрестано магновени сан љубави, Дренина никад до краја доживљена љупкост, лепота и чулност. Сећање на љубав коју и као старац доживљава младачки тера га да се врати у Београд - у исти хотел и исту собу, на место растанка, па у Рачу - где је остала младост и пролазни живот. Показаће се да ни тај повратак осамдесет двогодишњака неће вратити спокој, већ само продубити сазнање о пролазности свега, осим љубави.

Тихомир Несторовић, у пролазности свега, сугерише вечност љубавне страсти и патње, медитирајући о њој као о изненадној појави која измиче контроли разума и оставља трајне белеге. Нема више ни оног Београда - већи је и многољуднији. Нема, схватамо, ни Раче - нестала је. Нестале су из живота лађе, лађари, путници, рачански сокаци, драга места и ликови. Ништа из младости није више на свом месту: ни Дрена, ни последњи Теодор у Видовићима. Сви други Теодори - прадеда, деда, отац - погинули су у ратовима. Он не погину у рату, али цео дуги живот гине од љубави, суочен са истином коју не признаје: **да је све пролазно, неизбежно.**

А у роману сви су и све је прошло. Остала су само сећања и последњи круг живота који ће главни јунак, после свих сазнања и суочавања са неминовношћу, ипак, лакше затворити, мада мучен непотврђеном чињеницом да је Дрена родила његову кћерку.

Роман "Теодор", исприповедан у првом лицу, у "ја форми", дело је које изнова обелодањује приповедачке врлине аутора, испољене у претходној приповедној прози и романескном трокњижу. Несторовић је врстан романсијер, искусно потврђен зналац тајне писања. Његово течно приповедање плени пажњу читаоца лепотом реченице, обогаћене многобројним асоцијативним местима као елементима личне везе са текстом. Као мало ко он уме да препозна функцију описа природе и појава. На пример, речне матице, брзака, лимана, вртлога, спрудова и ветрова, устоке, кошаве, северног и јужног ветра и да им удахне изражајну моћ, спајајући предметно и чулно, виђено и наслућено, у слојевима испод појавног, у сфери стварности и домишљеног. Наглашена је, при томе, његова способност да у стилу најбољих српских реалиста прикаже утицај природе и појава у њој на психу ликова чији живот прати. Том се способношћу, вероватно, може објаснити како успева да успостави приповедачку везу између документарног и имагинативног, која му служи у поступку литераризације стварних ликова као незаменљивог средства стварања литерарне атмосфере. Језик је посве прилагодио времену о коме пише и ситуацијама које пресликава из стварности или их домишља.

Местимични описи природе и атмосфере на **"Белој лађи"**, у заробљеништву и у разговору са изгнанником у Детроиту Станком Равњаком спадају у ризницу успјешнијих описа у српској прози. Местимично су ванредно успешни описи Београда и Раче, оне Раче из успомена прожетих снажним доживљајем њиховог усудног утицаја на судбину.

Вешто развијајући причу у неколико приповедачких планова, Несторовић је остварио слојевит приказ судбинског утицаја љубави на живот човека, превodeћи вечну загонетку у сфере реалног доживљаја. Напоредо је осликао и живот у социјално запуштеној а ипак носталгичној средини, судбинске догађаје рата, капитулацију Војске Краљевине Југославије, живот у заробљеништву и добровољном изгнанству у Америци. Дао је уверљиву слику пролазности свих ствари.

И овај роман, као и претходни, отвара кључно питање Несторовићевог романескног поступка: отуд толико емотивних веза чиатоца са ликовима и флудом који зовемо приповедно блиско описаним током догађаја? Одговор није тешко наћи:

Тихомир Несторовић има нарочито изражен смисао за уочавање и описивање психичких манифестација људске личности, посебно емотивног слоја. Привлачи нас и његов романескни текст зато што уме да наше "појединачно" опише као "типично и опште", служећи се исказно блиском реченицом, којом преводи појединачни емотивни језик интиме на језик универзалне комуникације.

Уверен сам да се романом "Теодор" богати савремена српска књижевна продукција.

Љубомир Ђорилић

У КОЧИЋЕВСКОМ САЗВЈЕЖЂУ
(Грозда Регодић: *На крилима развигора*, Задужбина
”Петар Кочић” Бања Лука – Београд, Графомарк,
Лакташи, 2007)

Постоје људи који изузетношћу своје личности, снагом мисли, ријечи и дјела, сугестивношћу учинка на своје вријеме утисну свему чега се дотакну рељеф легендарности. Трајнија од времена, истинитија од историје, легенда представља сукус искуства и памћења, његошевску ”зубљу вјечне помрчине” која не може догорјети ни сагорјети јер је сама свјетлост.

Такво једно језгро свјетлости, људске узноситости, поноса и мучеништва за остварење колективних идеала **био је Петар Кочић**, човјек оријаш, побуњени титан, стијена - ”ал’ крвава”. Са Кочићем је и Змијање и његов горштачки свијет овчара и мартолоза, вјечитих бојовника и пркосника, правдољубаца и мартира постало митска земља, и ријеч од заклетве. Издањак ”хајдучког горштачког племена”, сав стамен и чврст као ”од Кочића главице одваљен” писац је и као борац и као умјетник носио у себи нешто толико харизматично да се и данас чини попут пулсирајућег жаришта оне енергије која покреће утрнуле силе бића пружајући му конкретан циљ акције и мјеру људског прочишћења. О таквом Кочићу о којем се све зна, који за научнике али и његове жилаве горштаке нема непознаница јер је дио њихове заједничке душе и заједничке судбине, о таквом Кочићу одувјек се много писало, а ипак је још много остало обавијено тајном, неисказано, инспиративно чинећи конкретност једног живота умјетничким симболом сложених значења и далеких допирања. Научници: историчари, политолози, етнографи, социолози, психолози, културолози, критичари и теоретичари исписали су о аутору **”Јаука са Змијања”** тоне папира. Политичари, чак и они супротних идеолошких полазишта, стављали су га на своју борбену заставу, заклањали се иза његових широких леђа и грмљавине гласа од којег су одјекивала брда и тресли ”главати господини” у сабору воштаних фигура једног ”пољуљаног царства”. Али, у посљедње вријеме све више Кочић је литерарна инспирација умјетника. Он је и јунак

романсираних биографија (Бановић), драмских комада (Миличић), пјесничких збирки (Ђаковић, Вуколић, Рисијевић), сонетних вијенаца (Вујковић, Стевка Козић - Прерадовић), хаику стихова (Плавшић) и да не набрајамо даље јер је таквих остварења из дана у дан све више. При томе писци настоје да се извуку из уобичајених, временом потрошених поетско-прозних форми и да се испоље у облицима који Кочића и кочићевску тему могу дочарати у друкчијем обасјању, синтези колективног памћења и субјективне имагинације, познате "приче" и нових обликотворних поступака њене литерарне реализације.

Гдје овдје смјестити дјело разиграног наслова *"На крилима развигора"* Грозде Регодић? Њено име није непознато широј културној јавности. Јер, ова вриједна жена, дугогодишњи просвјетни радник, испољила је разноврсна интересовања и имала довољно енергије и умијећа да одговори на бројна питања која су заокупљала не само њу лично, него и људе са којим дијели исти простор и исто животно вријеме.

У њеној библиографији доминирају наслови методичко-дидактичког усмјерења (досад њих седам) и то не само она која се односе на примјену интерактивне методе у настави матерњег језика, процесу у којем она, помало шематизовано, сугерише "корак" у микроартикулацији часа, степенује задатке по сложености, усаглашава индивидуални и колективни ритам усвајања наставног градива. Грозду интересују и друге релевантне активности преко којих школа остварује своје поливалентно позитивно дјеловање на ужу и ширу околину, на културну климу времена. Зато ће се на страницама њених бројних књига наћи и садржаји и облици организовања родитељских састанака, извођења ваннаставних активности, припремања и осаживања ученичких приредби, васпитања кроз рад и радом, игром и дружењем.

Но, то није све. Иако свој посао обавља са много душе, не можемо се отети утиску да у Гроздином наступу доминира разум и дисциплина, усредсређеност на циљ који је увијек конкретан и користан, који намеће много рада и стрпљења, али не доноси спектакуларне резултате. Као што је школска свакидашњица била њен стални радни подстицај, тако је и **жива веза** са завичајем, врлетним Змијањем које, пред налетом новог доба, пред струјом и асфалтом, схватањима и облицима живота који све убрзаније потискују запамћену слику вучарног предјела засутог небеским палветнилом о снијежним сметовима, **веза** са свијетом који је живио од пркоса и поштења била пресудна о свему о чему је размишљала и што је чинила. Та веза била је подстицај оних дјеловања у којима Грозда открива своју наслијеђену "кочићевску жицу" модификовану временом и сензибилитетима женске душе.

Кочић је, познато је, под утицајем **Јована Цвијића**, између бунтовања и тамновања, нашао времена да се позабави етнографским изучавањем овог тада неистраженог, специфичног српског простора чију духовну климу образује спој стварности и легенде. Разапет бројним обавезама Кочић је поштено извршио свој патриотски задатак, али је "змијањска тема" остала још у много чему недоречена, провокативна за фокусирана монографска понирања какви су етномузиколошки списи и записи **Владе Ми-лошевића** или редови о естетичким и етничким посебностима змијањског веза у композитуму горштачке ношње **Владимира Вулина**.

Грозда је ту нашла простор за своје етнографско-литерарне садржаје обједињене у "Сазвучјима Змијања" поред којих је, као и поред двије раније објављене збирке пјесама "Олујна пролећа" и "Лет до дуге") пажња културне јавности прошла без заустављања.

Оправдање се могло наћи (а оно се увијек и налази) у чињеници да је Гроздина поезија била помало крута, невјешта, лишена еруптивне снаге емоције и језика. Она је била углавном коректна, а то значи да се ничим није издвајала из тока дневне продукције пред којом критика, плашећи се брзоплетих судова, остаје по страни препуштајући да вријеме каже своје. Али, у том очекивању падну у заборав ствари које накнадно, кад се најзад, као археолошка ископина, појаве у свом другом (накнадном) животу пред очима читалаштва заискре као открића. Такве појаве не дешавају се увијек неком другом. Чини се да понекад чак ни позната имена нису заштићена овакве "превентивне" шутње. Када се пред избејање овог последњег рата појавила "дјечја" збирка "*Рз Брзојрз и Чачкалица Софија*" Предрага Бјелошевића у којој је кориштена изражајна технологија спотова и цртаних филмова, дакле један микс слике, музике, кадрирања, звучне "жврљотине" које замјењују осмишљени, артикулисани говор јунака чији се родни лист везује за стрип и ТВ екран, позвани су остали без текста. Да се у збирци није налазила и "нацртана" поема "*Тужни принц*", ријетко би се ко могао присјетити овог остварења јер за собом готово и није оставило критичког трага. Кад се, међутим, стицајем срећних околности, "Принц" увукао у тијело лутка-представе, његова дуговјекост била је обезбијеђена. Дјело је доживјело велики успјех, чак и у међународним размјерама. И **Станко Ракита** по коме је, данас, у РС, највиша награда за остварења на пољу књижевности за најмлађе добила име, није запео за око оним који су "жарили и палили", давали пропусницу за књижевну историју или напосто игнорисали присуство оних који им нису били по мјери. Ракита, тако, није могао да напредује више од категорије "сапутника" без

обзира што је, у стиховима који су "процурили" у читанке и антологије, показивао нерв "рођеног дечјег песника".

Оваква помало дужа дигресија, међутим, није случајно (али ни намјерно) удаљавање од теме. Иако Грозда Регодић није сложила за дјечјег писца (у стиховима јој је недостајало даха и замаха) књига краћих проза "На крилима развигора" указала је да је "звјезда...рођена", да треба учинити онај потез који ће скренути пажњу на нов наслов да се не би изгубио у поплави коју ријетко ко пажљивије прати, у времену које је изгубило потребу за читањем. Срећа је била да се на самом почетку свог "јавног живота" (прије тога она је ношена у ненаписаном интимном споменару ауторичиних сјећања) књига сусрела са двојицом компетентних оцјењивача: књижевником **Ранком Павловићем** и критичарем **др Миљком Шиндићем** који су изrekli прегршт похвалних реченица које се односе на аутентичност доживљених пејзажа дјетета са планине, пуноћу и динамизам свијета суоченог са суровостима и љепотом горског окружења, свијета испуњеног осјећањем правде, моралним вриједностима које се неизмијењене, преносе с покољења на покољење, кроз деценије и вијекове.

Истакнута је и једноставност, спонтаност приповиједања, изнијансиран, некад пропашан, а чешће носталгичан емотивни тонус казивања, па затим сигуран потез сликара пејзажиате који има оштро око и поуздан кист који доживљај преноси у пуној снази и сугестивности.

Ови судови су прихватљиви. Њима нема шта да се одузме, али може, ту и тамо, понешто да се дода. Јер, "Развигор" посједује подстицајну дозу "отворености" која, сликовито, књижевну умјетнину представља као грађевину са безброј одаја и несабројем врата која знатижељнику (критичару) откривају увијек другачију боју и атмосферу њеног унутрашњег простора.

Начин на који списатељица дише и пише, препознаје своје стопе у времену, носи у себи кочићевско, дакле змијањско обиљежје. У животу ово двоје људи пониклих из истог националног и духовног коријена (сјемена), али удаљених баријерама времена и промјена, које, као таласи, неуморно засипају забором затечене облике живота, има доста биографских, али и других (менталних) подударности, наравно много мање него кад је у питању аутор "Јаука" и његов, ако не и најпознатији, а оно најпоузданији интерпретатор **др Миодраг Вулин** који, чак и у својој биографији, има неке аутентичне кочићевске епизоде које дјелују преписано као из књига староставних у којима је обиљежена судбина сваког појединачног људског створа.

Заједничко је, дакле, природно окружење, неизмијењен планински предео, "врлетна ћуд планина" застрашујућа у својој зим-

ској помама и очаравајућа у пленеру тимирастог плаветнила неба и даљине. Кочић је, познато је, одрастао у многочланој патријархалној заједници. Рани мајчин одлазак и очева калуђерска риза нису у њему оставиле трауматичне посљедице губитка. Породица, а особито пожртвована баба Вида, пружали су му потребну емотивну подршку и стабилност без које не би могао израсти у човјека изузетне храбрости, пркосника који "не бенда никога до Бога".

И Гроздина обитељ, гнијездо пуно голуждравих птића, и поред оскудног живота и раних обавеза на стрминама преживљавања, била је срећна. Још су се чували стари обичаји, славило крсно име, његовала окупљања, сијела и прела, слушала и жива ријеч народних приповједача па чак и гусала које су својим тајанственим звуком својевремено испуњавале груди дјечака који ће се, у неком будућем добу, и сам наћи у десетерачкој пјесми као њен јунак, "пробуђени део народа и народна свест о себи и својим патњама" - ("Неко бјеше Кочић Петрашине!").

Дјевојчица је од најранијих година показивала радозналост и бистрину, чврстину и упорност, доживљавала, као и давни дјечак са змијањских висова, "тугу и радост шуме", чувала овце, играла се чобанских игара, упијала богатство завичајног језика и опијала се магијом његове изражајности. Кочић ће затим кренути орбитом највећих синова свога рода, а дјевојчица ће, у измијењеном сценарију времена, поћи стазом учења и рада. Ипак, веза са Кочићем није слабила ни онда када је босоног дјетињство замијенило урбано амбијентално окружење, школа, асфалт, свакодневне обавезе али и вјечита сјета за стварима које су губиле предметну конкретност и постајале дио далеког лирског сна.

У клупи некадашње бањалучке Учитељске школе Грозда се поново срела са Кочићем, писцем из лектире и читанке, једним од највећих мајстора српске писане ријечи. Она га је, чинило јој се, схватила дубље и присније од другова и другарица из разреда. Срећа је била да је њен путовођа кроз умјетничку галаксију Кочићева дјела био страсни заљубљеник његовог опуса, културни и обавјештени **проф. Миодраг Вулин** (Кочићев крвни сродник) који је не бендајући препоруке наставних планова и ауторитет школских власти свог великог земљака радио читаво једно полугодиште (а понекад и више) са заносом истраживача и храброшћу усамљеног борца који је, најзад, на хоризонту угледао властиту звијезду.

Читава збирка која се појавила у другој половини, његовој, када се, по Новалису, "дјетињство све потпуније интегрише у наш живот" има у себи нешто од кочићевске атмосфере, али је све

профилтрирано, лишено жестине, дато у неким тоновима далеке дјетињске мелодије.

Пред нашим очима, као зрнца прашине у интензивном обасјању снова и сјећања, откривају се давни призори, обични, али непоновљиви. Гроздине прозе су својеврсне некад лирске, а некад драмске и драматичне анегдоте у којима је лик и догађај обogaћен функционалном психолошком густином атмосфере и импресионистичком гамом пејзажа. Иако није жељела да пише бајке, Грозда је у њима, како био рекла Гроздана Олујић, дала "зрнца сачуване светлости".

У "рубним дијеловима" ауторичине приче, у погледу литерарне организације материјала, препознајемо одређене кочићевске потезе јер се и он клонио разгранате фабуле, мноштва епизода, разријеђености. Он није писао приповијетке, како по инерцији етикетају његове прозе, него новеле, језгровите "комаде" велике густине у којима су сви елементи књижевне структуре средства психолошке конкретизације лика.

Кочић је своје јунаке проналазио у животу који га је окруживао, међу људима које је познавао. Али, типично, ма колико била импресивна и убједљива, није била довољан разлог за литерарно овјековјечење личности, њен прелазак из трошне и несигурне стварности у светрајност умјетничке фикције. **Мрачајски Прото, Давид Штрбац, Симеун Ђак и Мргуда** посједују такву концентрацију људске супстанце да бришу своје памћење претходне физичке егзистенције и постају свевремени симболи, квазари митских значења.

Главни јунак Гроздиних проза је дјевојчица са планине, дакле, дијете велике радозналости и личног искуства. Она жели да упозна непознато, доживи зачудно. Купа се усред зиме у горском врелу, стропоштава у јаругу дубоког снијега, прти кроз цјелац до школе чији се кров једва назире од бјелине сметова који је заклањају погледу, сучељава се са прерано пробуженим, гладним медвједом, брине о изгубљеном ланету, жели да пронађе закопано благо и да протрчи испод дуге и постане дјечак. (Сличну причу испричао је и Динко Шимуновић, али је она имала слојевитији заплет и већу психолошку тежину). Онда, чува стоку, игра се чобанских игара и диви старцу Луји кога је велики писац, идол овог честитог свијета, "турио у књиге", описао у једној својој причи.

Грозда је у свему томе само дијете. Кочић је, заокупљен великим темама борбе и литературе, писао са циљем да у трагичној судбини нејачи оцрта сву неправедност режима који своју суровост најжешће искаљује над онима који су најмање криви, али који немају снагу да се одупру злу. Сви његови недорасли јунаци

су дјечаци у чијим се трагичним судбинама осликава "црни удес" једног неслободног, али не и покороног народа. У Кочићевом мушком, гордом и пркосном свијету нема мјеста за дјевојчице. Грозда је била само дјевојчица која до краја није ни жељела да порасте. Зато је у њеним прозама све обојено дјетињством. У њеном окружењу, наравно, постоје и одрасли, али они су само "лица у пролазу", осим племенитог школског подворника, "добродушного дива" Столе који би, у томе се слажем са рецензентима, могао постати централна личност неке ћопићевски интонираног дјечјег романа, као синтеза безазлености пољара Лијана и робуности и брижности Црног Гаврила који је сачувао дјелић душе.

Описани догађај изгубио би на сугестивности да није, попут слике, уоквирен импресивним пејзажем планине. Први утисак се увијек везује за бјелину. Гроздин пејзаж није заустављени предид поклоњен нашем погледу. Тај пејзаж је жив, он има свој ритам и своја значења, сталност и промјенљивост, благост и силину. Људи и крајеви, живот у напону својих интензитета, остварује се у говору и шапату, "муштом и немуштом језику" планине у којем је човјек похранио своја најдрагоцјенија искуства. Грозда је рођењем и дјетињством постала баштиник овог блага. "На крилима развигора" свједочи да наслијеђе није улудо потратила забравом.

Након многих година тражења, испитивањима у области примијењене лингвистике, педагогије, етнографије и поезије Грозда Регодић је најзад пронашла себе у простору кратких проза у којима једно давно дјетињство живи пуном снагом радости и незаустављивог активизма. Окренута најмлађим она им, причајући о себи, смишљено утире пут правога живота и праве литературе.

Зорица Турјачанин

ДНЕВНИК РОДОЉУБА ЧОЛАКОВИЋА
ОД 1971–1972. ГОДИНЕ
(Академија наука и умјетности Републике Српске –
Музеј Семберије Бања Лука – Бијељина, 2008,
Приредио и предговор написао
проф. др Здравко Антонић)

Устакнути југословенски револуционар и члан КПЈ од њеног оснивања 1919. године **Родољуб Чолаковић**, поред низа објављених радова аутобиографског карактера, водио је и дневник од 1960. па до смрти 1983. године. То је обиман материјал који садржи преко 5000 страна текста. Тестаментом овластио је **др Здравка Антонића**, сада академика, да брине о том рукопису и да га евентуално припреми за штампу. После Чолаковићеве смрти Антонић је за неколико година до разбијања Југославије успео да целовито дневник припреми за штампу у 11 томова, али су га ратови унутар Југославије омели да их објави. Од тог целокупног рукописа дневника Антонић је одабрао да објави део дневника за 1971-1972. годину, које су биле карактеристичне за унутрашњи развој Југославије, односно по растакању федерације и појави национализма у југословенским републикама, првенствено у Хрватској и на Косову.

Родољуб Чолаковић припадао је оном малом броју партијских кадрова КПЈ из двадесетих и тридесетих година двадесетог века, који су се упркос успона и падова по наређењима свемоћне Коминтерне ипак одржали у њеном врху. Два пута је био на ивици да га Партија избаци из својих редова, **најпре 1938.** као члан Политбироа ЦК КПЈ, јер је био у руководству КПЈ са Миланом Горкићем, који је ликвидиран у Москви, а затим као председник владе Босне и Херцеговине због колебања у односу на Информбиро. Он заиста има о чему да сведочи, јер је до краја живота био изузетно радознао и друштвено активан човек. Увек је имао активан однос према средини која га је окруживала. Оно што није могао јавно да каже, уносио је у свој дневник критикујући појаве и људе и све оно што се није уклапало у погледе једног ортодоксног комунисте, који је веровао у победу социјали-

зма. Није штедео ни себе када би увидео да је био изманипулисан или у заблуди. Кроз његов дневник дефилују истакнуте личности различитог профила, али претежно из политике, књижевности и уметности. Политика и писање су биле две основне његове преокупације, али како је старио, све је већу пажњу посвећивао писању са сазнањем да су идеологија и политика пролазне, а да ће трајно остати оно што буде написао. Не само да је умео лепо да пише, него је био и ненадмашни усмени приповедач, јер је као партијски пропагандист био у ситуацији да у својим предавањима стално нешто објашњава, па га је било задовољство слушати чак кад прича о сувопарним темама као што је историја КПЈ.

У дневнику је скоро свакодневно бележио своје утиске и размишљања о најважнијим догађајима у свету и Југославији, затим о истакнутим личностима из политичког, привредног и културно уметничког живота Југославије, па до обичних људи његових сабораца у неком селу. Иако у пензији од 1962. године, он је био у ситуацији да прати многе значајне догађаје, појаве и личности из прве руке присуствујући или сазнајући како су се одигравали од кључних личности југословенске политике: Тита, Кардеља, Бакарића, Стамболића и других политичара. С друге стране драгоцене су његове интерпретације разговора са најистакнутијим југословенским писцима са којима се деценијама дружио као што су: **Иво Андрић, Александар Вучо, Мирослав Крлежа, Бранко Ћопић, Меша Селимовић, Густав Крклец, Оскар Давичо, Добрица Ћосић** и други. Он је све личности са којима се дружио и сусретао пратио кроз дневник како се мењају, односно какве ставове заузимају у одређеном тренутку према проблемима који су оптерећивали Југославију као државу и друштво у целини.

У неким случајевима успео је да проникне у коме ће се правцу кретати одређени догађаји и појаве у свету и Југославији. Тако на пример уочио је још почетком шесдесетих година прошлог века негативне процесе који воде не само разбијању Партије, него и Југославије као државе напомињући да су се "наша кола заглавила због властите небудности", да се СКЈ претвара у "федерацију Партије" и да на једној страни влада извесна наивност да се само речима може деловати на људе, које не могу зауставити негативне процесе, а да на другој страни влада "лоповлук" најгоре врсте. Тих година још је веровао да је срећа што постоји на челу Партије тако снажна личност као што је Тито и да ће он смоћи снаге да то пресече. Већ од 1967. године почео је да **губи наду и у Тита** и све је критичкије расположен према њему, указујући на његове негативне особине: да је властољубив, сујетан и аутократа, да је сараднике бирао не по способностима него како су се односили према њему и да су сва кључна питања решавана

у уском кругу око Тита, а само формално изношена на седнице Централног комитета СКЈ. Између осталог успео је да схвати суштину многих догађаја у Југославији као што су били: студентске демонстрације 1968. године; десета седница ЦК Хрватске; цесна афера у Словенији; масовни покрет у Хрватској и други. Понекад није уочавао закулисне игре иза историјске сцене појединих догађаја остајући на површини збивања подржавајући Тита као у случају **Александра Ранковића** или подржавањем **концепта територијалне одбране**, који је убрзао разбијање Југославије.

Као догматски марксиста веровао је да се историја може усмеравати чак и креирати не обазирјући се на тврдњу **Ђерђа Лукача** да су историјски токови непредвидљиви. Уочавао је слабости социјализма, посебно самоуправљања и да иако је власт покварила комунисте да се то интервенцијом СКЈ може отклонити и да је социјализам систем будућности. Био је бескомпромисан критичар партијске бирократије када пише: "отприлике постоји 500 главара који никоме не одговарају, који никоме не полажу рачуна, против њих се у народу шири незадовољство". Као Југословен посебно је био оштар у критици национализма и шовинизма ма са које стране долазио заступајући став да свако треба да га почисти у свом дворишту, а не да преко плота вири у туђе двориште и да је за комунисте најважније **"тући" свој национализам**. Још шесдесетих година је схватио куда иду односи између појединих југословенских народа када пише: "Ускоро ћемо се стидети да поменемо реч југословенски". Он је у том погледу био принципијелан и престао се дружити са Крлежом и Ћосићем када су по његовом схватању постали националисти.

Чолаковић је презирао примитивност духа, јавашлук и лењост. Веровао је у добру организацију рада и да је рад "једини извор истинске радости". Није волео "празне ходове у животу", разне блештаве а **празне свечаности, параде и сахране**. Његова основна оријентација у животу били су рад и комуникација са људима.

Иако је често говорио да је историја "непоткупљива госпа" и да се не смију ни за какве више интересе изневерити историјске чињенице, ипак је неке ствари прећутао. Када сам му пренео примедбу **Сретена Жујовића** да у својим **"Казивањима о једном покољењу"** прича лепе приче и да све није било тако, рекао ми је да га је још **Павле Јакшић** на то подстицао да остави потомству оно што је прећутао. Дао ми је све три књиге казивања да прочитам и да започнемо разговоре о догађајима које није помињао. Разговоре смо започели пред његову смрт, а било је говора о писању његове биографије, али све је прекинуто, тако да је неке

тајне однео са собом као што су били случајеви **Жике Павловића**, **Јездимира Дангића** и друге.

Од целокупног дневника Антонић се определио да објави у једној књизи део дневника за 1971-1972. годину када се Југославија трансформисала од федерације ка конфедерацији са донетим амандманима, а увелико су биле започеле дискусије о Уставу из 1974. године. То су године обрачуна Тита са масовним покретом у Хрватској и са такозваним либералима у Србији и појединцима у Словенији и Македонији. Из дневника за 1971-1972. се види да је најбоље познавао политичку ситуацију у Босни и Херцеговини где је често долазио посебно у Семберију, затим у Србију јер је живео у Београду и у Хрватској, где је имао викендицу на Хвару и тамо се сусретао са хрватским руководиоцима. У Босну су га позивали на политичка тела Републике да чују његова мишљења и у тим годинама одржавао је комуникацију са водећим људима **Мијатовићем** и **Микулићем** па је у обрачуну ЦК БиХ са **Османом Карабеговићем** и **Авдом Хумом** стао на страну ЦК. Из његове родне Семберије водећи људи из политике и привреде долазили су код њега за савет и помоћ. Није одобравао акције руководства БиХ на стварању некакве босанско-херцеговачке културе. Заступао је мишљење да је култура превасходно национална и да је у БиХ и **муслиманска** и **српска** и **хрватска**. Од Микулића је марта 1972. године сазнао да су Муслимани на последњем попису по бројности претекли Србе и да их у БиХ има 39% а Срба 37%. "Сви смо живели у уверењу да Срби имају релативну већину. Микулић ми каже: Још не смемо да објавимо резултате пописа, јер ће скочити муслимански реакционари да траже своју матичну републику коју имају све нације сем Муслимана. Тај податак не мења карактер наше републике - одговорио је Чолаковић, - јер она и даље остаје република Муслимана, Срба и Хрвата како је замишљено у Јајцу. Он се слаже, али сматра да ће око тога бити жучне расправе". (стр. 287)

Чолаковић је међу првима запазио како расте национализам у Хрватској и неким другим деловима Југославије. Још приликом дискусије о прегледу историје СКЈ 1964. године је на то упозоравао, а затим приликом појаве Декларације о хрватском језику да би посебно критички био расположен према масовном покрету у Хрватској 1970-71. године. О стању у Партији тих година пише: "А Јосип Броз говори о СК без граница? То су његове пусте жеље. Не постоји више СКЈ већ 6 или тачније 8 СК и сваки дере у своју страну, бранећи своје регионалне интересе испред којих истура сваки своју националну заставу". (стр. 76)

Њему је било јасно да "конце многих националистичких акција у Хрватској држи у рукама **католичка црква**, а да су њени

експоненти често чланови СК”. Што се тиче одговорности за масовни покрет у Хрватској: ”На многима лежи одговорност чак и на Старом, а да не говоримо о **Бакарићу**. Велики део одговорности сноси Бакарић за ову работу. Он је доктор хипокризије”. (стр. 236) Наводи низ инцидената према Србима у Хрватској и да ”сваки усташа може да истражи свој антисрпски бес у атмосфери која је створена”. (стр. 69) Кад му се пружила прилика, разговарао је о томе са Бакарићем ”Владо ми је говорио о приликама пре 21. седнице. Слушао сам га пажљиво и чудом се чудим, као да је он био ван тога, као да је био пуки посматрач, као да није имао никаквог удела у избору тих вајних руководилаца који су правили савез са националистима. Ни речи самокритике, али зато самохвалисаво, како је он предложио још у пролеће 1971. године Титу да смени тројку (**Савку, Пиркера, Трипала**)”. (стр. 357) На крају о расплету у Хрватској на 21. седници ЦК СКЈ почетком децембра 1971. пише: ”Сви честити људи су поздравили Титове оцене догађаја у Хрватској. Оне су деловале охрабрујуће на све, јер се почела увлачити сумња да он подржава ЦК СКХ (а било је неких поступака и изјава које су то потхрањивале). Сад је створена јасна ситуација: Савка, Трипало и дружина не могу се више заклањати његовим именом”. (стр. 232)

Иако је Тита подржавао у свим обрачунама у оквиру Партије сем колебања 1948. према њему је у овом објављеном делу дневника изузетно критичан. ”Шта је од њега остало. Само властољубље и таштина, а остало је ишчилило. Постао је поводљив, неотпоран на ласкање, непринципијелан и колебаљив. На речима се јави онај Стари, али у пракси под утицајем овога или онога он поступа друкчије и губи ауторитет, што није само његова штета, него заједничка. И нико не сме да му то каже, јер свако зна да би га онда бацио преко палубе, без обзира на све”. (стр. 162) ”Над свим сенка поводљивог и ћудљивог вође кога окружују ко зна какви људи и обавештавају га на старински начин прислушкивањем. Он се руководи личним симпатијама па овога не мари, те онога треба сменили, онога тамо, другог овамо. Није то добро, заглибили смо се у непринципијелност - највеће зло за једну револуционарну партију”. (стр. 307) Није му се свиђало ни Титово претерано бављење спољном политиком. ”Изгледа да је Тито толико заокупљен спољнополитичким проблемима и да је уобразио да он својом акцијом може нешто учинити за решавање запетљаних међународних односа, да је потпуно занемарио наше унутрашње прилике и невоље”. (стр. 86) Такође му се нису свиђали **помпезни дочеци**, који су приређивани Титу при повратку из иностранства. ”На аеродрому по доласку такво прангијање да је то неугодно, делује некако примитивно. Та музика, пуцњава, букти

све некакав бљесак и парада. Зар нам је то данас потребно у оваквој претешкој економској ситуацији и политичкој разрованости. Најзад, то је и неозбиљно, личи све на оперету и то скупу” (стр. 218) Осуђује Тита и што није позвао **Кочу Поповића** на отварање споменика на **Тјентишту 5 септембра 1971.** а довео је Савку и Пиркера. На крају, поводом кандидовања Тита за Нобелову награду за мир наводи разговор са **Петром Стамболићем 30. децембра 1972. године**, ”Сложили смо се да је недостојно и личности и земље измолити предлог од угледних личности Енглеске, Француске и других. Невоља је у томе што се нема с ким разговарати, а емисари ће кренути за који дан”.

Из овог дела дневника, такође, се добро види Титов однос према **српском руководству Партије**, који је с њим био незадовољан још за време дивљања масовног покрета у Хрватској. Међутим, тада је српско руководство било јединствено и одбило је све Титове критике. Чолаковић наводи шта му је пренео Петар Стамболић 22. маја 1971. године. ”Стамболић ми рече да су србијански другови били код Тита и рекли свој чврст став. Нећемо да се Србији приписују унитаристичке и хегемонистичке тежње и да све што се догодило за последњих 25 година товари на леђа Београда. Треба рашчистити ко је из Београда управљао, Срби или југословенска влада у којој су учествовали сви. Нећемо да се у вези са променама то представља као победа равноправности, коју су најзад извојевали Хрвати притиснути српском доминацијом. Стари је у почетку био оштар, али је после попустио и нормално разговарао”. (Стр. 116)

Тито није имао поверења у ЦК Србије чији је председник био **Марко Никезић** и на сваки начин је покушавао да оствари раздор у руководству Србије. После непуне годину дана Микулић је обавестио Чолаковића. ”Нема поверења између другова из Хрватске и Србије. Посреди је однос према Титу. То му је овај у разговору и потврдио. Нема поверења између њега и руководства СК Србије. Наводно, Микулић је рекао и друговима из Хрватске и Титу да не би требало тражити решење на линији личних измена него на окупљању око одређене платформе.” После 15 дана Чолаковић је записао: ”Чудне се ствари плету у врху наше партије, што је у грдној супротности са оним што се говори. Као што је дао зелено светло Савки и Трипалу за њихову работу, тако данас на штету свог имена и угледа ради да минира руководство у Србији. Дознао сам да је најпре Дражу звао, а онда Шанета да преко њих саопшти ЦК Србије да је незадовољан њиховим радом, а највише што дозвољавају да га неки интелектуалци критикују. Зашто тај метод рада? Зашто се некадашњи орао претворио у уображеног самодршца? (стр. 294-5) Кад су **Марко Никезић** и

Латинка Перовић дали оставке, забележио је у свом дневнику: "Мени су импонирали Никезић и Латинка кад су пре две године избили на чело Партије у Србији. Добро су је водили у време масовног покрета у Хрватској, али нису ишли у борбу против **банкара, технократа и анархолиберала** онако како ја мислим да је требало ићи. Било је у њиховом држању нечег кабинетског и књишког, неке вере да се само добрим и лепим формулацијама води политика. **Коча је паметан човек**, образован, али није политичар. У суштини естет, помало циничан и егоцентрич, далеко од маса. Он је био способан да командује, али није кадар да окупи и води људе, на које гледа увек с висине супериорно с дозом презира". (стр. 384-5). На крају је поводом настале ситуације у Србији изнео Петру Стамболићу своју зебњу "да се ствари у Србији некако запетљавају и да може да испадне тако у јавном мњењу као да је за нешто кажњена и понижена. Испричао ми је да је Стари позвао на консултације Кардеља, Бакарића и Влаховића ради одређивања новог председника ЦК Србије. Нико од србијанских другова није позван. Зинуо сам од чуда. Па то је доиста обрачун. Како Стари може после разговора са активом Србије да тако поступа? Осетио сам да је Перо дубоко увређен. А кад је чуо да му је Кардељ саветовао да прихвати Милоша Синђића као председника, Перо се јавио да га прими. Није могао, алу му је Перо послао поруку да то не чини, него да прихвати **Живана Васиљевића** или **Тихомира Влашкалића**. Све је то петљање". (стр. 390)

Било му је јасно шта Албанци хоће са својим захтевом за републиком "Албанци у суштини за Косово траже статус републике под уопштеном тврдњом да је стара позиција покрајине превазиђена и они не желе да буду **подстанари** у Србији што значи да се мења дух одлука АВНОЈ-а о уређењу Југославије на федеративном принципу". (стр. 36) На седници Савезног одбора ССРНЈ 17. марта 1971. приликом расправе о амандманима на Устав Југославије сазнаје: "По свему изгледа да су се другови из Србије помирили са статусом покрајина као елемента федерализма. Не знам тачно шта то значи, али је очигледно да је реч о слабљењу СР Србије у федерацији. За наше услове исувише је велика, са огромним економским потенцијалом, па се тога прибојавају партнери".

Чолаковић је први дао иницијативу да се рехабилитују недужно оптужени чланови КПЈ у стаљинистичким чисткама и о томе, између осталог, пише у дневнику: "Боље је да то учинимо ми који смо аминовали неким Русима, удесили, него да то чине после нас јер ће на нас пасти срамота да нисмо имали смелости да своју грешку признамо". Посебно је био разочаран у Тита, кад

је пред своју смрт прочитао карактеристику, коју је за њега написао Коминтерни као Горкићевом човеку, који је у врхове Партије дошао неискусан и да га не треба ликвидирати.

Забрињавало га је што је занемарена комунистичка идеологија и од стране Партије. Често ми је говорио: "Нама требају људи који ће о томе да пишу." У том духу годинама се борио да се објаве сабрана дела **Маркса и Енгелса** и у време кад се Партија није за њих довољно интересовала. Морао је за то да формира неку врсту посебног издавача "Социјалистичку књигу" да би тај посао завршио крајем седамдесетих година и та сабрана дела Маркса и Енгелса предао је Титу непосредно пред његову смрт децембра 1979. године.

Разочаран у политичаре у пензији све се више дружио са књижевницима и уметницима. Међу његовим најближим друговима по перу били су Иво Андрић и Александар Вучо. Он се са њима непрекидно дружио **од 1945. године**. После ослобођења Београда упознао је Андрића и на Чолаковићев позив он је пошао у тек ослобођено Сарајево, примио се чланства у ЗАВНОБиХ-у и настојао, колико је могао, да помогне изградњу Босне и Херцеговине као државе. Чолаковић га је сматрао "правим Југословеном од својих младићких дана којима је остао веран до данас". И како Антонић пише у предговору овог дневника "то је била својеврсна **књижевна тројка** о којој би се на основу Чолаковићевих дневника могла написати посебна књига". Они су били нераздвојни на књижевним сусретима, излетима, летовањима, путовањима по земљи и на дочецима нове године. Захваљујући Чолаковићу остали су забележени њихови разговори на разне теме из југословенске и светске културе и политике. Чолаковић је успео да искамчи од интровентног Андрића бројне мисли и коментаре не само у књижевности него и о животним питањима о којима је ређе говорио. "Аца у разговору уноси свој гаменски дух, а Андрић достојанствено убади по неку своју мудру реч", најкраће их је окарактерисао Чолаковић. За Андрића још пише: "Отмен и суздржан, ретко је када употребљавао вулгаран израз, али кад га употреби у причи, то не звучи вулгарно" али ипак је навео једну такву Андрићеву мисао "Остарило се, а свет се све више прокурвава". Иначе Андрића је у старчким годинама опседао песимизам "Понашао се ћутљиво и одсутно". "Андрић горак и разочаран каже да 1945. године није ни слутио да ће се повампити шовинизам и стећи право грађанства, чак подршку комуниста. У братству и јединству видео је неко ожитворење својих младалачких снова. Значи, опет проклете оgrade и тарабе, а мислили смо изаћи на друге шире просторе човечности и интернационализма, питао ме је и гледао тужно својим уморним погледом". (стр. 207) У вези

пораста масовног покрета у Хрватској 1971. године "Андрић је песимист. И наши ће синови кроз 50 година расправљати о односу Срба и Хрвата". Често је цитирао **Марка Аурелија** "Не брините се и не обазирите се ни на похвале ни покуде, брзо ће вас заборавити, а за 30 година сви ови што о вама данас говоре биће мртви." (стр. 378) У разговорима помињали су **Добрицу Ћосића** и његову судбину: "Мажен као талентован младић, прихваћен као писац и више но што вреди, објављиван и награђиван, али политичка амбиција га просто опсела. Уобразио да је спасилац српског народа, који је жив рашчеречен у СФРЈ... Сад се бори да створи неке позиције за окупљање Срба. Изједа га политичка амбиција и гура у наручје антикомуниста, који се сви окупљају под националистичком заставом". (стр. 112)

У жељи да сачува аутентичност дневника, Антонић је минимално интервенисао, исправљао је само очигледне језичке и друге омашке услед брзог писања или прекуцавања текста. Дешифровање разних псеудонима и скраћеница стављао је у угласте заграде. Редакторске интервенције су ретко вршене. Можда се могао средити боље регистар личних имена, јер на пример Александар Вучо се наводи четири пута: као Ацо, затим Вучо, па Вучо Александар и на крају Вучо Ацо. За обичне читаоце који нису били Чолаковићеви савременици биће потребно у неком будућем издању укратко навести ко су ти људи били.

Све нас који се бавимо савременом историјом **обрадовала је појава прве књиге Чолаковићевог дневника**, јер је тај дневник незаобилазан извор за политичку и културну историју Југославије. Он ће изазвати интерес код широког круга читалаца јер се у њему налази оно чега у документима нема, а то је однос међу водећим политичким личностима као и међу истакнутим писцима и уметницима и уопште атмосфера тога времена о коме сведочи Чолаковић. Због укупне вредности дневника требало би да држава Босна и Херцеговина као целина помогне академику Антонићу да објави дневник првог председника владе Босне и Херцеговине.

Др Венцеслав Глишић

ПУТ У СВЕТОСТ

(Раша Перић: *Берба светлости*, изабране песме
поводом седамдесет година песниковог живота, Народна
библиотека "Србољуб Митић", Мало Црниће, 2008)

Раша Перић је необичан случај у српској књижевности. Оригиналан и симпатичан, у сваком случају. А има одличних песама, добрих и предобрих књига, племенитих намера и поступака. У књижевност је ушао као један од наших сељака песника. Одмах је запажен његов таленат и подржана је **његова осећајност и искреност**. Те особине (уз оне друге, такође добре) остале су трајно обележје његове поезије. Устрајношћу и љубављу према животу и поезији, за око пет деценија, створио је обимно и значајно песничко дело. После више десетина објављених књига, поводом седамдесет година живота, изашла је књига изабраних песама (у избору аутора) под насловом **"Берба светлости"**, у којој се налази више од три стотине песничких остварења, а у додатку из избор одломака из критика и есеја 35 аутора.

У наслову је тачно изражена симболика највећег дела Перићевог песништва. Светлост је заиста доминантан појам и у језичком и у мисаоном погледу. Већ у насловима песама, у овом избору, често се јављају светлост и сродне речи: "Земна сјајка", "Прављење свеће", "Млади пламен", "Младо сунце", "Зрак", "Свитац", "Бели свитац", "Светла пратиља", "Олтарско кандило", "Родна жишка", "Зарна жудња", затим "Светлина", "Светилник", "Пут у светлост", "Берба светлости" и (другим речима) још десетак песама из циклуса под тим насловом.

Раша Перић **слави Светлост**. Феномен светлости има и биолошко, и духовно, и митско значење. Сунце, Сунчица мила, светилник, светлина, светла душа, Младо сунце, Анђео зоре... То су кључне речи, симболи метафоре ове поезије, у којој, напоредо, тече и лексика и симболика супротности, претњи и сенки: мрачило, жеља мрачна, све што мутно је ноћник сково, тамни вилајет, мрачне одаје, страшна ноћна лудила итд. Али светлост је доминантна и увек, уз помоћ Бога, окрепљујућа. Песник према емоцијама обликује речи. Од трајног глагола ствара тренутни,

радни - сјајнути. Даје нови род и облик именицама: светлост - светлина, сунчица; сјај - сјајка. Итд.

Светлост је и у чедности детињства. Дечја лица су "радост васељене". У песми "Младо сунце" дечје лице "иде смејно": "Без тог смеја свет је на самрти". У песмама с љубавним емоцијама мешају се просјаји светлости срца са пригушеном светлином животне мудрости и божанског заноса. Из песме "Плави уздах" зрачи строфа: "Светлост јеси / зрак у загрљају. / Светлост бићеш, / бићеш у бескрају!"

У сонету "Недеља" стоји стих: "Храм. Недеља. Светлина." Постојано је, и искрено, песниково православно осећање, подупрто смерним ставом и изразом. Али, у обраћању Богу има и нечег паганског, исконског, што је, у суштини, ипак у сагласности с вером, јер је људско и природно.

Величанствено је јутро у **песмама Раше Перића**. Зрачи **ведрином, радошћу, лепотом**. Јутро је "драг гост" и "васкрс нов", кад га објави "кућна птица зоројавна", ноћница сова, птица мудрости и "милосна звезда јутра", јутро је чудо. Песник клиће: "Чујеш ли језик зоре? - Светлост говори!" А најлепше је, разуме се, јутро у **Гареву**, завичајном, рођеном селу песниковом. У песми под тим насловом, "Јутро у Гареву", посебно су изражајни стихови: "У Гареву прво зора падне на црквени торањ" и "Срећан је сусрет сунца и ока. Загрљај два света!" А потом "дан улази у песму", средишњи део животне обданице доживљава се "пунином ока". То је доба пунине светлости. Све буја и блиста под светлом небеским, а песник жели да се поистовети с природом, да буде "зимзелен" или сунцокрет бар, "тај нарцис у пољу с круном биљног свеца". И вече, док сумрак пада, има своју светлосну раскош, доноси праву "бербу светлости".

Љубав је у блиском сродству са светлошћу. Циклус изабраних песама љубави носи наслов "Мило сродство", али љубав се, као и светлост, јавља и у другим песмама. То је чиста љубавна поезија, чиста у етички узвишеном смислу, и кад је младићска љубавна врелина и, касније, кад је продуховљена љубавна зрелина. У песмама позне ("цветне") љубави, песник се вољеној жени обраћа старински смирено: "богињо моја - заветна". Кадикад промине сећање на ране љубавне заносе: "Ти глумице млада / а ја твоја сцена". Или у песми "Глумица": "Жена, моја жена, у паклу ил'рају / аплауз и цвеће... пољупци на крају". У тим је песмама већ исписана, у подтексту, биографија жене којој пева, недостаје само име и презиме. Јасна је то љубав, искрена и дубока, према једној жени, жени за цео живот, али која истовремено симболизује оно вечно женско, телесно и страсно, што песник (људац, човечац) воли да именује као - човечицу. У годинама зрелости и

мудрости љубав добија одговарајуће облике. Овде је то најбоље изражено песмом *"И њо је љубав"*, у стиховима "Урани, урани / да дочекамо јутро - и то је љубав", итд. И та, баш таква љубав, купа се у светлости или бар "светлим сенкама", јер је све ближа Богу: "Љубавници сродни и Небу су драги". И та је љубавна поезија све више мисаона него чулна.

Песник Раша Перић је велики **српски родољуб и ходочасник**. Четири пута је походио Свету Гору ("да чујем Хиландарска звона"), али је био и у Венецији ("да видим **Лазину** Санта Марију"). Био је у Сентандреји (и другим местима у Мађарској где још има Срба), у Грчкој (Крф, Видо, Зејтинлик), у многим местима где су српске светиње. Читао је песме, палио свеће, молио се и заборавнима освежавао сећање (песме: "Бивак на Крфу", "Видо", "Парастос на Зејтинлуку", "Сентандреја", "Грачаница", "Дечани" и друге).

С великом љубављу песник гради "завичајне слике". Те песме су на почетку избора ("Завичајни траг"). Оне кипте од заноса младићских (биолошких), домаћинских (обичајних) и духовних (православних, светосавских).

Раша Перић је Земник, песник на земљи, загледан у небо. Своју осећајност снажно исказује у песмама о земљи и са земље, у којима се уживљава у свет природе, кад тражи душу у живинкама за које се мисли да немају душу. Он им заправо уступа своју душу. То је очито у песмама круга "Земни живаљ", где је душу "позајмио" петлу - "Зоројавнику", зецу - "анђелу пољском", пужу - "Божјем миљенику", а међу којима је и једна од најлепших његових песама - "Ромулијански паун".

Истинска је песникова **оданост Богу и верским светињама**. Он монашки смерно захваљује Богу за све што је доживео и што ће доживети, за веселост јутра, за подне у зрењу, за пропут Сунца и вечерњи сутон. У многим песмама струји извесни молитвени тон, израз захвалности пра-Оцу. Богу се обраћа и у тренуцима љубавне жудње и сласти, и кад узноси националне светиње, и кад слави све живо око себе, и кад излива горчину због неправде (има неколико изразито сатиричних песама!) и неумних сила које сеју страх, и кад се радосно смеје и кад оплакује патње народа. Могло би се рећи да је то један од најбитнијих састојака Перићеве поетике, коју, кадикад, и сам покушава да прикаже, као у изврсној "Песми о песми". У њој наилазимо на карактеристично "упутство" (намењено пре свега себи, Раши Перићу): "А у песму заиста треба ући смерно и чедно као Монах у Храм или као Онај Свети у Јерусалим".

Анђелко Ердељанин

**ВРЕДНА И КОРИСНА КЊИГА О СРЕДЊЕВЕКОВНОМ
СРПСКОМ БИБЛИОТЕКАРСТВУ**
(Гордана Стокић Симончић, *КЊИГА И БИБЛИОТЕКЕ
КОД СРБА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ*, Градска библиотека
Панчево, 2008)

Књигу професорке Гордане Стокић Симончић *Књига и библиотеке код Срба у Средњем веку* рецензент, проф. др Десанка Стаматовић, сматра "јединственом студијом" јер на један потпуно нови начин осветљава средњи век. О тој књизи она је записала: "Ослањајући се на познате и потпуно нове податке, она сигурно и без двоумљења истиче Немањиће као личности које су се, како сачувани извори сведоче, први озбиљно бавили библиотечким пословима. Први, Растко Немањић, потоњи Свети Сава, организацијом, редом и чувањем књига у књигохранилици у Хиландару у XII веку и последњи Немањић, монах Јоасаф, каталогизатор већег броја књига у манастиру Ватопеду, у XIV веку, указују се као први српски средњовековни библиотекари. Означавајући кључне личности, доводећи у везу и кроз призму библиотечке делатности, преламајући непознате и недовољно истакнуте чињенице, Гордана Стокић Симончић ради на писању историје српских библиотека која нам толико недостаје"¹.

Други рецензент, проф. др Гордана Јовановић, сматра ову књигу не само занимљивом него и изузетно потребном јер ће је са интересовањем читати и стручњаци и они којима ова област није тако блиска. О вредности студије Гордане Стокић Симончић она каже: "Сачинила је синтезу вишедеценијских научних прегнућа читавог низа познатих и признатих стручњака за ову област и успешно их представила у релативно невеликом обиму. Познато је у науци да за радове-синтезе треба уложити велики напор, који није само пуко прикупљање и систематизовање веома често опширне грађе настале у доста великом временском распону, него - што је од стварне научне важности - потребно из обиља мате-

¹ Књига и библиотеке код Срба у средњем веку, стр. 105.

ријала и веома често супротстављених и опречних мишљења научника извући и истаћи оно што ће у науци, по својој прилици, опстати и бити прихваћено од највећег броја научника”².

Поготово када је то раздобље средњи век који је и поред обиља материјала и драгоцених књига и рукописа дуго представљан чак и у школским програмима као ”мрачни средњи век”, значајно је што ова књига формира јасан став о вредности средњовековне грађе. Сама ауторка о мотивима свог истраживачког рада каже: ”Пишући *Књига и библиотеке код Срба у средњем веку* желела сам да питко и концизно испричам компликовану и разуђену причу о језику којим више не говоримо, о близу 9000 српских рукописа 12-18. века од којих за бар 2/3 знамо само по чувењу, и библиотекама које, усуђујем се да кажем, и данас, у мери у којој су сачуване, нису више од збирки књига. Изазов је био сакупити и проучити огромну грађу, пробити се кроз контрадикторна тумачења и заузети јасан став, али је изазов био и остати у границама реалног тј. не понети се и не претпостављати више него што за то има основа”.

Књига има предговор, пет поглавља, епилог, прилоге литургијских књига источне цркве и илустрације.

У предговору *Историја библиотека је учишћељица, иакође...* ауторка наглашава значај библиотека јер ће ”до нас донети књиге, догађаје и мисли из живота средњовековног човека, запамтити односе и систем вредности сасвим различите од наших, те сачувати језик око кога се гради духовна вертикала српског народа”³. Ауторка следи језички принцип као критеријум за означавање српске књиге јер он прати судбину књиге писану српском редакцијом старословенског језика.

Студија о библиотекама има свој историјски контекст: стварање државе, утицај других култура и народа, однос српских владара према књизи и култури, као и ратнорушилачке процесе у којима су неминовно страдале књиге и архиве.

Утицај других култура и цивилизација оставио је значајан траг на српску књигу, а од огромног значаја за Србе је додир са развијеном цивилизацијом Византије.

Први текстови писани на бомбицини, хартији прављеној претежно од памука, прве хришћанске библиотеке, царске, високошколске, патријаршијске, манастирске и приватне, одражавале су структуру образовног и интелектуалног живота у држави.

2 Исто, стр. 105.

3 Исто, стр. 10.

У поглављу *Историја почиње писмом*, књига доноси преглед развојног пута језика и писма од **Констатина (Ђирила)** и **Методија**, затим упућује на значајне истраживаче историјског развоја писмености, којих није мали број. Посебну вредност ове књиге чине фусноте са обиљем литературе.

Значајно поглавље ове књиге *Феудална држава и религија као оквир књижевног стваралаштва*, одсликава културни амбијент који је погодовао стварању и неговању књиге и библиотеке. Такве услове створила је Немањина држава, коју је 1196. год. Немања оставио у наслеђе свом другорођеном сину **Стефану Немањићу**. Близак однос немањићке државе са црквом, градња задужбина, улога **Светог Саве**, манастир **Хиландар** на Светој Гори, као "најдоњи камен" и темељ српске културе, одабрани су у књизи врло систематично и осмишљено те се добија јасна представа о институцијама и личностима које су створиле тај амбијент.

"Манастири су били не само места живог и трајног ходоначства него и радионице у којима је цео процес добијао своју трајну писану форму. Негујући култове владара, манастири су јачали историјску свест народа који их је походио, а негујући писменост они су омогућавали тој свести да савлада ограничења времена и простора"⁴, наглашава ауторка.

Мноштво је драгоцених података на једном месту, у једној књизи, и, сасвим разумљиво, у првом плану је Хиландар као ризница истражених и неистражених драгоцености.

Улазећи у раздобље после Косовске битке, књига улази у просторе већ развијене књижевности у којима ауторка анализира основну тему - Косовски бој - и нове мотиве: неслогу међу великашима, мотив борбе против неверника (Агарјана), мотив мученичке смрти зарад задобијања царства небеског и формирање култа цара Лазара.

Поглавље *Појави библиотека претходи писмености, књиге и читаоци...*, бави се суштином српске средњовековне писмености, од првих књига писаних руком (манускрипта) које имају историјску, уметничку и општекултурну вредност. Ауторка наглашава да "српска средњовековна писменост има, у својој основи, диглосију, тј. појаву два паралелна језичка тока. Онај виши, отменији, језик је црквени језик књижевности. Упоредо са стваралаштвом на књижевном језику настајали су и рукописи споменица на народном језику. Нема никакве битне идејне разлике између старе српске књижевности и народне књижевности 15. века"⁵.

4 Исто, стр. 31.

5 Исто, стр. 53.

У поглављу *Библиотеке прикуљају и чувају...*, ауторка наглашава да "нема сумње да су Срби у време настанка Савиног 'Номоканона' знали шта је библиотека, јер Сава у овоме делу користи реч 'књигохранитељ' за онога ко се о књигама стара"⁶.

Првог Србина библиотекара монаха Јоасафа, потомка Немањића, брата цара Срба и Грка, рођака и савременика деспота Стефана Лазаревића, војнички одгајаног, а образованог и побожног, ауторка обазриво наводи као *првог до сада познатог*, чиме наговештава да чин истраживања не сматра завршеним.

Сигурно је, међутим, да су Немањићи били велики поклоници књига, наручиоци, читаоци и писци.

Немањин брат **Мирослав** и првенац Вукан наручиоци су две најстарије српске сачуване књиге - **Мирослављевог и Вукановог јеванђеља**.

На двору деспота Стефана Лазаревића у Београду постојао је прави култ учености и образовања. Ауторка наводи казивање монаха Доситеја који каже да се "Деспот старао о преписивању књига и да их је волео као нико други од владара и великаша и монаха", и монаха Григорија који истиче да се "Деспот, премда владар и заповедник војске, о књигама старао као да никаквих других брига није имао"⁷.

Манастирске библиотеке су одиграле најзначајнију улогу, као што су и манастири у средњем веку уопште били чувари националног блага и заслужни што је то благо до нас стигло.

У поднаслову *Манастирске библиотеке* наводе се најзначајнији манастири, које претпостављамо, а ни ауторка не сматра коначним пописом чувара средњовековних драгоцености: Жича, Пећка патријаршија, Грачаница, Високи Дечани, Манасија, Цетињски манастир, манастир Савина, манастир Свете Тројице код Пљеваља, Николац код Бијелог Поља, манастир Свете Катарине на Синају. У њима су предани монаси -преписивачи стварали радионице у којима се неговао култ књиге и стварале библиотеке.

У *Епилогу*, на крају писаног дела ове књиге, у завршном осврту ауторкином о значају овог раздобља за српску културу уопште, као и за развој савременог библиотекарства на темељима библиотекарства насталог у средњем веку, јасно је да Немањићи нису били само владари и ратници него и ствараоци културног амбијента. Такође је јасно да Свети Сава укупном својом делатношћу и посебно одредбама о коришћењу књига у Хиландару, монах Јоасаф први библиотекар, затим српски деспоти са својим

6 Исто стр. 55.

7 Исто, стр. 58.

дворским библиотекама, представљају кључне личности за ново сагледавање старије српске историје.

Други део књиге доноси прилоге: *Литургијске књиге Источне цркве*, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова* и *Информативни пошумач литургијских књига*.

Књига садржи и *Прилог* квалитетних илустрација, манастира у Светој Гори, Хиландара, иконостаса и фрескосликарства, са печатима, рукописним књигама и најзначајнијом - Мирослављевим јеванђељем.

Књига је снабдевена *Индексом*, *Литературом* и *Резимеом*.

Оваква књига била је потребна не само библиотекаству, него и свима који се интересују за ову тему и ово раздобље, а због занимљиво систематизоване и изложене грађе о средњовековном периоду врло је приступачна за сваког читаоца.

Душанка Новаковић

ПИСМО КАО ЕЛИКСИР ЖИВОТА И ЛЈУБАВИ

(Ружица Комар, *Свјетлосно писмо*, Унирекс,

Подгорица, 2008)

Збирком **"Свјетлосно писмо"** са шездесет и осам пјесама, раздијељених у три циклуса (*"Расутии цвјетови"*, *"Плач пейела"* и *"Слајови сна"*) Ружица Комар нас уводи у своје замашно пјесничко трагалаштво за повратак у живот љубави и среће. То трагалаштво пјесникиња обзнањује тројако: кроз јаву послје ратне трауматике, кроз повратак на ратно згариште и кроз понирање у сновиђења. Нит која повезује та три стања и која пјесничком субјекту даје снагу и отвара наду је **"свјетлосно писмо"**, а што је уствари метафора за пјесму, односно љубав, односно срећни живот.

Наравно, писмо претпоставља адресата, то јест вољену особу, коју су ратни вјетрови одували у другом правцу, тако да је оно колико израз прочишћавања душе од ратних страхота, толико и успостављање поновног моста између ненадно прекинуте љубави. Да је ријеч о настанку пјесме, већ сугеришу стихови из уводне пјесме, пјесме молбе (*"Молба сунцу"*) - Олуја болне тишине биљежи слово - да би у завршној пјесми збирке (*"Препознавање писма"*) упућена молба добила исходишни резултат - бисер из сузе љубљеног ока. У назначеном оквиру откривају се врло богати и врло разнолики путеви до формирања ове резултанте.

У првом циклусу пјесникиња трага за путем **"иза зидова смртне тишине"** (*"Шетња"*) запитана **"има ли свјетионик излаза из кругова мржње"** (*"Запретана слова"*), свјесна да једино пјесмом може постићи **"да се расуте кости у болу смире дубоко"**. А симболична посуда у којој ће се **"расути цвјетови"** скупити и сјединити и из које ће потећи прва слова **"писма"** је свјетлосни крчаг, час сачињен од сунчаних зрака, час од разбијених комадића глине, час исцртан на сликарском платну; напуњен вином живота или преливен водом са студенца, у сваком случају антипод смрти, непокоју и дубоком болу. Из тога крчага свјетлости и живота пјесникиња испија инспиративни напитака за оформљење **"писма"**.

Да се домогне сунчаног крчага и пјесмотворног напитка, требало је имати снажну имагинативну смјелост, сналажљивост и издржљивост. Потом, да би се смирила напаћена душа и прострујали импулси ка сунчаном крчагу и његову напитку, пјесникиња је морала проћи широку просторно-временску магистралу: од херцеговског шеталишта **Пет Даница** до сплава на **Тари**, од мртвог града и студентске собе до завичаја и мајчиног загрљаја у родној кући, од своје градске собе до избјегличке колибе, од радосног дјетињства до себе као странца; требало се позвати на Орфеја и Аполона, сјетити се Итаке и Одисеја и испливати на површину садашњости и стати пред енигму будућности. Због тога су пјесме овога циклуса у знаку наизглед неспојивог: сузе и океана, зрна пијеска и пјешчаних спрудова, срца мимозе и небеског сунца, осе кактуса и земаљске осе, трена и вјечности, корака и бескраја. То омогућује да "блиским словима оживљавамо свјетлосно писмо", односно да "из бола душе истина пролиста". Тако пјесма "писмо" истодобно постаје и конкретни обраћај вољеној особи и универзални вапај и кликтај за човјекољубљем и свељубљем.

Ношена имагинативним напитком из крчага свјетлости, пјесникиња се у другом циклусу враћа на крваво сарајевско разбојиште, и даље притиснута незаборавом и још неутаженим болом с циљем да "сузном росом стиха будим љубав пустог пијеска", да из "пепела дозове вртове младости", да покуша изњедрити град њене младости, како би мрак у зрак преобразила. У тим покушајима пјева диптих о Сарајеву и повезује га са триптихом о Козари, чак и са судбином крагујевачких ђака. Оживљава своје студентске успомене и успоставља контакт са великанима умјетничке ријечи - **Хомером, Дантеом, Гетеом, Достојевским, Толстојем, Лорком и Јесењиним**, пише писмо свом професору реализма. Све ово предузима ради личног увјерења да "за оне који ходи по земљи још има наде". У томе своје трагалачком походу уставља се на прагу Кочићева дома и у магновењу сазнаје да "сунашце иза градских врева отвара свемиру књигу лица истине".

Дакле, и у овоме циклусу пјесникиња хвата нити "свјетлосног писма", увјерена да га је могуће изњедрити, упркос ужасне ратне и поратне збиље, која се у неком енигматичном ходу смјењује на дужим временским релацијама.

Затим, у трећем циклусу, пјесникиња рони у предјеле сна, у којима нада шири крила и учвршћује се поуздање у могућност коначног и трајног оформљења "писма". Раније реминисценције сада имају свјетлосне назнаке - дјетињство се разиграло, повратио се срећни загрљај у студентској соби и корача се "цестом изван земаљске тамнице". Поново је у употреби свјетлосни крчаг са напитком живота. Настаје вријеме праштања "уиграним стријел-

цима", шаљу се молбе са "двери љепоте", "таласи морски запљускују загрљаје", "вир зри у сунчаној пјесми, те "љепота стиха храбри заљубљени хор".

На видику је и драги, па га пјесникиња са усхићењем осло-вљава: "Ти несаломљиви божански слап од свјетионика", тражећи од њега да свира "о непреболу хадског хода", будући да и она чини исто, кад каже: "Одгонетам додир боје небеских очију / И кад плачем, пјевам отетом времену у таласима". Тако ће се обо-страно остварити спој "неуништиве жудње за љубављу". Из тога споја створено је "свјетлосно писмо" са поентом у завршном стиху последње пјесме: "Вјечно те љубим у писму пјесми".

Очигледно је да пјесникиња **Ружица Комар** ствара модерну структуру слободног стиха у којој су складно удружени прозодиј-ски, фигуративни и ритмички елементи. Истина, понекад засмета гомилање израза и конгруентско несагласје, који утичу на мело-дијско-ритмичке и смисаоне чистине и дубине стиха. Извјесно је, међутим, да ова збирка, и на микро и на макро плану, оставља утисак пријмчиве кохерентности и потврђује зрелост и оригинал-ност пјесничког замаха ове пјесникиње.

Др Живко Ђурковић

ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ЗБИВАЊА
(Бошко Ломовић, ЧИТАХ, ГЛЕДАХ, ЗАПИСАХ,
Свет књиге, Београд, 2006)

Еедамдесетих и осамдесетих година **Бошко Ломовић** (Брезна код Горњег Милановца, 1944) био је најпознатији, најсвестранији, најнаграђиванији и најплоднији брчански писац. Бавио се и новинарством и то је имало значајног (мора се признати - позитивног) уплива у Ломићевом књижевном стварању. Највише се прославио кратким причама, али је објављивао и пјесме, драме те књижевну и ликовну критику. Ову књигу критика је требало објавити сарајевско "Ослобођење" 1992., но дошао је рат и књига се појавила тек сада, а њен аутор се ратних година вратио у свој завичај.

Брчацима је у овој књизи посебно значајно поглавље "*О првих 15 година галерије Ризах Шћепић*" (тако се тада звала данашња Галерија Брчко Дистрикта) те дио "*О и у разним пригодама*" у коме је уврштен (накнадно додан) врло занимљиви текст "*Дуго рађање Збирке*" о настајању књиге пјесама "Запис" Александра Николића, кога Ломовић с правом сматра за "мајстора пера".

Књига започиње циклусом "О књигама светских писаца" у којој се већина књига и данас може са занимањем читати, а позитивно Ломовићево мишљење о њима ни данас није спорно. Уз два Нобеловца (Чеслав Милош и Нагиб Махфуз) ту су и један кинески (Ли Ђинџао) те јапански класик (Јукио Мишима). Поменимо у вези осврта на збирку кинеске пјесникиње **Ли Ђинџао** да зачуђује његово познавање превода класичне кинеске поезије на јужнословенске језике. Читајући Ломовићеве приказе видљиво је како је настојао прочитати сва или већину дјела појединог писца о чијој књизи пише, што је свакако за похвалу.

У идућем циклусу под насловом "О књигама балканских писаца" заправо се ради о приказима само дјела писаца с простора бивше СФРЈ. Међу њима су се наша и два угледна аутора који су својевремено такође живјели у Брчком - **Зејнур Хасић** и **Милан Ђулафић**. Издвојио бих за примјер приказ шестог романа

”Дивље звезде” Добрила Ненадића који је Ломовић прогласио најбољим ауторовим романом до тада, не обазире се на мишљења других критичара (које цитира). Лично се слажем с Ломовићем у овом случају. Занимљиво је да Ломовић, који као писац није био склон експериментисању, скреће пажњу на поезију **Мирољуба Тодоровића**.

Као ликовни критичар Ломовић је мање увјерљив и успјешан мада је очито да он воли и познаје сликарство. Но и ликовне критике пише читко и занимљиво.

Ова књига би засигурно имала већи одјек да се појавила прије четрнаест година. Но, боље икад него никад. Пред нама је занимљива хроника збивања на подручју књижевности и ликовних умјетности седамдесетих и осамдесетих година.

Жарко Миленић

ТРАГАЊЕ ЗА ИСПУЊЕЊЕМ ДУХА
(Љиљана Рашевић Видојевић, *Плава вода*, Свет књиге,
Београд, 2007)

Поетски роман *Плава вода* је испреплетен прстенастом композицијом која на тај начин задржава рецепијентову пажњу на завидном новоу, а фабула чини оно што нам чини и сам живот у ствари скривајући нам стално тајну над тајнама, тајну живота и упућујући нас на љубав која је заправо право откривење живота. Промућурна списатељица Љиљана Рашевић Видојевић нам кроз вјешто написану маштовиту причу ставља до знања да је наше трагање за тајном живота заправо варка коју нам живот намеће кроз постојање да би увидјела да је права и једина опчараност коју можемо истински спознати кроз своје биће једино и само љубав. Све остало је само заваривање, само узалудно лутање кроз трагање које не нуди стварно смирење и спокој већ залудну омађијаност и зачараност. Она не жели рећи да је истина недокучива, напротив, већ и сами ликови Странац и Путник знају је, али је и крију од других, јер она не доноси смирење ни потпуну срећу што нам, уосталом, и ова два лика дочаравају. Тако би могли слободно рећи да испуњење човјековог духа није у свезнању већ у свеосјећању.

Ликови овог романа су свежажећи савремени, па зато они и не носе обична имена, већ су њихови називи у овом дјелу оно што они у ствари и јесу, зато су то Отац, Мајка, Брат, Сестра, Изумитељ, Видовњак, Странац, Путник, Гост, Пријатељ, Дјевојка и Љепотица. На тај начин се постиже њихова универзалност и превазилази дистанца између писца и читаоца.

Ликови дјела *Плава вода* су, кроз својеврсну алхемију душе и срца, у трагању за сопственим испуњењем и остварењем, а дотичући се тајанствене плаве воде као тајне живота која вјечито измиче њиховој спознаји. Списатељица нам непрестано и недвосмислено кроз читаво дјело открива њихова убјеђења, мисли, осјећања и науме и то ствара отвореност самих ликова чинећи нам их на тај начин блиским и помажући нам у сопственим промишљањима. Ликови овог романа откривају кроз себе и нама

колико мисао и колико тако сама ријеч може да буде лијепа и инспиративна или лажна и ружна, колико искрена и истинодарна, а колико преварна и заводљива, колико чиста и и њежна, а колико кварна и суморна, колико су ријечи љековите и животородне, а колико болне и отровне. Тако се Отац такмичи у свом настојању да оствари своју судбину, коју му је Видовњак наговестио, са Пријатељем да би његовом смрћу уочио *да смрти све брише, а вријеме претвара у заборав*. Пријатељ је пак настојао да сачува Оца од тог светог лудила које га је обузело. Ограниченост и омеђеност, затвореност коју нуде чудни ходници Очеве куће у којима Брат превладава изгубљеност и равнодушност нуде заборав тако што Брат сасвим случајно, сакривен у том простору, открива игру гласова кроз одјек коме се он радује и који га опчарава, а Сестра страхује од непознатог и одустаје од игре која збуњује. Брат у свом доживљају Дјевојке увиђа да љубав носи собом енергију која покреће. Сестра осјећа и зна да чудо није у разголићеној тајни, већ у благиости коју нуди љубав коју она у овом случају гаји према Странцу.

Читалац на крају открива да немир духа води ка сваковрсним потезима, чак лутањима у којима човјек жели наћи испуњење које га треба у потпуности задовољити и усрећити, а не да живот проведе тек у бесциљном ишчекивању краја. Ипак нам се као стварно рјешење нуди љубав која и поред жеље да је остваримо неријетко измиче у свом узлету од срца ка срцу.

Горан Н. Аџић

ШНИРАЊЕ ЖИВОТНЕ ПОТКЕ
(Божидар Станар, *Снови и јава Вукобраћа Каћане*,
Жиравац, Пожега, 2008. године)

Роман "*Снови и јава Вукобраћа Каћане*" рогатичког песника и приповедача Божидара Станара доноси једну од запостављених истина о нама.

У време када се биографија, традиција, култура па и неки органи могу наручити у варијантама које одговарају тренутним потребама, Станар отвара поодавно жижљиве шкриње у којима мољац наше прошлости дроби плетар закоровљених гробова и скида глеђ са ђедовских костију.

Снови и јава су исто што и истина и жеља, светло и тама, благослов и клетва, вера и невера, љубав и прељуба, јесте и није...

То су наши камени међаши или медници, како их Станар назива. Наше постојање се не завршава смрћу, као што и не почиње рођењем. Ми смо већ постојали и постојаћемо, ако је нешто учињено за нашу будућност која исијава поменућу глеђ из гробова.

Вукобрат Катана је поменуто исијавање предака које ми, његови потомци, даље прослеђујемо.

Он није личност која припада само једном презимену, једној породици, која се родила у Станаревој мисли. Он је громуљица ила и камена, меда и чемера, таме и светлости, комадић материце "са оне стране кањона", како то каже приповедач, да би избегао сваку међу унутар свих суживота људи, чије судбине чине заједничку судбину. Овај роман има за циљ да премости, **преспоји простор и нарав**. Због те потребе, Вукобрат Катана је исто што и орао кликтавац којем није место међу кокошима, иако живот има други аршин.

Соко је небески плод, а потом птица да би га наше очи могле сагледати. Оно што је најнесагледивије је свакако смисао љубави. Зашто баш тако? Због тога што је тешко разлучити вулгарну нит љубави од златне жице.

Стожер Станаревог казивања је изнад свега љубав, и то она сирова љубав, телесна, која покреће срчане умне мишиће, лишене лажне културе и уљудности.

Љубав претворена у набој који има задатак да буде непрестана грмљавина унутар свих стварања, јер да није грмљавине, небо би било мртва плавет у нашим погледима. Станар нас брани од старосне непогоде и прилагођава младости. Младост је вечита љубав која не остари нашим годинама, него небригом према њој у долазећим годинама.

Вукобрат Катана је **”запис” љубави**, постојање вечите младости, живота и греха, али и оног слатког греха који доноси живот, а који се плаћа животом. Вук и брат су у свакоме од нас. Ако тако није, онда смо људи без крила. У животу су нам потребна крила да би бар повремено неке били анђели.

Ако смо се расипали и давали, ако смо своје постојање претварали у бисерну росу и сузне капи, онда смо и живели и стекли право на умрлицу, као што смо, милошћу божијом, стекли крштеницу.

Бог је свет створио љубављу, љубљењем свега што је постало. Како да се бранимо од навале љубави коју дајемо и којом се дајемо? Можда прељубничким грехом или светим речима, ”ако неко од вас није грешан, нека се на њу баци каменом”.

Већ на почетку романа аутор нам чини велику услугу и даје нам на увид део судбине главног јунака.

Како то чини?

На начин којим су вични недовољно писмени, а изразито продуховљени људи и народи, у које спадамо и ми, потомци Светог Саве, а и његови преци.

Неук народ је своја слова и речи вајао као блато, тесто и усирену крв. Наше усмено приповедање је, на жалост, запало за наша непца, а и за будућност. Станар врло учено користи језичку благодет. Као прво, писац у причу уводи нашу наслеђену потребу за фантастиком, али фантастику лишену страве. Он нам ту фантастику даје кроз коња. А коњ племенита животиња и једна од најмилијих човеку. Коњ Златан губи своје потковице. Ништа необично ни страшно. У чему је онда смисао страха? У томе да је у нашем веровању потковица симбол среће.

”Е, мој синовче, да ти знаш шта те све у животу чека, припазио би ти. Гледам ти цијели твој живот као на длану, и све ћу ти по реду казати.” Прво казивање чини старац, неко ко нас од приче не одбацује, већ причи примиче. Од уводних речи међу слушаоце ”удари” немлук. Наћуле се уши. Стишају се дамари. Жижак у дрвету престане са својим пословима. На прозоре се

навуче треперење лампи. Жене престану са подгуркивањем. Ватра утихне. На шпорету се почне млеко преомишљати, да ли да кипи или ослушкује. Напољу се огласи ђук и хукне јејина. Пашчад шмугну под торине или магазе. Само ђаво пирка луг мајци под сукњу.

Ноћ расте.

Расте Вукобрат.

Расте Вук.

Расте брат.

Спрема се љубав.

Спрема се рат.

Пењемо се на набо као у брда и, као варнице у ватри, водимо љубав. Водимо прељубу. Зашто баш њу? Па због тога да бисмо имали чиме долазећу смрт увеличати и наградити. Да би нам живот једра напунио, док једримо оном реком што у ад води. Онај што се живота плаши, не иде на ту лађу. Он не беседи о рату, брату и инату. Он седи поред огњишта и ложи суварје. Он, када му дрва недостају, не сме напоље цепалу да оде, него ложи своја ребра и греје кожу, у коју се увлачи мемла и тоња. Тог ни рођена жена не жели, и пред њим своје кости не размеће, да место камену темељцу учини и озида потомке. Његова жена тражи Вукобрата да је ајдучки исече и од њих колан сашије па на коњу виловитом у недоба њој дојезди, да је засити и одврати од сипања соли у каније свом човеку који је хлебом храни и туђу децу уздиже, мислећи да су његова па да тако раскомадана своју душу медом и млечом излепи и окрилаћена одлети пред суд и срам оних што то исто чине, али се вештије крију.”

Вукобрат није само божија имовина која гради породицу. Он је више од тога. У њему се налази све време тадашњег постојања. У њему је стетиште времена. Станар повремено, да би подигао ниво занимања за своју причу, пренагли у дозирању меда и млеча па преслади причу и створи укус који засићује. Али то није терет који се не може разасути. Вукобрат би без тога постао исто што и стајаћа вода. Само река која има матицу, има свој крвоток.

Вукобрат, попут сваког вука, удовољава својој нарави, не презајући од ”гвожђа”, пушке и било чега. Он је слободан и опрезан, онолико колико то природа захтева, а природа; опстанка свога ради, често чини оно што се коси са мудрошћу. Његов урођени инстинкт га чува од ”богomoљке” која после љубави поједе свог вољеног. Он то зна, а и поред тога јој хрли у погибију.

Вукобрат све **чини у име љубави**. Сади воће, поштује комшије ”са оне стране кањона”, поклања им шљиве, припитомљава дивље

пчеле које му доносе помелјарке. Пази на браћу и међу којом се међе.

На његовим прсима се гнезде комшијске и рођачке ласте па се ту и тиће. Свака заветрина узима себи неке мирисе и цвркоте... А тамо негде у будућности спада и потковица са коња Златана **на којој је исписана његова судбина**. Онога кога су хтели да поједу вуци, а нису, појешће браћа. Златан својим потковом пише златним словима умрлицу своме добротвору који га негује и воли.

Вукобрат је неговао своју шуму. Чистио је од губара и трулежи, осунчавао је као убоје. Гајио стабло за розгу и стожер, за срчаницу и руду, за стожер и крст, за славски астал и укупни сандук, гајио је и дирек којим се мучки глава разбија.

Где расте тај дирек, то најбоље знају они којима је љубав срце отровала.

Вукобрат Катана, за разлику од својих укућана, комшија, пријатеља, не живи живот, он живи снове, а снови су више од живота. И смрт која се сања више је од смрти. Због тога је његово постојање смрт надживело.

О овом роману који се доживљава као поезија, филм или слика, може се нашироко беседити. Може му се замерити много тога. Може се оспоравати, али има нешто у шта се не сме ни прстом упирати. А то је - овај роман је жив. Он дише и међу корицама, а камо ли у нашем дружењу са њим.

Жегов живот је надживео причу о себи као што су многе приче надживеле своје приповедаче.

Вукобрат Катана није истина. Он је јава снова. Снова који припадају и нама. А без снова се не може живети. Ако се у томе и успе, то није живот, већ мука жива. Ваља због тога бити Вукобрат па макар се са собом разродио.

Верујем да ће овај роман привући велику пажњу, бар оних који су жељни снова, јер овај познати нам живот и није превелика благодет. Да нам није мало успомене на љубав и сна том љубављу окрићеног, много тога би нам душу пробадало.

Због ове импресије, чини ми се, Божидар Станар од Рогатице, доноси једно приповедање које се у већини нас изгубило. Хвала му за то даривање.

Слободан Ристић

ПЈЕСНИЧКЕ ТАЈНЕ СУЗАНЕ СТУПАР
(Сузана Ступар, *Громки шайаи*, "ART-PRINT"
Бањалука, 2007)

"Дужни нисмо никоме осим Љубави."

Збирка пјесама **ГРОМКИ ШАПАТ** Сузана Ступар као и свако умјетничко дјело, својеврсни је "модел свијета" који свједочи о ауторкином доживљају свијета. Засебна и аутентична пројекција гдје се уплићу двије супротне силе које се подједнако опирају искуству онако као што се опире осјећање мислима, идеал збиљи. Живот схваћен и прихваћен у стилу Ж. Сандове ... "Све је Љубав. Јер треба вољети, патити, надати се, стварати." **Сузана пише**, у дослуху **с тим**, искрено интимистички, исповиједну врсту поезије, исказану у изломљеним тоновима, без патетике и прејаким осјећања. (Не)најављен сусрет између личног доживљаја и ауторкиног искуства, између "неба и земље", преточени у стих. Доживљај суптилни је "помјерен" пјесникињином имагинацијом - значењским пољима повезан у један сноп освјетљења. Њено врело је у **Љубави, Љепоти, Сунцу, Свјетлости Звјезда...** Пјесникиња, на посредан начин, афирмише ранију тврдњу да је пјесма више "естетски предмет", а мање артефакт, као структура. Пише поезију ослушкивањем себе и ураћањем у себе, слободним и асиметричним стихом - остварује лични, свој душевни пејзаж који се мање-више уклапа у матрицу савременог пјевања (контрапунктални појмови и слике, обрти и инверзије стиха на предметно-стилском плану пјесме, са обиљем метафоричких зебњи, апстрактних токова и тајни). Поетски дискурс карактеристичан по асоцијативним и имагинативним узлетима, по разлагању мисли и емотивних успона. Без оне дескрипције и описивања на коју смо навикли, изузмемо ли једну или двије пјесме (*Слика рађања дана, Лажу ње*).

Наслов збирке *Громки шайаи*, обременен је много чим - прије свега има тзв. **упућивачко значење**. Неуобичајена синтагма у наслову сугерише читаоцу ауторкин стваралачки немир, чујан и трајан, природу и скалу њених расположења. **Оксиморон** (облик

једночлане антитезе) у наслову, изведен је са смислом и унутрашњом логиком и он дозвољава пјесницињи да изрази сва "таласања" и нијансе својих расположења. Једноставно, пожељни су немир и "свађа", жубор душе, и то треба изразити стихом. Равнодушност не рађа пјесму. У поезији све мора бити поткријељено емоцијама, зато су, макар нам се то чини, све тајне овог свијета записане у срцу **Сузане Ступар**. Пажљивим ишчитавањем њене збирке сазнали смо да је њен стих рођен и рађен у мислима и емотивно попраћен. Пред нашим очима вјечито су двије слике, два доживљаја - непомирљива, "двје стране душе". Дуалистичку слику свијета објелодањује већ на почетку циклусом пјесама **Између сујроћних свјетова**. Два су доживљаја и два расположења у пјесми *Билка-ијица*, супротна и противрјечна - слобода и ропство.

Расјон њених крила / вјетар само мјери,
у првој строфи, а у другој:

Пјица у кавез ухваћена, / уићхнула пјесма.

Пјеснициња истовремено осјећа и "жубор и урлик" живота. Но, упркос томе пјеснициња, попут путника, не престаје да корача у настојању да уравнотежи та два стања у себи и, макар за тренутак, помири те двије супротности. И остале пјесме овог циклуса у знаку су пјесниковог доживљаја вјечног несугласја и поларизације свега постојећег (*Гргољење, Није шу мене, Леденице, Послије смрти, Гушљај суза, Брезе, Подно дуге*).

Тајне су у нама, у нашим душама које морамо спознати и знати ослушкивати. Не бисмо погријешили ако бисмо ових педесетак пјесама, смјештених између корица ове збирке, означили као лирски буквар Сузане Ступар у којем, како она каже: *"Лийи / кийи / пјесма"*. Стварање је истовремено радост и патња: *"Дах у грлу, / бол уијробе"*. Без обзира, на та помијешана осјећања, њена пјесма **Рођење** је ријетко надахнута поема стваралаштву уопште. И то охрабрује - да поезија нема забрањених простора, и није ничим ограничена, осим талентом. Онда није за чуђење што пјеснициња у другом циклусу ове збирке **Између земље и дуге** насељава тај простор и даље стихом. Сва је у даху, у ослушкивању, у шапутању, у душевном преметању и сјају очију. Просторне координате овог циклуса пјесама чине да је пјеснициња "изнад стварности", са уздахом који прелази у страст:

Могу ли моје вене / преточићи све чежње, /
раздвојити између земље и дуге

.....
Може ли ми сунце / у постољима заноћити?

Пјесникињу обузима у сну оно "двогубо" стање, недоумица да ли је то она или нека друга особа. Усхићена је до неба кога осјећа на свом длану:

*На грудима ми се појело, / раздрагано прољеће, /
магле смијешком расијеране / сунце на видiku, /
појело се до неба.*

Сва су чула покренута, на дохват руке је читав свијет:

*Жубори радости у ушроби свијета,
свуд куцају била
и све даном озарено
бива!*

Просто, један пјеснички "узлет" и отвореност пјесникиње према недовршеном бескрају ...

*У ријечи је суза. / У ријечи је слајка, /
појављујућа чежња / и уздицај / и уздицај /
до смрти / и напруга, / до живога.*

("У ријечи")

Моћ поезије је моћ ријечи и то је најважније у пјесми. Добра пјесма подразумијева прочишћену емоцију као њену естетску супстанцу, значајну за поетску атмосферу пјесме, по којој најчешће препознајемо аутора.

И остале пјесме наведеног круга пјесама (*Бродови, На дохвати руке, Како, Новорођено прољеће, Трак душе, Било...*), свака на свој начин уграђују дио те атмосфере у менталну мапу Сузане Ступар. Дијаграм њених расположења (љубав, чежња, трагање за срећом, радост живота, доживљај бескраја и личног задовољства, питања и дилеме, зебња, страх, слутња...) неравнојран је, са доста метафоричких дрхтаја и апстрактних токова и тајни - слика ауторкиног душевног "рељефа" између немира и бонаце:

*На осјенченим обалама / неких других свијетова /
слајком смрћу, / у шрену, / умирало је / твоје и моје / било.*
("Било")

Пјесникиња, на крају, одлучна је да заплови "узбурканим морем", са дилемом "како немире да смири". Нашла је одговор у пјесми *Боје Луга* из треће групе пјесама **Громки шапаци**.

*Кад препознам боје, / ихваћим зрак сунца /
и у тојли вал лице загњурим, / наћи ћу мир.*

Претешко је бремене трајне среће за Сузану и њену пјесму. Сјенка се обавезно надноси над њу и не дозвољава јој крила. Једна медаља са два лица. Контраст и парадокс умрежили су се у стихове поетесе. Без тих средстава, наравно стилски гледано, она не умије да пјева:

Наизглед жив / мртв...

.....

Наизглед видљив / невидљив је / у свијету безбожних.

С времена на вријеме сјенка се претвори у пријетећи облак, небо, са "црним засторима ноћи":

Погледај! / Небо је успало / са своје столице! /

Свуд је облаке, / к'о прогнане душе, / разбацало...

Уводни стих ове пјесме састоји се само од једне ријечи и то у облику императива који адекватно денотира пјесникаџин доживљај да би га на крају конотирала, сугеришући природу свога расположења. Облик императива очито да је био потребан и ради апострофирања интензитета доживљаја и постизања атмосфере пријетње која је ту:

Бијесно небо гази / по земљаном своду / и оставља /

крваве прагове.

Попут пјесме **Бијесно небо** и остале Сузанине пјесме имају сличан сценарио - готово прозни. Шта рећи на све то, Сузана његује свој лирски говор, са препознатљивом поетском фактуром стиха и парадоксалном сликом. Стога никад нисмо сигурни докле смо стигли у рашчитавању значењских поља њене пјесме. Једноставно, из простог разлога што свака њена пјесма није довољно "пробављива". Поготово оне у којима се осјећа извјесна колизија - емотивна и духовна, али је њихов број мали. Илустрација за такав "душевни грч" је једна од пјесама из овог циклуса *Куда погледаш*:

Једино је / поглед у небо / преостео.

.....

А леијети не знаш!

Посебну поруку имају пјесме **Ајсурд**, **Нектар бола**, **Лажу те**. Пјесникаџа је озлојеђена стањем нашег односа према себи сама и сопственим вриједностима:

За мало, / гошово за цаба, / продасмо душу, /

срце, руку, главу...

Лаж царује на све стране и не види јој се крај.

Лажу те, / Историјо моја,

.....

лажу те, / ишћа год да ти кажу!

На срцу су јој родна земља, **Завичај** и **Козара**, онај свијет који је дјечијим очима угледала. Није плави круг већ зелени, о коме пјесникаџа с поносом и усхићењем нам саопштава:

Зелени круг / чува једну тајну...

Желимо ли да осјетимо мекоћу тона и љепоту рађања зоре, њен величанствен опис, не треба се двоумити већ прочитати пјесму **Слика рађања дана**. Разлажу се мисли и емоције са метафоричко-персонифицираним трептајима, са примјетном концентрацијом енергије пјевања.

Шапутач наде, четврти и посљедњи циклус у овој збирци пјесама, истински је "одраз душе" ове пјесникиње. Ведрина тона и нада која не посустаје. Поглед уперен у дубину васионе и слика коња који се пропиње, пројекција су пјесникињиних стремљења. Њен шапутач изнутра јој подгријава ту наду, ослобађа позитивну енергију која не дозвољава да пјесник клоне:

Коњи су касали, / галопирали, / проћели се /

у свој својој снази / и небо доћакли.

Безброј је тих коња који "галопирају" крвљу пјесникиње! Пјесникиња жури да "дотакне сунце".

Погледај у своју душу / њуним оком, /

преходи њене проћланке, / послушај све немире /

узавреле крви / и сунце нађи, / доћакни га!

Пјесмом **Храст** на крају овјерава своју збирку - оличење снаге и постојаности, "шапутач наде у незнању". Слично њему пјесникиња одољева грубостима живота, а кад јој затреба заклон, склони се у своје стихове.

Мр Светозар Ђ. Личина

НОВИ ВЕНАЦ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ
(Миомир Милинковић, АНТОЛОГИЈА СРПСКЕ
ПОЕЗИЈЕ ЗА ДЕЦУ, Легенда, Чачак, 2008)

Антологије су књиге које представљају прави изазов за сваког приређивача. Правити антологије за децу и младе захтева изузетно познавање закона поетике и уметничку лепоту стихова, јер није лако истовремено "задовољити узраст и укус малих читалаца и наћи пут до њиховог срца и изнова открити чаробни свет детињства" и већ утврђене критеријуме естетског вредновања. Такође је познато "да судбина песме која уђе међу читаоце није више у рукама песника - читаоци сами бирају поезију која је за њих испевана." Познате антологије **Воје Царића, Душана Радовића, Воје Марјановића, Драгутина Огњановића, Пере Зупца, Тихомира Петровића** и других, којима се српска књижевност за децу може похвалити, показале су мноштво различитих укуса и критеријума којим су се антологичари служили.

Низу разноврсних антологија децје поезије у српској књижевности за децу и младе, којих има на десетине и чији су приређивачи познати књижевни проучаваоци, антологичари и песници, придружимо још једну вредну антологију поезије за децу, аутора **Миомира Милинковића**, књижевног естетичара и професора књижевности на Учитељском факултету у Ужицу.

Милинковићева *Антологија српске поезије за децу* обухвата ауторов *Предговор* о књизи у коме је на самом почетку теоријски разматран појам детињства, као најлепшег периода живота сваког од нас и објашњена поезија за најмлађе, као интегралног дела песничке уметности, прилагођеног тематски, стилски и структурално интелектуалном узрасту малог читаоца. *Антологија* је употпуњена и *Имеником песника* који садржи попис од 77 песника српске поезије за децу и младе чији су се стихови нашли на њеним страницама. Јединствено оригинална антологија почиње стиховима **Луке Милованова Георгијевића**, који је поставио темеље српске поезије за децу, а завршава се стиховима **Недељка Попадића**, најмлађег песника у овом попису. Између њих се налазе генерације осталих песника са својим стиховима, чија је поезија, како

сам аутор наводи, "од несумњивог значаја за развој српске књижевности за децу и младе." При избору песама руководио се тиме да се детету као читаоцу понуди широк спектар тема и мотива, поетски и уметнички обликованих на начин који одговара њиховом узрасту, њиховом афинитету и представама о свету који их окружује. Такође се у избору песама руководио критеријумом "да песма мора бити лепа, стилски добро уобличена и складно компонована, тако да својом садржином и мелодијом истовремено оплеменењује и поучава дете, релаксира га и анимира за појаве и догађаје у непосредном животном окружењу, подстиче деčју машту и смисао за лепо као и да буди радозналост и друге склоности деčјег духа."

У свом компоновању књиге аутор се придржавао хронолошког принципа јер са становишта књижевне историје хронолошка ретроспектива српске литературе за децу могла би се сагледати кроз четири еволутивне фазе: прва обухвата период до појаве **Јована Јовановића Змаја**; друга од Змаја до првог светског рата; трећа време између два светска рата, а четврта другу половину XX века. За све нас су подједнако важни и занимљиви и почетни токови чији су песници неговали класичну форму стиха и садашњи токови чији представници пишу песме за децу које теже модерном стиху са различитим видовима језичко-стилског компоновања.

Песник, по професији учитељ, Лука Милованов Георгијевић је поставио темеље српске поезије за децу. У овој *Анџологији* налази се његова песма *На књижицу за новољетњи дар* која има књижевноисторијску и естетску вредност. Такође по карактеру тематике и форме, ова песма носи видне ознаке манифестне поезије.

Бранко Радичевић је заступљен са своје две песме, *Циц* и *Пућник на уранку*, иако по вокацији није деčји песник, али је по начину уметничког израза и схватању поезије стао уз утемељиваче српске поезије за младе.

Другу фазу у историји српске поезије за децу започео је Јован Јовановић Змај који је "отворио непрегледни регистар тема и мотива и наговестио путеве и правце модерних поетских токова." Милинковић је направио избор од неколико песама (5) овог родоначелника наше деčје поезије који је стварао за децу у време када је књижевност за децу имала статус подређене уметности. Његова поезија данас представља живи образац једне непревазиђене поетске школе.

Трећа фаза обухвата време између два светска рата и представља нам књижевне школе и покрете који су нудили нове идеје и нове песничке изразе. Типични представници деčје поезије тог

периода су **Гвидо Тартаља**, **Десанка Максимовић** и **Александар Вучо**. Они певају о дечјим темама сходно времену у коме су живели и остварују природну везу између традиционалног и новог у дечјој лирици. Поменимо само неке типичне њихове збирке песама чији су стихови снажно закорачили у будуће токове литературе за децу и младе: *Зачарани круг*, *Чаробна фрула*, *Весели гусари*, *Врџ деџињсџива*, *Подвизи Дружине џеџи џеџилића*. **Момчило Тешић**, **Мира Алечковић** и **Бранко Ћопић**, су књижевници који су највише стварали у првој деценији после Другог светског рата, па је и структура њихових песама засићена мотивима послератне обнове и изградње.

У другој половини XX века у српској поезији за децу почињу стварати еминентни песници и ствараоци који заузимају важну позицију у дечјој литератури. **Душан Радовић** је збирком песама *Поџиџована деџо* (1954), започео модерне токове књижевности за децу и младе. Његова поезија је нова нарочито по начину уметничког обликовања па је он с разлогом један од најзаступљенијих песника у Милинковићевој *Анџологији* и по томе се може закључити да га аутор сматра за творца нових видика ка поезији наших дана. Следе песници као што су **Мирослав Антић** са песничком збирком *Плави чуџерак* у којој има места за наговештаје првих ђачких љубави, дечјих снова и немира; **Драган Лукић**, са градским темама које је увео још Александар Вучо и **Милован Данојлић** са стиховима социјалне тематике. Десанка Максимовић је песник са осећањем љубави за природу и све облике живота у њој. Ћопић пева о ведријим темама; **Љубивој Ршумовић**, **Душко Трифуновић**, **Гордана Брајовић**, **Добрица Ерић**, **Перо Зубац**, **Мошо Одаловић**, **Душан Ђурђев**, **Драгомир Ђорђевић** и многи други који су се нашли у овој *Анџологији* а да при том, како аутор каже - "избор је могао бити и другачији, бољи или лошији, али никако апсолутан."

Ми мислимо да *Анџологија* Миомира Милинковића представља вредан књижевни допринос развојним токовима српске књижевности за децу и да ће критеријумима који су определили дати избор песника и поезије, привући пажњу многих изучаваоца и поклоника поезије.

Мирјана Чуџовић

ПЈЕСНИЧКА РАДИОНИЦА СТОЈАНКЕ СЕКЕ ЗАКИЋ

У пјесничкој радионици Стојанке Секе Закић у припреми је осма књига. Претходних седам изашло је у континуитету од 2003. до данас.

Рекло би се да је то релативно кратак период за толико књига.

Међутим, име ове, слободно можемо рећи, плодотворне пјесникиње, није непознато. Од раније, много прије 2003. године, своју склоност за пјесничко изражавање Стојанка Сека Закић испољила је пред завичајном читалачком публиком у Бијељини, која је с интересовањем пратила појаву и развој пјесника. Већ као ученица пише и објављује своје прве стихове у бијељинском школском листу **"Први кораци"**, да би се потом, све чешће, појављивала у бијељинским **"Браздама"**, а онда и у другим литерарни гласилима. Тако се њене пјесме већ 1970. појављују у македонском листу **"Побједа"**, а потоње и у многим другим листовима: **"Јесењин"** истоименог књижевног клуба из Београда, **"Књижевних новина"** из Шида, те на страницама часописа **"Српска вила"** из Бијељине, **"Духовност српска"** из Теслића, **"Словеса"** из Бањалуке. Присутна је, такође и у више зборника: **"Сазвежђа"** (САЈ-КОР) Београд, **"Семберска лира"** (Бијељина), **"Крилате руке љубави"** (Београд), **"Сејачи пјесама у балканском парку"** (Модрича), **Босанскохерцеговачке пјесникиње 1908–2008.** и др. Неке њене пјесме су и музички обрађене и извођене на фестивалима у Бијељини.

А онда се Сека осмјелила и почела да објављује и књиге. Њена прва књига са симболичним називом **"Плава звезда"** објављена је 2003. године. Наслов - метафоричког значења, као што су и многе од укупно седамдесетак пјесама објављених у овој збирци.

"Својом структуром, мотивском грађом, порукама и стилско-језичким изражајним средствима, пјесме ове збирке дочаравају животна расположења пјесникињиног реалног и иреалног свијета. Рефлексивног су и емотивног карактера и израз унутрашњих не-

мира у дјетињству, младости и зрелом добу...”, забиљежио је рецензент ове књиге пок. Панто Секулић.

”Плава звезда” је пробила лед и камен темељац је за осталих шест збирки, које су, једна за другом, долазиле. Исте (2003) године у издању **”Графокомерца”** из Требиња и уз рецензије **Милана Р. Марковића** и **Богољуба Марића**, те лекторске интервенције бијељинског професора **Мике Василића**, појавила се друга Секина књига **”Одсјај среће”**.

Ауторица је посвећује својој, већ одраслој дјеци, синовима Санију и Бојану и кћерки Данки, која и сама пише. Уз фотографију **”Три мајчине радости”** записано је: **”У вама налазим смисао живота и вама поклањам ову књигу”**. Збирка садржи седамдесетак пјесама и неколико је и Данкиних. Тематски - то је, првенствено књига за дјецу и о дјечи. Основна порука, која се намеће читаоцу након пажљивог ишчитавања, чини се, садржана је у уводним стиховима који су и мото и црвена нит кроз поетски вјенчић **”Одсјаја...”**:

*” Живи дјетињство на дјетињи начин,
Учини младост да буде лијепа,
Зрелост живога дочекај срећно
Да се не би кајао довијека”*.

У сљедећој књизи **”Шарене оазе дјетињства”** (2004) рецензенти се слажу: То је књига за дјецу писана срцем, с љубављу и разумијевањем за малог великог човјека. Већ сами наслови довољно говоре шта чини Секин дјечији свијет преточен у пјесме: **Снени увојак, Заљубљена пјесмица, Пјеге на носићу, Луткин рођендан, Њежност, Најљепши осмијех, Мајка прича приче** и др.

Сека разумије дијете, продире у његову психу, али не пропушта и да благо опомене одрасле. Због свега тога, како рече рецензент: **”Шарене оазе дјетињства”** је књига дјетињства љубави као категорије непролазности.

У 2004. години Стојанка Сека Закић подарила је читаоцима још једну малу, ципну књижицу, са двадесет пет пјесмица **”Секини ружичасти снови”**. Тематика је иста као и у претходним Секиним пјесмарицама. Шаренило мотива, такође: Кроз снове дјетињства, Одрастање, Тајне жеље, Најљепше име, Погрешан пољубац, Добар спој, Раст љубави, Љубав као тајна, За сјећање и сл. У погледу форме, Сека остаје досљедна себи - слободна. Но, осјећа се да пјесникиња из књиге у књигу сазријева, добија на рафинираниости и богатству израза.

У 2005. години Стојанка Сека Закић објављује двије књиге: **”Осунчане пјесме”** и блок-књижицу **”Дај ми руку, велики свијете”** која је комбинација пјесмица и кратких поучних прича. Уз поуку, која је дата без наметљивости и ауторитета одраслих, ауто-

рица овдје оставља могућност дјечи - малим читаоцима да дају крила својој машти и сами "праве своје приче" по угледу на оне из књиге. Тако Стојанка Сека Закић, као прави педагог и познавалац дјечије душе, подстиче и развија дјечије стваралаштво. А мотива и садржаја што се тиче, све је у ове двије књиге за дјецу као и у претходним, у знаку дјетета, окренуто њему, његовом стварном и измаштаном свијету.

"Маштанка" (2007) седма књига Стојанке Секе Закић је само још једна нова књига ранијих верзија, већ објављених: Збирка поезије за дјецу претшколског и школског узраста. Подијељена је у два циклуса: "Маштарије" и "Свијет без граница". Аутор књиге и овдје у свом пјесничком фокусу има дијете и његов стварни и замишљени свијет који га окружује и привлачи му пажњу. Ту су, прије свега, драга му лица родитеља, браће, сестара и другара, љепота и богатство природе и изазови које она пружа: животиње, цвијеће, лептири, пчеле, киша, снијег, сунце, родна кућа, предмети, али и прве стрепње и љубави, питања и загонетке. Отуд и у овој збирци прегршт мотива и шаренило наслова: Какво је мама дјетињство твоје, Брацо тек рођеној секи, Унук и љутит дјед, Друг и другарство, Мачак и Жућко, Мацин вратолом, Наш стари сат, Прва љубав у вртићу, Цвркулт успомена, На вјетру, Мрак, Цвијет без граница и слично. Није случајно да рецензент ове књиге **Радмила Поповић** препоручујући рукопис "Маштанке" за штампу, истиче: "Својом поезијом 'Маштанка' Стојанке Секе Закић пред дјецом отвара прозор свијета без граница. Чини то врло вјешто, брижно, али ненаметљиво, поетски топло и прецизно. Има шта да каже дјечи и зна како то да учини." И уистину, "Маштанка" као и претходних шест књига, плод је успјешног стваралачког напора пјесникиње за дјецу Стојанке Секе Закић и заиста оправдава ласкаву оцјену зрелог књижевног критичара као што је Радмила Поповић.

Из књиге у књигу видљиво је поетско сазријевање, успон Стојанке Секе Закић и израстање у препознатљиву пјесникињу за дјецу. А бити пјесник за дјецу није лако. Сека то ради упорно, својски и с љубављу и у томе, види се, успијева.

И на крају, да се вратим наслову овог скромног прилога. **Пјесничка радионица Стојанке Секе Закић!** Зашто? У свом стваралачком раду Сека је сјединила сопствену стваралачку снагу са стваралачким потенцијалима своје дјеце. Књиге се "праве" заједнички. Прелијепе су илустроване цртежима и вињетама привлачним за дјецу које су вјешто и са ликовним укусом одабрали заједнички, мама Сека и њена дјеца. Заједнички се ради и компјутерска и графичка обрада, а такође и дизајн корица.

Мара Николић

**ВРИЈЕДНА СТУДИЈА О ДЈЕЛАТНОСТИ БРАНКА
ЧУБРИЛОВИЋА У ИЗБЈЕГЛИШТВУ**
(Драгиша Д. Васић, *Дјелатности Бранка Чубриловића у
избјеглиштву 1941-1945*, Филозофски факултет у
Бањалуци, Бањалука 2007)

Књига *Дјелатности Бранка Чубриловића у избјеглиштву 1941-1945*. настала је из магистарске тезе Драгише Д. Васића одбрањене у Бањалуци 2006. године. (Комисију за одбрану овог рада сачињавали су: академик **Милорад Екмечић**, академик **Здравко Антонић** и проф. др **Никола Поповић**). Теза је рађена на основу литературе, истраживања аутора у архивима, као и података до којих је дошао у личном архиву Бранка Чубриловића. Књига се знатно ослања на мемоаре **Записи из Туђине** у којима је Чубриловић приказао своју дјелатност у избјеглиштву. Мр Васић је, успјешно примјењујући научну методологију савремене историје, обухватио сва битна питања из живота и дјелатности **Бранка Чубриловића** за период 1941-1945. године. Састоји се од 227 страница текста допуњеног фотографијама и факсимилима из живота Бранка Чубриловића, односно од предговора, осам поглавља и закључка. Поглавља су: 1. Живот и политичка дјелатност Бранка Чубриловића до 1941; 2. У мартовским догађајима у Априлском рату 1941; 3. На путу од Никшића до Лондона (15. април - 22. септембар 1941); 4. Дјелатност у Лондону (22. септембар 1941 - 22. фебруар 1942); 5. Привредна мисија у Америци (13. април 1941 - 28. јули 1943); 6. У комбинацијама за предсједника владе (1943-1944); 7. Приклањање партизанском покрету (1944-1945); 8. У Титовој Југославији (1945-1962).

У оквиру **првог** поглавља аутор нас упознаје о поријеклу Бранка Чубриловића, његовом школовању, лекарској пракси, активностима у младобосанском покрету и борби против аустроугарске власти у Босни и Херцеговини. Чубриловић је 1920. године приступио Савезу земљорадника. На његово одређивање за ову странку утицао је успон хрватског сељачког покрета **Стјепана Радића**. Српска сељачка странка била је једна од водећих опозиционих странака све до 1939. године. У овом периоду Чубриловић

се залагао за споразум са Хрватском сељачком странком па је тиме и логична његова подршка Споразуму Цветковић-Мачек и улазак у владу као министра пољопривреде.

Аутор се, у **другом** поглављу бави приликама у Југославији пред почетак рата, политиком Намјесништва кнеза Павла Карађорђевића, приступањем Југославије Тројном пакту и антифашистичким активностима Бранка Чубриловића. Након приступања Тројном пакту Чубриловић подноси оставку на мјесто министра и одлази у Босанску Крајину како би организовао народ против издаје. Међутим, након преврата 27. марта Чубриловић је ушао у нову владу, на чијем челу је био **Душан Симоновић**. Као посљедица ових догађаја услиједио је напад њемачке авијације на Београд што је довело до одступања владе према Босни. Мр Васић врло јасно и опширно приказује активности Симоновићеве владе при њеном повлачењу преко **Ужица, Сарајева, Пала до Никшића**, посебно се осврћући на дјелатност Бранка Чубриловића тих дана. Поглавље се завршава капитулацијом југословенске војске 14. априла 1941. тј. закључењем примирја са непријатељем.

Треће поглавље је посвећено организацији и плановима краља и српских министара о напуштању земље, боравку владе у **Грчкој**, затим у **Палестини, Јужној Америци** и коначно емиграцији у **Лондон**. Аутор пише о активностима владе осврћући се на питања којима се највише бавила: спољна политика, финансије, збрињавање избјеглица, пропагандом, војском и везама са земљом. Југословенска влада је **4. маја** објавила декларацију у којој је формулисала политички програм и ратне циљеве. Новоформирана Независна Држава Хрватска је проглашена "туђинском колонијом најгоре врсте". Југославија се солидарисала са ратним циљевима савезника, а за властити ратни циљ одредила је успостављање територијалног интегритета, независности државе и пуну слободу **Срба, Хрвата и Словенаца**. Међутим, чланови владе су се у избјеглиштву почели међусобно сукобљавати. Нарочито се истицао српско-хрватски сукоб. Хрвати су заступали хрватско национално питање, док је један дио Срба био југословенски орјентисан, а други је имао искључиво српско опредјељење. **Симоновић** је, у августу 1941. године, извршио реконструкцију владе према којој је Чубриловић, поред пољопривреде, добио и ресор снабдијевања и исхране.

Једно од најважнијих питања којим се бавила избјегличка влада била је обнова и послератна реконструкција земље. То питање било је у надлежности министра Чубриловића о чему мр Васић пише у **четвртном** поглављу. Пажња аутора усмјерена је на раздор који је настао у влади након што је у Лондон донесен Меморандум Српске православне цркве који говори о стравичном

страдању Срба што је довео до раздора међу српским и хрватским министрима. Чубриловић је, након ових вијести, преиспитивао цјелокупну националну политику између два рата, али је и даље вјеровао у југословенску државу.

Бранко Чубриловић је као министар пољопривреде имао веома значајну политичку дјелатност у Лондону. Спољна политика министра Чубриловића била је све више окренута према СССР. Сматрао је да ће ова снажна словенска и православна сила заштити српске интересе.

Пето поглавље посвећено је привредној мисији коју је министар Чубриловић вршио у Америци од априла 1942. до јула 1943. године. Био је учесник Савезничке конференције у **Хот Спрингсу** у мају и јуну 1943. године која је отворила питања обнове опустошене Европе након рата.

Криза коју је проживљавала влада Слободана Јовановића због српско-хрватске неслоге, што је за посљедицу имало доношење декларације у којој се истиче потреба очувања Југославије и подјела на три федералне јединице, тема је шестог поглавља. Политичка криза довела је до оставке Јовановића. Нови кабинет формирао је **Божидар Пурић**, а почетком 1944. године краљ је издао непотписани текст указа којим је именовао владу Бранка Чубриловића. Аутор је, у првом поглављу, посебну пажњу посветио политичком програму владе, а Чубриловић је, у овом периоду, већ пружао подршку Титовом покрету.

Седмо поглавље говори о повезивању краљевског центра власти и партизанског покрета што је довело до формирања владе на челу са **Иваном Шубашићем** и потписивањем споразума са Титом на Вису у јуну 1944. године. Чубриловић није желио остати на маргини тако да се приклони партизанском покрету у септембру 1944. године. Вјеровао је да је могуће "зелену, земљорадничку заставу набити на црвено копље".¹

У последњем, **осмом** поглављу књиге описане су политичке прилике у земљи након пада краљевске и партизанске владе и формирања Привремене владе демократске Федеративне Југославије. Чубриловићев Савез замљорадника обновио је рад и одржао конференцију у Београду, али убрзо је било јасно да Тито **не жели некомунисте у власти**. Бранко Чубриловић се повукао из политичког живота и бавио се писањем и науком. Као лекар дао је значајан допринос развоју бање Врућица код Теслића у којој је

¹ Драгиша Д. Васић, *Дјелатности Бранка Чубриловића у избјеглиштву од 1941-45*, Филозофски факултет у Бањалуци, Бањалука 2007, 224. стр.

хонорарно радио све до смрти. На крају књиге аутор даје сажет и јасан закључак.

Посматрајући цјелокупан истраживачки напор аутора, намеће се закључак да је основна изворна база, из које је црпио сазнања о дјелатности Бранка Чубриловића, у посматраном периоду, била његова лична рукописна заоставштина. У томе се нарочито истичу *Записи из шућине* које је Чубриловић писао у Каиру крајем 1943. и почетком 1944. године, а довршио их је и објавио 1946. године. Мора се примијетити да су писма супруги **Паули** имала велики значај, јер су била врло разноврсна и у њима је аутор могао видјети политичко дјеловање и размишљање Бранка Чубриловића. Мр Васић се вјешто користио дневницима, мемоарима и записима бројних политичких личности у емиграцији чиме је употпунио општу слику активности владе у емиграцији. Користио се и оригиналним документима из Архива **Српске академије наука** и умјетности и архива Србије и Црне Горе што даје додатни значај овом дјелу, јер је избјегавао преузимање података из друге руке. Сигурно је да аутор, при обради теме, није успио доћи до грађе која се налази у иностраним архивима, која би употпунила поједина питања, првенствено она која се тичу спољне политике.

Мора се рећи да ова књига даје допринос науци кроз упознавање живота, рада, политичког дјеловања и схватања, као и идеолошког опредјељења Бранка Чубриловића у периоду од 1941-1945. године.

Марина Благојевић

САТИРИЧАР КОЈИ НЕЋЕ БИТИ МИНИСТАР
(Срђан Динчић: "Кактус, маказе и ситне наказе",
Српска књига, Рума, 2007)

Млада издавачка кућа "Српска књига" из Руме, под уредничким вођством Добрице Ерића и уредништвом Недељка Терзића, такође песника, који брине о библиотеци "Посебна издања", имала је, вероватно, у виду и углед српског афоризма и код нас и у свету, па је, између осталог, објавила и књигу афоризама и хумористично-сатиричних песама младог аутора **Срђана Динчића**.

Наслов **"Кактус, маказе и ситне наказе"** упућује и на начин приступа темама и на главне "ликове" свих књижевних дела у овој књизи, јер и сваки афоризам је самостално књижевно дело. И по томе је ова књига апсолутно српска и у потпуном је складу са називом свог издавача.

У мноштву афоризама који се код нас објављују, нису ретки ни они који се односе на сам афоризам. Тако и Динчић афоризмом дефинише ову најкраћу књижевну форму: "Атлетичарским речником, афоризам је маратонско размишљање на кратке стазе". Такође, не пропушта да се њиме позабави и у другом делу књиге, у коме су римовани афоризми, епиграми и кратке песме:

*"Афоризам је писано дело
где су се речи и мисли
вишеишки љркосно и смело
пред људском глупошћу сјисли".*

У тој тескоби Динчићеве речи су веома издашне. Наше политичке расправе, рецимо, трају веома дуго, а учесници као да имају циљ не да саговорника убеде у исправност свог става, него да га као противника сатру, да га униште. Динчић то овако сажима: "Расправа је завршена без велике буке. Коришћен је пригушивач".

О неким одликама нашег менталитета могу се писати читаве социолошке и друге научне студије, а овај аутор даје само крај "Српске варијанте басне": "...а онда су мрави све стечено потрошили на цврчку музику". На исти начин сажете су и све наше школске реформе и питање "одлива мозга": "Пронашли смо начин којим ћемо спречити да одавде одлазе школовани људи. Упропастићемо школство".

Књижевно дело, звано афоризам: "Прошао сам сито и решето. Толико сам могао са српским пасошем" сажетак је биографије многог Србина, а темељнијим испитивањем можда би се могло рећи и - сваког Србина. То је, у ствари, исти онај Србин чије је "Традиционално и омиљено јело - 'леба без мотике", односно, то је оно људско биће које може рећи: "Такво је време дошло да је једино просјак увек спреман да ти пружи руку". А у просјацима се, у овом времену, не оскудева. Зато Динчићев пензионер и може да каже: "Нормално је да су и контејнери празни кад је ђубре на власти".

Наравно да не може Србин без Албанца, без обзира што Албанац мисли да би могао без Србина: **"Прича Албанац о лепотама Србије (и каже): '...а посебно бих издвојио Косово'."**

Економски гледано, за Србина је, од свих облика штрајкова, најисплативији штрајк глађу, а Динчић примећује и друге ефекте оваквих поступака: "Његов штрајк глађу одјекнуће као динамит. За сада је само уфитиљено..."

У ствари, "Већина нас је на ивици пропасти. Али гурамо..." зато што "Кад кола крену низбрдо, оптимисти то гледају као уштеду горива".

Добар део књиге посвећен је и љубави - и у афоризмима, и у стиховима: "Сваки пут када прође поред мене, помислим како је лепота пролазна", а нису запостављени ни мушкарци: "У старомодном браку било је могуће да жена затекне мужа у кревету са другом. У данашњем модерном браку могуће је и са најбољим другом". Једну, пак, још непожељнију појаву, аутор је овако дефинисао: "Импотенција - од тога не може горе!"

Ако обећам да ћу ову шетњу кроз књигу Срђана Динчића завршити стиховима, нисам сигуран да ли ће то бити леп или ружан завршетак. Ево зашто:

*"Руку на срце,
Срба јесће мало,
ал' на ово земље
више не би сћало".*

За такву ситуацију одговор се може наћи и у једном другом епиграму:

*"Нисам пошћен,
ни превише бисћар,
једном речју -
рођени минисћар".*

Срећа је Динчићева што министри не читају књиге, иначе, иако је још млад, никад не би постао министар. А како пише сатиру, боље је и да не иде у министре. У интересу сатире, наравно.

Милен Миливојевић

ПЕТ БРОЈЕВА БЕОГРАДСКОГ ЧАСОПИСА *ОТАЦБИНА*

Прва *Отацбина* излазила је у Београду од 1875. до 1892. године као књижевни часопис у редакцији др Владана Ђорђевића. Кочићева *Отацбина* излазила је у Бањалуци од 1907. до 1908, а обновљена је у Сарајеву 1911. године. У Бањалуци лист је излазио још три пута (1923-1925, 1936-1938. и 1993). *Отацбина* је излазила и у **Канади** (Принц Руперт) 1910. и у **САД** (Њујорк) 1915. године. Бачки књижевни лист *Отацбина* излазио је у **Тузли** 1928. године. У Београду се *Отацбина* поново појавила 1936. године. Данашња *Отацбина* почела је да излази 30. септембра 2002. године у Београду.¹

Отацбина је "гласило Срба из Србије, Српске, Црне Горе, Српске Крајине и расејања". Оснивач и издавач часописа је "Удружење Срба Крајишника у Београду"² и ИГП "Кућа Петровић" из Београда. Часопис уређује Уреднички колегијум, у саставу: Перо Ђурђевић (култура), Душко М. Петровић (умјетност) и Никола Б. Поповић (наука). Редакцију часописа чине: **Никола Волаш** (привреда), **Момир Војводић** (Црна Гора), **П. Ђурђевић** (култура), **Јовица Павић** (позориште), **Душан Рајковић** (фотографије), **Драган Колунџија** (књижевност), **Драгољуб Кочић** (истори-

1 Ова *Отацбина* уписана је у регистар јавних гласила Србије 12. фебруара 2002. године по редним бројем 3278.

2 Удружење Срба Крајишника у Београду основано је 31. октобра 1992. године, на Лучиндан, "као израз патриотских осећања Крајишника који живе и раде у Београду да помогну својима у невољи, а невоља је тада била велика, ратна; Крајина је била гладна, неиспавана, уплашена, гола и боса". Удружење дјелује као саставни дио "велике српске породице - Удружења Срба из БиХ у Србији". Ванстраначког је карактера и окупља завичајна друштва и појединце поријеклом из Босанске Крајине, те њихове пријатеље и поштоваоце. Досадашњи предсједници Удружења били су: проф. др Бранислав Талић, Мирослав Ђургуз, Душко М. Петровић и др Рајко Срдић. Садашњи предсједник је мр Перо Ђурђевић. *Отацбина*, 30. септембар 2002, бр. 1, стр. 31-32.

ја), **Никола Костадиновић** (графичка опрема), **Љуба Манасијевић** (музика), **Петар Павић** (завичај), **Д. М. Петровић** (политика) и **Ранко Прерадовић** (Српска). Директор, главни и одговорни уредник *Отаџбине* је Д. М. Петровић.

За обновљену *Отаџбину*, Д. М. Петровић каже: *"После неуобичајено дуге паузе, часопис Отаџбина ојей излази, ојей самоникло и самохрано, ојей без ичије подршке и икакве помоћи,..., али са жељом и вољом да испираје у уверењу да јој се родољубље и отачастивољубље 'не завршавају на брду изнад куће' (Н. Б. П.), него да буде и оштане гласило свих Срба свешта"*. Програмски часопис се залаже за очување оних традиционалних вредности српског народа, као што су: *"љубав према ближњем; срдачност и поштовање гостја; предусрећљивост према ђушнику намернику; вера у Бога и свест о значају крсне славе, верских и народних обичаја; толерантност према суседима друге вере и закона; препознавање српских националних интереса у култури, привреди и политици; чист и поштен у свему - од кућних и чаришјских до послова народних и државних"*. *Отаџбина* треба да *"буде ревија за целу породицу, да буде часопис са књижевним, научним, културним, верским и политичким темама"*.³

Задатак часописа, између осталог, је да настави *"славу традицију Кочићеве Отаџбине"*.⁴ Његовање кочићевске традиције у часопису огледа се, посебно, у многобројним чланцима и прилозима о овом писцу и народном трибуну. Својим написима о Петру Кочићу посебно су се истакли: Оливер Томић (*"Петар Кочић у манастиру Гомјеници"*), Милован Витезовић (*"Кочић и Београд"*), Душан Дрљача (*"О Кочићевом доприносу познавању традиционалног живота и обичаја у Босанској Крајини"*), Н. Б. Поповић (*"Кочићева национална идеја"*) и Д. Колунџија (*"Петар Кочић у служби отаџбине и литературе"*). Поред кочићевске традиције, *Отаџбина* његује успомену на угледне Крајишнике: Бранка Ђопића, Стојана Ђелића, Мирослава Чангаловића и др.

Отаџбина је на својим странама окупила на десетине одличних сарадника, међу којима се својим писањем посебно истичу: Слободан Наградић (*"Српска култура и духовност пред европским изазовима"*), Љубодраг Стојадиновић (*"Српска војска између мита и стварности"*), Тијана Поповић Шурлан (*"Хаг - суд или суданија?"*), Предраг Гуго Лазаревић (*"Врбаска бановина три године без бана, зашто?"*), Здравко Антонић (*"Срби Босне и Херцеговине"*), Драган Мраовић (*"Светом влада невидљива влада"*),

³ *Отаџбина*, пролеће 2004, бр. 2, стр. 3.

⁴ *Исто*, 30. септембар 2002, бр. 1, стр. 32.

Коста Чавошки ("Нови Устав или нови избори?", "Хашки изазов Уставном суду Србије"), Душко М. Челић ("Уставно-правни статус Косова и Метохије"), Слободан Јарчевић ("Питање језика српског и језика хрватског"), "Аустрија је бошњаштво наметнула православним Србима", "Суштина Плана 3-4"), Драгољуб Кочић ("1804."), Зоран Милошевић ("Дипломатска активност босанско-херцеговачких бискупа на урушавању Републике Српске", "Срби из Босне и Херцеговине у уџбеницима исламске веронауке", "Модел екуменизма и Српска Православна црква"), Момо Капор ("Претпразничко вече"), Н. Б. Поповић ("Срби у Сибиру 1919-1921", "Српски национални програм - српска држава"), Недо Зеџ ("Ради ти, дијете, свој посао!"), Радојица Јовићевић ("Сезаме, отвори се"), Ненад Хрисафовић ("Губици НАТО у Југославији 1999."), Жељко Вујадиновић ("Феноменологија Сребренице"), Љубиша Ђидић ("Сликаство као облик молитве"), Љиљана Шево ("Ентеријери и оригинални намјештај Палате банског двора"), Зопран Пејашиновић ("Тиса - горостас из Ниша"), Миле Недељковић ("Карађорђевићи"), Лаура Барна ("Гомионица") и др.

Поред наведеног у часопису је објављен велики број књижевних прилога (пјесама, прича), интервјуа, афоризама, загонетки, мисли великих људи и приказа најновијих српских књига. Поезију су на странама *Отаџбине* објављивали: М. Витезовић, Матија Бећковић, Ђуро Дамјановић, Ранко Рисијевић, Гојко Ђого, Рајко Петров Ного, Добрица Ерић, Д. М. Петровић, Петар Пајић, Исмет Бекрић, Боро Капетановић, Ранко Прерадовић, Предраг Богдановић Ци, Манојле Гавриловић, Срђан Опачић, Предраг Ђидић, Ђоко Стојичић, Љубомир Симовић, Слободан Ракитић и др. На питања уредника и његових сарадника, у форми интервјуа, одговарали су: Н. Б. Поповић, Драгољуб Живојиновић, П. Лазаревић, Светислав Божић, М. Витезовић и Александар С. Вујић. *Отаџбина* је представила и ликовно стваралаштво: Миломирке Петровић Ђокић, Борислава Њежића, Симониде Ђорђевић и Стојанке Ђорђевић Николић.

Отаџбина се штампа ћирилицом, на формату 28,5 x 20,5 у Штампарији "Меркур" у Београду. Тираж часописа износи 2.000 примјерака по броју. Часопис садржи од 50 до 70 страна. Сваки број пагиниран је засебно. Укупно је изашло пет бројева.

Бојан Стојнић

ДРАГОЉУБ ЗБИЉИЋ

**СРБИ НЕЋЕ МОЋИ ПРЕДУГО ДА ЗАДРЖЕ ДВА
АЛТЕРНАТИВНА ПИСМА**

**(Писма не могу бити равноправна у једном
(истом) језику)**

**(Осврт на књигу Петра Милосављевића *Српска писма*,
Бесједа, Бања Лука, Ars Libri, Београд, 2006, 525 стр.)**

Петар Милосављевић, универзитетски професор из Новог Сада, јесте човек који је много радио, па много зна и много је урадио не само из области тумачења књижевних дела, него и из српског језика и писма. Његов **Покрет за обнову српистике** остаће, засигурно, хвале вредан покушај да се српски језик стварно врати себи и здравим научним основама. Он је у тај покрет успео да укључи велики број лингвиста (међу којима, савим сигурно, има заслужних имена наше језичке науке). Али, како и сам недавно, ваљано закључи, још нису постигли оно шта су хтели. А то је зато што, како ми мислимо, српски лингвисти још не делују као складна екипа, без личних надгорњавања. Ако се та српска лингвистичка екипа не усагласи у најосновнијим гледиштима и не договори на ком ће и каквом темељу даље радити, ни тај покрет, али ни **Покрет за враћање Србима њиховог писма ћирилице** - Удружење за заштиту ћирилице српског језика "Ћирилица" неће моћи да дâ коначан и очекиван резултат. Морамо се надати да ће се то, ипак, ускоро променити набоље.

Милосављевићева књига *Српска писма* (Бесједа, Бања Лука, Ars Libri, Београд, 2006, стр. 525) садржи много података из историјата развоја писама, много важних чињеница, добрих закључивања о писмима која су коришћена у српском језику. Она има много вредних прилога од којих су неки и теже доступни заинтересованима. Део закључка проф. Милосављевића о српским писмима представљају хвале вредан прилог изучавању питања пис(а)ма у српском језику.

ИМА НЕДОДИРНУТИХ ТЕМА

Има, међутим (као што и тога мора бити у сваком, па и највреднијем делу), у тој књизи још много не само недодирнутих тема, него и пропуста који се не би очекивали у књизи тако широко и корисно замишљеној. У тој књизи има, по нашем мишљењу, ставова с којима је немогуће сагласити се и прихватити их, а има и тема потпуно заобиђених.

Очигледно, књига је рађена тако да првенствено потврди ауторова мишљења о писму, а не да у целини представи врло сложено, чак компликовано питање писма у српском језику. На пример, према читавој једној врло очигледној широкој и важној области - прогону ћирилице у хиљадугодишњем трајању на разне начине, па и законским и голим насиљем - **Петар Милосављевић** готово уопште не отвара очи. (Мисли ли он да та област није важна или да је замењивање ћирилице - која је све до седамдесетих година 20. века била готово једино писмо православних Срба - небитна појава за Србе и њихов језик? Разуме се да је језик важан пре свега, али није никада било толико неважно ни писмо као његов пратилац за векове, за трајање у записима!) Писац *Српских писама* готово нигде не спомиње да су и Хрвати (који су се до 19. века служили глаголицом, а често многи од њих и ћирилицом) и Срби католици који су се користили латиницом - ту латиницу примали су углавном под притисцима. Та стварна права глотофагија ћирилице од латинице Петра Милосављевића се готово уопште не дотиче. А то се у комплетној обради "писама српског језика" (како их он назива) не би ни смело ни могло никако заобићи. Без тога свака књига о "писмима српског језика" непотпуна је, тј. недопустиво шупљикава. Одстранити (прећутати) све што је, на пример, радило и урадило Удружење за заштиту ћирилице српског језика "Ћирилица" у периоду од 2001. до 2008. а свакако и после тога што ће бити урађено, подложно је - без сумње, као и све друго - критици, али је недопустиво то заобилазити и потпуно занемаривати. То би било исто као кад би неко занемаривао Милосављевићев Покрет за обнову србистике. На пример, књигу лингвисте проф. др Драгољуба Петровића *Сумрак српске ћирилице: записи о зајнирању српских националних симбола* (Ћирилица, Нови Сад, 2005) не само да научно није коректно, него је недопустиво не споменути. Да не спомињемо радове наше маленкости као појединца. Јер појединац сваки не мора да буде важан, али све оно што је истражено и објављено у оквиру осмогодишњег рада Удружења "Ћирилица" не може да буде неважно. А истражено је на научно уобичајен начин и дока-

зано да је српска ћирилица хиљаду година трпела непрекидно потискивање на најразличитије начине.

Проф. Милосављевић у својој књизи *Српска писма*, на пример, закључује да ја **Вук Стефановић Караџић** (а не Људевит Гај) саставио латиницу која је превасходно позната и регистрована као писмо Хрвата. А не објашњава откуд му такав податак. Нуди га једино у томе што тврди да је Вук то писмо унео у *Први Српски буквар*. (Треба навести оригиналан назив *Буквара*, а не како чини Милосављевић. Вук је у то време придев српски писао великим словом, па назив његове тадашње књиге треба, наравно, тако и навести). Тачно је да Вук јесте унео то писмо у *Буквар* из 1827, али је он тамо унео и осам других писама. Поред српске ћирилице: илирски (Вук га, дакле, није назвао српски; српски га је назвао П. Милосављевић) алфавет, бохемски, пољски, мађарски, немачки, италијански, галски, енглески). По томе би се могло рећи да је Вук, ето, саставио свих тих девет писама. Није, разуме се. Доказа о "српској латиници"¹ има само онолико колико је истражио и потврдио познати лингвиста проф. Радоје Симић². А Симић је могао, на основу података, само да закључи: "Не знамо каква је Вукова 'латинска буквица' коју је намеравао предложити за реформисану латиницу, јер је никада није објавио."³ Вук је, дакле, обећавао комплетно латинично писмо, али га никада није објавио и предочио. А да јесте, па ваљда не би оставио диграфе у том писму. То је најсигурнија потврда да Вук није докрајчио латиничко писмо. Докрајчио га је Даничић, али то писмо, осим у *Рјечнику хрватскога или српскога језика* нигде више није званично коришћено. Нити ће бити коришћено, наравно. (Не смемо то да тврдимо главом, али логика у коришћењу писама то налаже да се закључи.) Тврдити сада да је Вук саставио то писмо "илирско", како га Вук назива, а "српско", како га зове П. Милосављевић и још понеко - није сасвим поуздано, да кажемо најблажом речју.

1 Та латиница (тзв. гајевица) може бити српска само по једном основу, односно по чињеници да су и "хрватски језик", и "босански/бошњачки језик" и "црногорски језик" - чисто лингвистички посматрано - осамостаљене стандардне варијанте српскога (штокавског, вуковског) језика. По сваком другом основу, а поготову по томе што је та латиница Србима наметана насилно и на све друге начине за све време њеног постојања - та је латиница била и данас остала страна Србима.

2 В.: Радоје Симић: "И латиница је српско писмо", часопис *Нова Зора*, Прољеће 5/2005, стр. 153-160.

3 Исто, стр. 155

Има и оваквих закључака, као, на пример, када проф. Милосављевић (кога, понављамо, из много разлога изузетно поштујемо) у овој својој књизи пише да "један језик не мора нужно да се служи само једним писмом" (стр. 5). Па свакако да не мора. Ми смо тај једини изузетак у Европи који се служимо двама писмима. То је тачно, али је онда нужно предочити које су последице тога и шта се догађа с једним народом и његовом културом на многим пољима зато што један део народа пише овако, други онако. Какве то последице (менталне, али и свакакве друге) оставља на народ и зашто ниједан други народ у Европи то правило не примењује. Мора се објаснити да је то на српски народ, свакако, оставило страховите последице и остављаће их све док Срби не доврше процес истискивања свог ћириличног писма латиничким и не пређу на латиничко једноазбучје (за што не постоји ниједан нужан и оправдан разлог да то учини), или се не врати свом ћириличком једноазбучју. Од два писма језик једно писмо, кад-тад, мора одбацити. Бесмислено је и наивно очекивати да ће Срби моћи предуго да задрже два алтернативна писма. Да се нашалимо: ако нам је Европа "једина алтернатива", још је природније да је једном језику и једном народу једно писмо још извесније као "једина алтернатива".

У овој Милосављевићевој књизи највише је времена, труда и научничке снаге утрошено да се "докаже" да Срби "имају два писма", а то није заслуживало баш толиког труда, јер се то једноставно (још - док се сасвим не истисне ово мало преостале ћирилице) види и голим оком. За оно што свако види голим оком (ако хоће да види!) није нужно трошити толике научничке снаге. Али се види и то да, у садашњој последњој фази "богатства двоазбучја" Срби, у ствари, остају без несумњиве хиљаду година своје (вуковске) ћирилице. А књига то питање ни у једној реченици не дотиче. (Зашто? Није ваљда за Србе и даље на снази комунистички изум прогона ћирилице кроз оригиналан метод - "богатство двоазбучја"?!)

У књизи су дати прилози, између осталог и одељак "Писмо" из чувеног *Слова о српском језику* - где је из, опет чувеног, новосадског *Правоииса српскохрватског језика* (1960) - сачињеног према, такође довољно чувеном Новосадском договору (1954) - готово преписано (једино с обрнутим редоследом) да (сада) "- Српски језик има два равноправна писма ћирилицу и латиницу." **А још нико није никада успео да објасни како су то "равноправна" два писма у истом језику – кад се она, сасвим очигледно, у писању морају међусобно искључивати.** Ваљда су хтели рећи да су били "равноправни" Срби и Хрвати у тзв. српскохрватском/хрватско-српском језику, и то, практично, на тај начин што су се Хрвати

држали правила да се свуда и увек користе својим писмом, а Срби су то схватили као правило да могу искључивати своју ћирилицу у корист ("своје"?) латинице? Да ли су то писци *Слова о српском језику* хтели рећи да су Срби (међусобно) са Србима на тај начин "равноправни" што једини у свем престижном свету користе једно писмо, други друго писмо!? А ако је то "права равноправност" - зашто сви други престижни народи у Европи и целом свету пристају на ту (своју) "неравноправност" па сви у својим језицима користе само по једно писмо!? Да није ту реч о нечем сасвим другом што се у *Слову о српском језику* није на прави начин разумело? Ако су Срби изузетак, а намеће им се страно писмо, да ту није реч, ипак, о чистој неравноправности?

ЗА ЗДРАВУ ПОЛЕМИКУ

Очигледно, наша лингвистика после Вука Стефановића Караџића још није започела здраву научну полемику и разбистравање многих нерешених питања, него се, по природи нужна и корисна, полемика у нашим приликама несрећно завршава често у некаквим "личним надгорњавањима" по групама, чега има, свакако, и у другим областима, а не само у лингвистици. А "ватрено надгорњавање" не доноси тимске ваљане резултате. Зато смо ми сигурни да је Србима потребан (чак неопходан, ако Срби не мисле и не желе да изгубе свој језик и своје писмо!) неки (нови, ако су га икада до сада имали?) **договор о српском језику и писму. Без озбиљног договора и поштовања ферплеја у сваком народу и у свакој области тешко је нешто вредно постићи.**

Штета је, по нашем мишљењу, што је књига Петра Милосављевића *Српска писма* (на коју смо се ми овде осврнули) остала некомплетна у овој важној области о којој смо ми настојали да неку реч кажемо. И што су из ње одстрањена гледишта која су супротна гледиштима овог несумњиво вредног и свакако заслужног научника.

Не бих на овом месту нарочито спомињао "шкакљиво питање" католичких Срба. Чини нам се да се у овој књизи и у прилозима аутора књиге и у радовима који су дати као прилог књизи на католичке Србе гледа као да је то нека "народна скупина" која и данас постоји. Постоји, свакако, али и у оквиру хрватске нације гдје су се католички Срби нашли - што милом, што силом - и данас готово да не постоји начин да се они врате и поново национално изјашњавају као стварни Срби. Они и за нас јесу (суштински) Срби, али док се тако сами не изјасне, ми остали Срби у томе (и за тај племенит чин) заиста ништа данас не можемо учинити. А и кад бисмо имали ту снагу, па не бисмо их ваљда

”приморавали” да се поново изјашњавају као Срби! Можда би се и то могло милом учинити, али само кад би Срби у следећем веку постали нека нова империја (налик данашњој америчкој) или нека нова царевина. С обзиром на то како смо данас нејединствени у многим темељним националним питањима (као што је несумњиво и писмо), чини се да се то не може очекивати ни у наредном веку!!!

Можда то - кад би се могло догодити - и не би било ни за кога ни тако лоше?

МИЛАН МИХАЈЛОВИЋ

АФОРИЗМИ

* * *

Извозимо памет, а увозимо лудило. Не зна се шта је горе -
дефицит или суфицит.

* * *

Политичари су схватили важност тренутка. Украду док
трепнеш.

* * *

Корак назад - три прста напред.

* * *

”Пузање није гаранција да ћеш се скућити” - рече пуж голаћ.

* * *

”Хајде, прво нека ускачу пацови!” - повика Ноје.

* * *

Откако су нам помрсили конце, марионете раде на
даљинско управљање.

* * *

Срби су баш незахвални. Одсечеш им мали прст, а они хоће
целу руку.

* * *

Нико не сме да гази свету косовску земљу. Тамо и Срби
ходају на прстима.

* * *

Поштујемо и савремене токове и традицију. Губимо и на мосту
и на ћуприји.

* * *

Најчешћи српски саобраћајни знак: одрон земље на путу
ка Европи.

* * *

Свака влада у одласку је влада националног спаса.

* * *

Кад међународна заједница постави оквире, слика је
искривљена.

* * *

Видим шта се дешава, али чекам мишљење и осталих чула.

* * *

Нећу ни у коло владиних ни у коло невладиних организација.
То је сплет чудних игара.

* * *

Када су се Срби, напokon, спустили на земљу, она већ није
била њихова.

* * *

Пси рата су исти, без обзира на расу.

* * *

Ми не идемо грлом у јагоде, већ целим својим бићем.

* * *

Прешли смо преко свега ћутке да не пробудимо савест.

* * *

Страницама историје направили смо уши. Да више не буде
глува за наше недаће.

* * *

”Памти па врати” - рече Алчајмер.

* * *

Лоше скројен живот је најбоље ушивен.

* * *

Владу не брине толико глобално загревање колико промена
климе међу бирачима.

* * *

Храна је генетски модификована. Шаргарепа на штапу
никада није била већа.

САВО БИЛАНОВИЋ

* * *

Нису више несложни ни рогови у врећи колико Срби у
Скупштини.

* * *

Кад Србија уђе у Европу, Срби ће селити у Зимбабве,
ако не би залутали у - Буркини Фасо.

* * *

Дједови су нам хвалили Фрању Јосипа, а очеви - Јосипа
Фрањиног. Залуђивали су своје најмилије.

* * *

Хрвати су нам бољи од Турака.
Умјесто глоговог коља, одредили су нам - врбово грање.

* * *

Ух, какав би то био ватерполиста! Само да зна - пливати.

* * *

Не мрзи нас читав свијет цабе.
Препун је Београд домаћих плаћеника. Србомрзаца!

* * *

Кад атеиста пости - једе сланину пржену на уљу.

УГЉЕША ГУЗИНА

КАКО ЈЕ НАСТАЛА АТОМСКА БОМБА

Уместог августа 1945. године званично смо "закорачили" у атомско доба које ће трајати колико и ова цивилизација.

Алтернатива спектакуларном сумраку цивилизације XX вијека у верзији "Рата свјетова" јесте глобално затопљавање и велике поплаве, губитак озонског омотача и кисеоника.

Рушењем **Берлинског зида окончан је хладни рат**. Раздобље свјетског мира није дуго потрајало, па нам се десио рат против тероризма. У њему још увијек није кориштено нуклеарно оружје.

Од тог суморног августа свјетске историје ратови су се престали дешавати на отвореној позорници. Лешеви се мање приказују како не би сувише узурпирали демократску јавност. Ту се, изгледа, крију и елементи за бојазан да ће се стриктно контролисати атомско оружје ограниченог интензитета. Зар трагови осиромашеног уранијума наомак неких мјеста у Босни и Херцеговини и Србији не говоре да се такав сценариј већ дешава?

Уопште узевши, људи који размишљају о овим темама се дијеле, условно, на двије групе. Једни су оптимисти који вјерују како ће нуклеарна равнотежа у свијету заувјек спречавати пропаст цивилизације, а други подсјећају на поражавајуће изјаве неких од кључних актера свјетске политике.

Ако бисмо покушали XX вијек свести на неколико слика, прва би сигурно била печуркасти атомски облак над Хирошимом. Нека остаје у нама нада да се то више никада неће поновити.

ИСТОРИЈА ИСТРАЖИВАЊА АТОМСКЕ БОМБЕ

Прво научно име истраживачког пројекта **Manhattan** био је **Роберт Опенхајмер**, амерички физичар. Рођен је у Њујорку 22. априла 1904. године.

Млади геније нуклеарне физике био је директор Института за напредне студије у Princetonу (САД). Када је имао 32 године,

открио је тип тзв. **"stripping" реакција**, које су значајне за одређивање нуклеарне структуре. Захваљујући овоме истраживању (1942) он постаје заједно са генералом **Leslie Grovesom**, вођа америчког тајног пројекта на којем су радили Алберт Ајнштајн, Нилс Бор са John Millerom (открио изотоп уранија), итд.

Иначе, пројект Манхаттан услиједио је на иницијативу Ајнштајна као одговор пројекту Адолфа Хитлера, који је, уочи Другог свјетског рата, најавио стварање нуклеарне бомбе.

Професор Опенхајмер је имао негативан однос према пројекту израде хидрогенске бомбе. Он је оптужен 1954. године за "љубав према комунизму". Међутим, после дуге истраге доказао је своју лојалност Америци. Али му је ипак забрањен приступ тајним америчким документима. Касније му предсједник Кенеди додјељује награду "Enrico Fermi". Он се сматра оснивачем Америчке школе теоријске физике. Умро је 18.02.1967. у Принстону.

Постоји анегдота да су научнику Роберту Опенхајмеру, након што су Американци извршили прво тестирање, прошли кроз главу стихови из једног индуског епа: *"Ја сам смрти, која све уништава. Онај који пријетти свјетовима"*. Познат је по радовима из физике. Открио је 1936. године тип нуклеарних реакција познатих под називом "stripping" реакције, које су значајне за одређивање нуклеарне структуре. Током Другог свјетског рата био је на челу истраживачког тима за производњу атомске бомбе - познатог под именом "Manhattan пројект".

То је био тајни пројект америчке владе током Другог свјетског рата с циљем добијања атомске бомбе. Пројект је започет 1941. али подаци говоре о августу 1942. године, па и о 1940 години. Тада су процуриле информације да би нацистичка Њемачка могла направити атомску бомбу. Руски и амерички обавјештајци извјештавали су да је Адолф Хитлер већ тада знао бројне "магијске" технике, а пред крај говорило се да Нијемци имају ново оружје које врло брзо може да уништи свијет. Њемачка лабораторија се тада налазила недалеко од Беча. Ту су они усавршавали хемијско и биолошко оружје.

Током 1943. и 1944. године до истраживача су почеле стизати вијести да Њемачка није "ни близу" добијања атомске бомбе. Научници су се томе радовали. Њихов једини мотив за прављење оружја била је равнотежа Хитлеру. Када се сазнало да Хитлер не може направити атомску бомбу, мислили су да она није потребна ни САД. Тако су резоновали неки истраживачи. Али војска и политичари имали су друго гледање. Физичари су се нашли у сличној ситуацији као некада **Алфред Нобел**. Циљеви су били морални, али крајњи резултати нису. Ајнштајн је већ одавно

жалио због потписа на писму америчком предсједнику који је значио почетак прављења бомбе.

Manhattan пројект је у америчком градићу Лос Аламос окупио најбоље физичаре и инжењере под руководством Опенхајмера. Они су израдили и успјешно тестирали прву атомску бомбу **16. јула 1945. године**. То је био један од највећих пројеката. Али, остао је и даље у тајности, све док није бомбардована Хиросима.

Прва атомска бомба - **Стварачица**, тестирана је под тајним именом Trinity, што значи тројство. Израђене су три атомске бомбе: **Стварачица**, **Дебељко** и **Дјечак**.

Метод рада у оквиру овога пројекта није личио на устаљени начин научних истраживања који су познати од раније. Увид у цијели пројекат "смјело је имати" највише 12 особа, од укупно 150.000 колико је радило на пројекту. Дакле, само један мали постотак запослених знали су на чему се ради. Већина сарадника нису упознати која је основна намјена њихових истраживања, односно изучавања. Овакав начин рада отежавао је истраживање и негативно утицао на мотивацију. Тек када су војне власти дозволиле да се каже сарадницима на чему раде, успјеси одјела су вишеструко порасли, а многи људи су остајали прековремено да раде.

Генерал **Leslie C. Groves** је био главни човјек пројекта. Он је током цијелога пројекта вођен илузијом да и Њемачка прави своју атомску бомбу.

ЊЕМАЧКА ПОДМОРНИЦА У - 234

Хемијска ознака за уранијум је У - 234. Из норвешке луке Кристијансанд (наводно) испловила је марта мјесеца 1945. њемачка подморница која је носила 550 килограма уранијумовог оксида. Према неким истраживањима овај смртоносни терет је био намијењен Јапанцима за прављење њихове атомске бомбе. Тако је намјеравао Хитлер да зада смртоносни ударац својим противницима. Премда је тада Њемачка била у рушевинама, Хитлер је очекивао да ће доћи до преокрета у његову корист. Двије овакве пошиљке су биле већ испоручене у Јапан, да би се могла саставити једна атомска бомба. Али, какве ироније! Изгледа да иста количина уранијума је недостајала Американцима за њихову атомску бомбу.

Јохан Хајнрих Фелер је командовао подморницом У - 234. Међутим, он није знао шта преноси. Осим њега, ту су били још

један генерал, два пуковника, као и два јапанска официра. Али, подморница није никада дошла до Токија.

Капетан подморнице Фелер је 4. маја (наводно) ухватио сигнал британске радио станице и сазнао да је Хитлер мртав. Потом је одлучио да се преда. Оба Јапанца су извршили ритуално самоубиство, а Нијемци су заробљени. Уранијум су Американци одмах упутили у лабораториј **Oak Ridge**, да би дошли до потребне количине. И дошли су већ у августу. Хирошима и Нагасаки били су свјedoци тога. Дакле, разорене су захваљујући уранијуму који је требао да заврши у њиховој држави. Ипак, Пентагон никада није званично признао да је овај њемачки уранијум био намијењен Јапану.

У операцији Спајалица (Paperclip), коју су извршили Американци на крају Другог свјетског рата нацистички научници, који су посједовали потребна знања из ове области и радили на посебним пројектима, трајно су пребачени у САД.

Њима је тамо омогућено да наставе своје раније започета истраживања. Има наговјештаја да су се неких њемачких научника домогли и Совјети, односно њихова служба КГБ.

И у Титовој Југославији било је размишљања о атомској бомби. Познато је да је у Институту у Винчи (покрај Београда), научник Павле Савић, нуклеарни физичар, радио на процесу нуклеарне фисије. Са **Иреном** и **Жолио Кири** у Паризу открио је 1937-38. године присуство елемената средње атомске масе (лантан и други) приликом бомбардовања неутронима. На основу тога је изведен закључак о цијепању атомског језгра.

КО ЈЕ БИО GEORGE KOVAL?

Ковал је рођен у Iowi. Имао је колеге у Manhattanu, другаре из војске с којима је играо baseball. Међутим, он је у току Другог свјетског рата био совјетски шпијун. Оперисао је под шифром Делмар. Обучавао се у Стаљиновом бироу за војну шпијунажу.

Американци су сазнали о томе почетком 1950. године. Током протеклих година историчари и федерални агенти идентификовали су десетак особа које су шпијунирале пројект атомске бомбе за рачун Совјета, нарочито у Лос Аламосу и Новом Мексику. Он је био "кртица" коју је у Совјетском Савезу обучила војна обавјештајна агенција Г.Р.У. Стекао је приступ до америчких атомских постројења. То је био велики шпијунски подвиг.

Предсједник Русије, **Владимир Путин**, је новембра мјесеца 2007. године постхумно одликовао Ковала највишим руским одликовањем јер је успио да продре у Манхаттан пројект за изградњу

атомске бомбе. Он се истиче као "једини совјетски обавјештајац" који се инфилтрирао у тајна постројења пројекта и да је "помогао да се значајно скрати вријеме потребно да Совјетски савез направи своју атомску бомбу".

У Лос Аламосу (САД) је бомба смишљена. Међутим, њени дијелови и гориво направљени су у тајним просторијама у Oak Ridge (Tenesi), Daytonu и Ohiu. Ковал је имао приступ у ова мјеста као армијски водник са широким одговорностима и овлаштењима. Тек након његовог бјекства из САД Американци су сазнали да је он шпијун. Али је то чувано као тајна. Послије тога Русија је овлада атомима веома брзо. Сједињене Државе су у јулу 1945. тестирале прву атомску бомбу. Мјесец дана касније двије бомбе су бачене на Јапан.

Руси су 1949. године детонирали своју прву бомбу. Америка (САД) је изгубила атомски монопол. Ковал је умро 31. јануара 2006. (према руским изворима). Узрок смрти није јавно саопштен. Према америчким изворима имао је 92 године, док се у саопштењу Кремља каже да је имао 94 године. Ковал је постао **Херој Руске Федерације**. То је највише признање које може бити додијељено руском држављанину. У руском саопштењу наведена је "његова храброст и хероизам током извршења специјалних задатака".

ШТА СЕ ДЕСИЛО СА ОПЕНХАЈМЕРОМ?

Познато је да се он последије рата негативно односио према пројекту израде хидрогенске бомбе (H - bombe). Он је оптужен 1954. године због "симпатија према комунизму". Премда су полицијска испитивања доказала његову лојалност САД-у, пошто је био оптужен као комунистички симпатизер и евентуални сарадник Совјета, ипак му је био забрањен приступ повјерљивим документима о нуклеарном истраживању. Потпуну рехабилитацију је доживио 1963. године. Исте године награђен је Фермијевом наградом због његовог великог доприноса теоријској физици. Награду је предложила Комисија за атомску енергију САД-а. (Енрико Ферми је био италијански нобеловац).

ОРУЖЈА ЗА МАСОВНО УНИШТАВАЊЕ

Оружја за масовно уништавање (WMD) по дефиницији су оружја која могу убити велики број људи и/или узроковати велику штету на грађевинама које је направио човјек, природним творевинама, али и биосфери, генерално.

Термин се односи на неколико типова оружја, међу којима су нуклеарно, биолошко, хемијско и радиолошко.

Остаје непознаница када је термин WMD први пут употријебљен. Према једном извору употријебљен је први пут 1937. последице ваздушног бомбардовања шпанске Гернике, док други тврде да се почео користити последице атомског бомбардовања Хирошима и Нагасакија, 1945. године. (Герника - град у Шпанији. Град је уништила њемачка авијација током грађанског рата 1937. Постоји слика Пабла Пикаса са темом уништења града Герника).

АМЕРИЧКЕ НУКЛЕАРНЕ ПОГРЕШКЕ

Људска историја је забиљежила како је у три наврата "пуким" случајем, избјегнута нуклеарна катастрофа широкх размјера.

Године 1958. се догодио први инцидент, када су се, током вјежбе, сударила два америчка авиона бомбардера. Један је носио 3,5 тоне тешку хидрогенску бомбу, коју је последице судара испустио у воде покрај острва Тиби. Срећом, жртава није било јер је иницијална капсула, тврде амерички званичници, скинута још прије самога лета. До данас ова бомба није пронађена.

Међутим, исте године, капетан Bruce Kulka се изнад Јужне Каролине са авионом Б-47 вјежбао за евентуалну "нуклеарну" одбрану Америке од Совјетског Савеза. Грешком, умјесто да избаци себе из авиона, избацио је бомбу, чија је нуклеарна срж, срећом, остала ван бомбе. Али, имала је у себи конвенцијални експлозив. Ова бомба је направила 22 метра дуг и 11 метара дубок кратер. Погинулих није било, али је седам особа тешко рањено.

2007. године се догодио трећи инцидент (31. августа). Тада је војна полиција САД-а у незнању укрцала неколико бојевих глава у бомбардер Б - 52, мислећи да се ради о конвенционалним ракетама и превезла их из Сјеверне Дакоте до Луизијане. Свака од ових бојевих глава десет је пута јача од а-бомби које су бачене на Хирошиму и Нагасаки. За чуђење је што 36 сати нико није примијетио грешку да у складишту недостају бојеве главе!

АТОМСКА МАПА СВИЈЕТА

Према изјави директора Међународне агенције за атомску енергију (IAEA), осим девет држава које су саме пријавиле да посједују нуклеарно оружје или се зна да га посједују, и до 30 нових држава могло би у скорије вријеме имати капацитете за развој атомског оружја.

САД - Прва и највећа нуклеарна сила, с најдужом традицијом експеримената од свих постојећих, званичних и незваничних, атомских држава. Такођер, оне држе рекорд у најјачој изведеној детонацији 1954. године кад су тестирале атомску бомбу јачине 15 мегатона. Посљедњи од 1054 експеримената са нуклеарним оружјем САД су извеле 1992. године. Имају десетине хиљада различитог нуклеарног оружја, домета и до 13.000 километара. Највећи број бојевих глава су имале 1966. - 32.193.

ЈУЖНО-АФРИЧКА РЕПУБЛИКА - Према тврдњама појединих аналитичара, још средином педестих, земља апартхејда је отпочела истраживања у циљу придобијања нуклеарног наоружања. У пустињи Калахари, средином 1970-их изведени су први покуси. Послије укидања апартхејда званичници ЈАР-а тврде како нуклеарна испитивања врше само у научне сврхе.

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА - Први експеримент са нуклеарним наоружањем Британци су извели 1952. (пројекат Торнадо). Посљедњи нуклеарни покус извели су уочи нове 1992. године. Према процјенама аналитичара ова држава има око 200 нуклеарних бојевих глава, док је највећи број био 1970. - 350.

ФРАНЦУСКА - 13. фебруара 1960. изведен је први од преко 200 покуса са атомским наоружањем. Посљедњи пут Французи су испробавали нуклеарно наоружање 1995. године. Данас ова држава има око двјеста нуклеарних глава, те да експерименти у овоме правцу датирају још од раних 1960-их.

УКРАЈИНА, БЈЕЛОРУСИЈА, КАЗАХСТАН - Распадом СССР-а, око 80 посто нуклеарног капацитета остало је у ове три државе које нису жељеле уступити свој удио Русима.

ИРАН - Званичници непрестано понављају како њихов нуклеарни програм има искључиво цивилне, енергетске сврхе. Запад, предвођен САД-ом, у то не вјерује, потенцирајући чињеницу да је ова држава богата разним енергентима те да им не треба нуклеарна енергија.

ИНДИЈА - У "атомски клуб" Индија се "уписала" 1974. године. Током деведестих, нарочито због заостравања ситуација с Пакистаном, Индија је улагала огромне своте новца у нова нуклеарна истраживања, што је изазвало негативну реакцију у западноме свијету.

КИНА - Након ех СССР-а други је комунистички гигант који се наоружао атомском бомбом. Прва кинеска атомска експлодирала је у покусу 1964, а посљедња, барем за сада, 1996. Западни аналитичари, барем за јавност, не располажу прецизним подацима о квантитету кинеског наоружања.

ПАКИСТАН - Недуго после Индије, сусједни Пакистан се почео оспособљавати у атомском смјеру, да би 1998. званично признао да је постао "нуклеарна сила". Процјене говоре да Пакистан сада посједује 100 бојевих глава и упола мање нуклеарних бомби које се могу испуштати из авиона. Прва исламска држава која се званично домогла нуклеарног наоружања је Пакистан.

РУСИЈА - Бивши Совјетски Савез "каснио" је свега неколико година за ујка Самом у развоју нуклеарног наоружања, па се 1949. године десио први покус. Западни стручњаци процјењују да Русија данас посједује преко осам хиљада различитог атомског наоружања, што је била посљедица, као и у случају САД-а, сумануте трке у нуклеарном наоружању у другој половини двадесетог вијека. Највећи број бојевих глава СССР је имао 1986. године (око 45.000).

СЈЕВЕРНА КОРЕЈА - Посљедњи службени члан "атомског клуба" постала је после деценију и по другог истраживања и покуса, јединог досад, изведеног 2006. године. Сјевернокорејско руководство је пристало да одустане од даљег развоја нуклеарног оружја у замјену за издашну помоћ САД-а, Јапана, Русије и Кине.

КРАТКО ОБЈАШЊЕЊЕ ЗНАЧАЈНИХ ПОЈМОВА

УРАНИЈ И ПЛУТОНИЈ - Прва од двије атомске бомбе, икада бачене у историји рата, пала је на Хирошиму (Јапан). У себи је носила уранијум и звали су је "Мали дјечак". Друга је у себи имала плутонијум и имала је надимак "Дебељко". Од посљедица овог бомбардовања настрадало је 120.000 особа.

ХИДРОГЕНСКА БОМБА - Други тип нуклеарног оружја - хидрогенска бомба - производи огромне количине енергије. Може бити и преко хиљаду пута "моћнија" од атомске. Знамо је под називом хидрогенска, Х-бомба, термонуклеарна или фузијска бомба. Детонирало је (или покушало) шест држава: САД, Русија, Уједињено Краљевство, Кина, Француска и Индија.

АТОМСКА БОМБА - А-бомба је најспомињанија од два главна типа нуклеарног оружја. Атомска (а-бомба, фисијска бомба) може ослободити енергију од једне до око 500.000 тона ТНТ-а. Прва је изграђена у Другом свјетском рату као тајни амерички пројект "Manhattan".

ЕНЕРГИЈА - У посљедње три деценије нуклеарна енергија има значајну улогу у производњи електричне енергије. Тренутно помоћу ње генерирамо око 17 посто укупно произведене електричне енергије у свијету.

Атомска енергија ушла је у живот човјека са свим својим квалитетима и страхотама. Прије више од шездесет година експлодирале су прве атомске бомбе над Јапаном. Физичке се последице осјећају још и данас. Од тада је много учињено у "заробљавању" атомске енергије. Човјек треба енергију за свој опстанак. С друге стране, сваки се вид енергије може усмјерити штетно или корисно.

Замислимо само како је ушла ватра у историју човјека, или вода, или вјетар. Још увијек та три "елемента" могу представљати опасност за људе. Тешко је рећи ко је морао показати више умјешности код примјене, да ли човјек који је примијенио прву ватру, или човјек који је први примијенио атомску енергију.

Постојећи живи свијет је у великој опасности због зрачења која му пријети од примјене атомске енергије, јер се организми нису развили на Земљи под утицајем већих доза зрачења.

ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА У БИЈЕЉИНИ (мај – септембар 2008)

Период мај - септембар 2008. обиљежен је, у Бијељини, бројним културним догађајима.

Највише садржаја дале су институције културе, Народна библиотека "Филип Вишњић" и Музеј Семберије, првенствено, али и Галерија "Миленко Атанацковић", те новоосновани центар за културу и **Слобомир Павловића универзитет**.

По богатству и разноликости садржаја за њима, готово, да нису изостајале и тз. аматерске институције: друштва, клубови, удружења, те традиционални вашари и славе.

Овдје, већ годинама, најубједљивије предњачи **Српско просвјетно и културно друштво "Просвјета"** са својим бројним секцијама и клубовима.

Самостално, или у сарадњи са другима, сви они су током цијелог прољећа и дугог топлог лjeta, безмало свакодневно, имали понешто на програму да понуде грађанима, али и њиховим гостима, којих је и овог лjeta, било пуно.

- Најважнији догађај у мају, већ традиционално, је **Сајам књиге (22–28. мај)**. Организатор Сајма књиге, и ове године, је предузеће АД "Град" Бијељина и Народна библиотека "Филип Вишњић", која је на Сајму имала свој штанд. Она је за своје кориснике и грађане, у данима трајања Сајма, омогућила бесплатан превоз закупљеним минибусом, који је саобраћао од Библиотеке до Сајма три пута дневно а звао се "Књигабус".

СПКД "Просвјета", такође је, на Сајму књиге 2008. имала свој штанд на коме је презентовано око 80 наслова из сопствене продукције, као и из продукције других одбора "Просвјете" Републике Српске.

Сајам је окупио тридесетак излагача, а препознатљив је по дружењу с писцима, промоцијама нових књига, представама за дјецу, предавањима, а на затварању ове манифестације додијељене

су награде најбољима. Сајам је отворио др Миодраг Радовић из Новог Сада, а о значају ове сајамске манифестације говорио је и начелник општине Мићо Мићић.

На Сајму су додијељена и признања и награде: највеће сајамско признање "Семберија", признање "Чика Јова Змај" за књигу намијењену дјечи, као и посебна признања и награде у књигама за ученике основних и средњих школа који су освојили прво, друго и треће мјесто на литерарном конкурс у расписаном тим поводом. Као и сваке године, проглашен је и најбоље уређени штанд, издавач са највећим бројем изложених наслова и др.

У оквиру Сајма организоване су бројне промоције, међу којима и промоција часописа за књижевност, науку и културу "Српска вила" и сусрети књижевника на Сајму и у Народној библиотеци "Филип Вишњић".

- Почетком маја (2-4. маја) одржан је **Седми међународни музички фестивал** "Мајске музичке свечаности" на којима су, као и ранијих година, учествовали бројни хорски ансамбли из Републике Српске, земаља са простора бивше Југославије, као и других држава.

- У мају је, у оквиру програма обиљежавања музејске славе Ђирило и Методије, **Музеј Семберије** у својим просторијама организовао је изложбе (Средњовјековна знамења нашег идентитета, Мајска смотра ликовног стваралаштва, Европска манифестација "Ноћ Музеја"), којом приликом су наступали и ученици Средње музичке школе из Бијељине и студенти Слобомир Павловић универзитета.

- Центар за културу Бијељина, у сарадњи са Одбором Теслијанума и Удружењем иноватора и проналазача регије Бијељина, организовао је у Галерији изложбу: Идеје Николе Тесле.

- Књижевни клуб "Јован Дучић" је током маја, поред састанака четвртком, редовно учествовао у промоцијама књига и организовању књижевних сусрета, дружења и вечери са писцима и књижевним клубовима из ближег и даљег окружења, а у истом мјесецу изашао је зборник: **Романијски пјеснички сусрети**, као заједничко издање Књижевног клуба "Јован Дучић" Бијељина и пјесника са Романије.

- Чланице САКУД општине Бијељина гостовале су, у овом периоду, у Власеници, Вишеграду, Сребреници, Зворнику, Јагодини, Бечу и Швајцарској, те у узвратну посјету примили више КУД-ова, из Републике Српске и Србије.

- У јуну мјесецу Народна библиотека "Филип Вишњић" организовала је представљање више аутора и њихових дјела. Тако је 2. јуна представљена књига "Перспективе партиципативне демократије" мр Горана Марковића из Бијељине, 5. јуна представљена је књига Зорана Аврамовића "Политика и књижевност у делу Милоша Црњанског", а 10. јуна студија мр Љиљане Лукић о раном стваралаштву Јована Дучића "Кључар чудне љепоте", док је, већ сутрадан, бијељинска публика уживала у дружењу са Мирјаном Бобић Мојсиловић.

У оквиру традиционалног програма у јуну (4. јуни) под називом "Првачићи првачићима" у Народној библиотеци "Филип Вишњић", за овогодишње ђаке прваке, програм су извели ученици првог разреда Основне школе "Свети Сава" Бијељина.

- У сарадњи са глувим и наглувим општине Бијељина Народна библиотека је 7. јуна приредила изложбу радова под називом "Побиједимо тишину".

- И други носиоци културних активности припремили су у овом мјесецу више културних садржаја:

- Одсјек за дизајн и графику Академије умјетности Слободимир Павловић универзитета, приредио је своју изложбу (10. јуни),
- Арт-кафе Галерија организовала је (14. јуни) изложбу слика Видака Радмиловића,
- Дјечији вртић "ШТРУМФОГРАД" (7. јуна) организовао је Шарену параду,
- Омладински центар је организовао трибину "Устанак за опстанак",
- Центар за културу, у сарадњи са Галеријом "Миленко Атанацковић", организовао је вече музике под називом "Музика за вас" уз учешће СПД "Србадија" и Краљевског гудачког оркестра "Свети Ђорђе" Београд а под диригентском палицом младе Јелене Тракиловић, као госта вечери, којој је то био и промотивни наступ након дипломирања.

- Лјетни мјесеци јул, август и септембар, такође су били испуњени бројним културним догађајима.

- Од 14. до 22. јула Хор "Србадија" учествовао је на Олимпијади хорова у Грацу (Аустрија) и отуд се вратио са високим признањима, златном и сребрном медаљом.

- У оквиру прославе Св. Пантелејмона, у организацији СО Бијељина и Народне библиотеке "Филип Вишњић" и уз учешће

других носилаца културних активности, бројним садржајима обиљежена је Слава општине:

- У Народној библиотеци - вече посвећено библиотекарству (6. август),
- У Народној библиотеци, такође свечаност сусрета два брата града Бијељине и Куманова и промоција македонског часописа "Корени" и бијељинске "Српске виле" између којих, већ дуже вријеме, постоји добра сарадња.

Музеј Семберије је као допринос програму обиљежавања Св. Пантелејмона, приредио двије изложбе: Грађевински објекти у Бијељини из аустро-угарског периода и Словаци у Бијељини.

Ова институција културе, 24. септембра, приредила је занимљиву изложбу "30. година рада Музеја у згради Конака".

САКУД и његове чланице, у оквиру "Пантелинских свечаности", имале су богате и бројне активности:

- ♦ Смотру фолклорног стваралаштва културно-умјетничких друштава села Семберије на великој градској позорници бијељинског трга (6. август),
- ♦ Трећи Фестивал виолине, шаргије и изворне вокално-инструменталне музике реализован је у сајамској хали Агротржног центра (7. августа),
- ♦ Културно-умјетничка друштва: Дворови, Црњелово, Амајлије, Батковић, Градац, Драгаљевац, Велика Обарска, Љељенча, Суво Поље и Трњаци имали су своје појединачне наступе у својим селима и ван њих.

Књижевни клуб "Јован Дучић" је у љетњим мјесецима имао више наступа, а успјешно је реализовао и три засебне књижевне вечери уприличене у поводу обиљежавања Св. Пантелејмона.

● У љетњим мјесецима обиљежено је и више сеоских слава, те слава ратних војних бригада и појединих привредних субјеката. А све је било пропраћено одговарајућим културно-умјетничким програмима уз учешће чланица САКУД-а и других културних субјеката што је, такође, доприносило културном миљеу града.

М. Н.

Рјешењем Министарства информација Републике Српске број 01-356/95 од 8. септембра 1995. године часопис је уписан у Регистар јавних гласила под редним бројем 112.

* * *

На основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет ("Службени гласник Републике Српске", број 25/98), Министарство науке и културе, даје

М И Ш Л Ђ Е Њ Е

Часопис за књижевност, умјетност и науку "СРПСКА ВИЛА", у издању СПКД "Просвјета" из Бијељине, је публикација од посебног интереса за културу, а на основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет.

Мишљење се издаје у сврху плаћања пореза на промет по стопи од 8%.

УПУТСТВА САРАДНИЦИМА

* У једном броју часописа аутор може бити заступљен само једним текстом у обиму, највише, до једног штампарског табака куцаног дуплим проредом на А4 формату.

* Рукописи подлијежу стручној оцјени и не враћају се ауторима. Уредништво задржава право редактуре и техничког уређења текстова одабраних за објављивање у часопису.

* Потписани чланци изражавају став аутора.

* Пожељно је да своје радове доставите и-мејлом или на дискети. Адреса Уредништва је:

Општински одбор СПКД "Просвјета"
у Бијељини,
Улица кнеза Милоша број 8,
76300 БИЈЕЉИНА

Телефони и факс: 055/209-580; 208-117

www.spkdbn@spinter.net
nbfilipv@teol.net

Српска вила

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, НАУКУ И КУЛТУРУ

- БЕСЈЕДЕ:** **Мр Живко А. Попов:** Почетак буње против дахија - Востани Србије!
- ОГЛЕДИ:** **Момчило Голијанин:** Голо са једом
Проф. др Цвијетин Ристановић: Проблеми вредновања и рецепције књижевних дјела за дјечу
Бошко Ломовић: Не(обележена) годишњица Мије Караџић
Валентина Живић: Утицај експоненцијалног пораста носилаца информација на концепцију, архитектуру и технологију библиотека
Мр Предраг Јашовић: Прилог одређивању науке о књижевности за дјечу на почетку XXI века
Раде Р. Лаловић: О једној скоро заборављеној народној песми
- ПРОЗА:** **Миливој Родић:** Леди из Чикага
Слободан Петровић: Кућа на обали
Недељко Кајиш: Господар зимских ноћи
Љиљана Анамарија Матић Белучи: Уточиште
Валентин Ракић: Кобни Бурјевдан
Светислав Ненадовић: Кора сунца
Станко С. Пивашевић: Звук
Живко Вујић: Хаљина од пољског цвијета
Драгица Грбић: Станарка душе
Николија Чавић: Пејзаж
Славица Лујић: Под велом слабости
- ПУТОПИС:** Љубомир Теофанов: Радост сусрета
- ПРИЛОГ ЗА ХРОНИКУ:** Борислав Гаврић: Простор, вријеме и људи села Српска Ораховица на Озрену
- ПОЕЗИЈА:** Драган Колунџија, Перо Зубац, Вук Милатовић, Жарко Буровић, Драгољуб Јекић, Миомир Милиновић, Властимир Ст. Шаркаменац, Недељко Терзић, Здравко Згоњанин Баћо, Симо Лакетић, Миланко Боровчанин Ромсок, Недељко Зеленовић, Спасоје Ж. Милованић, Драгојда Поповић, Мићо Јовановић, Слободан Јовић, Радмила Ђокић, Ратко Марковић Риђанин, Грга Олах, Загорка Тополац Ристивојевић, Сандра Самарић, Вида Ненадић, Симо Михаљица, Сузана Ступар, Дара Трифковић, Миленко Николић, Стеван Крстић, Миланка Филиповић
- ХАИКУ ПОЕЗИЈА:** Оливера Шијачки, Љиљана Петровић, Љубица Вуков Давчик, Сања Петровић, Александар Обровски, Бранислав Ђорђевић, Горан Полетан, Витомир Милетић Witata, Зоран Антонић, Селимир Деспотовић, Миланка Момчиловић
- ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА:** Ангел Чортов-Ангар, Алтенка Сапунијева-Ани, Павел Боржуков, Ерих Фрид
- ПРИКАЗИ:** Маја Јакимовска-Тошић, Ранко Павловић, Љубомир Ђорић, Зорица Турјачанин, др Весцеслав Глишић, Анђелко Ердџанин, Душанка Новаковић, др Живко Ђурковић, Жарко Миленић, Горан. Н. Аџић, Слободан Ристовић, мр Светозар Ђ. Личина, Мирјана Чуповић, Мара Николић, Марина Благојевић, Милан Миливојевић, Бојан Стојинић
- ПОЛЕМИКА:** Драгољуб Збиљић: Срби Неће моћи предуго да задрже два алтернативна писма (Писма не могу бити равноправна у једном истом језику)
- АФОРИЗМИ:** Милан Михајловић, Саво Билановић
- НАУКА:** Угљеша Гузина: Како је настала атомска бомба
- ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА:**

www.spkdbn@spinter.net
nbfilipv@teol.net

БИЈЕЉИНА,
октобар 2008.

ПРОСВЕТА
БИЈЕЉИНА

Број 28